

84(59)+
C58

XXI аср ўзбек детективи

Комил Синдаров

Амирликнинг олтин тахти изиган

123341

«ТАФАККУР ҚАНОТИ»
Тошкент -2018

УДК: Б(89)

ББК: 85.26

Комил Синдаров. “Amirlikning oltin taxti izidan” . –
Тошкент: “ТАФАККУР ҚАНОТИ” 2018 йил. – 312 б.

ISBN 978-9943-513-71-6

© «ТАФАККУР ҚАНОТИ»

© Комил Синдаров

Сўз боши ўрнида

Мухтарам ўқувчи!

Сиз билан яна ғойибона учрашиб турганимдан хурсандман. Мана детектив жанрдаги тўртинчи китобимни катта ҳаяжон билан сизнинг хукмингизга ҳавола қилмоқдаман.

“Амирликнинг олтин тахти изидан” деб номланган ушбу китобимиз ҳам мукаддам чоп этилган “Қимматга тушган хато” (2013 й), “Темурийлар кутубхонаси сири” (2015 й), “Кечиккан қасос” (2017 й) номли асарларимизнинг мантиқий давомидир. Асар қахрамонлари прокуратура терговчилари – Фахриддин ва Санжарбек бу сафар жуда антиқа жиноятни тергов қилишга киришадилар. Бухоронинг сўнгги Амири Сайид Олимхоннинг йўқолган ҳазинаси билан боғлиқ тарихий воқеалар ва ҳазина атрофида айни замонда содир бўлаётган даҳшатли жиноятлар терговчиларнинг юксак маҳорати, қатъияти, шижоати туфайли фош этилади ва айбдорлар тегишли жазога тортилади. Асарни ўқир экансиз сиз ўзингизни тергов гуруҳи билан гоҳ Тошкенту Термиз кўчаларида жиноятчиларнинг изига тушгандай, гоҳ Дарбанду Бойсун тоғларида Амирликнинг ҳазинасини кидириб юргандай ҳис этасиз.

Бу асаримиз ҳам сизга манзур бўлади деган умиддаман. Зеро, олдинги учала китобимизга сиз азиз китобхонлар - мутахассис ва ҳаваскорлардан анчагина илиқ фикр-мулоҳазалар, таклиф ва тавсиялар билдирилди. Биз мухлисларимизга чуқур миннатдорчилик билдирган ҳолда улардан айрим диққатга сазоворларини китобимиз аввалида келтириб ўтмоқни жоиз топдик. Негаки, бир пайтлар ёшлик чоғларимизда кимдандир эшитган яхши адабиётларни излаб топиб, ўқиб чиқардик. Ўзимиз ўқиган қизиқарли китобларни

дўстларимизга илинардик... Ана шундай китобхонлик
анъаналари тикланса ва бардавом бўлса деймиз.

Янги асаримиз ҳақидаги мулоҳазаларингиз,
таклифларингизни кутиб қоламиз. Эл.манзилимиз:
sindarov60@gmail.com

Комил Синдаров

КАЛАВАНИНГ ЧУВАЛГАН УЧИ

“Детектив” инглизча “очиш” маъносини англатиб, луғатларда оғир жиноятларни тергов қилувчи мутахассисга айтилади. Адабиётда насрий жанрнинг бир тури детектив деб аталиб, унда ҳам мураккаб жинойий ишни очиш тафсилотлари баён этилади. Асл касби ҳуқуқшунос, юридик фанлар доктори Комил Синдаров бадиий ижод оламига кириб келганига ўн йилдан сал ошган бўлса-да, навбатдаги асари – “Кечиккан қасос” детектив романини китобхонлар зўр иштиёқ билан қарши олишди.

Детектив асарнинг бошқа жанрлардаги битикдан фарқи шуки, у ёзувчининг маҳорати ҳисобига китобхонини узлуксиз диққатини жалб этиб, воқеалар бошидаги тугуннинг ечилишигача кизиштириб туради. Нафақат муаллиф ёки қаҳрамонлар, ҳатто муаммолар ижобий ечим топишидан умидвор китобхон ҳам ўзини изкувар ўрнида тасаввур қилади.

“Кечиккан қасос” романинг илк саҳифаларида банк бошқарувчиси Зухриддин Тоғаевни ваҳшийларча ўлдириб, танасини ёқиб, суякларини қабристонга кўмиб кетишади. Четдан қараганда тинч-осойишта яшаётган оила бирин-кетин емирилиб бораётгани ҳаммани ажаблантиради. Аввал хонадон бекаси “касалликдан” вафот этади. Сўнг ўғли автоҳалокатга йўлиқади. Банкирнинг фожеасидан кейин бошқа жойда яшаётган кизи норасида гўдаклар билан дунёдан кўз юмади. Нега бу оила тутдай тўкилди? Тасодифми ёки аллакимнинг феъли-аъмоли оқибатими?

Пойтахтдан келган терговчилар маҳаллий ҳамкасблари билан бу чигал ишнинг асл сабабларини топишлари, хақиқий айбдорларни қонун олдида жавобгарликларини таъминлашлари талаб этиларди. Агар масалага кенг ва чуқур ёндашилмаса, айрим ҳолатларга бахтсиз ҳодиса сифатида нуқта қўйиш ҳеч гап эмас.

Мухлислар томонидан билдирилган фикрлар

Ёзувчи ушбу асарда терговчиларнинг машаққатли меҳнاتини, ҳар қандай шароитда ҳам билим ва тажриба ҳисобига сарфлаган маҳоратини жонли лавҳаларда кўрсатиб берган. Гумондорлар ва гувоҳлар билан мулоқот қилганда ҳар кимнинг феъли ҳамда дунёкарашига қараб суҳбат куришади. Кимлар билан мулоқим оҳангда, бошқалар билан қатъий ва жиддий тилда гаплашишга тўғри келади. Жиноят ишини фош этишда ўнлаб тахминлар ишлаб чиқилади. Ўрганиш асносида бу рўйхатга янги йўналишлар қўшилиши ёки қисқариши мумкин.

Китобхон асарни ўқиш мобайнида ечимнинг тезроқ яқунланишини истайди, лекин бир йўналиш тугай деганда бошқа муаммо пайдо бўлиб, калаванинг учи чуваланиб кетади. Тергов дегани қизиқ бўларкан, воқеалар ривожиди қилни қирқ ёрувчи юристлар бир нечта ҳолатларда асосий қотил билан суҳбатлашади, лекин бу ҳақда хаёлларига ҳам келтиришмайди. Жиноятчи эса турли бичиб-тўқилган кўрсатмалар орқали терговчиларни чалғитади.

Битта жиноят ишни фош этиш йўлида неча-неча тақдирлар ҳаётига дуч келинади. Баъзан оддий саволга жавоб топиш учун йигирма йил олдин рўй берган “дело” ўрганилади ва ўшанда йўл қўйилган ҳатолар аниқланади. Кейин маълум бўлишича, ўша чалкашлик неча-неча инсонларнинг ҳаётини ўзгартириб юборади.

Терговнинг “олтин қоидаси” шундан иборат эканки, асл айбдорни топиш, уни муносиб жазога тортиш шунинг учун ҳам муҳимки, токи бегуноҳ одам адолатсизлик қурбони бўлмасин, шу зайилда ҳақиқий айбдор озодликда юрмасин. Шунга йўл қўйилса, яна янги жиноятлар урчиши, энг муҳими, адолатга нисбатан ишончсизлик одамлар қалбини заҳарлаши мумкин.

Ҳаётимизда турли касб-корлар бор. Завод ишчиси ҳар куни дастгоҳи ёнида фаолият кўрсатиши, деҳқон даласида тер тўкиши оддий воқеадек. Терговчи эса зиммасига юклатилган вазифани адо этиши учун тунни тонгга, кунни оқшомга

улайди. Баъзан ойлаб меҳнат қилиб ҳам тайинли натижага эришолмайди.

Асардаги воқеалар шу қадар шиддат билан кечадики, кўз ўнгимизда ҳаётнинг қувонч ташвишлари рўйи-рост намён бўлади. Китобхон эзгу ғояларнинг яхши самара беришини, ёвуз ниятлар ушалмаслигини ич-ичидан истайди. Лекин ҳаётнинг шавқатсиз машинаси ҳар қандай тўқисликни ҳам мажаклаб ташлайди. Ёзувчи ана шу ҳаёт манзараларини реал картиналар орқали акс эттириш йўлидан боради. Зухриддинни бу қадар шавқатсиз ўлдириш фақат унинг ашаддий душмани томонидан амалга оширилиши юрист бўлмаган одамга ҳам аён. Лекин ким ўша душман? Бу саволларга жавоб излаш учун банкир фаолияти давомида рўй берган ихтилофлар, келишмовчиликлар таҳлил қилинади. Аниқланишича, Холматбой деган шахс Зухриддин билан жанжаллашган, натижада бир-бирларига терс бўлиб қолган.

Шуни ҳисобга олган қотил терговни чалғитиш учун қабристон тупроғи ёпишган калишни Холматбойнинг ҳовлисига билдирмай ташлаб кетади. Устига-устак савдойи бўлиб қолган Холматбой қотилликни бўйнига олади. Тергов гуруҳи Фаҳриддин Каримович шунчалик яққол далиллар бўлса-да, Холматбойни шундай ишни қилганига ички сезгиси билан ишонмайди ва терговни давом эттиради.

Зухриддин йигирма йиллар илгари Зоминда совхоз директори бўлиб ишлаган эди. Терговчилар ўша йилларда рўй берган жиноий ишлар билан танишиб чиқади. Мактаб директорини кимлардир туҳмат билан каматиб юборади. Маҳбус қамоқда вафот этади. Кўп ўтмай директорнинг аёли ўзини осади. Ўғлини машина уриб кетади. Ёлғиз қизини болалар уйига топширишади. Норасида қиз 13 ёшида болалар уйдан қочади. Шу билан из йўқолади. Терговчилар шундан кейинги занжирнинг изидан бориб, ўша қизгина айнан Зухриддиннинг уйидаги ўзини қар ва соқовликка солган Зубайда эканлигини аниқлашади. Ҳолбуки, улар қотилни аниқлаш мақсадида Зубайда билан бир неча бор

Мухлислар томонидан билдирилган фикрлар

гаплашишган. Ўша заҳоти Зубайда (унинг асл исми Майрам)ни қидириб, уйга боришса, кеч қолишибди. Бу орада Майрам Зухриддиннинг ҳаром йўллар билан топган пулларининг қатта қисмини болалар уйларига ҳадя қилиб улгурибди.

Тегинли нукталардан маълум бўлишича, гумондор Шаржага учини учун чипта олибди. Тергов гуруҳи объектни самолёт салоига жойлашгандан кейин “Сиз қотилликда айбланасиз”, деб қўлига кишан солади.

20 йилга яқин кар-соқов бўлиб юрган Майрам тилга кириб кўргазма беради. Китобхон ҳақ жойидан қарор тошганлигидан кўнгли жойига тушади.

Романни ўқиш асносида ҳалол, камтар, эзгу ниятли одамлар яхши самаралардан баҳраманд бўлишига, фирром, ҳаромхўр, ёлғончи одамлар охир-оқибатда ўз жазосини олишига ҳаётий лавҳаларда ишонч ҳосил қилади. Романнинг тарбиявий аҳамиятини шунда десак, ўринли бўлур эди. Ҳаётда ҳар ким экканини ўради, деган доно ҳақиқат асар қаҳрамонлари тақдирида намоён бўлган.

Комил Синдаров шеърят оламида бир-биридан ўқишли, жозибатор шеърлари билан мухлислар кўнглини хушнуд қилиб келарди. Муаллифнинг детектив жанрдаги ижоди ҳам муваффақиятли чиқаётганлигини таъкидлаш биз учун ёқимлидир.

Шухрат Жабборов
Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган журналист

(“Шарқ зиёси” 2017 йил 15 июл, №24)

ҲАЁТИЙ ҚИССА

Ҳар гал бирор янги насрий китобни қўлимга олганимда, ҳаёлимдан шундай савол ўтади: ёзувчи асарини ҳаётдан олиб ёздимики ёки “ижод” қилиб қўя қолдимики? Бундай савол Комил Синдаровнинг 2017 йилда “Янги аср авлоди” нашриёти томонидан ХХІ аср ўзбек детективи сериясида чоп этилган “Кечиккан касос” номли китоби билан танишганимда ҳам ўтди. Аввалига шунчаки варақладим, воқеалар табиий, жумлалар тиник, назаримда, у тўқиб-бичилган нарсалардан иборат эмасдек эди. Чинакамига ўқишга тутинганимда, бунга иншонч ҳосил қилдим.

Ўқувчининг турли характерлари тасвири, ҳаётий воқеаларнинг ривожини бефарқ қолдирмайди. Асар бош қаҳрамонлари прокуратура терговчилари – Фахриддин ва Санжарбеклардир. Улар очган жинойтлардан кўз юмиб кетолмайсиз. Чунки Тоғаевлар хонадонининг барча аъзолари мудҳиш қотиллик қурбонига айланишган. Уларнинг бундай аянчли тақдирига бойлик сабабми ёки... Кетма-кет содир этилган жинойтлар иштирокчилари кимлар ёки бу битта одамнинг ишими?

Майрам нима учун ўзини қарийб йигирма йил қарликка, гунгликка солиб юрди? Неъматилланинг бахтли оиласига кўз тегдими ёки улар ҳам бахтсизлик қурбонларими?

Терговчилар нима учун йигирма йил аввалги жинойт сабабини ўрганишга бел боғлади? Муаллиф ижод жараёнида жинойт оламининг ана шундай ниҳоятда чигал ва мураккаб муаммолари, сирларига ечим излайди. Шунингдек, терговчилар ёрдамида Жиззах шаҳрида банк бошқарувчиси ва унинг оила аъзолари билан боғлиқ антиқа ва сирли қотилликни очишга киришади. Асар тили содда, муаллиф халқчил иборалардан ўрнида фойдаланган, воқеалар ҳаётий ва

Мухлислар томонидан билдирилган фикрлар

ҳаққоний тасвирлашга ҳаракат килинган. Фактлар бири-биридан жонли ва қизиқарли. Масалан, отаси тухмат билан камалган қизга қисса қаҳрамонларидан бирининг тилидан шундай дейилади: *“Болажоним!... Отангинг соддалигини айтмайсанми? Ҳар гал ортидан борганимда, “Зухриддин дўстимга учраш, у албатта ёрдам беради, мени бу тухматдан чиқариб олади”, дерди. Кейинги борганимда, учрашмаганим учун койирди. Бечора бошига тушган кулфатларнинг тепасида айнан, ўша ишонган дўсти турганини тасаввур ҳам этолмасди...”*. Бундай жумлалардан ишонч ва хиёнат, ҳаёт ва ўлим ораси бир қадам йўллигини фаҳмлайсиз. Ҳушёр тортасиз.

Эътибор берсак, кейинги пайтларда детектив асарларнинг бозори чаққон эканини кўрамыз. Бу эса атрофда содир бўладиган воқеаларга одамларнинг лоқайд эмаслиги, жиноят ботқоғига ботиб бораётганлар қалбига эзгу туйгуларни уйғотишга интилиш кучайиб бораётганидан далолат беради. Буни Комил Синдаров зиёрак нигоҳ билан англаб, ҳаётнинг зиддиятли томонларини қаламга олади. *“Кечиккан қасос”* қиссаси ҳуқуқий саводхонлигимиз юксалишига хизмат қилишига умид қиламыз.

Шолазиз ШОХИДОВ

(“Хуррият” газетаси, 2017 йил 17 май №22)
“Темурийлар кутубхонасининг сири”

“Кечиккан қасос”ни ўқиб...

Асарни ўқир экансиз ёзувчи уни жамиятимизда юз бераётган воқеа ва ҳодисаларни чуқур кузатиши, мушоҳада қилиши ва таҳлил қилиши натижасида юзага келтирганлигига иншонч ҳосил қиласиз. Муаллиф жиноят оламининг энг мураккаб ва чигал муаммоларини моҳирона ёритиб беришга эришиш билан бир каторда уларни ечимини ҳам берганлиги кимса қимматини юқори даражада оширган. Асарда ёзувчи Тоғаевлар оила аъзоларининг қотиллик қурбонига айланиши геҗрасида шундай ҳаётий “рози” бўлмасликка иложи йўқ. Жиззах шаҳридаги банк бошқарувчиси ва унинг оила аъзоларини шафқатсизлик билан боғлиқ сирли қотилликни тергов қилиш жараёнида инсон тақдири, уни нималарга боғлиқ эканлиги, мансаб ва бойликка ружу қўйишлик оқибати, яхшилик ва ёмонлик, муҳаббат ва нафрат, эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги курашни моҳирона ёритади.

Мен шахсан асарни бир кунда ўқиб чикдим. Мени хайратга солган нарса шу бўлдики, ёзувчи ўз олдига қўйган мақсадга эришиш учун бир тарафдан фалсафий, бадийй мушоҳада қилган ҳолда тергов жараёнида инсон ва унинг тақдиру азали нималарга боғлиқ эканлигини ёритишда эришса, иккинчи томондан тергов ва суд соҳасидаги камчиликларни тизимли таҳлил қилади. Асарда ёзувчи дастлабки терговдан то суд ҳукмини эълон қилганга қадар бўлган босқичда мавжуд муаммоларни имкон борича қамраб олишга ҳаракат қилган.

Асарнинг яна бир қимматли жаҳати шундаки, асарда юздан ортиқ халқ мақолларидан ва халқимизда азалдан ишлатилиб келинган иборалардан унумли фойдаланилган. “Ит ётиш мирза туриш”, “Тарки одат, амри маҳал”, “Туяни юки қанча енгил бўлса, шунча ётоғон келади”, “Одам тафтини одам олади”, “Боғнинг қарови бўлмаса, энг уруғи сара олмага ҳам қурт тушади”, “Букрини гўр тузатади”, “Эр бермок, жон бермок” кабилар ўз ўрнида ишлатилган.

Асарнинг яна бир хиҳати шундаки, уни ўқир экансиз, муаллиф қанчалик ҳаёт сўқмоқларини босиб ўтганлигига,

Мухлислар томонидан билдирилган фикрлар

хаётдаги воқеа ва ҳодисаларни синчковлик билан кузатганлигига амин бўласиз. Муаллифнинг узоқ вақт мобайнида суд ҳуқуқ соҳасида фаолият кўрсатганлиги асардаги воқеаларни “жонли” тасвирлашга ёрдам берган. Қолаверса, ёзувчи ўзининг ҳаёт тажрибасидан келиб чиқиб, айрим ҳолларда ўз нуқтаи назарини китобда муҳрлаб кетган. Масалан, бир жойда, муаллиф қасддан айбни оғрлаштирувчи ҳолларда одам ўлдириш жиноятлари содир этган шахчларни рухий жиҳатдан соғлом одам, деб бўлмайди, деган фикрини асослантирса, иккинчи бир жойда “валютани давлат курси ва бозор курси ўртасидаги каттагина фарқи жинойий даромадлар олишга” йўл очиб беришлигини асослантиради. Қаранг, мамлакатимизда бугунги кунда бундай фарк бартараф этилди, аммо ўша даврда мамлакат ҳаёти учун муҳим масалани ҳал этиш зарурлигини бадиий асарда тасвирлаш учун ёзувчидан жуда катта маҳорат ва ботирлик тадаб қилинган.

Асарда тасвирланган суд ҳуқуқ соҳасидаги тизимли муаммоларни ҳал қилишга қаратилган тавсия ва фикрлар, ўйлаймизки, мамлакатимизда бу борадаги ислоҳатларни амалга оширишда ўзининг ижобий самарасини беради. Фикримизча, жиноят кидирув, тергов ва суд соҳасида фаолият юрутувчи ходимлар ушбу китобни ўқисалар, нафақат ўз ларининг профессионал кўникмаларини мустаҳкамлайдилар, балки ижтимоий ҳаёт учун муҳим бўлган обрў, эътибор, рашк, ўч, қасд, оқибат каби тушунчаларнинг моҳиятини янада теранроқ ҳис этган бўлар эди.

Бир сўз билан айтганда, Синдаров Комил Ойдинович томонидан яратилган мазкур асар мамлакатимиз маънавий дунёсини бойитишга йўғрилган детектив асар бўлиб, уни мамнуният билан қаршилаймиз ва муаллифдан янги-янги асарлар кутиб қоламиз.

Нарзиев Илхом

(Юридик фанлар доктори,
“Турон” Академияси академиги)

Комил Синдаровнинг “Янги аср авлоди” нашриётида чоп этилган “Темурийлар кутубхонасининг сири” номли кассаси детектив жанрда ёзилган. Муаллифнинг изох беришича, бу қисса илгари чоп этилган “Қимматга тушган хито” номли китобининг мантиқий давомидир. Ҳазрати Башир кишлоғи яқинидаги тоғ этағида содир этилган жиноятни ўзларининг профессионал маҳорати ва тиришқоқлиги билан терговчилар очишга муваффақ бўладилар. Бу котиллик жинояти бошқа бир тарихий воқеага

XV асрларда ёқолиб кетган, деб гумон қилинаётган Темурийлар кутубхонаси билан боғлиқ ғаройиб ҳодисаларга уланиб кетади.

Асарда муаллиф ўз олдига аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини, ҳуқуқий маданиятини оширишда детектив жанрдан ўринли фойдаланишдек маърифий мақсадини ҳам қўйган. Бундан ташқари, мазкур асарда қадимдан жумбоқ бўлиб келаётган тарихий воқеалар, вақт ва замон орасидаги мувофиқ жиҳатлар ҳам қаламга олинган.

Қадимий Темурийлар кутубхонаси билан оддий чўпонга қилинган суиқасд ўртасида қандай боғлиқлик бўлиши мумкин?.. Бу сингари саволлар асар мутолааси давомида ойдинлашади.

Севинч Қурбонова, ўқитувчи

(“Ўзбекистон адабиёти ва санъати”,
2016 йил 8 январ, №2)

Миннатдорчилик

Ассалому алайкум, ҳурматли Комил Ойдинович!

Авваламбор ижодингиз маҳсули бўлган “Кечиккан қасос” номли детектив романни менга шахсан тақдим этганингиз учун Сизга ўзимнинг бениҳоя миннатдорчилигимни билдираман.

Гапнинг тўғриси айтганда давлат ишларидан бўш пайтларингизда шеърлар битиб туришингиз билар эдим, лекин насрий асар битишга ҳам қўл урганингиздан беҳабар эканман. Асар муқаддимасида бу йўналишга киришингизга атоқли адиб Худойберди Тўхтабоев сабабчи бўлганликларини таъкидлабсиз. “Буюкларнинг буюклигини белгиси ҳам бошқалар илғамаган нарсани илғаб олишида”- деган нақлни ҳақиқат эканлигига яна бир бор ишонч ҳосил қилдим ва “Кечиккан қасос”ни ўқиб чиққанимдан кейин ёшлиқдан сеvimли ёзувчимиз Худойберди Тўхтабоевга яна бир бор ихлосим ортди.

Роман жудаям содда ва ўқимишли тилда, юксак бадиий савияда битилган. Асарда кириш қисмидан воқеалар баёнига ўтиб кетилиши ва воқеаларнинг кетма-кетлиги ҳамда уларни кизиқарли тасвирланиши ўқувчини тезда ўз оғушига олади.

Агата Кристининг детектив романларини айримларини ўқиганман. Унда содир бўлаётган жумбоқли воқеаларни тубига етмоқчи бўлаётганлар ўқувчини ақли етиб турган, эътибор берилиши лозим бўлган жойига гўёки сезмагандек ўтиб кетади ва чигаллик ошиб кетаверади.

“Кечиккан қасос”да эса аксинча, тергов гуруҳи еча олмайётган жумбоқни ўқувчи ҳам тагига ета олмайди. Ўз навбатида асар ўқувчиси ҳам турли-туман тахминларни ўйлайверади.

Романда воқеалар юксак профессионал даражада ёритилган. Тергов гуруҳининг барча аъзолари жиноят процессуал қонунлари талабларига бениҳоя амал қилиб ҳаракат қилган. Албатта бу катта ютуқ. Бу ютуққа

Муҳлислар томонидан билдирилган фикрлар

ришишингизда билимдон ҳуқуқшунос амалиётчи ва етук олим эканлигингиз кўл келган.

Ҳаётда - “ҳар тўқисда бир айб”, - деганларидек, мукаммал инсонни, мукаммал касб эгасини топиш жуда амри маҳол. Шу сабабли бадий адабиётнинг асосий вазифаси барчага ибрат бўладиган мукаммал инсон, мукаммал касб эгаси, қолаверса давр қаҳрамони образини яратишдир. Шу нуқтаи-назардан қараганда тергов гуруҳи раҳбари Фахриддин Каримович образи яратилиб, бу вазифа аъло даражада бажарилган.

Ҳазрат Алишер Навоий томонидан “Фарҳод ва Ширин” асарида меҳр- оқибат, мурувват, саховат, инсоф, диёнат, ишқдон, адолат, ростгўйлик, ҳалоллик, камтарлик, ваъдага вафо, софлик, поклик, ҳаё, ор-номус, ишчанлик, мардлик, интанпарварлик каби ҳислатларга эга бўлган, комил инсон кўринишидаги Фарҳод образи барчага бирдек ибрат намунаси сифатида яратилган.

Мени назаримда, Фахриддин Каримович образи ҳам барча тергов идоралари, айниқса, прокуратура органлари тергов ходимлари учун ибрат бўладиган мукаммал образдир. Албатта, булар мен романни ўқиганимдан кейин пайдо бўлган фикрлардир.

Энди рухсат берсангиз роман юзасидан ўзимнинг айрим шахсий мулоҳазаларимни ҳам билдирсам.

Асардаги Зубайда (Майрам Неъматуллаева) жуда мураккаб образ. Ундаги адолатсизликка, манфур ва пасткаш хилда бошқа шунга ўхшаш сўзлар билан таърифланадиган гинимсаларга нисбатан нафрат, қасос олиш ҳисси шубҳасиз ҳар бир ор-номусли ва ғурурли инсон қалбида мавжуд. Бир ҳисобда Зухриддин Тоғаевдек тубан инсон ва унинг ашюидан Зубайда томонидан шафқатсизларча қасос оиниши ўқувчи қалбига тасалли беради. Иккинчи томондан, бир ўзбек аёлининг қасос туфайли айбсиз беш кишини совуққонлик билан ўлдириб юбориши одамни ўйлантиради. Менимча, бадий асар қаҳрамонлари образи ўқувчи руҳига ва

Мухлислар томонидан билдирилган фикрлар

гарбиясига таясир қилиши ҳар бир ёзувчининг диққат марказида туриши керак.

Аллоҳнинг барча муқаддас китобларида келган илоҳий ҳукмлар ҳаёти дунёда қандай масалада бўлмасин шу пайтгача ҳеч қачон ҳато кетмаган. Шу жумладан қасос масаласида ҳам. Чунки, бир кишига ғараз ниятлар билан қасддан талофот етказган нисонга ўз ёмонлигининг қайтиши 99 фоиз ҳолатда кўнга чўзилмаган. Энг асосийси ёмонликнинг жазоси у қутмаган томондан келади. Бунга ҳаётда битмас туганмас мисоллар кўп.

Жаҳон адабиёти хазинисига ҳисса қўшган барча буюк шоир ва адибларнинг асарларига эътибор берилса, асарнинг мағзини ташкил этувчи хулосалар илоҳий ҳукмларнинг инъикосини ташкил этади.

Мухтарам Комил Ойдинович!

Буларни бари Сизни романингизни ўқиганимда кейин туғилган ўй-хаёллардир. Мен Сизда шундай ноёб қобилият борлигини кўриб жуда хурсанд бўлдим. Барча китобхонлар қатори мен ҳам Сиздан янада зўр бадиий асарларни кутиб қоламан. Доимо соғ-саломат бўлинг, ижодингизга Аллоҳ ривож берсин!

Ҳа дарвоқе, “Кечиккан қасос” романидан 20 донасини Тошкентдаги китоб дўконидан олиб келиниб, Жиззах вилоятидаги барча прокуратура ходимлари ўқиб чиқишлари ва асар қаҳрамонларидан ибрат олишлари учун жойларга расман юборилди.

Сизга самимий ҳурмат билан,
Жиззах вилояти прокурори **А.У. Эргашев**
24.06.2017 йил.

Мухлислар томонидан билдирилган фикрлар

Ассалому алайкум, хурматли Комил ака!

Сизнинг газеталарда чоп этилган асарларингизни кўп ўқиганман. Бугун эрталаб ишхонамиз кутубхонасидан "Кечиккан қасос" романини қўлимга олиб соат 16:45 да ўқиб бўлдим. Ҳатто тушликка ҳам чикмадим. Жуда қизиқарли асар экан, маза қилиб ўқидим.

Фақат китоб аннотациясида "Майрам нима учун ўзини қарийб 20 йил давомида гунгликка солиб юрди?" деб бекор бўлибди-да, романни ўқишни бошлашим билан Фухриддиннинг ўлимига ким айбдорлигини билиб қолдим.

Лекин барибир жуда қизиқиб ўқидим. Сиздан ундан ҳам қизиқарли асарлар кутиб қоламан,

Азиза Бадалова, Тошкент шаҳри

Ассалом алайкум, Комил ака,

Сизнинг "Кечиккан қасос" китобингизни ўқиб анча таъсирландим. Жаноб Артур Конан Дойл асаридек, Агата Кристига тортар детектив асарлар ўзбек адабиётига кўшилишига ўз ҳиссангизни қўшганингиздан бир китобсевар мухлис сифатида жуда мамнунман. Муҳаммад Юсуф, Саид Аҳмад ва Ўткир Ҳошимовлардан кейин хувиллаб қолган адабиётимизни гуллатадиган асарлардан бири бўлибди. Замона талаби бўлган детектив асар. Айниқса, китоб мухлисларидан кутилаётган эътибор учун электрон почтангизни қолдиришингиз жуда яхши ўйланибди. Кошки, ҳар бир муаллиф шундай қила олса. Сизга ўз ижодингизни яққол кўрсатишингизда омадлар тилаб қоламан! Адабиётимизни гуркиратидиган китобларингиз кўпайишидан умидворман.

Агар, лозим топиб ўқисангиз, мушоҳадаларим бор эди:

1. Зубайдани қотил эканлиги бошида сал очиб кўрсатилган, яъни гунг персонаж - чет эл детективларини ўқиган китобхонда шубҳа уйғотади. Яна, қабр тошидаги сўзлар. Агарки, Фахриддин Каримович қабр тошларига

Мухлислар томонидан билдирилган фикрлар

этибор берар даражада зийрак экан, оддийгина, очик қилиб ёзилган тўрт қатор шеърдан котилни билса бўларди, қайси эр хотинини сизлаб, қасос ҳақида қабр тошига ёзаркин. Ўғил бола бундай қилмайди, қизлар кўнгилчан, ўз режаларини айтадиган бўлишади.

2. Асарда табиат тасвири, шу тасвир оркали воқеалар сюжетини олдиндан айтиб ўтиш, ёки кўрсатиб бериш камроқдек назаримда. Кейин сал чўзилиб кетгандек, тўғри, прокуратура ҳаётдан бўлган лавҳалар ва қизиқ фактлар, ўйловлар ва ҳикоялар келтирилган, аммо янада бойитилса яхши бўларди.

3. Образларнинг руҳий қийналганликлари яхши ёритилмагандек, Абдулла Қаҳҳорнинг “Синчалак” асари, совет ҳукумати ҳақида, мақоллар, иборалар ва юмор ҳиссига ўралган бўлса-да, Кариманинг Али бобо (отасини) узок юртларда топиши саҳнаси одамни йиғлатадиган даражада кўрсатиб берилган. (11 бет, “Синчалак”). Сизнинг асарда ҳам, Зухриддинга боғлиқ вазиятлар шундай ёритилса, ҳар қалай китобхон банкирни образини қўллаб қувватлаб, жабрдийдадек кўриб, детективлар билан бирга, шу қотиллик очилиши хоҳлаб ўқирди.

4. Мен Фахриддин ва Санжар билан боғлиқ аввалги китобларингизни ўқимаганман, агар детектив асарларингиз шу образлар олиб борса, демак уларда қандайдир "изюминка", ғайриоддий одатлар, гаплар ва характер бўлиши керак. Эсда қоладиган, китобхон севадиган, қадрлайдиган. Масалан, Крис Картернинг Роберт Ҳантер атрофида ёзилган детектив асарларидек. Ажойиб сюжет ва китобхонни жалб этиш санъати. Роберт - жисмонан бақувват, қизларни этиборини тортадиган, ёшлигидаги азоблари, хотиралари тинч қўймаслигидан кам ухлайдиган, кўп китоб ўқийдиган (китоб давомида бирон қизиқарли факт бўлса, қаердан биласан, дейишганида, ман кўп китоб ўқиганман, шундан биламан, дейди). Бу образни китобхон берилиб ўқийди, ўртоқларига айтиб юради, ва кейинги саргузаштларини

(сентобларни) кутади

5. Охирдаги Фахриддин прокуратура биносидан чиқарилгандаги капалак қор, янги йил шукуҳи ноўриндир менимча. Ахир шунча одамни ўлди, бу байрам кайфияти китобхонага қасос ўтини яхшилигини кўрсатиб қўйгандек, ундагандек. Ундан кўра, кузнинг барглари тўкилиш саҳнаси маъкул эди. Одамлар умри хазон бўлганидан дарак.

6. Зубайда образи, Майрам образидан парча бўлса яхши бўларди китобда, Уни фарзандсиз бўлиши, образнинг қасоскор бўлишига заминдир. Худди тақдир унга қасос олишига имкон бергандек. Ҳаётда ундай эмас, у яшаб кетиши керак эди. Баъзан-баъзан ўқиб турган хатини эри кўриши, ёки хатдан кайфияти ўзгаришини сезиши ва шу билан қасосга барҳам тушиши керак эди. Манимча, Майрам оилали бўлмаслиги керак эди, бўлганда ҳам фожеа - эри ўлиши ва шу ўлимда қасосга ундаш, Зухриддин сифат аблаҳ инсонлардан авлоб тортганлиги ёки камбағаллик, порахўрлардан тортган витаминлари қасосга ундаши керак эди.

7. Санжарбек ҳаётидан лавҳа ҳам. Уйланганми, севишган кизи борми, кўчадаги вазиятлари, ўқишидаги қийинчиликлар ҳақидами.

8. Фахриддин Каримович образи шу йўсинда қолгани маъкул. Кўпни кўрган, оиласиз, ишга берилган.

Булар ҳаммаси менинг фикрларим ва кузатувларим.

Шундай асар учун Сизга раҳмат! Ижодингизга омад,
Комил ака!

Ҳурмат билан,
Шоҳрух Зокиров

Фахриддин Каримович айна киш чилласи тоғда бунчалик одам бўлишини хаёлигаям келтирмаганди. Гуё ҳамма Тошкентдан Чорвокка кўчиб келиб қўйгандай. Ҳа, одамлар жонининг кадрига етишади, кандай дам олишни билишади. Тўғри-да, иш-иш дея елиб-югурган билан иш қўрмағур адо бўлармиди? Қайтанга кўпаяди! Қайнар булоқдай қайнаб чиқаверади. Бирини уддаласанг - иккинчиси, иккинчисини бажарсанг – учинчиси... Манов юрган одамларнинг ҳам иши шунақа кўпмикан-а! Йўқ, улар ишлаганда ишлаб, шанба-якшанба, байрам кунлари одамдай дам олади, тоққа чиқади, меҳмондорчиликка боради. Таътил текканда саёҳатга отланишади... Улар-чи? Санжарбек билан аёлларга оилавий тоққа чиқишга ваъда берганларигаям ҳа демай бир йилча бўлди-ёв! Ҳар сафар турли баҳоналар чикиб, режа барбод бўлади. Ҳаркалай, кўз тегмасин, бу якшанба ниҳоят орзулари амалга ошадиган бўлди. Мана устоз-шоғирд севинчи ичига сиғмай кикирлашиб бораётган болажонлару эрларининг лутфидан оғзи қулоғида уларнинг аяжонлари билан тоғ сайрига кетишмоқда...

– Устоз, агар қаршиликлар бўлмаса, - «қўллари рўлда, кўзлари йўлда» кетаётган Санжарбек гап бошлади, - шу телефон ўлгурларни ҳалигидай... ўчириб қўйсақ. Дунё ташвишларидан бир кун бўлсаям ҳоли бўлармидик.

– Яшанг, ука! – орқа ўриндикда болаларнинг чуғур-чуғуридан боши ачиб, жимгина ўтирган Назирахондан садо чиқди. – Ойда-йилда бир бозор, уни ҳам ёмғир бузар бўлиб ўтирмасин тагин.

– Бўлмайди, раҳбарлар излаб қолиши мумкин! – эътироз билдирди Фахриддин.

– Устоз, бугун якшанба бўлса, изласа-излар! Бир кун минг кун бўлмас! – деди Санжарбек таклифи маъқулланмаётганидан ранжиб.

– Адаси, келинг шу бугун ишни ўйламай кўяколинг! – торланди Назирахон, - ўша зормандангизни ярим кун ўчириб кўйсангиз осмон узилиб, ерга тушмас! Камбағалнинг тўйини бузманг!

– Яхши! Фақат бир шартим бор! – Фахриддин отдан тушсаям, эгардан тушгиси келмасди. – Фақат... фақат ошни ўзим дамлайман.

Кулги кўтарилди. Бир-бирини туртишиб келаётган болалар ҳам тушунса-тушунмаса катталарга қўшилиб хандон отишди.

– Унда “качегар”лик бизга! – деди Санжарбек худди ўчокқа ўт қалайдигандай бир қўли билан енг шимариб.

– Бизлар мириқиб дам оларканмиз-да! – деди Мафтуна ойнадан кузатиб келаётган эрига кошини қоқиб.

– Ҳа, энди Мафтунахон, эркаklar бир кун хизматимизда бўлишса, мартабалари пасайиб қолмас, – деди Назирахон оғзини тўлдириб. – Ахир уч юзу олтмиш тўрт кун уларнинг хизматида... қўлимиз косов, сочимиз супурги бўлса!

– Ҳа аяси-я! Ҳамма нарсага мақолингиз тайёр-да! Фақат умримизнинг учдан икки қисми хизмат сафарида ўтиши ёдларидан фаромуш бўлган кўринади. У даврда биз ўз-ўзимизга хизмат кўрсатамиз!

Амирликнинг олтин тахти узуган

– Сиз сафарда бўлганда, қўлини совуқ сувга ҳам урмайдиган манови бир - биридан инжиқ “фахриддин”чаларнинг хизматида бўламиз, адажониси!

– Ахааа! Биз ҳали инжиқ бўлиб колдикми? – Фахриддин ортига ўгирилди. – Ана Мафтунахон, кўрдингизми? Ўзингдан чиқкан балога, қайга борай давога, деб шуни айтсалар керак-да!

– Адажониси, хафа бўлманг! Ҳамма эрлар хотинининг олида инжиқ бўлишади. Чунки уларнинг хархашасини аёлидан бошқа ҳеч ким кўтармайди. Болаларга келсак, олмаининг тагига олма тушади-да!

Яна кулги кўтарилди... “Нексия” йўл чеккасидаги “Билдирсой” деган ёзувдан ўтганда Санжарбек “экипаж”ни огоҳлантирди:

– Камарлар тақилсин! “Кема”миз “Билдирсой” “аэропорт”ига қўнишга тайёр!

Болалар чуғурлашиб, орқа-олдиндаги камарларга ёпишиб кетишди. Катталар ён-атрофдаги табиат гўзаллигига – узокларда ястаниб ётган қорли чўққиларга, қуёш нурида кумушдай товланиб турган адирларга, сал пастроқда қиш ҳавосида жунжикиб, бош эгиб турган баҳайбат чинорларга, сой бўйида тизилишиб, бир-бирига “шивирлашиб” турган теракларга махлиё бўлиб қолишди.

– Манзилга яқинлашаяпмиз, телефонлар ўчирилсин! – буйруқ қилди “командир” ва ўзи чўнтагидан телефонини чиқариб, ўчирди.

Аёллар ҳам унинг ҳаракатини такрорлади. Фахриддин олдин ишхонасидаги навбатчига оиласи билан Билдирсойга дам олишга кетаётганлигини айтиб, кейин телефонининг муруватини босди.

– Аммо устоз, шу ишни чакки қилдингиз-да! – деди Санжарбек кувлик билан. – Ҳали битта-яримтаси шу ергаям келиб қолмаса гўрғайди!

– Ҳеч ким излаб келмайди! Навбатчини шунчаки шоҳлантириб қўйдим холос... Ҳар эҳтимолга қарши, дегандай. Биласиз, Тохир Ғофурович излаб, тополмай қолса... ҳамма томонни ағдар-тўнтар қилиб юборади!

Бир ҳовли ёнига келганда машина тўхтади. Сиқилиб кетаётган болалар ўзларини ташқарига олишди. У ёқдан бу ёққа чопишиб, қор бўронни бошлаб юборишди. Офтоб пинтираб тургани билан ташқари ҳийлагина совуқ эди. Аёллар бир уюм иссиқ кийимни сумкадан олиб, болаларнинг ортидан қувиб кетишди.

– Оҳ! Ҳавонинг тозалигини қаранг! – Санжарбек кучоғини очиб, тўйиб-тўйиб нафас олди. – Жаннатда ҳам топилмайди бу жойлар-эй, бу жойлар!

– Адашмасам, қўшиқда баҳор тараннум этилганди-ёв! – деди устоз жилмайиб.

– Тўғри! Аммо қишнинг ҳам ўз зийнати бор, деб бекорга айтишмаган...

Шинамгина дала ҳовлига киришди. Уй эгаси меҳмонларни жойлаштириб, чиқиб кетди. Келишганларидек жонона ошни Фахриддин дамлади. Санжарбек ўт қалашни ўринлатди. Болаларга қўшилишиб аёллар ҳам мириқиб қор бўрон уйнашди, чанғида тепадан пастга сирпаниб, хузурланишди. Қўллари бўшаганда оила бошлиқлари ҳам болажонларга қўшилиб “тойғанчок” учишди.

– Устоз, жамоадан ҳеч бўмаганда икки ойда бир марта шунақа дам олиб турсак деган таклиф тушаяпти, нима дейсиз? – деди Санжарбек қор устида чўзала тушганча.

– Гап йўқ! Кўпчиликка қўшиламыз! – Фахриддин шоғирдига қўл бериб, туришга кўмаклашди. – Ишнинг

кетидан кувиб юраверар эканмиз-да! Қаранг, болаларнинг яйрашини! Ростини айтсам, менинг хаёлимдан ҳам шу фикр ўтиб турганди. Ишлаган одам дам олишним билиши керак-да!

– Шуни айтаман-да! Биров бизга ҳайкал қўярмиди! Умр эса ғир этиб ўтиб кетади. Бир кун келиб, болаларга эътибор қилолмаганимиздан афсусланиб ўтирамиз... Эртага катта бўлишса, чор томонга учиб кетишади. Оила даврасида ўтказилган бундай хуррам кунлар эса уларнинг ёдида бир умрга қолиб кетади.

– Сизникилар-ку ҳали ёш, уларнинг кунлига йўл топишга вақтингиз етарли. Аммо бизнинг шаввозларга қаранг, эр этиб қолишди. Тузукроқ ўйлаб қарасам, улар билан мана шундай хотирада қоладиган дамларимиз санокли экан... Нима қиламиз, шу касбни ўзимиз танлаганмиз!

– Устоз, мени кечирасиз-у, гап касбда эмас! Хоҳиш бўлса, имкон топса бўлади. Прокуратурада ишлайдиганлар камми? Айримлар ишни қойиллатмасаям, дам олишни жойига қўйишади. Баъзилар эса ишним, дам олишним билишади. Улардан ўрнак олса арзийди!

– Бу гапингизга тўлиқ қўшиламан! Кетдик, ошни сузамиз! Жужуқларни, хонимларни дастурхонга чорлан!

Палов кутилганиданам мазали чиққанди. Тамадди пайти ошпаз шаънига айтилган мақтовлардан руҳланиб кетган Фахриддин пешиндан кейин “меҳмон”ларни қабоб билан сийлашга ваъда берди. Болалар бироз исиниб олгач, яна ташқарига чопишди. Аёллар идишларни йиғиштириб, дастурхонни қайтадан безашга киришдилар.

– Муҳтарама хонимлар, муҳтарам Санжарбек! – “бош ошпаз” ўткир пичоқда гўштни қиймалар экан тўсатдан хаёлига келган фикрни баён қилди. – Бугун шу ерда тунаб, эрталаб йўлга чиқсак!

– Эҳааа... устоз, бормисиз! Сиздан ишдан бошқа мавзуларда ҳам... таклиф чиқаркан-ку!

– Ақлли таклиф ҳам чиқаркан-ку, демоқчисизда!

– Йўғ-е, бунақа таклифни ҳеч кутмагандим...

– Ҳа нима! Яхши жой. Ҳаммага маъқул. Болалар яйрашмоқда. Аёлларнинг кетгиси йўқ!

– Яшанг, адажониси! – маъқуллади Назирахон. – Ичимдагини топдингиз-да! Сизга айтишга истиҳола қилиб тургандим. Болалар ҳам тоза ҳавода бир мириксин!

Шу пайт эшик таққиллаб, ичкарига милиция кийимидаги “лейтенант” йигит кириб келди.

– Ассалому алайкум! Кечирасизлар, ҳалақит қилдим. Ахтара-ахтара зўрға топиб келдим. Менга Фахриддин Каримович керак эдилар.

– Ваалайкум ассалом! Келинг! – Фахриддин қўлини сочиққа артиб, ўрнидан турди. - Излаган одамингиз мен бўламан! Бирор хизмат бормиди?

– Ўртоқ бошлиқ! Сизга телефон қилиб тушолмаётган экан. Туман прокурори манави хатни бериб юборганди.

Фахриддин хатни ўқиб, Санжарбекка узатди:

– Озиб-ёзиб битта ақлли таклиф киритгандик, у ҳам амалга ошмайдиган бўлди чамамда.

“Лейтенант” чиқиб кетгач, Фахриддин чўнтагидан телефонини олиб, гаплашиш учун ташқарига чиқиб кетди ва сал ўтмай шошилишч қайтиб кирди:

– Афсуски кабоб ҳам кейинги сафарга қолди. Қайтамиз! Кечда “бош ошпаз” ва унинг “ўтинчи”сини Тохир Ғофурович “тўй”га таклиф қилибди...

Қош қорайганда Бош прокуратура биносига етиб келган терговчилар тўғри Тохир Ғофуровичнинг қабулхонасига кўтарилишди. Котиб кутиб ўтирган экан шекилли чаққонлик билан ўрнидан туриб, йигитларни ичкарига чорлади. Ким биландир телефонда сўзлашиб турган прокурор ўринбосари терговчиларни кўриб, “келинглар, ўтиринглар” ишорасини қилиб, гапини мухтасар қилди. Сўнг ўрнидан туриб, ходимлари билан бир-бир қўл бериб сўрашди:

– Фахриддин Каримович, якшанба куни бўлса-да, сизларни чақиртиришга тўғри келди. Тушунаман, дам олиш кунларини оила даврасида, табиат кўйида ўтказиш савобли иш. Аммо, биз прокуратура ходимларимиз. Жиноятчи ҳеч қачон милиция ёки прокурор бугун даммини олсин, жиноятни эртага - иш куни киларман, деб ўтирмайди. Кечаю кундуз шай туришимиз лозим. Қўл телефонларимиз... ишлаб туриши керак!

– Тохир Ғофурович, узр! Тепада... тўлқин... бошқа қайтарилмайди!

– Бир антиқа иш чиқиб қолди, - деди бошлиқ столи утида турган жиноят ишига ишора қилиб. – Бошида унчалик аҳамият бермагандим. Бугун мутахассислар хулосасини олиб, ҳангу-манг бўлиб қолдим... Қисқаси ўтган ҳафтада Тошкент аэропорти божхона постида Германияга даволанишга кетаётган бир ногирон йигит ва унинг аёли қўлга олинган. Йигит семириб кетган – нақд 150 кило келади, инсульт олиб, чап томони ишламай қолган. Қандайдир бир ногиронларни қўллаб-қувватлаш жамияти беморга ҳомийлик қилиб, хорижда даволанишга маблағ ажратган, бемор семизлигидан оддий ногиронлар аравачасига сиғмаганлиги сабабли махсус аравача ясашиб беришган. Божхона назоратидан ўтишда ўша қўлбола аравача божхона ходимларида шубҳа уйғотган. Устидаги резина ва пласстмасса ғилофларни олиб ташлаб, карашса араванинг асоси – креслоси соф тилладан ясалган

жани. Тасаввур қилинг, қарийб 25 килограмм соф тиллони олиб чиқиб кетишмоқчи бўлган экан. Терговни транспорт прокуратураси олиб бораётганди. Бугун мутахассисларнинг ҳулосасини олгач... иш биз ўйлагандан кўра анчагина мураккаб эканлигига амин бўлдик. Буни қарангки, ўша тилло тахт Бухоро Амири Саид Олимхонга тегишли бўлиб чикди...

– Бухоро Амирининг... Саид Олимхоннинг тахти! – Фахриддин кулоқларига ишонгиси келмасди.

– Ҳа,ҳа! Бухоронинг сўнгги Амирига тегишли тахт.

– Ногирон Амирнинг авлодларидан эканми? – деди Санжарбек таажжубини яширолмади.

– Йўқ-да! У шўрликнинг тахтга ҳеч қандай алоқаси йўққа ўхшайди. Кимдир ундан тахтни хорижга олиб чиқиб кетишда фойдаланмоқчи бўлган. Ҳозирча ўша кимсанинг кимлиги ҳам аниқланмаган. Улар ҳам шу рейсда учмоқчи бўлганми ёки Германияда кутиб олиши лозим бўлганми ёхуд ортидан бормоқчи бўлишганми, номаълум. Энг ёмони ногирон йигит ҳам, унинг аёли ҳам ҳомийларининг кимлигини суриштириб ўтиришмаган. Фақат исми “Қодир”лигини билишади. “Беғараз ёрдам бераман, даволатаман” деса юраги ёрилиб, сўраб-суриштириб ўтирмасдан иштонини йўлда кийиб, сафарга ошиқишган.

– Балки ҳеч қанақанги “ҳомий” йўқдир! – Фахриддин миясига келган фикрни яшириб ўтирмади. – Тахт ўзига тегишлидир. Ота-боболаридан мерос ўтган бўлса...

– Бўлиши мумкин! Аммо терговчининг фикрича, йигит отамерос бойлик олган бойга ўхшамасмиш...

– Талабалик пайтимизда тарих устозимиз Бухоро Амирининг олтинлари хусусида гапириб берганди. Айтишларича, Фрунзе бошчилигидаги большевиклар кўшинлари бостириб киришидан олдинроқ Саид Олимхон хазинасининг бир қисмини туяларга юклаб, Афғонистон томонга қочган. Қашқадарё, Сурхондарё воҳасида хазинанинг

Амирликнинг олтин тахти изуган

катта қисмини ғорга яшириб, ўзи Қобул томонга ўтиб кетган. Кейинчалик хазина кўмилган жойлар совет иттифоки тасарруфига ўтиб, Амир олтинларини олиб кетишнинг уддасидан чиқолмаган. Балки ўша ғорни кимдир топганмикин?

– Балким! Хуллас, кўп нарсага аниқлик киритишга тўғри келади, – бошлиқ стол устидаги папкани терговчига узатар экан мусохабага яқун ясади. – Жиноят ишини ўз иш юритувингизга қабул қилиб, жиддийроқ шуғулланишингизга тўғри келади. Гап фақат олтин хусусида эмас, балки жуда ноёб миллий бойлигимизнинг Республикадан четга олиб чиқиб кетилиши, миллий меросимизни сақлаб қолиш масаласида кетаётганини унутманг! Боягина бош прокурорга ахборот бериб чиқдим. Иш шахсан у кишининг назоратида! Фурсат ғанимат! Тинимсиз ишлаш талаб этилади. Ҳар доимгидек Санжарбек сизга кўмаклашади...

– Тушунарли! – терговчилар шахдам одимлаб, хонадан чиқишди.

Икки-уч соат мобайнида бош кўтармасдан иш билан танишиб чиққан терговчилар учта тахминни илгари суришди: биринчи тахмин – “тилло тахт”ни хорижга олиб чиқиш Шомақсуд ва унинг хотини Амина томонидан бойлик орттириш мақсадида содир қилинган. Уларга бу бойлик ота-боболаридан мерос бўлиб ўтган. Бундай катта бойликни Ўзбекистонда сотиш имконини қилолмагач, хорижга чиқариб пуллашга ҳаракат қилишган. Иккинчи тахмин – Бухоро Амирининг йўқолган хазинасини бирор киши топиб олган ва ногирон шахсдан фойдаланиб, уни четга чиқариб кетмоқчи бўлган. Ёки бойликни узоқ вақт давомида ўзида сақлаб келган, сотишга мижоз тополмаган. Айни пайтда пулга муҳтожлик сабабли тиллони сотиш учун йўл ахтарган. Учинчи тахмин – Амир Олимхоннинг авлодларидан бирида бобосининг хазинаси жойлашган манзилнинг харитаси

сақланиб қолган ва у Ўзбекистонга келиб, хазинани топишга эришган. Хазинани чет элга олиб чиқишда оми одамлардан фойдаланмоқчи бўлган. Балки бу биринчи уриниш эмасдир. Мукаддам шунақа йўллар билан хазинанинг катта қисми хорижга чиқиб кетган бўлиши ҳам мумкин.

Кеч бўлиб қолганлигига қарамасдан гуруҳ раҳбари Санжарбекка Бухоронинг сўнгги Амири Саид Олимхоннинг хазинаси ҳақида маълумот тўплашни топириб, ўзи аэропортга йўл олди. У ишни хизмат вазифасини адо этишда сергаклик кўрсатган божхона ходимларидан бошламоқчи бўлди. Ўзини Равшан Нишонов деб таништирган ходим ўша кунни бўлиб ўтган воқеани яна бир бор гапириб берди. Фахриддин уни кунт билан эшитиб, сўради:

– Ногирон киши ўтирган аравагани текшириб кўриш қандай қаллангизга келди ёки шубҳага боришингизга бирор сабаб бўлдимиди?

– Шунақа баҳайбат, тағин шол одамни аравачадан тушириб, текшириш жуда қийин масала. Бундан ташқари унинг хатти-ҳаракатларида бирон нотабийлик сезилгани йўқ. Текширишга астойдил киришганим ўша воқеадан бир кун олдин бир синфдошимнинг божхоначилар ҳақида айтган латифаси сабаб бўлди.

– Қанақа латифа?

– Собиқ шўролар даврида бир яҳудий Исроилга кўчиб кетмоқчи бўлибди. Божхонада унинг юкларини текшираётган божхона ходими юклар орасидан Лениннинг ҳайкалини топиб олибди. “Бу нима?” сўрабди у. Яҳудий: “Бу нима?” деманг, “бу ким?” денг. Ул муътабар зот дохийимиз Ленин. Хотирасини абадийлаштириш учун Исроилга олиб кетаяпман” депти. Божхона ходими хурсанд бўлиб “ўтаверинг!”, депти. Исроилга киришда божхона ходими юклар орасида ҳайкални кўриб қолиб, “бу нима?” деган саволни берибди. Яҳудий “бу нима?” деманг, “бу ким?” денг.

Ахир бу ифлос Ленин-ку! Жаллод ва қонхўр ҳукмдор. Қанчадан-қанча бегуноҳ инсонларнинг умрига завол бўлган. Унинг жирканч башарасига ҳар куни туфлаб туриш учун Исроилга олиб келдим” деб жавоб қайтарибди. Божхона ходими хурсанд бўлиб, “олиб ўтинг” депти. Уйига келгач, яхудий кариндошларини чақириб, зиёфат уюштирибди. Шунда бир жияни ҳайкални кўрсатиб, “бу ким?” деб сўрабди. Яхудий “эй нодон! “Бу ким?” эмас, “бу нима?” дейиш керак! Бу – ўн килограмм тоза олтин! Уни қанча қийналиб, нечта аҳмокни чув тушириб бу ерга олиб келганимни билсанг эди!” депти.

– Ажойиб латифа экан! – деди Фахриддин кулгидан ўзини аранг тўхтатиб.

– Бу кунисига ёнимга ўша ногирон кеп турибди-да! Дабдурустдан хаёлимга ўтирган аравачаси тилло эмасмикан, деган фикр келса бўладими! Латифадаги ҳамкасбларимга ўхшаб, “аҳмок” бўлиб ўтирмай, деган ўйда...

– Нима деб ўйлайсиз, ўша ногирон Шомаксуд ва хотини Аминанинг қўлидан шунақа иш келадими?

– Ростини айтсам, бунга унчалик ишонгим келмайди. Менимча, улар ҳақиқатни айтишяпти. Кўп йиллик тажрибамдан шуни биламанки, ҳар қандай пухта, ичидан пишган жиноятчи ҳам божхона назоратидан ўтишда хаяжонланади. Ўша куни мен уларни кузатдим. Эр-хотин ўзларини мутлақо эркин тутишди. Ҳатто аравачани кесишни бошлаганимизда ҳам уларда асабийлашиш аломатлари сезилмади... Ҳар ҳолда менга шундай туюлди...

Ўша куни навбатчиликда бўлган бошқа ходимлар ҳам Равшанининг кўрсатмаларини тасдиқлашди ва ногирон ҳамда унинг хотинининг тиллога алоқаси бўлмаса керак, деган фикрни билдиришди...

Туни билан хаёлотнинг минг бир кўчасига кириб чиқиб, нишиқиб ухлай олмаса-да, ишга барвақт келган Фахриддин Санжарбекнинг компьютерга ёпишиб ишлаб ўтирганини кўриб ажабланди:

– Санжарбек, нима бало кечаси билан ишлаб чиқдингизми?

– Э-э-э ассалому алайкум устоз, яхши дам олдингизми?

– Ваалайкум ассалом! Ростдан ҳам кетмадингизми?

– Ишга берилиб кетибман... қарасам соат бирдан ошиб кетибди. Уйдагиларни огоҳлантириб, шу ерда мизғиб олдим... Аммо Бухоро Амрининг хазинаси ҳақида қизиқарли маълумотларни топдим.

– Бу яхши! Лекин барибир кечаси ишда қолишингизни ёкламайман. Қани олиб келинг-чи топган нарсаларингизни! – устоз кабинети томонга юрди.

Санжарбек қоғозларини йиғиштириб, унинг ортидан борди.

– Келинг, ўтиринг. Қани гапиринг-чи, нималарни топдингиз? – деди Фахриддин пальтосини шкафга жойлай туриб.

– Буни қаранг, тарихимизни унчалик яхши билмас эканман, – хикоясини бошлади шогирд. - Бухоронинг сўнгги амири Амир Олимхон большевикларнинг Михаил Фрунзе қўмондонлигидаги кўшини бостириб кириши муносабати билан 1920 йилнинг 1 сентябрь куни Бухорони тарк этишга мажбур бўлади. Бухоро Амirlари томонидан икки аср давомида йиғилган, қазиб олинган олтин ва кумуш хазинанинг бўйи 50 олчин, эни 20 олчин, баландлиги 8 олчин

Амирликнинг олтин тахти узиган

бўлган дейишади. Агар бир олчин 70 см эканлигидан келиб чиқилса, хазинанинг улкан “тоғ” эканлигини тасаввур қилиш қийин эмас. Албатта, Амир Олимхоннинг бундай “тоғ”ни хуфёна Бухородан олиб чиқиб кетиши мушкул бўлган. Амир ўзининг ҳукмронлик даври тугаб бораётганлигини сезиб, отабоболаридан қолган хазинани яшириш йўлларини излай бошлаган. Таниш-билишлари орқали Машҳадга, Қашқарга чопарлар юбориб, ишончлироқ жой ахтарган. Аммо уринишларининг барчаси зое кетган. Ҳеч ким бунчалик катта хазинани яшириб қолишни кафолатлай олмаган. Ноилож қолган Амир энди ана шу муҳим топшириқни шахсий соқчиси полковник Тўқсабо Калапўшга топширган. Саид Олимхоннинг кўрсатмаси билан Калапўш бойлик ортилган карвон билан Қарши томонга йўлга тушади. Карвонни Тўқсабонинг кичик гуруҳи кўриқлаб боради. Амирнинг Қарши тарафни танлаши бежиз эмас эди. У отаси ҳукмронлиги даврида ўн йил Қарши беклигини бошқарганлиги сабабли бу ерларни беш қўлидай яхши билган. Амир Калапўш ва яна бир содиқ мулозими Даврон дарвешга хазинани ўзига таниш бўлган Яккабоғ, Бойсун ва Шаҳрисабз тоғларига яширишни тайинлайди. Карвон Бухородан чиқиб, Қоровулбозор, Косон орқали Қарши томонга йўл олади. Кундузи овлоқроқ жойда дам олишиб, асосан кечаси йўл юришга тўғри келади. Дастлаб хазинани Касби атрофига яширмоқчи бўлишади. Аммо, қўшни қишлоқдагилар карвонни пайқаб қолганлиги сабабли фикрларидан қайтади. Карвон яна йўлга тушади ва Ғузор орқали Яккабоғ томонга, у ердан Лангар тоғи ёқалаб Бойсун тоғига етиб олади. Карвонни панароқ жойда қолдириб, Калапўш тепаликдан туриб ён атрофни кузатади. Шунда дарадаги табиий ғорни кўриб қолади ва Амирнинг хазинасини

шу ерга яширишга қарор қилади. Хазинани ғорга жойлашни Даврон бошлиқ гуруҳга топширади. Калапўш эса соқчилари билан теварак-атрофни кузатиш учун қолишади. Карвон ғорга яқинлашай деб қолганда дарвешлардан бир нечтасининг нияти бузилиб, хазинани ўғирлаш мақсадида Даврон ва унинг уч-тўрт нафар содик йигитларига ҳужум қилишади. Иккига бўлиниб қолган гуруҳ ўртасида жанг бошланади. Фитначилардан бир нечтаси йўқ қилинади. Айримлари қочиб қолади. Даврон каттиқ жароҳатланади. Шундай бўлсада, тирик қолган ўн-ўн беш чоғли дарвешлар билан хазинани ғорга киши сезмас қилиб яширади. Қайтишда фитначилардан яна бир нечтаси пистирмада Давронни пойлаб туришади. Каттиқ тўқнашувда Даврон икки нафар дарвеш билан тирик қолади, қолган дарвешлар ҳалок бўлади. Карвоннинг ҳаяллаб кетганидан хавотирга тушган Калапўш ғор томонга юришга мажбур бўлади ва йўлда Даврон ва унинг икки йигитини топиб олади. Хазинанинг ишончли жойга яширилгани ва ниқобланганлигини ўз кўзи билан кўриб, кўнгли тўлган Калапўш ортга қайтишга буйруқ беради. Йўлда Давронни ҳам унинг икки дарवेशини ҳам ўлдиради. Шу тариқа гувоҳлар йўқ қилинади. Калапўш ва унинг навкарлари Қоровулбозорга етганда уларни Амирнинг тўпчибошиси Низомиддин кутиб олади. Кечкурун Амирнинг маҳфий топширигини сидқидилдан бажарган соқчилар шарафига зиёфат берилади. Аммо Калапўш эрталаб туриб қараса, соқчилардан бирортасиям йўқ. Уларнинг ҳаммаси тунда ўлдирилган экан. Амирнинг фармони шундай бўлган. Хазинанинг сири фақат бир кишига маълум бўлишини истаган экан... Саид Олимхон Калапўшдан ҳаммасини ипидан игнасигача сўраб, билиб олади. Хазинанинг ишончли жойга, ҳеч ким сезмайдиган

Амирликнинг олтин тахти изуган

қилиб яширилгани Амирни хурсанд қилади. Ҳамма сирни билиб олгач, Қалапушдан сўрайди:

– Форнинг сири кимларга маълум?

– Шоҳим, - дейди полковник, - хазина сиридан фақат икки киши воқиф!

– Йўқ, азизим, бир киши! - тиржаяди Амир. – Фақат мен!

Шу пайт Қалапушнинг ортида турган жаллод унинг бошини танидан жудо қилади.

– Қойил-э! Роса қизиқ ривоят экан-ку! – Фахриддиннинг қаттиқ таъсирлангани сезилиб турарди. – Садоқатга берилган “мукофот” шу бўлган экан-да!

– Ҳа, Амир ўзининг энг ишончли одамларининг садоқатини шундай сийлаган!

– 1920 йилнинг сентябрь ойи бошларида Фрунзе Бухорога бостириб кирган бўлса, сиз айтган воқеалар сал олдинроқ август ойларида содир бўлганми дейман-да! – Хулоса қилди гуруҳ раҳбари.

– Шунакага ўхшайди! Олимхон амирликнинг таназзул ёқасига келиб қолганини олдиндан сезган ва қандай бўлмасин хазинани, ҳеч бўлмаганда унинг бир қисмини сақлаб қолиш чораларини кўрган.

– Кейинчалик ўзи Бухорони тарк этаётганда қуруқ қўл билан кетмагандир?

– Албатта. Айрим манбаларда Амир пойтахтни тарк этишда бойликларини юзта аравага жойлаб, йўлга чиққани айтилган. Ёғдувон атрофида йигирма бешта арава большевиклар қўлига тушган. Хазинанинг қолган қисмини Афғонистонга олиб чиқиб кетишга эришган. Нима бўлгандаям Олимхон Амирлик хазинасининг фақат ўн-ўн беш фоизини яширишга улгурган. Баъзи манбаларда унинг

Бухородан олиб чиқиб кетган олтинлари миқдори 10 тонна қилиб кўрсатилади. Бу ҳозирги пулга чаққанда 70 миллион АҚШ доллари демакдир.

– Амир олиб чиқиб кетган олтинларидан фойдалана олганмикан?

– Саид Олимхон 1944 йилда вафот этган. У муҳожирликда Афғонистонда яшаб юрган кезларда каттагина сарой сотиб олган, тижоратини йўлга қўйган. Большевикларга қарши курашга, босмачилик ҳаракатини қўллаб-қувватлашга анчагина сармоя сарфлаган. Бойлигининг бир қисмини хориж банкларига қўйган. Баъзи манбаларда келтирилишича, 1928 йилда Олимхон Франция ҳукуматига мурожаат қилиб, 180 миллион олтин франкда баҳоланадиган хазинасини қайтаришларини сўраган. Париждан “пуллар фақат Бухоро халқи талаб этган тақдирдагина қайтарилади” деган жавоб келган...

– Олимхон яширилган хазинани олиб кетишга ҳаракат қилганми?

– Она замини қаърида қолган хазина Амирга бир умр тинчлик бермаган. Лекин, большевиклар ҳукумати унинг яширилган жойидан чиқариб, олиб кетишга тўсқинлик қилган. Шунга қарамай Амир бир неча бор ўзининг қидирув гуруҳини Лангар, Бойсун томонларга юбориб, хазинани олиб чиқиб кетишга уринган. 1930 йилда Олимхон ўзининг ишончли одами – Иброҳимбекни беш юз отлик билан хазинани излашга юборган. Аммо, большевиклар бекни қўлга олиб, бошини танидан жудо қилади. Шу тариқа Амирнинг барча уринишлари зое кетади. Негаки, хазина билан қизиқаётган фақат у эмасди. Бу тарафда чекистлар ҳам Амирнинг олтинларини топиб олиш илинжида изғиб юрган. Улар бирон маълумотни қўлга киритиш мақсадида Даврон,

дарвеш ва Калапўшнинг оғайин-қариндош-ларини кийноққа солган. Бирок, улардан ҳеч қанақа гап ололмагач, барчасини қириб юборган. Бундан ташқари маҳаллий аҳоли вакиллари, ғойибдан бойлик орттириш ўйида юрган турли-туман тўдалар ҳам Амирнинг олтин хазинасини қидириб топиш умидида тоғма-тоғ кезишган. Бошқа томондан рус, инглиз, немис махфий хизматлари ҳам олтинларни топишга зўр беришган.

– Хазинанинг қолган қисми қаерга кетган? -- қизиксинди Фахриддин.

– Большевиклар томонидан Москвага ташиб кетилган, анчагина қисми инсофсиз тўралар томонидан талон-тарож қилинган.

– Биз қўлга туширган тилло тахт тўғрисида бирор маълумот учрамадими? – гуруҳ раҳбари ниҳоят мақсадга кўчди.

– Йўқ, Амирлик хазинасида тиллодан тахт бўлганлиги ҳақида манбаларда бирор-бир қайд топилмади. Гап шундаки, Амирлик хазинаси жуда қаттиқ сир сақланган. Ундан воқиф бўлишни хоҳловчилар бешафқат жазоланган. Шу сабабли олтин тахт бирор жойда қайд этилмаган бўлиши ҳам мумкин. Амирликнинг Москвага олиб кетилган мол-мулклари қайд этилган 48 бетлик рўйхатда ҳам тилло тахт тилга олинмаган. Демак, олтин курси Калапўш яширган бойликлар орасида бўлган, ё большевиклар давлатга топширмай ўзларида олиб қолган, яъни талон-торож қилинган бойликлар орасида бўлган. Унинг Амир ўзи Афғонистонга олиб кетган бойликлар орасида бўлганлиги эҳтимоли кам. Негаки, Афғонистонга чиқиб кетган бундай катта ҳажмдаги буюмнинг мамлакатимизга қайтиб олиб келиниши ақлга сиғмайди...

– Нима, бу билан ғорга яширилган хазинани кимдир топган демоқчимисиз? – хулоса қилишга ошиқди Фахриддин.

– Бўлиши мумкин! Ҳозир бўлмаса, бундан олдинроқ... Ахир хазинани излаш билан кимлар шуғулланмаган... Олимхон Калапушни ўлдирганда “хазинанинг сири ёлғиз менга аён!” деб янглиш ўйлаган. Ахир полковник ҳам, дарвеш ҳам чакана одамлар бўлишмаган. Улар ҳам Амирнинг айёрлигига қарши қандайдир маккорлик ўйлаб қўйган бўлишлари мумкин-ку! Бундан ташқари...

– Демак, ўрганиш доирамиз кенгроқ бўлар экан-да!

– Тушунмадим, Фахриддин Каримович! – деди Санжарбек кўзларини катта-катта қилиб. – Нима сиз қарийб юз йил наридаги воқеаларни ўрганмоқчимисиз?

– Бўлиши мумкин! Мабодо жиноятни воқеликнинг адоғидан бориб очишнинг имкони бўлмаса, ундай ҳолда бошидан тушиб, фош этишга мажбур бўламиз... Мен тунда жиноят иши билан яна бир бор танишиб чиқдим. Хаёлимда жиноятчилар шундай пухталиқ билан иш тутишганки, бирор жойда шубҳага ўрин қолдиришмаган. Эр-хотин улар тўғрисида деярли ҳеч нарса билишмайди. Бундай ҳолатда тилла курсининг қаердан келиб қолгани, кимга тегишли эканлигини аниқлаш имкони йўқ даражада. Шундай экан, мана кўрасиз курсининг келиб чиқиш тарихини юз йил наридан ахтаришимизга тўғри келади. Ҳар ҳолда мендаги “интуиция” шундай демокда...

– Ана холос! – Санжарбек кичқириб юборди. – Устоз, “интуиция”нгиз ҳеч қачон панд бермаслигини ҳисобга олсак, ҳали бир томони Бухоро, бир томони Сурхону Қашқадарё қилиб, камида икки-уч ойлик сафарга отланарканмиз-да!

– Ҳа, шунақа бўлишининг эҳтимоли юқорироқ! Биласизми, нима учун Тоҳир Ғофурович бу ишнинг терговини бизга берган?

Амирликнинг олтин тахти узидан

– Мураккаблиги учундир-да!

– Йўқ, гап жинойтнинг мураккаблигида эмас. Гап йигирма-йигирма беш кило олтинда ҳам эмас. Гап Бухоронинг сўнги Амири Саид Олимхоннинг яширилган хазинасида! Гарчанд у кеча бизга бу ҳақда гапирмаган бўлсада, ўзимиз мантиқан хулоса чиқариб, масалани англаб олишимизга умид қилган. Бизни имтиҳон қилмоқчи бўлган. Амирликнинг йўқолган хазинаси ҳақида менам унча-мунча эшитганим бор эди. Аммо, вақтида бу гапларга унчалик эътибор қилмаган эканман. Ривоят бўлса керак, деб ўйлаганмиз-да. Бугун муаммо билан юзма-юз тўқнаш келганимизда, унинг қанчалик ҳақиқатга яқин эканлигини англаб турибмиз... Нима бўлганда ҳам тўплаган маълумотларингиз коса тагидаги нимкосани кўришимизга ёрдам берди. Тунни бедорликда ўтказганингиз бекор кетмади, табриклайман!

– Раҳмат, устоз! – Санжарбек мамнун жилмайди. – Тарих деганлари оҳанрабоси борми, остонасига қадам ранжида қилсанг, чиқолмай қоларкансан...

– Хўш, жаноб Раҳмонов, балки уйга бориб, бироз мизғиб келарсиз! – устоз хазиллашаяптими ёки жиддий гапираяптими, билиб бўлмасди.

– Йўғ-е, устоз! Шунча иш турганда одамнинг кўзига уйку келармиди!

– Унда ҳозир анави ногирон йигит билан хотинини олиб келади. Ишни уларни сўроқ қилишдан бошлаймиз. Саволларингизни тайёрлаб туринг! Ҳали замон келиб қолишади. Дарвоқе, Шомақсудни тепага чиқариб бўлмайди, пастда - қабул бўлимида сўроқ қилишга тўғри кслади...

Одам ҳаддан ташқари семириб кетса, чаток бўларкан. Устига устак бир томони ишламай, жойидан қимирлаёлмай қолса, бундан мушкул савдо йўқ. Шомақсудни шалдирок аравачасида ташқаридан бинонинг биринчи каватидаги хонага олиб киргунча уч-тўрт йигитнинг роса хуноби чиқди. Аравани суришга зўр бериб, ўпкаси халқумига келган Санжарбекнинг хаёлидан “шундай зил-замбилни итариб юрган хотинининг жонига тўзин берсин” деган фикр ўтди. Фахриддин нима бўлгандаям гувоҳнинг кўнглига йўл топиш мақсадида чой қуйиб узатди.

– Узр. Раҳмат, укажон! Чой ичсам безовта бўламан... – деди Шомақсуд кўлини кўксига қуйиб гувоҳкорона. – Кейин сизларниям безовта қилишга... ҳалигидай...

– Шомақсуд ака, яхшимисиз, соғлиқлар қалай?

– Дардини бедаво инсоннинг соғлиғи нима бўларди... Ҳалигидай... ётибмиз-да, Худо деб...

– Дардин берган, шифосиниям беради! Ҳали кўрмагандай бўлиб кетасиз!

– Айтганингиз келсин! Раҳмат укажон!

– Шомақсуд ака, қачон бунақа тўшакка михланиб қолдингиз? – Фахриддин гапни узоқдан олди.

– Э-й-й-й нимасини айтасиз, иним! Пешонамизда шунақа кўргиликлар ҳам бор экан-да! – Гувоҳ чуқур хўрсинди. – Бундан ўн йиллар олдин... ҳалигидай озғингина йигит эдим. Мени қарғиш урди, ҳа-ҳа қарғиш урди! Ўшанда загатконторада омбор мудирини бўлиб ишлардим. Топиш-тутишим бинойидек эди. Еганим олдимда, емаганим ортимда... ҳалигидай... Тагимда янги “Жигули”, зиёфат-у тиришларни қўяверасиз! Остонамиздан одам аримасди...

Ҳаёт ҳамиша шунақа бир зайилда кетаверади, деб ўйларканмиз. Ойнинг ўн беши ёруғ бўлса, ўн беши қоронғу бўлишини тасаввуримизга ҳам сиғдирилмасдик... Бир куни... ҳалигидай... улфатлар билан чойхонада “гашгагимиз” бориди. Анави зормандадан қиттақ-қиттақ олишгаям тўғри келди. Кўпинча ароқ ичган пайтларим машинани ўша ерда қолдириб кетардим. Кейин кайфим тарқагач, миниб кетардим. Ўша куни ҳам шундай қилмоқчидим. Карим қичиқ деган улфатимиз бўларди. Зиёфатдан чиқишда “ҳа, машинангни ташлаб кетмоқчимисан, ярим пиёла ичдингми-йўқми, намунча “гаи”дан кўрқмасанг, машинани чўнтагида ақчаси бор эркак минади-да, йигит! Намунча аялга ўхшаб кўрқоқ бўлмасанг!” дея алжираб, нафсониятимга тега бошлади. Дарди ҳалигидай... машинада уйигача бориб олиш экан. “Эркак”лигим тутиб кетиб, машинани кўшдим. Каримни ва яна бир улфатимизни миндириб, йўлга тушдим. Гаи-пайи учраб қолса берарман, деган ҳаёлда бир пачка пулни чўнтагимга алоҳида жойлаб кўйдим. Улфатларни йўл-йўлакай уйларида қолдириб, Чилонзорга қараб ҳайдадим. Одам ичиб рўлга ўтирганда ўзини минг тетик тутмасин барибир хушёрликни йўқотаркан. “Гаи”дан хавотир қилибман-у, аммо бир лаҳза бўлсада, хушёрликни йўқотишимни ўйламабман. Уйга етай деб қолганимда радиода тунги ўн бир бўлгани айтилиб, “сўнгги янгиликлар” бошланди. Радионинг овозини кўтариш учун кўлимни чўздим. Хушёр пайтим бўлса, кўлим радио мурватини адашмай тополарди. Кайфим борлиги учун кўлим қалтириб, радио овозини кўтаролмадим. Нигоҳимни бир лаҳзага йўлдан олишга мажбур бўлдим... Шу пайт тарақлаган овоз эшитилиб, машина қалқиб кетди. Шунда йўл четида кимнидир уриб кетганимни англадим. Жон ҳолатда машинани четга олиб, тўхтатдим. Ойнадан ортимга қарадим,

гира-ширада ҳеч нарсани кўриб бўлмасди. Қулоғимга аёл кишининг фарёди чалинди... Бир хаёл машинадан отилиб тушиб, жабрланганларга ёрдам кўрсатмоқчи бўлдим. Аммо, мастлигим ёдимга тушиб, қўқиб кетдим... Бола-чақам, оилам, ишимдан айрилиб, қамалиб кетишимни ўйлаб, дарров фикримдан қайтдим. Атрофга алангладим... Хайрият, тирик жон кўринмайди... Машинага ўтириб, газни босдим... Биласизми, орадан шунча йиллар ўтган бўлса-да, аёл кишининг ўша кунги фарёди ҳамон қулоғимдан кетмайди... Уйга келиб, машинани гаражга тикдим. Қарасам, зарба машинанинг ўнг қанотини пачақлаган. Демак, радиога қараган пайтимда машина беихтиёр ўнг томонга оққан ва йўл четида уни кесиб ўтмоқчи бўлиб турган пиёдани уриб юборган. Тезлигим унчалик юқори эмасди. Ишқилиб, ўлмайд қолган бўлсин-да, деган хаёлда туни билан мижжа қоқмай чиқдим. Уришга уриб қўйиб, кўра-била ёрдамга муҳтож одамни номардларча ташлаб кетганим учун ўзимни лаънатладим. Нима бўлганда ҳам уриб кетган одамим тирик қолишини Яратгандан илтижо қилиб сўрадим. Бахтга қарши эртаси куни аёллар қўшни маҳаллада яшовчи 9 яшар болани тунда машина уриб кетганлигини, бечора кўп қон йўқотиши оқибатида шифохонада оламдан ўтганини, бугун пешинда жанозаси бўлишини айтишди. Ичимдан зил кетдим! Кўз олдим қоронғулашди. Қўқиб кетдим. Йўқ, йўқ, қонундан, жазога тортилишдан эмас, Худонинг газабига учрашдан қўқдим. Сизнинг қонунларингизда одамни уриб кетса, эҳтиёткорсизлик деб, нари борса, уч йил қамоқ беришади. Жабрланувчига ёрдам бермай қочиб кетса, яна бир йил қўшиб, жами тўрт йилга озодликдан маҳрум қилишади. Баъзида амнистия тўғри келиб қолса, айбдор қамалмай қолиши, қамалган тақдирдаям бир йилга қолмай озодликка

Амирликнинг олтин тахти изуган

чиқиши мумкин. Шариатимизда эса бу жиноят саҳван (билмасдан, адашиб) қотиллик деб баҳоланиб, хун учун бир одамга юз дона туя тўланади. Қонунларда автохалокат, жабрдийдага ёрдам кўрсатмаслик деб аталадиган жиноятлар муқаддам шариат талқинида саҳван бўлсада, одам ўлдириш – қотиллик сифатида қаралади. Хуннинг миқдорига эътибор беринг, юз дона туя! Туянинг ҳалигидай... ўртача баҳоси 500 АҚШ долларига тенг деб ҳисобланганда, хуннинг баҳоси 50 000 АҚШ долларини ташкил этади...

– Кейин нима бўлди! – Санжарбек эшитаётганлари маъқул тушиб турган бўлса-да, воизни мақсаддан чалғимасликка чақирган бўлди.

– “Мазам бўмаяпти” деган баҳонада шу куни ишгаям бормадим. Маҳалладагиларга кўшилиб, жанозага бордим. Боланинг каттагина портретини столга қўйишибди. Эҳ, аттанг-а! Шундай бола-я! Яқинларининг фарёди қалбимни қонга тўлдирди. Дод деб кичқириб юборгим келди. Одамлардан бола ота-онасининг тилаб-тилаб олган ёлғиз фарзанди, кўзининг оқу қораси эканлигини, уларнинг бошқа зурриёдлари йўқлигини, энг ёмони бошқа бола кўра олмасликларини эшитиб, ичим эзилиб, юрагим зардобга тўлди. Виждон азобида қолдим... Бу ҳам етмагандай ҳеч нарсадан хабари йўқ одамлар бири олиб, бири қўйиб, болани уришга уриб кетиб, воқеа жойидан номардларча кочиб қолган “хайвон”нинг гўрига ғишт қалаётганини жимгина эшитиб ўтиришга мажбур эдим...

Бу инсоннинг ҳикояси қанчалик аламли, таъсирчан бўлмасин, Фахриддин хаёлан уларнинг Амирликнинг тилло тахти билан боғлиқ ҳодисотларга қанчалик алоқадорлигини англашга, улар орасидаги сабабий боғланишни топишга

ҳаракат қиларди. Шундай бўлса-да унинг гапини бўлиб, шаштини кайтаргиси келмади:

– Сизни қандай қилиб топишди?

– Гап шунда-да! Топиб, қамашганда бир-икки йил ўтириб, виждонимни поклаб келган бўлардим. Бир-икки кун “ана келди-мана келди” қилиб, эшикка термулиб ўтирдим. Шу орада хотинлар “уриб кетган машиинанинг ранги кўк экан, шунақа рангли машиналарни қидираётганмиш, аммо ҳозирча ушланмаганмиш” деган гапни топиб келди. Шунгача “бирибир топиб олишади, ундан кўра шармандам чикмасдан гуриб, ўзим милицияга “ок байроқ” кўтариб борсаммикан” деган фикр миямда чарх уриб турганди. Кўк рангли машинани ахтараётган бўлса, менинг машинам оппоқ рангда, демак ҳеч ким кўрмаган, терговчилар нотўғри йўлга кириб кетишган. Бунинг сабабини билиш учун гаражга тушиб, машинамни кўздан кечирдим. Шунда уч-тўрт кун олдин бир кўк рангли “Жигули” машинамни ўнг қанотидан туртиб кетгани ёдимга тушди. Бола урилганда унинг уст-бошида ўша кўк рангли машинадан қолган заррачалар ўтириб қолган. Натижада экспертлар урган машинанинг ранги кўк деган хато хулосага келишган ҳалигидай... Ўн гулидан бир гули очилмасдан бу ёруғ дунёни тарк этган болага, ягона нури дийдасидан ажралиб қолган бадбахт ота-онага қанчалик ачиниб, виждон азобида ўртанаётган бўлмайин, худбинлигим устун келиб, ишимдан, оиламдан, обрў-эътиборимдан ажралиб, қамокқа тушишни, гулдай ҳаётимни барбод қилишни ҳам истамасдим. Шуларни ўйлаб, тунда яна гаражга тушдим. Бир пайтлар машина таъмирлаш устахонасида шоғирд бўлиб ишлаганим қўл келиб, машинамнинг урилган жойини сезилтирмасдан тўғирлаб, ранглаб қўйдим ҳалигидай ... Орадан йиллар ўтди. Боланинг ота-онаси бошқа жойга

Джарликнинг олтин тасвирини кўришдан
кўчиб кетишди. Айтишларича, эр-хотин бир болани чакалоқлигидан асраб олишибди. Ахён-ахёнда шу оилага сездирмасдан моддий ёрдам беришни ҳам ўйлаб юрдим. Лекин, рўзгордан, ҳалигидай... орзу-ҳавасдан орттириб, товон тўлашга қурбим етмади, тўғрироғи ҳафсаласизлик қилдим. Балки шу ишни қилганимда виждонимни бироз бўлса-да поклаган бўлармидим... Бу гапларни сизларга айтиб, дардимни дoston қилишдан мақсад... ҳалигидай... менинг шу аҳволга тушиб қолишимга, бу ҳам етмагандай бугун қандайдир жинойий тўдаларга ўралашиб қолишимга ўшанда йўл кўйган кечирилмас хатом, ёлғиз жигарбандидан ажралиб қолган онанинг қарғиши сабаб бўлди. Дунёда ҳеч бир жиноят жазосиз қолмас экан. Ўшанда ҳеч ким кўрмади, терговчилар сезмади, жазодан қутулиб қолдим, дея бекорга суюнган эканман. Тепада Қодир Эгамнинг ўзи ҳаммасини кўриб, билиб турганини, қилмишга яраша жазони ҳам унинг ўзи беришини билмаган эканман...

– Яхшиям жинойий жавобгарликка тортиш муддатлари ўтиб кетган, нега бизга бу гапларни айтаяпсиз! – Санжарбек гувоҳга танбех бериш баробарида “ҳозир бировларнинг дийдиёсини эшитиб ўтирадиган пайтми?” дегандай норози киёфада устозига қараб кўйди.

– Санжарбек, сабрли бўлинг! – Устоз бировларнинг олдида бу кизиққон йигитни уялтиргиси келмади. Сўнг тарвузи қўлтиғидан тушиб турган Шомақсудга юзланди:

– Қаерда қолгандик, марҳамат давом этинг!

– Тўғри-да, иним! Бу замонда бировнинг дардини биров эшитармиди! – Гувоҳ “қизим сенга айтаман, келиним сен эшит” кабилада Фахриддинга қараб, гапида давом этди. – Сизларга ҳам осон эмас. Ўзгаларнинг ҳасратини эшитавериб, дийдангиз қотиб кетган. Аммо менимча, биров тўғрисида

тўла тасаввурга эга бўлиш учун... ҳалигидай... унинг юрагига қўл солиш, ички дунёсини ўрганиш лозим... Хуллас ўша воқеа ҳаётимизни издан чиқариб юборди. Аввал ишдан кетдим. Кейин киракашлик қилишга ўтдим. Йўқ жойдан машинамни туртиб олишди. Фойдам майда бўлиб, бу ишним ташладим. Анча пайт иш излаб, хунобим чикди. Уйда ўтириб, хотиннинг қўлига қараб қолдим. Сиқилаверганимдан... ҳалигидай бедаво дард ёпишди. Курук сув ичсам-да, семирадиган бўлиб қолдим. Ҳаш-паш дегунча 80 кило тош босувчи йигит 150 килога чиқиб олдим. Одам эмас, бир халта, йўқ, йўқ, бир қоп гўштга айландим, қолдим! Бунисиям ҳолва экан! Кўп ўтмай инсулт олиб, бир томоним ишламай қолди. Кўча-кўйга чиқолмай, тухум босган товукдай уйда ўтиришга маҳкум бўлдим... Ўзимизнинг духтирларга кўрсатсак, бизда бунга даво йўқ, Германия ёки Исроилга бориш керак, дейишди. Эҳ, у ёқларга бориш учун отни калласидай пул даркор. Битимизни сотиб борармидик. Дардин берган шифосиниям берар-да, деб кутиб ётишдан бошқа иложимиз қолмади. Кўчага чиқолмасанг, ўзинг мустақил ҳаракат қилолмасанг, йигит бошинг билан аёлингга музтар бўлиб термулиб ўтирсанг, шуям ҳаёт бўлдими?! Нақд жаҳаннамнинг ўзгинаси-ку! Боланинг онаси тушмагур тоза бошлаб, юракдан қарғаган экан-да!

Шомақсуд бироз жимиб қолди. Авзойидан дарду ҳасратини тўкиб солиб, сал бўлса-да, юрагини бўшатиб олгандай эди.

— Одатда одамлар бизга ўхшаганларни кўрганда ачиниш ҳисси билан қарашади, - давом этди у, - қандайдир яхшилик қилиб, ҳеч бўлмаганда ширин сўзини аямасдан кўнглимизни кўтаришга ва шу йўл билан савоб олишга ҳаракат қилишади. Бошида ўзгаларнинг сенга нисбатан

Амирликнинг олтин тахти узидан

бундай муносабати... ҳалигидай эриш, ҳакоратдай туюларди. Кейинчалик ўрганиб қоларкансан, киши... Бир куни уйга посанг кийиниб олган бир йигит кириб келди. Отини Қодир деди. Қанақадир ногиронларни ҳимоя қилиш жамиятиданман, сизни ҳорижга олиб бориб, даволатиб келиш бизга топширилган, деди. Қўлида бир даста қоғоз. Мана ўқиб чиқиб, имзо қўйинг, деб ҳужжатни олдимга ташлади. Исм-фамилиямни кўриб, ўқиб-пўқиб ўтирмасдан қўл қўйиб бердим.

– Қодирнинг фамилиясини биласизми? – сўради Фахриддин.

– Келган пайти – ўзини таништирганда фамилиясини ҳам айтганди, Абдуллаевми, Абдувалиевми, ишқилиб шунга ўхшаш “а”дан кетарди-да ҳалигидай...

– Ёши нечаларда эди?

– Қирқларда бориди-ёв!

– Юз тузилиши қанақайди, бирор жойида хос белгиси, холими, чандиғими бормиди? – Санжарбек гапга аралашди.

– Оққувадан келган, қирра бурун, қўй кўз, манглайи кенг, сочига бирда ярим оқ оралаган олифтагина бола эди, гавдаси сизникича бор-ов! Бирор жойида хол ёки тилинган, шилинган жойига кўзим тушмади. Аммо, ҳалигидай...

– Хўш,хўш! – Санжарбек бу одамнинг ҳар икки гапнинг бирида ҳадеб “ҳалигидай” деявериши ғашини келтираётган бўлса-да, бирор “янгилик” айтармикан, деган ўйда ўрнидан сапчиб туриб, унга яқинлашди.

– Қайсидир билағида, чапидами...ха-ха чап қўлида “КА” деган татуировкага кўзим тушганди. Билмадим нима дегани бўлса! Балки “К” Қодир, “А” фамилиясини англатар!

– Ёзув билагининг касрида эди?

– Қўлининг ички тарафида, бирор нарсага қўл узатганда енгидан кўриниб кетади.

– Ёзув қанақа рангда эди?

– Кўкми... ҳалигидан кўкиш эди.

– Кейин нима бўлди? – Фахриддин воқеанинг давомини айтишга шошиларди.

– Кейин ҳужжатларни олиб, қайтиб кетди. Уч-тўрт кун ўтиб яна келди. “Бўлди, раҳбариятдан рухсат тегди, паспортларингизни берсангиз, самолётга чипта оламиз” деди. Паспортларни бердим, менга ва аёлимга чипта олиб келди. Кейин бир муаммо пайдо бўлди. Эски аравачамни кўналигиданми ёки ҳажми катталигидан самолётга чиқариб бўлмаскан. Янгисини буюртма қилиб, ясатиб олишимиз лозим бўларкан. У ўлгирам фалон сўм турса керак, олишга қурбимиз этмайди, дедим. Унда ариза ёзинг, бу масаланиям... ҳалигидай ўзимиз ҳал қиламиз, деди Қодир. Мени бўйимни, энимни, вазнимни ўлчаб олди. Буюртма беш-олти кунда тайёр бўлди... Буёғи ўзларингизга маълум... ҳалигидай...

– Қодир буюртмани кимга бергани, аравачани қаерда ясатишини айтмаганмиди?

– Йўқ, буни айтмаганди.

– Балки ўзим ясайман, дегандир?

– Йўғ-е, унақа демади.

– Майли, давом этинг, - деди Фахриддин гувоҳдан кўз узмай. – Қаерда қолгандик?

– Учишимизга бир кун қолганда Қодир аравачани уйга олиб келди. Ўтириб кўрдим, бемалол сиғдим. Кейин у ўша ёқда учрашамиз, деб хайрлашиб, чиқиб кетди.

– Сизларни аэропортга ким олиб чиқди? Қодир келаман демаганмиди?

– Йўқ, у билан аэропортда учрашувга келишгандик. Бизлар аэропортгача таксида бордик.

– Сизларни Франкфуртда ким кутиб олиши керак эди?

– Шифохона ходимлари кутиб олади, деганди.

– Қодирнинг ўзи-чи, бормоқчи эмасмиди?

– Сизларни шифохонадан ўзим топиб оламан, деганди.

– Демак, орқалариигиздан учиб бормоқчи бўлган.

– Шунақага ўхшайди...

– Сизда у қўл қўйдирган ҳужжатлардан бирортаси сақланиб қолганми?

– Йўқ. У ҳужжатларга қўл қўйдириб, ўзи билан олиб кетган. Менга... ҳалигидай ҳеч қандай қоғоз қолдирмаган.

– Ҳорижга – шунча узоқ йўлга даволанишга кетаяпсизу, наҳотки ҳеч нарсага эътибор бермаган бўлсангиз? – Санжарбек лукма ташлади. – Ҳужжатингни бир кўрсат-чи, демадингизми?

– Э қизиқ экансиз-ку! Энди... бир бегона одам... ҳалигидай куйиб-пишиб сенга ёрдам кўрсатмоқчи бўлса-ю, сен унга документингни кўрсат, десанг уят бўлмайдими?

– Йўқ, бунинг ҳечам уяти йўқ! Бир фирибгарнинг найрангига учиб, алданиб ўтириш, жиноятига шерик бўлиб қолишни уят деса бўлади!

Фахриддин “сал ошириб юбормадиларми?” дегандай шогирдига маъноли қараб қўйди.

– Одамларнинг шунақа лақмалиги фирибгарларга қўл келади! – Санжарбек бироз “пастлади”. – Икки оғиз ширин гапирса, танимаган одамига ўз жониниям тикишга тайёр-да булар!

– Бизга ўхшаган оми одамларнинг фожиасиям шунда-да, укажон! – Шомаксуд бу кони қайноқ терговчига ён беришга

мажбур бўлди. – Биздай Худо урган, нотавон бандаи ожиздан жаҳлингиз чиқмасин.

– Балки сизнинг ёнингизда бирортаси билан телефонда гаплашгандир, бирортасининг исмини ёки қандайдир корхона, ташкилот номини тилга олгандир. – Фахриддин мавзуга қайтди.

– Гаплашишга, гаплашди... аммо ... ҳалигидай бировнинг гапини пойлаш...

– Кулоғингизга чалингандир...

– Эсимда йўқ... Фақат бир сафар телефонда сўзлашганда... ҳалигидай “ВДНХ”, “Космос” деган сўзларни эшитиб қолдим. Кўз олдимга Москвадаги “ВДНХ” метроси ва “Космос” меҳмонхонаси келди. Омбор мудирини бўлиб ишлаб юрган кезларимда бошлиғимиз санаториядан қайтишда беш-олти кун ўша ерда қолганди. Орқасидан кўришга бориб, икки кун ўша меҳмонхонада тунагандим. Ўша атрофни беш кўлдай билиб олгандим... Бурунғиларда меҳр-оқибат бошқача бўларди... Шулар ёдимга тушиб кетганди... ҳалигидай...

– Гап авзойидан нима ҳақида кетаётганини ангай олдингизми? – деди Фахриддин дадилланиб.

– Қодир нариги хонага ўтиб гаплашди. Гап нима ҳақидалигини фахмлай олмадим. Ўзимча, ким биландир ўша ерда учрашмоқчи бўлса керак деб тахмин қилдим... Гаплашиб бўлгач, мақтангим келиб, менам Москвага борганимда “Космос” деган меҳмонхонада турганимни айтдим. У “эшитиб турганмидингиз?” дея кулиб қўйди. Хижолат бўлиб қолдим... ҳалигидай...

– У сизникига пиёда келганмиди?

– Менимча, пиёда... хотиним эшикда кутиб олиб, кузатиб қўйганди... машинаси ҳақида айтмаганди... Балки

Фахриддин Каримович Санжарбекка керакли тошпирикларни бериб, ўзи Ёзувчилар уюшмасидан олган манзил бўйича Худойберди Тўхтабоевникига қараб йўл олди. Катта кўчадан бурилиши билан ўнг томонда боққа кўзи тушди. Демак, адашмапти. Кўча бошидаги иккинчи дарвоза очик турарди. “Кундуз эшиги очик туради” дейишганди, тўғри экан. Ичкарига мўралади. Ҳовли кичикроқ бўлсада, шинамгина, ортиқча безаклардан холи, қандайдир фариштали кўринди кўзига. Қўнғироқни босди. Бироз фурсат ўтиб, ичкаридан аёл кишининг “кираверинг, эшик очик” деган овози эшитилди. Фахриддин бир-икки қадам ташлаши билан унга истараси иссиқ онахон пешвоз чиқди:

– Ассалому алайкум! Келинг гиргиттон, хуш келибсиз!

Фахриддин ёши улуғ одамнинг унга олдинроқ салом берганидан хижолат тортиб, кўлини кўксига қўйиб, одоб билан саломлашди.

– Келинг, айланай! Уйга кириг. Адаси боғда эдилар. Ҳозир айтиб чиқаман, сиз бирпас ўтириб туринг, ҳозир чой кўяман...

– Онажон, ташвиш қилманг, ўзим устознинг ёнига ўта қоламан. Ўша ерда...

– Вой, бир пиёла чой ичмай, кўчадан қайтасизми? Уят бўлади-я, болам! Меҳмонни туз-намаксиз кузатиб бўларканми?

Онахоннинг танимаган кишига бунчалик илтифот кўрсатаётгани Фахриддинга кизиқ туюлди. Ичидан буюк инсонларнинг аёллари ҳам буюк бўлади-да, деган ўй ўтди.

– Онажон, безовта қилганим учун узр. Мен шошиб тургандим. Домлага икки оғиз...

– Майли, жоним болам, сиз боққа ўтаверинг, мен ортингиздан дастурхон олиб чиқаман...

Фахриддин йўлни кесиб ўтиб, боққа кирар экан, хаёлидан “бу аёлни қаердадир кўргандайман” деган фикр ўтди. Бир текис экилган дарахтлар оралаб юрар экан боғ тўрида бошида кўкун дўппи, эгнига тошкентча тўн ташлаб олган мўйсафид кўринди.

– Ассалому алайкум! Ҳорманг устоз, ҳорманг! – Бу сафар иккинчи бўлишдан чўчиб, олдинроқ салом берди Фахриддин.

– Ваалайкум ассалом! Келинг, мавлоно, келинг! – илик қарши олди ёзувчи. - Дарахтлар билан сирлашиб ўтиргандим. Катта йўл яқин, транспорт кўнайиб кетган. “Нафас олишимиз қийинлашиб бораяпти!” деб зорланмоқда.

– Нимасини айтасиз, устоз! Экологиянинг бузилиши табиатга кирон келтирмоқда...

У ёқ, бу ёқдан гаплашиб, боққа кираверишдаги чайлага ўтишди.

– Қиш ҳавосидаям офтоб нури танга хуш ёқиб, ичкарига киргинг келмайди! - Ёзувчи худди асардан парча ўқийгандай гапирарди. – Кириг, шу ерда гурунглашамиз. Ҳозир чиқиб, уйдан чой...

– Устоз, одамни хижолат қилманг! Ҳозир уйингизга киргандим, сизнинг шу ердалигингизни онахондан билдим. У киши ҳожати йўқ десам ҳам дастурхон олиб чиқаман деб қолгандилар...

– Ҳа, Санобар шунақа аёл! Меҳмонни курук кузатмайди, барака топкур!

– Санобар опам, жуда меҳрибон инсон эканлар... кимгадир ўхшатдим...

– Онангиз ҳаётмилар? – сўради ёзувчи жиддий тортиб.

– Бу дунёни тарк этганларига анча бўлган онам раҳматлининг! – маънос жавоб берди терговчи.

– Оллоҳ раҳматига олган бўлсин! – отахон дуога қўл очди. – Онангизга ўхшатгансиз! Ўзи шунақа бўлади, Онасиз кишига қайси аёл бир оғиз ширин гапирса, жиндай меҳрибонлик кўрсатса, кўзига онаси бўлиб кўринади.

– Тўғри, Санобар опанинг қаерларидир онамга ўхшаб кетаркан. Гапиришлари... содда ва самимийлиги... Ажойиб аёл эканлар!

– Шу опангизни деб, бир замонлар ўзимизни ўққаям-чўққаям урганмиз-да! – Ёзувчи худди радиода Ҳошимжон Рўзиевнинг саргузаштларини ўқиётгандай кироат билан гап бошлади.

Фахриддин гарчанд вақтдан сиқилиб турган бўлсада, шундай улуғ инсоннинг суҳбатидан баҳраманд бўлаётганидан хурсанд эди:

– Э-э-э, ўшандан сўзланг-да, устоз! – Фахриддин болалардай беғубор, дилкаш ва қувноқ бу инсон билан бироз бўлса-да чакчақлашгиси келди.

– 1949 йили Кўкондаги педогогика билим юртини тугатгач, қишлоққа ўқитувчи қилиб юборишди. – домла гапни узоқдан бошлади. – Юраги орзуларга, билаги кучга тўла, қадамидан ўт чакнайдиган келишган йигитмиз ўша пайтлар. Санобар опангиз ўнинчи синфда ўқиркан. Чиройда тенги йўқ суксурдай... иболи, хаёли... Бир кўришда ақли-хушимни олди-қўйди. Муҳаббат дардига мубтало бўлдим. Ишқнинг озори ҳам ширинлигини ўшанда англадим. Ҳаётимга янгидан мазмун киргандай бўлди. Анчагача ўз ёғимга ўзим қоврилиб юрдим... Уни кўрганда кўзим у томонга тойиб кетаверганиданми, у ҳам менга рўпара келиб қолганда, бирров кўз уриштириб, чиройли ишва қилиб кетадиган бўлди.

Унинг ҳам менга бефарқ эмаслигига амин бўлгач, юрак ютиб, хат ёздим. Хатларимга жавоб бермаса-да, менга нисбатан муносабати ўзгармагани ишқимни тан олгани эди... Бир-икки бор пинхона учрашдик... Тез орада ишқ савдомиз одамларнинг оғзига тушди. Мактаб директори мени чақириб, ганбеҳ берди, “севишни тўхтатмасангиз, комсомолдан ўчираман” деб шарт қўйди. У замонларда комсомолдан ҳайдалиш фожиа эди. Аммо муҳаббатимдан ҳам кеча олмасдим. Шу сабабли мактаб директорига ахир уни севаман, мактабни битирса, тўй қилиб уйланмоқчиман” дедим. Баджахл директор бақириб кетди: “ё қиздан воз кечасиз, ё ишдан кетасиз!”. Мен албатта сўнгисини танладим. Ишдан ҳайдалиб, бошқа туманга бадарга бўлдим... Орадан бир йил ўтар-ўтмас Санобар мактабни битирди... Тўйимиз бўлди... Опангизга шундай қилиб етишганмиз... Кўп гапириб юбордим-а! Энди сиз гапиринг!

– Санобар опамлар ҳам шунга арзийдиган аёл эканлар-да, устоз! – Фахриддин сўз навбати текканидан фойдаланиб, гап бошлади. – Худойберди ака, безовта қилганим учун узр, камина бош прокуратурадан Фахриддин Каримовичман...

– Э-э-э шунаками? Ёш ёзувчиларимиздан бўлсангиз керак, деб ўйлаб тургандим. Фахриддинжон биздан нима хизмат.

– Бир масалада ёрдамингиз керак бўлиб қолди. Қодир деган йигитни танийсизми?

– Қодир... Қодир... Унақа йигитни ҳеч эслолмаяшман-а! Қаерлик экан? Нима иш қилади?

– Қаерлиги, касби-кори маълум эмас. Ўзини ногиронларни ҳимоя қилиш жамиятидан деб таништирган.

– Нима иш қилибди, айби оғирми? – қизиқсинди ёзувчи.

– Қимматбаҳо маданий меросни мамлакатдан яширинча Германияга олиб чиқиб кетмоқчи бўлган.

– Унда бизга нима дахлдорлиги бор экан? – деди устоз жиддий оҳангда.

– Унинг қўлида сизнинг қаламингизга мансуб “Сариқ девни миниб” номли китобни кўришган... Дастхат ёзиб берган экансиз.

– Дастхат берган эканманми? Демак, учрашганмиз. Лекин, Кодир деганлари ёдимга келмаяпти... айтгандай дастхатни қачон берган эканман?

– Бу ёғи номаълум. Қодирнинг шахси аниқланмаган. Шунинг учун сиздан ёрдам сўраб келгандим.

– Бу асарим кўп бора нашр этилган, қизиққан одам дўкондан бемалол сотиб олиши мумкин... Учрашувларда, турли тадбирларда, баъзан кўча-кўйда таниб қолган мухлислар дастхат сўрашади. Вақтимиз зиқ бўлса-да, ёзиб берамиз. Уларнинг дилини оғритгимиз келмайди. Отини сўраб, чиройли тилакларни ёзиб бераверамиз...

– Тушунарли! – Фахриддин суҳбатга хотима ясаб, ташриф қоғозини узатди. – Устоз, мабодо бирор нарса ёдингизга тушиб қолса, кўнғироқ қиларсиз.

Эшикда бир қўлида дастурхон, бир қўлида чойнак кўтарган Санобар ая кўринди... Фахриддин шошилиб турган бўлса-да, ичида бу очик кўнгил, дилкаш инсонлар билан яна бир муддат суҳбатлашиб ўтириш имкони пайдо бўлганидан суюнди.

– Устоз, кечирасиз-у шу ишни ўзимизга олиб тўғри қилдикми? – дилини ёрди Санжарбек “қорни қаппайиб” қолган жиноят ишини варақлар экан. – битта тилло курси деб... “транспорт”дагиларнинг ўзи ҳам эплайверишмасмиди...

– Гап бу ерда фақат битта олтин тахт ҳақида бораётгани йўқ-да! – эътироз билдирди Фахриддин босиқлик билан. – Такрор айтишга мажбур қилаяпсиз. Гап ўзингиз менга ҳикоя қилиб берган Бухоро Амирлигининг бутун бошли хазинаси ҳақида кетмоқда. Тоҳир Гофурович бу ишни бизга бе-кор-га бер-ма-ган... Тушунарлими, жаноб терговчи!

– Хазина тўғрисида кўп маълумотга эга бўлганим учунми унинг шунча пайт беталофат сақланиб қолганига ишонгим келмаяпти... ахир орадан юз йилга яқин вақт ўтиб кетган... Шу давр ичида уни излаб, кимлар девона бўлмаган... Ҳаловатини йўқотганлар сон-саноғи бўлмаса керак...

– Тўғри айтасиз, хазинани кимдир олдинроқ топган бўлиши мумкин. Аммо, шунча бойликни “ҳазм” қилиб юбориш бир авлоднинг қўлидан келадиган иш эмас. Хазина авлоддан-авлодга ўтиб, сақланиб келаётган бўлиши эҳтимолга яқинроқ. Шўролар даврида чегаралар тақа-тақ ёпиқ эди. У пайтда чегарадан бирор нарсани олиб ўтишнинг имкони бўлмаган. Мустақиллик халққа эркинлик берди. Хорижга чиқиш, дунёни кўриш учун имкон эшиклари очилди. Кимдир шундан фойдаланиб, турли йўллар билан хазинани четга олиб чиқишни йўлга қўйган кўринади. Олтин тахт – йирик хазина. Жиноятчилар уни чет элга олиб чиқиб кетишнинг уддасидан чиқа олишмади. Божхонадагилар сергаклик қилишди. Бироқ, уларнинг халқимизга тегишли қанча бойликни чегарадан эсон-омон ўтказиб кетганликлари бизга номаълум. Айни пайтда қанча хазина ўтказиш учун тахт

Амирликнинг олтин тахти изиган

қилиб қўйилгани ҳам аниқ эмас. Бизнинг вазифамиз эса фақат ўша жиной тўдани қўлга тушириш эмас, балки бебаҳо миллий меросимизни асраб қолишдан иборат. Хўш, мухтарам терговчи тушунарлими?

– Тушунарли, устоз! – деди Санжарбек илжайиб.

– Энди бугун амалга оширган ишларимизни бир сарҳисоб қилиб олсак. Хўш, сизда нима гаплар?

– Шомақсуднинг кўрсатмаси бўйича Москвадаги “Космос” меҳмонхонасида 1-7 феврал кунлари Ўзбекистондан кимлар бўлганлиги, улар орасида “Қодир” исмли шахс бор-йўқлиги ҳақида россиялик ҳамкасбларга сўровнома юбордик. Шунингдек, Германиядаги неврохирургия йўналишидаги шифохоналарда Шомақсуд Шоумаров даволаниш учун навбатга қўйилган-қўйилмаганлиги, уни даволашни ким ташкил этаётганлиги хусусида ҳам алоҳида топшириқ юборилди... Ўзимиздаги ногиронларни қўллаб-қувватловчи жамиятлар, беморларни чет элда даволатиш билан шуғулланадиган компания ва фирмаларга ҳам тегишли хатлар юбордик. Аммо, булардан қанчалик наф бўлади... ақлим етмай турибди...

– Мен Худойберди Тўхтабоев билан учрашиб келдим. У киши “Қодир”ни шахсан танимас экан. Мухлис сифатида китобга дасхат қўйдириб олган шекилли.

– Устоз, мен шу фирибгарнинг исми “Қодир” эканига ҳам унчалик ишонмай турибман-да! – Санжарбек кўнглига келган гапни ўртага ташлади.

– Нима бирор асосингиз борми? Бекорга шундай хулосага келмагандирсиз!

– Аввало, ўзингиз айтгандай “интуиция” деган гаплар бор! Қолаверса, қайси аҳмоқ жинойтчи ортида из қолдиришни хоҳлайди? У бизни чалғитиш учун атайлаб ўзини “Қодир” деб таништирган...

– Унда китобдаги дастхат-чи? Амина “Қодир укамизга” деган ёзувни аниқ кўрган-ку! Билагидаги татуировка-чи!

Менимча, бу айёр китобни атайлаб, кўрсатиш учун олиб келган. Худойберди Тўхтабоевнинг дастхатини ким таниб ётибди. Ўзи ёзиб олган. Амина кўрсин учун атайлаб стол устида қолдирган. Бу билан у ўзининг “Қодир” эканлигини тасдиқлатиб олмоқчи бўлган. Эртага қидир-қидир бошланганда ҳам терговчиларни нотўғри йўлга солиш юборишни кўнглига туккан. Билагидаги ёзувга келсак... “К.А” дегани “Қодир”ни англатмайди. “К” дан бошланувчи исмлар қанча... Карим, Комил, Камол... Козим...

– Умуман олганда фикрлашингиз ёмон эмас, – жилмайди устоз, – каминада анча тузук тассурот қолдираяпсиз... кейинги пайтларда...

– Ҳа, энди устозимиз зўр-да!

– Аммо хаёлимда тергов қилаётган ишимиз анча чигал кўринади. Уни очишга устозингизнинг ҳам ақли етмайдиган кўринади.

– Ундай деманг, Фахриддин Каримович, сиз устозимизни яхши билмас экансиз. У киши бир ишга киришсалар, охирига етмасдан тинчимайдиганлар хилидан. Қийналиши мумкин, лек таслим бўлмайди! Жиноятчилар ликиллаб шохида юрса, у киши баргини санайдилар. Жиноят очилмагунча ҳеч кимга тинчлик бермайдиганлар сирасига киради!

Кулишди. Сўнг яна жиноят иши тафсилотларини ақл чархидан бирма-бир ўтказишга киришдилар:

– “Аравача”дан олинган излар бўйича экспертлар бирор нарса топишибдими?

– Бугун экспертлар билан гаплашдим. “Аравача”дан ўнлаб излар олинган. Шомақсуд, Аминани чиқариб

ташлаганда ҳам беш-олти бармоқ изларнинг кимга тегишли экани номаълум, картотекамиздаги изларга тўғри келмади...

– Тўғри-да, - маъқуллади Фахриддин, - “аравача”ни машинада ташиб келтиришда, Шомоксудникага туширишда, кейин аэропортда кўп одамнинг қўли теккан бўлиши мумкин.

– Аммо, олтин курсининг ўзида бирорта яроқли из топилмаган. Демак, уни ғилофга жойлашдан олдин изларни артиб ташлашган.

– Ҳа, жиноятчилар қўлга тушиб қолиши мумкинлигини олдиндан кўра билишган. Режалари қанчалик пухта бўлмасин, эҳтиёткорликни ҳам ёдларидан чиқармаган... Экспертиза якуний хулосаси қачон тайёр бўларкан?

– Эртага!

– “Қодир”нинг фотороботи тайёр бўлдими?

– Мутахассислар ишляпти, бугун кечга қадар қилиб берамиз дейишган.

– Фотороботни кўпайтириб, барча ички ишлар бўлимларига, участка нозирларига, маҳаллаларга ва бошқа зарурий жойларга тарқатиш зарур. Шу билан бирга эртага аэропорт худудида ўрнатилган барча видео камералар архивини кўтаришимиз лозим. Олтиннинг эгаси ҳеч маҳал ундан узоқлашиб кетолмайди. Шомаксуд хотини билан божхонадан ўтаётганда “Қодир” уларни аэропортнинг бирор нуқтасидан кузатиб турган бўлиши керак. Ўша кунги видео ёзувлар диққат билан қараб чиқилса, бирор иш чиқиб қолиши ҳеч гапмас. Энг муҳими, уларни эр-хотиннинг ўзларига кўрсатишимиз зарур. Улар таниб қолса, нур устига нур бўларди.

– Анови Шомаксудни аэропортга олиб бориш... бироз муаммо бўлмасмикан?

– Нима қиламиз, керакка терак йикилибди. Аммо, бошқа энгилроқ йўли ҳам бор. Муҳаммад тоққа бормасаб тоғни Муҳаммаднинг олдига олиб борамиз.

– Шундай қилганимиз маъқул. Бу “дев”ни кўтариб сарсон бўлганимиздан “тоғ”ни унинг ёнига элтганимиз осонроқ.

– Энди яна бир муҳим масалада ягона тўхтамага келиб олишимиз лозим, - Фахриддиннинг қиёфаси жиддийлашди. – “Қодир” ўз режасини амалга ошириш учун Шомақсудга қандай чиққан? Улар олдиндан таниш бўлмаган. Демак, кимдир уни тавсия қилган. Жиноятчиларга Шомақсуднинг касаллиги, Германияга бориб даволанишга муҳтожлиги, аммо бунга маблағи йўқлиги ва ниҳоят унинг ҳаддан зиёд семизлиги олдиндан маълум бўлган. Шомақсуднинг ана шу сифатлари жиноятчиларнинг айнан уни танлашларига сабаб бўлган. Бемор одам биров беғараз ёрдам бераман, чет элга олиб бориб даволатиб келаман, деса олди-ортига қарамай рози бўлади-да! Иккинчи тарафдан бу “савобли иш” ҳеч кимда ҳеч қанақа шубҳа уйғотмайди. Қайтанга бунақа хайрли ишни олқишлашади... Бошқа томондан қараганда хорижга бориб даволаниш истагида юрган, аммо бунинг учун пул тополмай ноилож кун санаб ўтирганлар камми? Шу ерда Шомақсуднинг мисли кўрилмаган “тош” босиши жиноятчилар танловига сабаб бўлган. Маълумки, супер семизлар учун пойабзал, уст-бошлар дўконларда сотилмайди, улар бу буюмларни махсус устахоналарда буюртма асосида тиктиради. Табиийки, Шомақсуд учун ногиронлар аравачаси топиб бўлмайди. Унга аравачани махсус ясатиш лозим... Жиноятчиларга айнан шу нарса керак бўлган... Тўғри-да, бир нотавон, ногирон одам ўтирган аравачани текшириб кўриш кимнинг хаёлига келарди! “Қодир” ҳаммасини тўғри ўйлаб,

Амирликнинг олтин тахти изидан

тўғри амалга оширган. Фақат... фақат... анави божхона нозири...

– Равшан!

– Равшаннинг ўша куни кимдандир эшитган “Лениннинг ҳайкали” ҳақидаги латифаси уларнинг режасини чипшакка чиқарган. Шу “операция”га қадар ҳам улар шунақа йўллар билан кўп нарсани чет элга чиқариб кетган бўлиши мумкин! Қиссадан яна бир ҳисса шуки, эртага Республика бўйича сўнгги бир-икки йил ичида ҳомийлар ёрдамида хорижга даволанишга юбориш жараёнида алданиб ёки шунга ўхшаш ноқулай шароитларга тушиб қолганлиги ҳақида ички ишлар, прокуратура ва суд идораларига тушган аризаларни ва улар бўйича юритилган ишларни сўраб олиб, ўрганиб чиқишимиз лозим. Шунингдек, Шомақсудга ўхшаган жойидан туropolмайдиган беморларга кўрсатилган “беминнат” ёрдамлар ҳақидаги маълумотларни барча давлат ва хусусий тиббиёт муассасаларидан сўраб олишга тўғри келади. Бундан ташқари шу масалада аҳолига хизматлар кўрсатувчи фирмалар билан боғланиш талаб этилади...

Санжарбек устозининг “илҳоми” жўшиб турганда айтаётган гапларини қоғозга туширар экан унинг фикрини бўлмасликка ҳаракат қиларди.

– ... энди яна “Қодир”нинг Шомақсудни қандай топганлиги масаласига қайтсак: танлов бемор даволаниб юрган шифохона орқали амалга оширилган бўлиши ҳақиқатга яқинроқ. Агарда унинг кейинги пайтда кўча-кўйга кам чиқишини инобатга оладиган бўлсак, бу фикр янада ишончлироқ кўринади. Шу сабабли Шомақсуднинг даволовчи врачидан тортиб, ҳамширасигача батафсил сўраб чиқишимиз даркор. Ўзини ҳар хил ногиронларни ҳимоя қилувчи ташкилот вакиллари қилиб кўрсатиб, у билан қизиққанлар бўлганми, телефонини, уй манзилини олишга

ҳаракат қилганлар учраганми? Мабодо бундан ҳеч иш чиқмайдиган бўлса, у ҳолда маълумот берган шахсни беморнинг қариндошлари, таниш-билишлари, қўни-қўшнилари орасидан излашга тўғри келади. Маълумот маҳалла оқсоқоли, маслаҳатчилари ёки у ерда ишловчи бошқа шахслардан чиққан бўлиши ҳам мумкин. Кейинги йилларда одамлар бировлар тўғрисидаги маълумотларни маҳалладан олишга ҳаракат қилишаяпти... Санжарбек, чарчаб кетмадингизми? Қўлингиз толмадимми?

– Йўқ, йўқ! Ҳаммаси жойида! Давом этаверинг, устоз!

– Кейинги йўналиш: “Қодир”нинг қўлбола аравачани қаерда ясатганини аниқлаш масаласида. Бир тарафдан, мутахассис бўлмаган одамнинг бундай аравачани ясашига ишониб қийин. Иккинчи тарафдан “олтин тахт”ни бировга кўрсатиб, “хитлантириш” ҳам ақлсизлик бўларди. Демак, жиноятчи бу ишга ўзининг ишончли одамани, айтайлик қариндошини жалб қилган ёки унинг ўзи муқаддам шундай касб билан шуғулланган. Нима бўлгандаям аравачанинг айрим деталлари, хусусан ғилдираги қўлда ясалмаган. Заводда тайёрлангани кўришиб турибди. Мутахассислар билан гаплашиб, аравачанинг ғилдираклари ва бошқа айрим қисмлари қаерда, нима мақсадда ишлаб чиқарилганлигини аниқлашимиз ва ўша корхоналарга бориб, сўраб-суриштиришимиз лозим... Яна нима қолди? Ҳмм...

– С-с-с-у-у-в! – деди шогирд ёзувдан тўхтамай.

– Қ-қ-а-а-а-н-а-қ-а с-с-у-в!

– Тошкен суви, отасига асфальт текислайдиган машина, онасига конфет заводи, укасига маг-маг-магнитофон, холасига тор шим, аммасига кенг юбка... – деди Санжарбек машхур фильмдаги совчи ролига кириб.

Беғубор кулги кўтарилди. Терговчилар кўнгилларидан ғубор аригандай енгил тортишди...

“Қодир”нинг шахсини аниқлаш бўйича кенг кўламли тадбирлар бошлаб юборилди. Терговчилар ва уларга бириктирилган тезкор ходимлар бир неча кичик гуруҳларга бўлиниб, ишларни тақсимлаб олди. Санжарбек “Шомаксуд” йўналиши бўйича иш олиб бориш учун бир гуруҳ мутахассислар билан унинг уйига келди. Экспертлар бир пасда эр-хотиннинг кўрсатамалари асосида “Қодир”нинг фотороботини яратишди. Сўнг тезкор ходимлар аэропортда ўрнатилган видеокамералар архивини етказиб келишди. Уша кунги видеоёзувлар гоҳ катталаштирилиб, гоҳ кичиклаштирилиб, баъзан секинлатиб, баъзан тезлатиб эр-хотинга намойиш қилинди. Аммо, улар кўрсатилган кадрлар орасидан жиноятчини ёки унга ўхшаш нусхани тополмади. Бу ишдан натижа чикмагач, Санжарбек “Қодир деганлариям анойилардан эмас, шунча ишни қилган одам, аэропортда видеокамера борлигини яхши билади, унга тушиб қолмаслик йўлини қилган” деган хулосага келди ва кейинги тахминлар устида ишлашга киришди. Эртаси куни кўни-кўшнилар, яқин қариндошлар, маҳалла оқсоқоли, маслаҳатчи ва бошқа фаоллар билан учрашди. Участка нозири билан суҳбатлашди. Улардан арзигулик маълумот ололмагач, Шомаксуд даволанган шифохоналарга борди. Беморнинг касаллик тарихи билан танишиб чикди, даволовчи врачни, ҳамшираларни батафсил сўроқ қилди. Уларга “Қодир”нинг фотороботи кўрсатилди. Йўқ, ҳеч ким ҳеч нарса кўрмаган, ҳеч нарса эшитмаган. Одамлар ҳам сўнгги пайтларда роса бефарқ бўлиб кетаяпти-да! “Кўрдим дедим - тутилдим, кўрмадим дедим – кутулдим” қабалида иш тутадиган бўлиб кетишган. Бунга маълум маънода милиция, прокуратура, суд идоралари ходимларнинг ўзлариям сабабчи. Бир иймонли киши

фуқаролик бурчини бажариб, қайсидир жиноят бўйича гувоҳлик берсин-чи, олдин милиция беш-олти марта чакириб сарсон қилади. Кейин прокуратура, суд... Мабодо иш суддан терговга қайтариладиган бўлса, урди Худо! Яна ҳаммаси бошқатдан бошланади. Чакир-чакирлар шу даражага бориб етадики, гувоҳ шу ишга аралашиб колганидан, гувоҳлик берганидан минг бир пушаймон бўлади. Ўзига ўзи “иккинчилай гувоҳлик берсам, одам эмасман!” дея қасам ичиб юборганини билмай қолади. Иккинчи бор шунақа вазиятга тушадиган бўлса, виждонига хилоф бўлсада, “кўрмадим”, “билмадим”, “йўқ”, “хабардор эмасман” дея тинчини кўзлаши турган гап. Қонунчиликка гувоҳларнинг манфаатлари ишончли химоя қилинишини таъминлайдиган жиддий ўзгартиришлар киритмай туриб, бу соҳада силжишга эришиб бўлмайди. Гувоҳларнинг ҳуқуқий химоясини кучайтирмай туриб, улардан ҳақиқатни талаб қилиш мушкул... Биздақа терговчилар эса гувоҳ излаб, ичи куйиб юраверади...

Санжарбек шуларни ўйлаб, ишхонасига етиб келганини ҳам сезмай қолди. Тўғри Фахриддин Каримовичнинг хонаси томонга юрди. “Қуруқ қўл” билан қайтганидан хижолат бўлиб, эшикни тақиллатди. Ичкаридан устознинг “марҳамат!” деган товушини эшитиб, остона ҳатлади.

– Келинг Санжарбек, ўтиринг! – деди бошлик коғоздан бош кўтармай. – Ҳозиргина дамлагандим, чойдан куйиб ичиб туринг. Бир дақиқа... тамомлаб олай.

– Бемалол, устоз, бемалол. – Санжарбек рўпарадаги столга ўтириб, чойни қайтарди.

Бошлиқ компьютерда ёзаётганини тугатиб бўлгач, афтини буриштирганча иссик чойдан хўплаётган шогирдига юзланди:

– Хўш, Санжарбек, бизни нималар билар суюнтирмоқчилар?!

– Э-э-й-й-й бўлмади, ҳеч нарсани аниқлаб бўлмади. Куруқ қайтдим. Ҳамма гунг, кар, кўр!

– Майли, хафа бўлманг! – Фахриддиннинг димоғи чоғ эди. – Терговнинг ”ҳеч нарса аниқланмаганлиги ҳам-натижа!” деган шоҳ қоидасини яна бир бор ёдга олиб кўямиз, тамом! Илло, бизда янгилик бор!

– Нима, Қодир топилдими?

– Йўқ, ҳозирча уни тополганимизча йўқ. Аммо унга борадиган йўлни топгандаймиз...

– Хўш, хўш! – бетоқат бўлди шоғирд.

– Биласизми, ички ишлар вазирлиги тизимида шу соҳада мавжуд ҳужжатларни таҳлил қилиш жараёнида жиноят иши кўзғатишни рад этиш ҳақидаги битта материал кўлимга тушиб қолди. Ўрганиб кўрсам, худди бизникига ўхшаш воқеа. Фақат бемор Сурхондарёлик. Чори ҳам Шомақсудга ўхшаб инсультни бошдан кечириб, танасининг белидан пасти ишламай, жонсиз бўлиб қолган. Уникига ҳам қандайдир ногиронларни ҳимоя қилиш жамиятидан Ботир исмли йигит келиб, Германияда даволатиб келишни бўйнига олган. Ҳужжатлар таҳланган. Франкфурт-Тошкент йўналиши бўйича самолётга икки кишига чипта олинган. Ногиронлик аравачасини Ботирнинг ўзи топган. Ўтган йили ноябрь ойида Чори хотини билан Германияга учган. Франкфурт аэропортида уларни бир ўзбек йигит кутиб олган. Ўзини Шодиёр деб таништирган, Ботир билан бир компанияда ишлаймиз деган. Меҳмонларни аэропортга яқин “Хилтон Гарден” деган отелга жойлаштирган. Бирга овқатланишган. Эр-хотинни хонасида қолдириб, “ногиронлик аравачасини пастда - “рессепшн”да қолдираман, эрталаб олиб чиқаман” дея хайрлашган. Аммо, эртаси куни келишилган пайтда

Шодиёр меҳмонхонага келмаган. Кейинги кун ҳам кутиб билан ўтган. Чўнтагида ҳар эҳтимолга қарши олиб келган пулларини ҳам еб битирган меҳмонлар нотаниш шаҳарда кўчада қолган. Отел ҳам бир кунга банд қилинган экан, маъмурият улардан хонани бўшатишни ёки пулини тўлашни талаб қилган... Бахтга қарши аравача ҳам йўқ. Усиз ногирон киши қаергаям бора оларди. Дардини бировга айтай деса, тилига тушунмаса... Яхшиям Чори рус тилини унча-мунча биларкан. Меҳмонхонага бир рус йигит келиб қолиб, жонига оро кирибди. Ўзбекистоннинг Германиядаги элчихонасига кўнғироқ қилиб, вазиятни тушунтирибди. Тез орада элчихона ходимлари келиб, эр-хотинни олиб кетишибди. Элчихонада бир кун меҳмон қилиб, сўнг ногиронлик аравачаси топиб, Тошкентга кузатиб қўйибди ва бўлиб ўтган ҳодисалар ҳақида ички ишлар вазирлигига хат юборибди. Шунга асосан вазирлик томонидан суриштирув ишлари бошланган. Терговчи “Ботир”ни ва унинг “жамияти”ни топишга ҳаракат қилган. Бу йигитнинг шунча пул сарфлаб, икки кишига самолёт чиптаси сотиб олиши, уларни кутиб олиб, меҳмонхонага жойлаши, аммо кутилмаганда ногирон кишини нотаниш юртда тақдир қўлига топшириб, оғир вазиятда ташлаб кетиши сабабларини ўрганмоқчи бўлган. Лекин натижа бўлмаган. Биздаги каби Чори ҳам, хотини ҳам “ҳожатбарор” йигитнинг отидан бошқа ҳеч қандай маълумотга эга бўлмаган. Жиноятчилар эр-хотинга анчагина пул сарфлаган, аммо уларни ноқулай аҳволда қолдирган бўлсалар-да, бирор-бир манфаат кўрмаган, уларга моддий зиён етказмаган. Шуларни инобатга олиб, терговчи жиноят иши қўзғатишни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилган...

– Вой аблаҳлар-эй! Қабоҳатни қаранг! – деди Санжарбек таъсирланиб. – Шунча йўлга умидвор қилиб, олиб борганингдан кейин ҳеч бўлмаса, даволатиб қайтар!

Аравачани кўлга киритгандан “ишим битди, эшагим сувдан ўтди”, дея номардларча кочиб қолмасдан. Булар одам эмас, тўнғиз! Бойлик ортириш йўлида шу ярим жон ногирон бечоралардан фойдаланишдан ҳам чўчимайди! Иймонсизлар!

– Сиз нима деб ўйлайсиз, “Қодир” билан “Ботир” бир одамми ёки жиноий ҳамкорларми?

– Менимча, бир одам... Шодиёр эса шериги...

– Мен ҳам шу фикрдаман. Аммо бошқача бўлиб чиқишим мумкин... Гуруҳ бўлиб ҳаракатланган бўлишлари мумкин. Кимдир юрт кезиб, қулайроқ “мижоз” топади, кимдир уни чет элга даволаниш мақсадида боришга кўндиради. Бошқаси уларни кузатиб боради. Яна бири хорижда “меҳмон”ларни кутиб олади. Вазифалар аниқ белгиланган. Йўқса, бундай қалтис ишни бир одамнинг эплаши қийин. Тўда бу иш билан анчадан бери шуғулланиб келган кўринади. Ҳозирча бизга аниқ бўлгани иккита ҳолат... Хуллас ҳали қиладиган ишларимиз анчагина борга ўхшайди. Энди Санжарбек бир иш қилсак, - Фахриддин гугурт чўпини синдириб, кўлини орқасига қилиб, чўпни яширди. – Ҳаммаси ҳаққоний бўлсин. Марҳамат, чўпни топсангиз, Сурхондарёга мен кетаман, топмасангиз – сиз!

Санжарбек бироз ўйланиб туриб, устозининг чап кўлини тутди:

– Чап кўл юракка яқин, дейдилар!

– Вале, бу сафар адашдингиз! – Устоз чўпни ўнг кўлидан чиқарди. – Эҳ аттанг! Бойсун деган жойларни бир айланиб келмоқчи эдим, насиб қилмаган экан...

– Ия устоз, билишимча, Бойсун тоғли жой. Кўклам ёки ёз бўлганда борсангиз арзирди. Қиш чилласи... қаҳратонда...

– Қишнинг ҳам зийнати бор, дейишади... Қисқаси, эрталаб Термизга учасиз. Ҳамкасбларимиз кутиб олишади. “Қодир”нинг фотороботини олиш ёдингиздан чиқмасин.

Тўрт-беш кун кетсаям шошилмасдан ўрганиб чиқинг. Кўрасиз ҳали “Қодир” ўша томонларнинг одами бўлиб чиқиши ҳам мумкин. Балки излар бизни хазина яширилган макон сари йўллаётгандир... Зарурият бўлса, биз ҳам ихтиёрингизга етиб борамиз! Энди ижозатингиз билан бугун амалга ошириладиган ишлар ҳақида гаплашиб олсак...

Хўп ажойиб замон бўлди-да! Бир пасда дунёнинг бу чеккасидан нариги чеккасига ўтиб кетишинг мумкин. Нарибери бир соат олдин Тошкентдан кўтарилган “олтин қанот” Термиз аэропортига келиб қўнди. Айтилганидек, Санжарбекни вилоят прокуратураси алоҳида муҳим ишлар бўйича терговчиси Рамазон Хусанов кутиб олди. Ёшига номуносиб сал қорин қўйган юборган бўлса-да, анчагина чаққон ва зийрак бу йигитда прокурорларга хос салобат бор эди. Мезбоннинг шаҳарда енгилгина тамадди қилиб олиш таклифини рад этган Санжарбек олдин Бойсунга бориб, ишни битиришни, тушликни бироз кейинроққа қолдиришни маъқул кўрди. Терговчилар тушган “Нексия” Бойсун томон одимлар экан, ойнадан атрофни томоша қилиб кетаётган Санжарбек сўради:

– Бу ерларда ҳаво анчагина илиқ экан, намгарчилик ҳам йўқ. Қор ёғмаганигаям анча бўлгандир?

– Тирмизда қор кам бўлади. Қиш чилласида бир-икки ташаса ташайди, бўмаса йўқ. Айниқса бу йил қурғоқчилроқ келди. Қаранг, ерлар қақраб ётибди...

– Аммо, ҳавосига гап йўқ!

– Ҳавонинг тозасини Бойсунда оласиз. Кислороднинг қўплигидан нафасингиз адашади. Бизнинг юртларда аввал ҳам бўлганмисиз?

– Йўқ, биринчи келишим.

– Унда бир олам таасурот билан қайтасиз! Шу дегандай... йўл бўлсин энди?

– Тушунмадим! – деди меҳмон анқайиб.

– Ҳа, биз томонларда меҳмоннинг ташрифи мақсадини билиш учун шу саволни беришади.

– Шунаками? Тушунарли...

– Агар сир бўлмаса-да! Бирга ишлайдиган бўлсак... билиб қўйганимиз яхши-да... шу дегандай...

– Албатта! Жуда ноёб воқеа! Эшитсангиз ёка ушлаб қоласиз, - гапни узоқдан бошлади Санжарбек. – Етти ухлаб одамнинг тушига кирмайдиган гаплар...

– Ростданми? – деди Рамазон баттар кизикиши ортиб.

Санжарбек аввал “Қодир” воқеасини, сўнг “Ботир” воқеасини бутун тафсилотлари билан хикоя қилиб берди.

– Шу дегандай... “Қодир” билан “Ботир” бир одам экан-да! – ўзича хулоса қилди Рамазон.

– Бизам шу фикрдамиз! Аммо, аниғини Чори ва унинг хотини билан гаплашсак биламиз. Улар кўп нарсаларга аниқлик киритиши мумкин.

– Чорининг бу ишга аралашиб қолиши бежиз бўлмаса керак. Шу дегандай... жинойтнинг бир чеккаси Бойсунга келиб тақалади чамамда...

– Нега бунақа деб ўйлаясиз?

– Амир Олимхоннинг хазинаси ҳақида бир пайтлар мен ҳам раҳматли бобомдан анча-мунча нарсаларни эшитгандим.

– Хўш, хўш! Эштайлик-чи! – сергакланди Санжарбек.

– Бобомнинг айтишларича, Амирнинг хазинаси ортилган карвон Бухородан чиқиб, Косон, Карши, Яккабоғ, Лангар орқали Бойсунга етиб келган. Амирнинг ишончли одамларидан бир гуруҳи хазинани ҳеч кимга сездирмасдан тоғдаги бир ғорга яширган. Амирнинг фармонига кўра хазина

яширилган жойни биладиган гувоҳлар йўқ килиниши лозим бўлган. Шунга кўра сардор қўл остидаги навкарларни ўлдириб, гувоҳларни йўқотган. Аммо, кейинчалик хазина яширилган жойнинг харитаси қўлига теккач, Саид Олимхон ўша сардорни ҳам нариги дунёга равона қилган экан. Такдирни қаранги, навкарлар орасидан бири оғир яраланган бўлсада, тирик қолган. Анча пайт ўзини ўлганга солиб ётган. Сардор кетгач, судрала-судрала тоғ этагидаги қишлоқлардан бирига етиб олган навкар Оллоҳнинг инояти билан тирик қолган... шу дегандай...

– Кейин-чи, кейин нима бўлган? – деди Санжарбек бетоқат бўлиб.

– Узоқ йиллар бу ҳақда бировга лом-мим демаган. Қийинчиликда, қашшоқликда яшаса-да, хазинага кўз олайтирмаган. Сир очилиб кетиб, кимдир унга эга чиқишидан қўрққан. Қулай фурсатни пойлаган. Тинч, осойишта кунлар келишини кутган. Аммо, хазина бечора навкарга насиб этмаган, армон билан бу дунёдан ўтиб кетган. Ўлимидан олдин хазина ҳақидаги маълумот ва харитани болаларига ҳам қолдирмасдан яшириб кетган. Юртимиз мустақилликка эришиб омон-омон замонлар келгач, навкарнинг болалари харитани топиб, хазинани қўлган киритганмиш... шу дегандай. Билмадим, бу ривоятми ёки бўлган воқеами, ҳар қалай жуда ишончли.

– Бобонгиз ҳозир ҳаётмилар?

– Оламдан ўтганига анча бўлди. Раҳматли жуда ўқимишли, донишманд одам эди-да!

– Бобонгиз ҳам Бойсунлик бўлганми?

– Ҳа, бобом Бойсунлик полвонлардан. Отам ҳам шу ерда туғилган. Ўқишга кириб, Тирмизда яшаб қолишган... Э-э-э буни қаранг, гап-гап билан манзилгаям етиб келибмиз... Бу

Бойсуннинг маркази... Бир ён тоғ, бир ён чаман...
Жаннатмакон гўша!

Санжарбек ойнадан ташқарини кузатиб кетар экан олд томонида ястаниб ётган бепоён адирларга, булутларга туташ қорли қояларга нигоҳини қадади:

– Демак, Бухоро Амирининг хазинаси шу тоғларга яширилган экан-да!

– Ҳа, худди шу тоғ-да! Аммо унинг чегараси шунчалик поёнсизки, бир томони Қашқадарё, Сурхондарё, нари тарафдан Самарқанду Жиззах, бу тарафдан эса Тожикистонга туташиб кетган. Аниқ жойини билмасдан бу тошлар орасидан хазина ахтариш – бедапояда игна қидириш билан баробар. Дарвоқе, қайси томонга ҳайдай, анави гувоҳнинг манзили қанақа эди?

Санжарбек сумкасидан ҳужжатларни чиқариб, Чорининг уй манзилини топди. Сўраб-сўраб айтилган манзилга етиб боришди. Дарвоза очик экан. Ичкарига киришди. Ҳовли бўйлаб юриб, пастқамгина уй ёнига борганда эшикни қокди:

– Ҳовли тоға, ҳов ҳовли тоға!

Санжарбек ҳамкасбининг бу гапига ҳайрон бўлмади. Ўтган йили Қашқадарё сафарида ерли аҳолининг уй эгасига шундай мурожаат қилишини эшитганди. Ичкаридан 40-45 ёшлардаги аёл киши чиқиб, сўраб-суриштириб ўтирмасдан меҳмонларни ичкарига таклиф қилди. Хонага киришлари билан қандайдир қўланса ҳид димоғларига урилди. Тўрдаги кароватда кимдир ухлаб ётарди. Терговчилар хона ўртасидаги “чўлок” хонтахта атрофига ўтиришди. Аёл бир пасда дастурхон ёзди.

– Хўжайин дам олаяптиларми? – сўради Рамазон короватга ишора қилиб.

– Қайда дейсиз, мазаси қочди шўрликди! – оҳиста гап бошлади аёл эри ётган томонга бир қараб олиб. – Бугун уч кун бўлди, тилдан қолди. Ҳуши ўзида эмас, зўрға нафас оп жотишти... комага тушиб қолди...

– Дўхтир-пўхтир чақирдингларми?

– Кеча дўхтирхонадан опкелдик. Дўхтирлар “Бииз қўлимиздан келганини қилдик, қоғони Худовондадан, тиловатингизни қип ўтираберинг” деб уйга жавоб берди... хайтовур!

– Нима қилган, қанақа касал экан? – Санжарбек гапга қўшилди.

– Миясига қон қуйилган – инсулт дейишяпти хайтовур... бундан икки йил олдин биринчи марта инсулт олганларида белидан паси ишлаймай қобиди. Энди бу ахволда... кўргилик экан-да! – аёл енги билан кўз ёшларини артди.

– Майли, шифосини берсин! – Рамазон бироз ўнғайсизланди. – Сал бемаврид бўлсаям хизматчилик экан-да, янгажон! Мен вилоят прокуратурасидан Ҳусановман, меҳмон Республика Бош прокуратурасидан Санжар ака бўладилар.

Уй эгаси “прокуратура” сўзини эшитиб, бироз сергак тортди, нимадир демокчи бўлди-ю, аммо “нима гап, тинчликми?” дегандай мўлтираб Рамазонга қаради.

– Гап эрингизни даволатишга Германияга олиб борганингиз масаласида...

– Барчиной Панжиевасиз-а? – деди Санжарбек сумкасидан бир даста қоғоз чиқариб, хонтахта устига ёзар экан.

– Ҳа, шундай! – гап нимадалигини англаган аёл ўзини бироз босиб олгандай эди. – Германиядан қайтиб келганимиздан сўгин Ташкентда “эмвд” деган жайда ҳаммасини ёзиб-чизиб бергандик-кў! Тоғин нимага...

Ҳаммасидан хабаримиз бор! Яна айрим нарсаларга ойдинлик киритиш керак бўлиб қолди, - деди Санжарбек қоғозлар орасидан “Қодир”нинг фотороботини олиб, аёлга узатар экан. – Мана бу одамни танийсизми?

Барчиной расмни қўлига олиб, диққат билан разм солди:

– Йўқ танимадим, ким экан?...

– Яхшилаб қаранг! Сизларни Германияга юборган йигит шу эмасми?

– Ботир... демокчимисиз? – мезбон яна расмга тикилди.

– Аммо, унчалик ўхшамай турибди-да! Қаерларидир... кўзлари десаммикан, қошлари десаммикан... ишқилиб бир жайлари сал ўхшагандаям бўп кетаяпти. Бирок, унинг бўйи сал новчароқмиди-ёв...

– Бўйига эътибор қилманг, - кўлди Рамазон. – Расмда одамнинг пакана ё дарозлиги билинмайди. Афти-ангорига эътибор қаратинг!

– Тиникрок туширилгани йўқми? – деди Барчиной соддалик билан. – Бундан кишини таниб олиш...

– Бу расм эмас, фоторобот. Кўлда чизилган, шунақа хирарок чиқади. Сиз шу дегандай... юз тузилиши, кўзи, оғзи, лаби, сочига қараб, таққослаб кўринг, ўхшаш жиҳатлари борми?

– Энди менгина ўлай, ўша Ботир деганни бор-йўғи икки-уч марта кўрдим, бундок башарасига тикилабам карамапманда! Акангиз сов бўлганда анигини айтиб берарди...

– Демак, унчалик ўхшамаяпти, шундайми?

– Ўхшаш жайлариям бордай...

– Ботирнинг қўлида, билаги ёки бармоқларида бирор бир ёзув, белгига кўзингиз тушмадими?

– Йўқ, қўлига эътибор қилмаган эканман.

– Хўп, майли! Ўша Ботир сизларни қандай топиб келди?

Амирликнинг олтин тахти узидан

– Унда аравачани қандай олиб келган? – Терговчининг саволи сал зардалироқ чиқди.

– Мен қайдан билай, орқасидан пойлаб журиппанми! – Аёл ҳам гапига жиндек “аччиқ” кўшди. – Уйимизди олдига машина тўхтаганини кўрмадим-да! Арава ўлгурни бирда-ярим такси-паксида олиб келгандир...

– Хўш, давом этинг, кейин нима бўлди?

– Учишимиздан бир кун олдин, уйга “Ласетти”да келди.

Такси шекилли. Шопирнинг гапиришидан тирмизликка ўхшатдим. Эр-хотин орқага ўтирдик, вўзи олдинга ўтирди. Аравачани амаллаб багажга солишди. Шу кетишда кечаси Тошкентга кириб бордик. Ҳа, айтгандай Самарқандда бир гидириб, у-бу жеб олдик. Ботир бизни аэропортга яқинроқ жойдаги бир гастинсага жойлаштириб, “эрталаб келаман” деб кетди.

– Аравача мехмонхонада қолдимиз?

– Йўқ, аравачада хўжайинди гостинсанинг ичигача киритиб, кейин судраб опкетди. “Хонада туриши мумкин эмас, пастга қўйиб кетаман, эрталаб ўзим опчиқаман” деди. Биз қолдик, у уйига кетди.

– “Уйимга кетдим” деганмиди?

– Ундай демадию, гостинсада қомагандан кейин мен ўзимча шундай вўйладим-да! Уйига бормай гўрга борармиди!

– Кейин-чи?

– Эрталаб аравачани опкелди, бирга овқатландик. Гастинсанинг олдидан бир сарғиш таксига ўтирдик. Олдиндан чақириб қўйган шекилли-да. Ботир бизарни аэропортнинг эшигигача кузатиб борди. Вўёғига қўймас экан. Шўйирда хайрлашдик. Франфуртда силарди вакилимиз кутиб олади, касалхонага оппоради, ҳаммасини ўзи қилади, силар маза қилиб дам олиб, отдай бўп қайтаслар” деди. Катта самолётга ўтирдик. Борганча “эй Худо бегана журтларда

ўзинг шарманда қима, хўжайнимга шифо бериб, ёсон омон уйимга қайтар” деб калимамни қайтариб кетдим. Турт соатми, беш соатми деганда етиб бордик. Аэропортиям тоза каттайкан. Тилини тушунмасангам бир бало экан. Вўлар немисчами, инглизчами бир нерсалар деб гапиради. Бизар ўзбекча жавоб берамиз, хўжайин ҳар замонда русчалаб гапириб кўяди. Кашки тушинса. Ишқилиб имо-ишораман амалладик. Туртина-туртина тошқари чикдик. Қаёқдан бўсаям Ботир айтган бола пайдо бўп қолди. Отини Шодиёр деди. Эгали бўп қоғонимиздан хурсан бўп кеттик. Боласи тушмагур отларимизди айтиб, тувушқондай қаршилади. “Бугунча “хотел”да дам оласизлар, эртага озонда сизларни Германиядаги энг зўр шифохонага олиб бораман” деди. Ичимда “хотели” не бўлдийкан” деб кетаянпан. Бир маҳал чиройли гастинсага бориб қолдик. Отиям бир аллатасин, эсимдан чиқиб кетти. “Хотел” дегани немисчада гастинса деганийкан. Шодиёриям Ботирга ўхшагон тоза “жулик” болайкан. Бир жайга обориб, овқатлангирди. Овқатиям бир алламбало. Турқи совук. Хўжайинга фарқи йўқ. Олдига нима кўйсанг, нушқурт чиқармайди. Менинг бадимга ёқмади. Сўмкага нон соб борибидим, шўндан бир туйрам еб кўйдим. Кейин бизди “хотел”да қолдириб, вўзи кетди.

– Аравача хонада қолдимми?

– Қаерда дийсиз, хонада қолдириш мумкин эмас экан-ку! Пасда қоровулхонами, анов эгаси ўтирадиган жайда қолдириб, эрталаб вўз и чиқараман” деди. Мен шуйерда турайбирсин, кечаси хожат-пожатга... дегандай керак бўлиб қолар” десам, “мумкин эмас, жарима қилишади, ҳозир айтаман, “горшок” чиқариб беришади, амаллаб тураслар... бир кеча минг кеча бўлармиди!” деди. Шуниман кетти... Тонг озондан туриб, хоё кийимларимизди кийиб, чоғланиб олдик... Обет бўлдиям Шодиёр курғурдан дарак йўқ-да! Бизга дувол

суятиб кетган экан. Шу туришда қорасиниям кўрсатмади, жувонмарг. Кўзимиз тешилиб, икки кун кутдик. Буёқдан гастинсанинг эгалари “чиқ” деб қистаб турибди. Ҳалиям акангиз чўнтагига озроқ пул соб олган экан. Шуни туладик. Овқатлари бемаза бўлсаям захардан қиммат экан. Учинчи кунига чўнтагимизда бир мирам комади. Бу томондан хўжайин асабийлашиб, қон босими ортиб бораяпти. Балнисасига ўзимиз борай десак, отиниям, қаердалигиниям билмаймиз. Борганда бизди қабул қилармиди! Ана шармандачилик, мана шармандачилик! Ноинсофлар вўзлари шунча пул сарфлаб, бизди бегана журтга обориб, ярим жўлда ташлаб кетгани нимасийди, деб эр-хотин бу ёқда ёқа йиртамиз... Топган одами курсин, деб бақираман. “Мен барибир ўладиган одам, қаерда ўлишимнинг фарқи йўқ, сенга бало бормиди бу ерларда, болалар кимга қолади энди?!” деб у менга ташланади... Дунёда яхши одамлар борлигигаюм шукр. Бир Саша ака деган ўрис учраб қолди. Уям биз турган “хотел”да тураркан. Эрим бир амаллаб унга бошимизга тушган кўргиликни тушунтирди. Самолёт билетимизни қараб кўрди, билетам фақат боришга – бир томонлама экан, қайтиб кетишимизга чиптамызам йўқ экан... Бегана журтларда кўчада қолиб, ўлиб кетамизми деб кўрққандим... Йўл билганам яхшида! Саша Ўзбекистоннинг элчихонасига телефон қилиб, аҳволимизни тушунтирди. Дарров элчимизнинг ўзи келиб, бизни олиб кетди. Барака топгурлар бизди бир кун меҳмон қилиб, самолётга чиқариб, Тошкентга қайтариб юборишди... Бу ердаям вазирликдан одамлар кутиб олиб, уйимизгача олиб келиб қўйишди. Эсон-омон болаларнинг ёнига етиб келдик... Оллоҳга шукр!

– Шодиёрнинг ёши нечаларда, кўриниши қанақа эди? Мўйлов қўйганмиди, юзида холми, чандиқми – хос белгилари бормиди? – Санжарбек аниқлик киритишга ўтди.

– Ёш бача, йигирма беш-йигирма олтиларда бор-он Новчагина... оққувадан келган... мўйлови йўқ эди... юзиям текисгина...

– Сизларни қайси шифохонага жойлаштирмоқчи эди?

– Бунисини бизга айтмаган. Билганда хўжайин ўша ёққа борамиз дерди-да! Ботир “Шодиёр кутиб олиб, ўзи жойлаштиради” деганди. Бизам туппа-тузук галстук таққан одамлар-ку” деб лаққа тушиб ўтирибмиз. Одамнинг оласи ичида, деганлари рост экан.

Санжарбек яна бир талай саволлар бериб, воқеага ойдинлик киритди ва тегишли хужжатларни расмийлаштирди.

– Чори аканинг комага тушиб қолганини қаранг-а! – деди терговчи қоғоз қаламини йиғиштира туриб. – Кўп нарсани айтиб бериши мумкин эди. Ҳа майли, дардини берган, шифосини ҳам беради. Соғайиб кетсин!

– Раҳмат, айтганингиз келсин, гиргитон!

– Хушига келса, - Санжарбек букланган қоғозни уй эгасига узатди, - мана бу менинг телефон рақамим, хабар қиларсиз.

– Шў кунларга етказсин!

Терговчилар аёл билан хушлашиб, кўчага чиқдилар. Қишнинг совук, аммо мусаффо хавоси димокка урилди...

Санжарбекнинг Бойсундан туриб қилган кўнғироғи Фахриддинни ҳафсаласини пир қилди. “Демак, Чори йўналиши бўйича тахмин ҳам боши берк кўчага тақалди. Аёлидан пичоққа илинадиган гап олиб бўлмаса, ўзи комада ётган бўлса. Бахтга қарши иккинчи инсультни бошдан кечирган. Одам бўлиб кетишига умид қилмасаям бўлади...

Энди калаванинг учини қаердан излаймиз? Германияга алохида топшириқ бериб, мехмонхона ходимларини, ўзимизнинг элчихона вакилларининг гапини олсак, бундан бирор наф чиқармикан? Ишни юритган терговчи Чорини саёзроқ сўроқ қилган. Балки жабрланувчи сўроқ баённомасига тушмаган гапларини терговчига оғзаки айтгандир. Нима бўлгандаям терговчи билан гаплашиб кўришимиз керак... Ҳа, бу жиноятни ҳам очиш осон кечадиганга ўхшамайди. Жиноятнинг учи ҳали қаерларга бориб тақалади, бу ёғи номаълум. Одатда олтин аралашган жойда кўп қабих, разил ишлар содир бўлади. Халқимизда олтин, зар эгасига вафо қилмайди, деган гаплар бекорга айтилмаган. Амирлик тиллоси ўша машъум 1920 йилда хазинадан чиққанидан то шу кунгача қанчадан-қанча одамнинг бошига етган. Калапуш ва унинг ўнлаб навкарлари, Даврон ва унинг қанча дарвешлари... хазинага кўзи тушган кимсалар бари ер тишлаб кетган. Кейин бойлик ғорга яширилган. Ўзи билан кулфат, бахтсизликни ҳам ер қаърига олиб кирган ва узоқ йиллар давомида ўша жойда “тинч” ётган. Вақт ўтиб, кимдир уни ғордан олиб чиққан. Бахтсизлик ҳам “эркинлик”ка чиққан ва яна касофат уруғини қадашни бошлаган. Нечовларнинг ҳаётига зомин бўлгани аниқ эмас. Охиргиси “Қодир”. Унга ҳам касри тегиб бўлди. Олтиннинг навбатдаги жинниси ҳам аллақачон ҳавфли жиноятчига айланишга улгурди... Тохир Ғофурович деворнинг ортидагисини кўра оладиган тажрибали раҳбар, буни олдиндан сезган. Оддийгинадек туюлган жиноятнинг орқасида мудҳиш воқеалар турганлигини ҳис қилган. Биз жиноят иши билан танишиб, унинг тафсилотлари билан уч-тўрт кун шуғулланиб фаҳмлаган нарсаларни у киши ўша куни жиноят ишини қўлига олган куниёқ англаб етган... Бизни тўсатдан йўқлаб қолишининг сабаби ҳам шунда...”.

Эшик тақиллаб, хонага гуруҳ аъзоларидан бири – жиноят қидирув бўлими бошлиғи Ўткиржон ҳаллослаб кириб кириб келди.

– Мумкинми, ўртоқ бошлиқ!

– Келинг Ўткирбек, ўтиринг! Нима янгиликлар?

– Шаҳар бўйича ўндан ортик ногиронларни ҳимоя қилиш жамиятлари бор экан. Ҳаммасига бирма-бир кириб чиқдим. Фотороботни кўрсатдим, ҳеч ким танимади. Уларда “Қодир” ёки “Ботир” деган шахслар ишламас экан. Яна саккизта хусусий фирма ҳам шу иш билан шуғулланар экан. Шулардан иккитаси беморларни Германияга олиб бориб даволатиш билан шуғулланиб келган. Аммо, улар ҳам расмдаги шахсни танишмади. Хуллас, бундан бир иш чиқадиганга ўхшамайди...

– Яна нима гаплар?

– Яна... араваачанинг қисмлари бўйича мутахассислар хулосаси олинди. Иккита катта ва икки кичик ғилдираклар Украинанинг “Артемсварка” заводида ишлаб чиқарилган янги аравачадан ечиб олинган экан. Қолган қисмлари барчаси кўлбола усулда цехда ясалган. Йигитларимиз бу иш бажарилиши мумкин бўлган катта цехларнинг ҳаммасини айланиб чиқишди. Лекин, натижа йўқ. Ҳозир бунақа ишларни бажара оладиган цехчалар ҳар бир гаражда, ҳовлида бўлиши мумкин. Уларнинг ҳаммасини текшириб чиқишнинг сира имкони йўқ...

– Ғилдираклар бўйича нима қилмоқчисизлар?

– Нима қилишгаям хайронман, - ғудурланди Ўткир. – Қанақа кўрсатмалар бўлса...

– Эътиборингиз учун Республикамизда ногиронлар аравачаси ишлаб чиқарадиган корхона мавжуд эмас. Улар бизга икки йўл билан – хайрия ташкилотлари ва савдо фирмалари орқали кириб келади. Бунақа ташкилотлар унча

кўп бўлмаса керак. Улар орасида Украинадан аравачаларни олиб келувчилари бармоқ билан санарли бўлади. Шу фирмаларга чиқилса, анча-мунча нарсага ойдинлик киритилиши мумкин.

– Тушунарли! – изқувар ўрнидан қўзғалди. – Бугундан шу йўналишда иш бошлаймиз.

– Ҳа, дарвоқе хайрия йўли билан тарқатилган аравачаларни ҳам изидан қувиб кўришга тўғри келади. Туман прокуратурасида ишлаб юрган кезларимда хайрия ташкилотлари уларни текин тарқатиш ўрнига қалбаки ҳужжатлар асосида пуллагани ҳолатларини аниқлаганмиз...

– Яхши, текшириб кўрамиз!

Ўткир чиқиши билан хонага бошқа бир тезкор вакил – “Космос” меҳмонхонаси йўналиши бўйича ишлаётган Жасурбек деган йигит кириб келди. Салом-алиқдан сўнг терговчи мақсадга кўчди:

– Хўш, сизда нима гаплар?

– “МУР”даги ҳамкасбларимиз кўмагида “Космос” меҳмонхонаси менежери билан гаплашдим. Бизни қизиқтирган санада отелда Ўзбекистондан 15 киши жойлашган. Аммо, улар орасида “Қодир” ёки “Ботир” дегани йўқ. Меҳмонларнинг тўлиқ рўйхати ва манзилларини бугун факсда юборадиган бўлишди...

– Рўйхатни олгач, ўн беш кишининг барчасини навбатма-навбат прокуратурага таклиф қиласиз. Ўзим улар билан гаплашиб чиқаман. Ажабмас, бирортаси “Қодир”ни таниб қолса.

– Германиядаги шифохоналардан жавоб олинмадимиз?

– “Интерпол”даги дўстларимиз орқали масалани сал тезлатдик. Аммо шифохоналарда Шомақсуднинг ҳам, Чорининг ҳам даволаниш учун навбатга қўйилмаганлиги маълум бўлди. Уларнинг номи ҳеч қаердан чиқмади.

“Қодир”нинг уларни даволатиш нияти умуман бўлмаган. Улардан божхона назоратидан ўтишда қурол сифатида фойдаланмоқчи бўлган... Энди бунга заррачаюм шубҳа қилмаса бўлади...

– Тушунарли! Расмий жавобни қачон оламиз?

– Уч-тўрт кунда етказишади... Яна бир боғланиб кўраман...

– Майли, - терговчи гапга яқун ясади, - у йўналишдаги ишлар ниҳоясига етди, десак ҳам бўлади. Энди сизга бошқа топшириқ бор.

– Эшитаман! Нима қилиш керак...

– Тарихчилар билан гаплашасизми, кутубхонага кириб манбаларни ахтарасизми ёки интернетни қовлаштирасизми ишқилиб... Бухоронинг сўнгги Амири Саид Олимхоннинг авлодлари ҳақидаги маълумотларни тўплайсиз. Фарзандлари, невараяю чеваралари қачон туғилган, қачон вафот этган, қаерда яшаган, ҳозир ўша сулоладан кимлар ҳаёт ва улар нима билан шуғулланишади ҳаммасини аниқлайсиз. Тегишли хизматлар билан боғланиб, улардан қайсилари нима мақсадда Ўзбекистонга ташриф буюрганлиги, қанча муддат бўлганлиги, қачон қайтиб кетганлиги, қаерда яшаганлиги, кимлар билан учрашганлигини аниқлаш керак бўлади... Мақсадни тушунгандирсиз? Яна қанча ёрдамчи, мутахассис лозим бўлса, берамиз.

– Тушундим! Ишга ҳозирдан киришаман! – Тезкор вакил ўрнидан қўзғалди.

– Ундай бўлса, сизга омад! Масала бўлса, тортинмасдан чиқаверинг! – Фахриддин меҳмонни коридоргача кузатиб чиқди.

Анчагина муҳим маълумот бериши мумкин бўлган гувоҳнинг ўлим тушагида ётганидан тарвузи кўлтигидан тушган Санжарбек шунча йўл босиб келиб, Тошкентга қуруқ кўлда сўшпайиб қайтгиси келмади. Шу куни меҳмонхонада қолиб, эртаси куни сўраб-суриштиришни давом эттирмоқчи бўлди. Аммо, Рамазон “Бойсунда тоғаларим туради, қачондан бери уларни кўришга келмоқчи бўламан, кўл тегмайди, бугун уларникида меҳмон бўлайлик, баҳонада уларни хурсанд қилган бўлардик” дея туриб олди. “Бу юртларда меҳмон келса, олдига кўни-кўшни, ёр-биродар чақирилади... Балки хангома орасида Амирликнинг хазинаси ҳақида гап очиб, айрим маълумотларни билиб олишимга имкон бўлар” деган уйда Санжарбек таклифга рози бўлди. Шаҳар марказидан чиқиб, тоғ томонга бироз йўл босишгач, янги ҳовлилар бошланди.

– Тоғамлар шу маҳаллада туради, – деди Рамазон замонавий типда чиройли қурилган уйларга ишора қилиб. – Бир умр “Дарбанд” деган тоғдаги хўжаликка раислик қилган. Ҳозир нафақада... Олти ўғли бор. Бари тадбиркор, топарман-тутарман, полвон жигитлар... Анави хазина масаласиниям сўрасангиз бўлади. Бойсуннинг кейинги 40-50 йиллик тарихини бу кишидан яхши биладиган одам бўлмаса керак...

– Яхши бўларди, – Санжарбек ҳамкасбига “ичимдагини топдингиз-да” дегандай маъноли қараб кўйди. – Бу кишилардан кўп нарсани ўрганса бўлади. Қари билганини, пари билмайди дейишади-ку!

– Тоғам оёқда юрувчи энциклопедиянинг ўзи-да! Билмаган, қизиқмаган нарсаси йўқ. Саксонга қараб кетаяпти, кўлидан китоб тушмайди, шу дегандай... очкиям тақмайди.

Машина бир нақшинкор дарвоза ёнида тўхтади. Кутиб турган шекилли ҳовлидан бир бўз йигит отилиб чиқиб, дарвозани очди. Рамазон машинани тўғри ичкарига ҳайдади ва айвон остида тизилиб турган икки машина ортига қадаб тўхтади. Ҳовли анчагина кенгиш экан. Кираверишда тандирхона, ўчоқ, ўнг томонда ёрдамчи бинолар, тўрда пишиқ гиштдан қад кўтарган қатор уйлар, ўртада чиройли, шинам боғ. Уч-тўрт киши дарахтга осилган ширвознинг терисини арчиш билан оввора. Ўчоқ бошида беш-олти чоғли хотин-халаж уймалашиб олган.

– Бирор маърака бўлаяптими, дейман-да! – секингина сўради Санжарбек машинадан тушар экан атрофга аланглаб.

– Йўғ-е, боя “ўтамиз” деб кўнғироқ қилиб қўйгандим!

– Биз учун шунча ташвишми?

– Ташвиши бормикин, меҳмоннинг ҳурмати-да! Ип бахонасида бир келибсиз - келибсиз-да! Йўқса, туя сўйиб чақирса, келармидингиз!

Шу пайт қассобнинг ёнида турган узун бўйли, оппоқ соқоли ўзига ярашиб турган бобо илдам юриб, меҳмонларга пешвоз чиқди:

– Ё-э-э прокурор бово, келинг, келинг!

– Ассалому алайкум, тоғажон яхшимисиз? – Рамазон чол билан қучоқлашиб кўришди.

– Шунақа одамни хурсанд қилиб туригда! Хуш келибсизлар! – деди оқсоқол жиянининг елкасига қоқиб.

Сўрашиш навбати Санжарбекка келганда у қўл бериб кўришмоқчийди, мўйсафид худди эски қадрдонлардай уни ҳам бағрига босиб, самимий саломлашди.

Тоғабаччалар билан ҳам шу тахлит илиқ кўришишди.

– Қани, ичкарига марҳамат! Оббо жиян-эй... отанг, энанг яхшими? Уларниям ола келмабсан-да!

Амирликнинг олтин тахти узуган

– Хаммалари яхши, салом деб юборишди! Биз иш билан...

– Ишнинг бори яхши жиян, бори яхши! Сизларнинг айна ишлаб чарчамайдиган пайтларинг, садағай!

Ўчоқбоши ёнидан ўтаётганларида хушбўй патир хиди димоққа урилди. Уйга киришди. Каттагина меҳмонхонада ўн-ўн беш чоғли одамга мос дастурхон безатилиб қўйилганини кўриб, Санжарбек баттар ҳижолат бўлди. Хонага кираверишда печкага яқин жойда бир кайвони мулғиб ўтирарди. Меҳмонларни кўриб, ўрнидан кўзғалмоқчи бўлди.

– Кенжа полвон, кимираманг! – уй эгаси қарияни турмасликка ундади.

Меҳмон эгилиб, мўйсафид билан кўришар экан хаёлидан “кишлоқ одамларида меҳр-оқибат бошқача-да, бор йўғи икки меҳмон учун шунча тараддуд, шунча ташвиш, биз шаҳарликлар эса ярим кило гўшт билан ўн одамни кузатамиз” деган фикр ўтди. Чоллар кўярда қўймай Санжарбекни хонтахтанинг тўрига ўтказди.

– Халқимизда меҳмон отангдан азиз, деган нақл бор, садағай!

– Тоға, бировлар бу мақолни “меҳмон отангдай азиз” деб ишлатишяпти, қайси бири тўғри. – Рамазон “тоға”ни яхши билгани учун оловга керосин сепди.

– Мақоллар халқимизнинг узоқ йиллар давомида тўплаган дурдона хазинаси. Уларга ўзгартириш киритишга, бузиб ишлатишга, садағай, ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Айрим “ақллилар” отадан улуғ, азиз зот бормикан, шунинг учун меҳмон отангдек азиз ёки устоз отангдек улуғ дейиш тўғри бўларди, дея иддао қилмоқдалар. Отадан улуғ, азиз инсоннинг йўқлиги ҳақиқат. Халқимиз бу мақолда чиройли ва ўринли муболаға ишлатиш орқали аслида отани улуғлайди. Нақлларни ҳар ким ўзича, ўзига мослаб ишлатиши урф

бўлаётган ҳозирги замонда, садағай, буни ёшларимизга тўғри тушунтира билишимиз лозим.

– Бизам ёшлигимизда бу мақолларни меҳмон отангдан азиз, устоз отангдан улуғ тарзида қўллаб келганмиз. – Санжарбек “тоға” билан фикри бир жойдан чиқаётганидан хурсанд, гапга қўшилди. – Ўтган йили бир даврада шу мақолни айтсам, бир институтда ишлайдиган домла, “отадан улуғ зот йўқ, ука, “отангдек улуғ” десангиз тўғри бўлади, дея танбеҳ берди. Изза бўлиб колдим...

– Бунақа “чаламулла”лар кўпайиб кетган, садағай... Илмсизлик ёмон иллат... Бунга бирламчи сабаб кейинги йилларда китобхонлик савиямизнинг тушиб кетганлиги бўлди... Гапираман десанг, гап кўп... садағай...

– Тоғамнинг каттагина кутубхонаси бор, - деди “жиян” ёнбошдаги хонага ишора қилиб. – бутун маҳалла ундан фойдаланади. Бизларгаям бирор китоб керак бўлиб қолса, тоғамдан сўраймиз.

– Кечки пайт бир айланарканмизда унда!

– Албатта кўринглар, садағай! Ўзи бировга китоб бермайману, аммо сизга бир дона китоб туҳфа қиламан!

– Раҳмат, жуда улуғ иш бўларди! – отахоннинг самимийлиги Санжарбекка ўзини эркинроқ тутишга имкон берди.

– Санжар ака, биласизми, менинг юрист бўлишимгаям тоғам сабабчи бўлган. Ўзим селхозга ҳужжат топширмақчийдим. Адолатли прокурор бўлиб, одамларни ҳимоя қиласан, деб туриб олди. Адолатсизлик роса жонидан ўтиб кетган экан... тоғам бечоранинг!

– Э-й-й-й, кўйинг жиян, ўша кунларни эслатманг, садағай! – деди “тоға” иссиққина патирни ғижирлатиб синдирад экан.

– Нима, бирор кўнгилсизлик бўлганмиди? – сўради Санжарбек кизикиши ортиб.

– Нимасини айтасиз, садағай! - оғринибгина сўз бошлади оқсоқол. – Бизам ўша Гдлян, Иванов деган каззобларнинг исканжасига тушганмиз-да! Қани жиян, Санжарбек дастурхонга қараб ўтиринглар, патирдан олинглар, бир пасда “жиз”ам тайёр бўп қолади...

– Раҳмат, мазали экан, ўзингиз ҳам олинг!

– Мен унда катта чорвачилик хўжалигига раҳбар эдим, - давом этди “тоға” чойдан хўшлаб. – Улар пахтадаги кўшиб ёзишларни текшириб туриб, менга ташланиб қолса бўладими, садағай... Айбимиз пахта пайти бизам кўшни туманга ҳашарга борганимиз. Ҳар куни чакириб, атайлаб кечгача олиб ўтиради. Нукул “силар пахта термагансизлар, пуллариб терган, туман раҳбарига қанча бергансан, шуни тан олсанг сени кўйиб юбораман” дейди. “Ҳой одам, нега туман раҳбарига пул берар эканман, биз ҳашарчи бўлсак, пахта терганмиз, декабргача жўякма-жўяк кезганмиз, ҳатто қорни арқон билан тушириб, бир чанок излаганмиз, кўсак чибиганмиз!” десам, “не ври! Все вы взяточники!” деб бақиради, садағай! “Қандай қилиб, бир инсонга тухмат қиламан” десам, “остальные уже признались, ты что, до конца своей жизни хочешь провести в тюрьме!” деб кўрकिлади. Бир марта қамаб кўйди. “Ты самый умный что-ли?!” деб роса калтаклаган кунлариям бўлди. Ўлардай таёқ есам ҳам бир бошга бир ўлим, дея шақшайиб туравердим. Бизга ўхшаганлардан бир-иккитаси жони қурғур ширинлик қилиб, айтганини ёзиб бериб, қутулди. Қараса, менга гап ҳам, таёқ ҳам таъсир қилмайди. “Раз ты не признаёшь, значить ты соучастник, активный член преступной банды, и теперь получишь на всю катушку!» деб, ўн икки йилга кесиб юборишди... садағай! Айбинг бўсаку-я, қилмишимга яраша

жазомни олдим-да, деб ўзингга таскин берасан. Заррача айбинг бўлмасдан, тухматдан отни калласидай муддат олиб кетсанг алам қиларкан. Одам ўзини-ўзи еб кўяркан! Адолатсизликдан ёмон хўрлик, ҳақорат... азоб бўлмаса керак! Яхшиям ўз вақтида мустақиллик шамоллари эсиб, бизлар окланиб қолдик, оиламиз бағрига қайтдик... Ўшанда Рамазон жияним мактабни битириб, ўқишга отланиб юрган экан. Адолатли, инсофли, халқпарвар прокурор битта бўсаям кўпайсин, бизга ўхшаганларни тухмат балосидан кутқариб қолсин, деган мақсадда жиянга ҳуқуқшуносликка ўқишга киришини маслаҳат берганман... Шунй айтмоқчи-да, садағай!

– Ўзларингга латта бўлгансанлар-да, айланай! – анчадан бери “қилт” этмай мардош қуриб ўтирган Кенжа полвон гажирланиб гап бошлади. – Арманими, чурчитми, миллатининг тайини йўқ икки бемаза бутун бошли бир давлатга келиб, ярим халқини жиноятчига чиқарса, эрларини қамаса, хотин-халажларини ҳақоратласа, урф-одатларини таҳқирласа, кадриятларини ерга урса! Ҳамманг қўйда қараб туравергансанлар! Қани ўша олифталар Арман ёки Озор ёхуд Чеченистонга бориб шу қилиғини қилиб кўрсин-чи! Эртаси куни, айланай, ўлиги аҳлатхонадан топилади! Бизнинг одамлар қўй! Ҳа, ҳа қўйдан фарқи йўқ! Кейинги мустабид тузумда қўйга, манкуртга айланиб қолдик. Ахир биз кимларнинг авлоди? Алпомишлар, Гўрўғлилар, Мангубердилар, Пахлавон Маҳмудлар... Қани ўша шижоат, қани ўша ғайрат, қани ўша марду майдонлар! Ҳаммаси мозийда қолиб кетдими, айланай? Айрим раҳбарлар номусига чидай олмай, ўзларини ўлдиришгача борди! Ўзинг ўлиб кетаркансан, тўппончангни олдин ўша Гдляннинг миясига қадамайсанми, олдин ўша Иванов деган маразнинг жонини олмайсанми? Кейин тўппончани ўзингга қарат! Шаҳид бўлардинг! Бугун сенга ҳайкал кўярдик, халқ қаҳрамонига

айланардинг, номинг тарихда қоларди...айланай! Энди уруш тугагандан кейин қахрамон кўпайганини қаранглар!

Ўтирганлар бу чапани чолнинг гапини маъқуллаб, бош силтаб ўгиришарди. Фақат “тоға” у билан тенгқур шекилли гапни ҳазилга бурди:

– Шунчалик мард экансан, мен қамалганда нега ўзинг шу ишни қилиб, мени қузғун чангалидан куткармадинг! Гапириш осон, Кенжа полвон! Одам ўша пайтда ўзингни эмас, кўпроқ бала-чақангни, аҳли байтингни ўйлаб қоларкансан. Уларга бирор зиён-заҳмат келмасин, деган ғамда жонинг ҳалак бўларкан.

– Гапирдим қўйдим-да, айланай! – Полвон афтини буриштирди. – Ўша газандаларни эсласам ғазабим кўзгаб кетади.

– Шу баҳона биз ҳуқуқшуносликка ўқишга кирдик-да! – Рамазон чолларнинг баҳсига яқун ясаш мақсадида атайлаб гапни бошқа ёққа бурди.

– Ниятингиз холис экан, мана жиянингиз ишончингизни оқлайдиган прокурор даражасига етди. – Санжарбек ҳамкасбини яқиндан билмаса-да, билгандай гапирди.

– Оллоҳга шукр, садағай! Сизлар прокурор – давлатнинг энг ишончли одами. Сизга иши тушган, нажот истаб келган ҳеч бир кимсани норизо қилманглар. Қўлларингдан келса, беғараз ёрдамларингни аяманглар. Ёрдам қўлларингдан келмаса, қувиб солмасдан бир пиёла чой қуйиб бериб, дардини охиригача эшитинглар, йиғлаб-йиғлаб юрагини бўшатиб олишига имкон беринглар, маслаҳат бериб, тўғри йўлга йўлланглар! Иши битмасада, олдиларингдан қўнгли юмшаб, енгил тортиб кетсин. Ҳайдаб солсангиз, дардига қулоқ тутмасангиз, қўполлик қилсангиз, у сиздан эмас, давлатдан хафа бўлади, прокуратурага ишончи сўнади, жамиятдан норози бўлади... Э-э-э қарилик курсин, садағай...

одам кўп гапирадиган бўлиб қоларкан. Қани, овқатга қаранглар!

Сал ўтмай давра ёшу қари, яқину йироқлар билан тўлди. Қудалар, қўшнилар, тоға-жиян, амаки-тамакилар қўшилиб кетди. Қизгин суҳбат бошланди. Санжарбек студда ўтиравериб, мардош қуриб ўтиришга бироз қийналсада, етмиш-саксонни қоралаган чолларнинг синини бузмасдан тик ўтирганини кўриб, чидашга ҳаракат қиларди. Бошқа жойда бўлганда аллақачон ёнбошлаб, оёғини чўзиб юборган бўларди. Хангоманинг қизиши унга далда бўлаётганди. Гап шоир айтгандай “тоҳ калла, гоҳ туёққа” бориб кадаларди. Ниҳоят суҳбат мавзуси корис сериалларига бурилди. Тўрда Санжарбекнинг ёнида ўтирган саксонлардан ошган, бўйдор серсоқол “ҳожи бобо” ташаббусни қўлга олди:

– Карисларнинг тарихий сериалларини ҳамма севиб томоша қиляпти. “Сарой жавоҳири” “Сарой табиби”, “Жумонг” дейсизми, ҳатто ёш бачалар ҳам телевизорнинг олдидан кетмай қолди. Режиссёрларининг отасига раҳмат! Карис халки тарихини, маданиятини жуда чиройли тасвирляпти. Урф-одатлари, кийимлари... тарихий обидалар... ҳақиқатда ўша замонларга тушиб қолгандай бўласан. Бор тарихми, йўқ тарихми ишқилиб бу карислар бало экан, мозийини шунчалик кўкка кўтараяпти, дунёга кўз-кўз қиляпти. Бизнинг кино ижодкорларчи? Келин, қайнона, мебель... турмуш-икир чикирлари, ишқ-муҳаббат дегандай... уч-тўрт ақидапарастнинг қилмишлари... Мақтанса арзигулик тарихимиз, жаҳон тамадунига бекиёс ҳисса қўшган тарихий сиймоларимиз бўлатуриб, нукул сийқаси чиққан мавзуларга қўл уришларига ҳеч тоқат қилолмайман-да! Амир Темур бобомиз ҳақида бирорта арзигулик кино қачон олинади? Бобур, Мирзо Улуғбек каби унлаб дунё тан олган буюкларимиз тўғрисида сериаллар яратинга кучимиз

етмайдами? Ибн Сино, Беруний, Замахшарий, Термизий, Бухорий, Яссавий, Нақшбандий каби дунё илм-фани бешигини тебратган улуғларимиз сиймосини қачон жонлантирамиз? Бу кетишда ёшларимизга тарихимизни қандай ўргатамиз?

– Ҳожи бобо, ҳақ гапни айтдингиз! – гавдасига номуносиб ингичка овозли кўса сифат чол чидаб туролмади. – Кино чиқаришда Ҳиндистонам чангимизда қолиб кетди-ёв! Аммо мазмун-моҳияти айтганингиздай бир хил. Нима, буларга бошқа нарсалар қуриб кетганми?

– Садагай, бунга киночиларимизнинг билим савияси пастлиги сабаб, – “тоға” салмоқли овозда гап кўшди. – Ҳали нонни “нана”деб юрган бачалар режиссёр бўп кетаяпти. Умрида бир китобни охиригача ўқиб тугатмаган, ҳаётни кўрмаган чаласаводнинг ўзи киму киноси нима бўларди?

– Лекин ўша бетайин, енгил-елпи киноларниям ёшларимиз бош кўтармай кўраяпти-ку! – деди ёши олтмишлардан ошган бақалоқ “қуда” пойгакда ўтирган йигитлар томонга ишора қилиб. – Ҳозир буларга тарихий фильмларни кўрсатсанг, афти буришади!

Санжарбек мавзу йўналишини анчадан бери ўйлаб ўтирган томонга буриб юборишга фурсат етганлигини англаб, гап бошлади:

– Яхши кинолар ҳам бор, аммо бармоқ билан санарли. Олди-қочди фильмлар кўзиқориндай кўпайиб кетаяпти. Ҳўп, ўша режиссёрлар жиддий тарихий мавзуларга қўл уролмас экан, тарихимизнинг айрим жиҳатларини суратга олиб, ёшу қарига бирдай ёқадиган бир-икки серияли кино олса бўлади-ку! Масалан, Амир Темурнинг ёшлиги, Темурийларнинг йўқолган кутубхонаси, Мирзо Улуғбек фожиаси, Жаҳонгир Мирзо ҳаёти ёки Бибиҳоним жасорати... Қанча мавзулар ётибди. Агар улар оғирлик қилса, тарихимизнинг кейинги юз

йиллиги воқеаларини ёритиш мумкин. Мана Амир Олимхоннинг ҳаёти, муҳожирликда ўтказган кечинмалари, қолаверса Амирликнинг хазинаси тақдири ҳақида гўзал кино олса, ҳаммага маъқул келмайдими? Бу ҳақда халқ орасида қанчадан-қанча ривоятлар юради...

– Дарвоқе, меҳмон ука, Саид Олимхоннинг хазинаси бизнинг тоғларга яширилганлигини биласизми? – Ҳожи бобо илиб кетди.

– Ростданми? – деди Санжарбек ўзини ҳеч нарса билмайдигандай тутиб.

– Ўспирин пайтимизда то уруш йилларига қадар эл ичида бу ҳақда кўп ривоятлар, миш-мишлар юрарди. Кимнингдир ўша хазинани излаётгани, бошқа бировнинг аллақачон уни топиб олгани ҳақидаги узункулоқ гаплар эшитилиб қоларди. Шамол бўлмаса, дарахнинг учи қимирламайди. Мундоқ ўйлаб қарасак, садағай, у гаплар бекорга чиқмаган. Тарихдан маълумки, Саид Олимхон Москвада таҳсил олиб келгандан сўнг уч йил Насаф вилояти ҳокими бўлган. Бу томони Лангар, бу тарафи Бойсун тоғларини беш қўлидай билган. Унинг шикорга иштиёқмандлиги эътиборга олинса, бу тоғларнинг ҳар дарасию қояси, горию харсанги таниш бўлганлигини англаш қийин эмас. Шу сабабдан у хазинасини ўзига таниш жойларга яширишни ўйлаган... садағай...

Даврадагилар “тоға”нинг гапларини кўп бора эшитган бўлсалар-да, худди олдиларидан хазина чиқиб қоладигандай ҳаяжонда ўтиришарди. Кейин “музокара”лар бошланди. Ҳар ким ўз билганича, воқеаларнинг кемтигини тўлдиришга ҳаракат қилишди. Тўқсабо Калапўш, Даврон дарвеш, хазина таллашиб бир-бири билан ур-пичоқ бўлган навқарлари, тенгсиз бойликни бағрига босиб, кўпчиликнинг ҳаловатини ўғирлаган

мишгум гор воқеалари Санжарбекнинг хаёлида яна бир бора жонлангандай бўлди.

– Амир Олимхон кейинчалик хазинани гордан олиб кета олганми? – сўради терговчи мақсад сари яқинлашиб.

– Ҳамма гап шунда-да, садағай! – деди “тоға” тиззасига уриб. – Амир Афғонга чиқиб кетишда ўзи билан анчагина бойликниям олиб ўтган. Шу сабабли гордаги хазинага тегмаган. Уни кейинчалик олиб чиқиб кетишни ўйлаган. Аммо хазина ҳақидаги миш-мишлардан хабар топган большевиклар давлати бу жойларни қаттиқ кўриклаган, ўзлари ҳам хазинани ахтаришдан тўхтамаган. Аммо аниқ жойини билмасдан туриб, бу тоғу тошлар орасидан хазина излаш уммонда танга қидиришдай гап.

– Демак, хазина ҳозир ҳам горда эгасини кутиб ётган эканда-а!

– Ҳа, садағай... изламоқчи бўлаяпсизми?

Ҳамма кулиб юборди.

– Ҳа, нима! Бир экспедиция ташкил этсак, топилса, ҳаммамиз бўлиб олардик! – гапни ҳазилга бурди Санжарбек.

– Биз билан сизга ўхшаб, изловчилар кўп бўлган. Афсуски, уни топиш ҳеч кимга nasib этмаган...

– Тоға, анов навқарлардан биттаси ўлмай қолибми ёки ўзини ўликка солиб ётибми хазинанинг сирини кейинчалик болаларига айтгани ҳақидаги ривоятнингизни мехмонгаям айтиб беринг! – илтимос қилди Рамазон чой қайтара туриб.

– Уям бир ривоят-да, садағай! Ҳақиқатга қанчалик яқин – буни биргина Яратганининг ўзи билади. Айтишларича, Даврон дарвешнинг сипоҳларидан бири оғир яраланиб, жанг майдонида ҳушсиз қолиб кетибди. Орадан бир кунми, икки кунми ўтиб, бояқиш ўзига келти. Ажали етмаган экан-да, судралиб-судралиб тоғнинг этагидаги “Дарбанд” қишлоғига етиб олти... Бошқа бир ривоятда ўша ярадорнинг қўшни

Окработ қишлоғига бориб қолганлиги ҳикоя қилинади. Бу қишлоқ ҳозирги Деҳқонобод тумани ҳудудида жойлашган... Ривоятлардан қай бири ҳақиқатга яқин билмадим, менга Дарбанд воқеаси яхшироқ таниш... Хуллас, бояги навқар Дарбандда макон куриб, уйланган, бола-чақа орттирган. Бироз бурни кемтикроқ бўлганми, Алмат пучук дейишаркан. Совхозда оддий ишчи бўлиб ишлаган. Кўп қатори яшаган. Ичи дайро одам бўлган экан-да! Ҳазина яширилган жойни аниқ билса-да, уни олишга шошилмаган, бировга чурқ этмаган. Нимани уйлаб юрган, Тангри билади. Қарияларнинг эслашича, Алматнинг тоғдан яраланиб қишлоққа келиб қолиши, тили Бухоро шевасига тортиши, ўзининг келиб чиқиши, ўтмиши тўғрисида ҳеч қачон гапирмаслиги одамларнинг ривоятдаги дарвеш шу бўлса керак, деган хулоса қилишларига сабаб бўлган. Аммо, ўзи буни инкор этиб келган. Кобулдан Бухорога кетишда йўлда қароқчилар кўлига тушиб, бор-йўғидан айрилиб, зўрға тирик қолганини айтиб юрган. Пучукнинг бошқалар қатори оддийгина яшаб юриши кўпчиликда у ҳақидаги гап-сўзлар асоссиз эканлиги хусусида тасаввур уйғотган. Аста-аста вақт ўтиши билан ҳазина ҳақидаги миш-мишлар одамларнинг ёдидан кўтарила борган. Мен етмишинчи йилларда директор бўлиб борганимда Алматнинг вафот этганига икки-уч йил бўлган экан. Ўшанда эшитганман бу гапларни... садағай...

– Алмат бобонинг фарзандлари бўлганми? – Санжарбек “тагин чол бошқа томонга чалғиб кетмасин” деган хавотирда йўналиш берди.

– Пучукнинг беш ўғли, бир қизи бўлган. Болалари ҳаммаси уйли-жойли бўлиб, Тирмизга, Бойсунга чиқиб кетишган. Ота ҳовли кенжа ўғил – Норпўлатга теккан. Бошқаларини билмадим-у аммо шу боласи роса топарман-тутарман чиққан дейишади, садағай...

– Мани катта қудам дарбандлик, - гапга қўшилди “қўса” соқолли қария тожикча талаффузда. – Уша бачагина қишлоқнинг ўрида катта сарой қурганмиш... Галландиядан миинг бош сара зотдор қора мол опкеганмиш... гўпсанларни-ку ҳисоби йўқ... уй-жойида шаҳарникидай ундақа шароит қиб опти... ииссиқ сув, совуқ сув дегандай... хожатхонасиам уйини ичидаймиш... тоза тадбирли бача дейишади... мактабга стадион қуриб берибди... Фақирларга беғараз ёрдамини аямаётганмиш...

– Ҳозир бунақа валламот ишбилармонлар кўпайиб кетган, - деди “қўшни” чол дўриллаган овозда. – Мана ўзимизнинг Бойсунданам Аҳматбой деган ишбилармон чиқибди. Юздан зиёд “Дамас”ни одамларга ижарага бериб қўйибди. Учта тўйхона, 2 та заводни ишга туширибди. Маҳалласининг ҳаммасини ишли қилти, барака топгур!...

Санжарбек суҳбат йўналиши бошқа томонга ўзгариб кетганидан надомат қилаётган бўлса-да, яна хазина тўғрисида гап очишга, мавзунини ўзи хоҳлаган тарафга буриб юборишга журъат қилолмади. Аммо, ичида “тегирмондан бутун чиққан” Алмат пучук ва унинг қўққисдан бойиб кетган ишбилармон ўғли Норпўлат билан шуғулланиш лозимлиги ҳақида ўйлаб қўйди...

Кеч бўлганда Санжарбекнинг кўнғироқ қилиб, айтган гаплари Фаҳриддинни ўйлантириб қўйди. “Наҳотки одамларнинг гапида жон бор! Хазина ҳақидаги миш-мишлар афсона деб юрсак, чинга ўхшайдими дейман... Алмат пучук... Норпўлат... аниқ номларнинг қалқиб чиқаётгани... оддий қишлоқ йигитининг бир думалаб, йирик тадбиркорга айланиб қолиши... кутилмаган жойдан бойиб кетиши... бежиз эмасми,

дейман-да! Алмат пучуқ ғарибликда ҳаёт кечирган экан... нега хазинадан фойдаланмаган? Қўрққанми? Ё қулай фурсатни кутганми? Ёки бошқа бирор сир борми бу ерда? Ҳар қалай фарзандига хазина сирини қолдиришни эплаган-ку... Норпўлатнинг акалари ҳам улуш олганми? Ўзбекларда одатда ота-онанинг бойлиги у билан бирга яшовчи фарзандга ўтади... Балки шундан кенжа фарзанд бойликка эга чиққандир. Балки пучуқ ҳар эҳтимолга қарши хазинанинг чизмасини бирор жойга яшириб кетгандир. Иссиқ жон... одам кутилмаган пайтда жон таслим қилиши мумкин. Сирни ўзи билан қабрга олиб кетмаслик учун чизмани тайинли жойга бекитиб кетган бўлиши ҳақиқатга яқин... Негаки, Алмат бобо етмишинчи йилларда бандаликни бажо келтирган. Агар Норпўлат сирдан воқиф бўлганида, ўша йиллари талтайиб кетиб, босар-тусарини билмай қолган бўларди. Санжарбекнинг айтишига қараганда у кейинги уч-тўрт йил ичида бирдан бойиб кетган. Демак, мантиқан олиб қараганда унинг кутилмаганда чизмани топгани ва хазинага эга бўлгани ростга ўхшайди... Майда-чуйда тилло буюмлар, тангаларни қийинчиликсиз ўтказишнинг уддасидан чиққану, лекин олтин тахтга харидор топишга қийналган. Кимдандир уни сотиб беришда ёрдамлашишни сўраган. Шу тариқа Амирнинг тилло тахти Қодирнинг қўлига ўтиб қолган. Санжарбек Дарбандга бориб, изига тушиб кўрсин-чи, шояд бирор нарсага аниқлик кирса... ”.

Эшик тақиллаб, куварлар бошлиғи Ўткирбек кириб келди.

— Фахриддин Каримович, мумкинми, ҳалақит қилмадимми?

— Келинг, келинг! Хаёлан Бойсун тоғларида кезиб юргандим, Тошкентга олиб келиб қўйдингиз? — ҳазиллашди терговчи.

бундан 16 таси ўғил, 21 таси қиз бўлган. Уч фарзанди большевиклар қўлида қолиб кетган. Улардан 1910 йилда ўғилган Султонхон Москвада рабфакда таълим олган. Кузи жазлар жамиятида ишлаган. Раҳимхоннинг тақдири аянчли бўлган. Шўролар давлати уни жосусликда айблаб, отувга қўқ қилган. Тўртинчи ўғил Шомуроддан большевиклар қўроқ” сифатида фойдаланишади. Дастлаб у Москвадаги рабфакни, кейин ҳарбий муҳандислик академиясини тугатади. Иккинчи жаҳон урушидаги жасорати учун Совет Иттифоқи генерали унвонига сазовор бўлган. Унинг машҳурлик қўллапояларидан кўтарилишида ўз падари бузрукворига ёзган “Известия” газетасида эълон қилинган очиқ хати муҳим қўрин тутати...

– Хўш, нималар дейилган экан ўша хатда? – қизиқсинди раҳридин.

– “Мен сенга биринчи ва сўнги мактубимни ёзаяпман. – расурбек қоғозга қараб ўқий бошлади. - Истайманки, рагамизда ҳеч қачон алоқа тикланмасин. Аммо, кейинги юз рарган воқеалар мени мажбур этдики, қонга тўлган рагимдан чиқариб, мана шу сўзларимни ёзиб маълум қўлмоқдаман. Қирдикорларингнинг бари ҳануз кўз олдимда қўрибди: сенинг зулмингдан Регистон қон қусар эди. Зулм-қўтибдодингдан додга келган халқни маслакдошларинг рафқатсиз талар эди. Сен кеча-қундуз айш-у ишрат билан қўнд бўлиб, ҳарамдан бошинг чиқмас эди. Биз иккимиз – мен ўғил, сен – ота бўлиб, бир йилда бир марта кўришармидик, ҳастини айт-чи! Мана ҳозир Москвада таҳсил кўрмоқдаман. Қўстларим, ўртоқларим ҳузурида ўзимни шод сезаман. Мен раҳмлигингу шафқатсизли-гингдан, афсус, кеч огоҳ қўлдим. Ҳозир ўзимни отасиз ҳисоблайман. Ва сенга ҳам раслаҳатим шуки, бундан буён ўғлим бор, деб асло ўйлама. разандларим бор деб ўйлашга ҳаққинг йўқ”.

- Хатни ёзганда Шомурод неча ёшда бўлган?
- 9-10 ёшларда!
- Гўдак ўз отасига шунақа мактуб ёзиши мумкинми?
- Мактубни шўролар ҳукумати ташкил этгани, боланинг

бунга дахли йўқлигини ҳамма тушуниб турган... на илож замон қалтис бўлган... Амир Олимхоннинг фарзандлари асосан Туркия, Германия, АҚШ, Саудия Арабистонида яшар экан. Жумладан, қизлари Шукрия Роъл Америкада, Муҳсина, Узри, Муслима, Солиҳа, Назокат, Муборак, Муъбина, Софиялар Туркия ва Германияда истиқомат қилишаркан. Ўғилларидан Саид Умар АҚШда, Саид Мурод Саудияда, Саид Абдулло, Саид Муҳаммад Германияда, Саид Иброҳим, Саид Абдурахим, Саид Абдулфаттоҳ, Саид Абдукабир, Азим шоир, Саид Мансур, Саид Абдулҳоди, Саид Абдуғаффор, Саид Ҳожи, Саид Абдусаттор, Саид Абдурауфлар Туркияда яшар экан. Улар орасида шоирлар, журналистлар, врачлар ва бошқа касб эгалари етишиб чиққан. Ҳаммалари - ўқимишли, маърифатли ва тадбирли инсонлар. Улардан қайси бири отасининг яширилган хазинаси билан қизиқиши мумкин деган масала хусусида бош котира туриб, бир нарсага дуч келдим. Олимларнинг ёзишича, Амир Олимхон ўлими олдидан фарзандлари ва қариндош-уруғларига васият қилган экан: “Пешовар банкида сақланаётган пулларга бирортанг қўл текизмайсан, Ўзбекистон мустақил бўлгач, бу пулларни унинг ҳисобига ўтказасанлар. Лондонда сақланаётган жамғармалар асосан авлодлар учун, лекин унинг бир қисми ҳам Ўзбекистонга берилиши мумкин. Бу сенларга боғлиқ”. Фарзандлар ҳам ота васиятига содиқ қолишган. Демак, Амир Олимхон шўролар ҳукумати таъкидлаганидек бойликка муккасидан кетган, хасис, зикна, фақат айш-у ишрат билан кун ўтказадиган ҳукмрон бўлмаган экан-да! Ўзи муҳожирликда, қочқинда юрган бўлса-да, юртини – Она

ватанини ўйлаган ватанпарвар инсон бўлган экан-да! Амирликнинг олтинларини яшириш, Афғонистон заминига олиб чикиб кетишдан мақсад уни босқинчи большевиклар қўлига ботишмаслик, вақти келганда ватанга қайтариш бўлганига шубҳам йўқ. Олманинг тагига олма тушади. Фарзандлар ҳам шундай руҳда камолга етишган. Ота ватанига камал қилиб, банкдаги пулларни олмаган фарзандлар туз жонларини хатарга қўйиб, бошқа давлат заминидagi тоғ-у тошлар орасидан хазина қидиришига ишониб қийин. Менимча, хазинанинг харитаси уларнинг қўлларида бўлганда, мамлакатимиз мустақилликка эришгандан кейин ҳеч иккиланмасдан уни Ўзбекистон халқига топширган бўларди...

Минг — Мушқодаларингиз чакки эмас! — тан берди Фахриддин. — Ҳақиқатан ҳам ўқимишли, зиёли инсон учун ўзга юртга бориб, ҳаётини хатарга қўйиб, хазина ахтариш нимага керак?

Минг — Шунга айтаман-да! — ғолибона жилмайди Жасурбек. Минг — Ундай ҳолда ижозатлари билан бу тахминни рўйхатдан ўчирсак ҳам бўлади. — Фахриддин стол устидаги қозоқга қизик тортди.

Минг — Нохмиқо қал...
Настикж тилсва втисқ *****
Кўж тистқоқно втисққп

Ортабон ширқойдан сунг терговчилар “тоға” ва унинг барвасқа фарзандлари билан хушлашиб, Дарбанд томон йўлга тушдилар. Кечда оксоқоллар билан бўлган суҳбатдан кейин Санжарбек турух раҳбари билан кўнғироқлашиб, Дарбанд сафарини маслаҳатлашиб олганлигини Рамазон ҳам эшитган эди. Майина чоғ тарафга бироз юргач, “шафёр” гап очди:

Настикж тв Санжар ака, ростдан ҳам шу ривоятларга ишонаятсизми? Настикқо
внО — нннтқо вд-сққо н

– Ҳар қандай ривоятда жиндек бўлсаям ҳақиқат бўлади. Йўқса, улар тилдан-тилга кўчиб, халқ ичида юрмайди. Шамол бўлмаса, дарахтнинг учи қимирламайди.

– Шахсан мен уларга унчалик ишонмайман. Одамлар нималарни тўқиб чиқармайди дейсиз. Чолларнинг гапига бунчалик жиддий эътибор берасиз деб ўйламагандим...

– Негадир Норпўлатнинг кўққисдан бойиб кетиши мени ўйлантириб қўйди. Бу жойларда тадбиркорлик қилиб, бунчалик тез бойиб кетиш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермайди. Бизнинг қишлоқда ҳам бир камбағал йигит бўларди. Топгани зўрға қора қозонни қайнатишга етарди... жўжабирдай жон... Ўша йигит омади келиб, бир хумча тилла топиб олган. Бирпасда машина, мол-ҳол сотиб олиб, қишлоқнинг бадавлат кишиларидан бирига айланди қолди. Ҳамма ҳайрон. Ҳар хил ривоятлар тўқилди. Кейинчалик унинг хазина топиб олгани қишлоққа овоза бўлиб кетди... Кўрдингизми, халқ ҳамма нарсани кузатиб туради. Ҳар бир қишлоқда тадбиркор бор. Уларнинг бадавлат бўлиб бораётганлари қанча? Аммо халқ улар ҳақида ривоят тўқимайди. Буни табиий жараён деб қабул қилишади. Бирор киши хазина топиб олиб, тўсатдан бойиб кўрсин-чи, эл буни дарров пайқайди. Турли миш-мишлар, афсоналар тўқишни бошлайди. Аминманки, Норпўлат хазинани топган бўлса, бу ҳақда ҳеч кимга, ҳатто хотинигаям айтмаган. Лекин зийрак эл унинг юриш-туришидан буни аллақачон сезиб қўйган. Чоллар айтган ҳангомалар шундан пайдо бўлган...

– Тўғриси, мен ҳам қизиқиб кетаяпман. Бориб кўрайликчи, балки айтганингиздай бирор нарса чиқиб қолса...

– Натижа чиқмаслигининг ўзи ҳам - натижа! – Санжарбек устозининг шоҳ қондасини қистириб кетди. – Ҳали анча юрамизми?

– Гулани марказидан 25 километр чиқади. Мен ҳам бор-
нунг икки уч марта борганман. Дарбанд жуда қадимий
қишлоқ. Айтишларича, уч минг йиллик тарихга эга. “Буёк
шак йўли” икки томонлама шу қишлоқ орқали ўтган.
Александр Македонский, Доро, Қутайба, Чингизхон, Амир
Темир, Бобур, Шайбонийхон ҳаммалари шу ердан ўтган экан.
Бутун дунё археологлари кизиқтириб келаётган машҳур
Темир дарвоза шу ерда. Мозори Сангоб, Хўжа майхона,
Чилламазор каби қадамжолари ҳам бор... Одамлар ким
қаерлардан келиб, зиёрат қилишади.

– “Дарбанд” нимани англатади?

– Тоғамнинг айтишича, тоғдан ўтадиган йўлнинг
киравериш жойи ёки даранинг танг ва сиқик жойи форсчада
дарбанд дейиларкан.

– Тушунарли! Қани энди вақт бемалол бўлса, бизам бир
зиёрат қилсак ёмон бўлмасди, – деди Санжарбек рўпарада
ястаниб ётган қорли чўққилардан кўз узмай.

Шу пайт машина чегарачилар постига келиб тўхтади.

– Чегара пости борми? – сўради меҳмон ҳарбий
кийимдаги йигитларга ишора қилиб.

– Ҳа, Тожикистон чегараси яқин бўлгани учун...
хавфсизлик мақсадида...

Чегарачилар бирпасда ҳужжатларни текшириб, оқ йўл
тилаб, ўтказиб юборишди. Машина чайқала-чайқала юқорига
одимлаб, қишлоққа кириб борди.

– Охо, ана табиату, ана манзара! – деди Санжарбек гоҳ у
ён, гоҳ бу ёнга аланглаб. – Мана бу қанақа дарё?

– Туркон дарё дейишади, форсийда нима маънони
англантишини билмайман. Қишлоқда асосан тожиклар
истиқомат қилишади.

– Норпўлатнинг уйини қандай топамиз?

– Сўраб-сўраб Маккани топган экан, ҳозир бирортасидан сўраймиз.

Йўл чеккасидаги уй олдида уч-тўрт киши шалтак трактор атрофида уйлашиб турганини кўриб, тўхташди. Улар “росба, сўлба” деган сўзларни такрорлаб, ярим тожик, ярим ўзбекчалаб Норпўлатнинг уйига бориш йўлини тушунтиришди. Машина кишлок оралаб, гоҳ ўнгга, гоҳ чапга бурилиб, ниҳоят кичикроқ кўприкка етиб келди.

– Шу “жинкўприк”дан ўтиб, бир чақирим юрсак, тепаликдаги қаср Норпўлатники бўлади, - деди Рамазон меҳмонни хотиржам қилиш учун.

Машина муюлишдан ўтиб, чапга бурилгач, тепаликда шаҳардагидек муҳташам, салобатли бино кўринди.

– Ана холос, пишди гилос! – деди Санжарбек бинодан кўз узмасдан. –Мақтаганларича бор экан! Нақ шоҳ саройининг ўзгинаси-ку!

– Нима бало, қурғур Норпўлатнинг хазина топгани ростми дейман-да!

– Ҳақиқий қалъанинг ўзи! Беш-олти гектар жойни пишиқ ғишт билан ўраб олганини қаранг!

Ўйдим-чукур йўл тугаб, тепаликка қараб текис асфальт йўл бошланди. Машина пишқира-пишқира катта нақшинкор темир дарвоза олдига бориб тўхтади. Шарпадан беш-олти чоғли кучук дарвоза олдига югуриб келиб, вовиллай кетди. Рамазон дарвозага яқин бориб, “домофон” тугмасини босди. Ичкаридан аёл кишининг “Ки вай?” дегани эшитилди.

– Кечирасиз, Норпўлат аканинг уйлари шуми?

– Хўжайин уйда йўқ эдилар... Ниима...

– Қаерга кетганлар?

– Масквага... ниимайди! Сиизларни танимай турибман...

– Биз вилоят газетасидан... мақола тайёрламокчийдик. Норпўлат ака қачон кайтадилар?

– Билмайман... ишлари битса, қайтиб қолар...

Шу пайт эшик шарақлаб очилиб, 20-25 ёшлардаги барваста йигит меҳмонларни ичкарига таклиф қилди. Терговчилар кучуклардан хавотирлангача атрофга аланглаб, йигитга эргашди. Кираверишдаги темир панжарали итхонада 8-10 чоғли кучук тўсиқни ёриб юборгудай ташланаётганини кўриб, ўпкаларини бироз босиб олди. Оқ, қора мрамар, гранит ва бошқа қимматҳабо тошлардан қурилган йўлак, пиллапооялар бўйлаб, каттагина фавворани айланиб, миллий ва европача аралаш услубда қурилган “сарой”га киришди. Меҳмонхонадаги чўғдай товланиб турган гиламлар, дид билан териб қўйилган катта-кичик хориж мебеллари, уларнинг ичидаги қимматбаҳо чинниларни, шипга осиглик биллур қандилларни кўриб терговчиларнинг оғзи очилиб қолди. Йигит меҳмонларни ўтиришга таклиф қилиб, чиқиб кетди. Зум ўтмай хонага эллик ёшлар атрофидаги кийган кийими ўзига ярашиб турган лобар аёл кириб келди. Саломаликдан сўнг “мухбир”лар мақсадга кўчишди:

– Норпўлат ака бир савобли ишга қўл уриб, болалар учун стадион қуриб берган экан. Шуни батафсилроқ ёритмоқчи эдик, – ёлғон ишлатиб турганидан Рамазоннинг юзлари қизариб кетди. – Шунга бир-икки саволларимиз...

– Хўжайин Москвадан қайтиб келса, гаплашиб оларсизлар, - деди аёл бепарволик билан. – Мен у кишининг ишларига аралашмайман...

– Опа, кечирасиз исмингиз нимаиди? – деди Санжарбек ўзгача бир тавозе билан.

– Шарофат.

– Менинг исмим – Санжарбек, бу киши – Рамазон. Шарофат опа, биласизми, Норпўлат акадай саховатпеша

тадбиркорлар жуда кам. Кўплари фақат ўзини ўйлашади. Ҳатто ёнидаги қўшниси оч ўтирса ҳам, бир бурда нонини кўзи қиймайди. Эл-юртга нафинг тегмаса, яшашдан нима мақсад. Бу борада бошқалар ҳам хўжайинигиздан ўрнак олса яхши бўларди. Қаранг, бир йилда қанчадан-қанча хайрия тадбирларини ўтказипти. Бунда албатта оила бекаси сифатида сизнинг ҳиссангиз катта бўлиши керак...

– Эрни эр қилодигон ҳам, қаро ер қилодигон ҳам хотин дейишади-ку! – Шарофатнинг чехраси очилди. Унинг ўқимишли хотин эканлиги гап-сўзидан билиниб турарди. – Камбағалпарвар бўлинг, элга нафингиз тегсин деб кўп айтаман... Одам ўтмишини ҳам ёддан чиқармаслиги керак-да! Ахир бизам шу даражага етгунча, нима оғир кунларни, камбағаллик азобини тортганмиз... У кунларни унутиб бўладими?

– Мақолани айнан шундан бошлаймиз. – Санжарбек қоғозга нималарнидир ёза бошлади. – Ўша даврлар тўғрисида гапириб берсангиз.

– Акангиз менга уйланганда ғирут камбағал эдик, – Шарофат бироз қийналиб бўлса-да, адабий тилда гапиришга ҳаракат қиларди. – Қайнота-қайнонамдан қолган эски ҳовлидан бошқа ҳеч вақомиз йўқ эди. Битта тирриқ эчки сотиб олишни орзу қилардик. Тиш берган Эгам, ризқ ҳам бераркан. Хўжайиннинг ишининг тайини йўқ эди. Болаларнинг давлатдан тегадиган нафақа пулига яшардик. Яшардик десам хато бўлар... нон-чой қилиб, амаллаб кун ўтказардик десам тўғрироқ бўлади. Мен олий маълумотли бўлсам-да, уст-устига тўрт бола туғиб, ишлолмадим... Камбағаллик курсин! Болалар мактабга чиққан бўлса-да, қўлини ҳалоллашга шароит йўқ. Бу ёқдан одамлар, “нима болаларинг мусурмон эмасми, нега уларни суннат қилдирмайсан?” дея кўз очирмайди. Мен акангизга

Амирликнинг олтин тахти узуган

“эркакмисиз, пул топинг, тўйини ўтказинг” дея зарда киламан. Акалари ҳам жўжабирдай жон, бировга ёрдам қиладиган ҳоли йўқ. Бечора нима қилишини билмай, жаҳл устида чикиб кетиб, тоғасидан отнинг калласидай қарз кўтариб келди. Тўрт боланинг тўйини амаллаб ўтказдик. Бирпасда қарзни қайтариш муддати кеп қолди. Қарзни олишга олибмизу, аммо уни қандай қайтаришни ўйлаб кўрмаган эканмиз. Худо ўзи йўл кўрсатишидан умидвор бўлганмиз. Хўжайин тўёнага ишонган экан. Бировларга берган бўлсанг, қайтади-да! Хуллас, қарзни ой тугул, олти ойда ҳам қайтара олмадик. Тоғамиз хуноби чиқиб, “энди бундан буёғига ҳар кунига фоиз тўлаб турасанлар” деб шарт қўйди. Хўжайин тоғасининг зардаларидан қутулиш учун “майли, проценти билан қайтараман” деб юборди. Ҳаммасидан процент деган бало ёмон экан. Кун туққанда, уям туғиб тураркан. Олти ойга бормай қарз икки ҳиссага ошиб кетди. Тоғаси ўлар-қолар жойда эмасди. Кутиб турса бўларди. Аммо, “қарзни фоизи билан тезроқ қайтар, сенларда лафз борми?” дея ҳақоратлаб, тепамизда туриб олди. “Ўғил уйлантираман, қиз чиқараман” деб, минг бир баҳонани қалаштириб, кўз очирмай қўйишди. Уят ўлимдан қаттиқ экан. Хўжайиннинг боши эгилиб, кўча-кўйга чиқолмай қолди. Охири... ёз куни эди. Тоғага эски ҳовлини бўшатиб бердик. Ўзимиз мана шу жойга чодир қуриб, кўч-кўронимизни кўчириб ўтдик... Тоға қурмағур, уйга қайнисини оиласи билан кўчириб келди. Бизнинг тўрт бола билан кўчада қолганимизга ахамият ҳам бермади... Куз тушса, тамом. Бу ерларда чотирда яшаб бўлмайди. Олти жон бировнинг уйига сигармиди... Ғурури топталган, иззат-нафси ер билан яксон бўлган одам ёмон бўларкан. Яшаш учун курашишга мажбур бўларкан. Ўзини ўкка-чўкка уриб бўлса-да, йўқни йўндириш чораларини кўраркан... Эрим бирдан ўзгарди. Калласини

ишлатишга мажбур бўлди. Бойсунга бориб, яхши одамларга ошно бўлди. Иш топди... оиласини жар ёқасидан олиб чиқиш учун жон-жаҳди билан курашди...

– Ушанда ишни нимадан бошлаганди, бу масалани ёритсак ўқувчи учун, бўлажак тадбиркорлар учун жуда қизиқарли-да! – деди Рамазон рўлга кириб.

– Бир синфдош ўртоғи Африкадан “Папая” деган дарахтни олиб келиб, экибди. У жонивор роса доривор ўсимлик эканда ўзиям. Тоғасининг даккиларидан безори чиқиб кетган хўжайин шу жўрасининг олдига ёрдам сўраб, бош уриб боришга мажбур бўлди. Шуйтиб “папаячи”ларга кўшилиб қолди... Бошида Тирмиз, Самарқанд, Тошкент қилиб, бўзчининг моқисидай чопишди. Кейинчалик ўзлари уйгинасидан олиб кетадиган бўлишди. Бир йиллар ўтиб, хўжайин қишлоқ қайтиб келиб, ўзи мустақил папая етиштира бошлади...

– “Синфдош”нинг исми ким эди? – талмовсиради терговчи.

– Суҳроб... у ҳалиям “Папая” билан шуғулланади. Бутун Ўзбекистонни “папая” билан билан таъминляпти...

– Ундан ҳам интервью олсак зўр бўларди? – деди Санжарбек ҳамроҳига яширинча кўз қисиб.

– Уйини билмайман... Бойсунда туради...

– Кейин нима бўлди, кейин. Қишгача уйли бўлдингизларми?

– Пул пулни топди деганлари рост экан. Қўлига озроқ пул тушгандан сўнг ишлар бу ёғига ўз-ўзидан юришиб кетди... Кузга бормай тоғадан уйимизни қайтариб олдик. Келгуси йил баҳорда шу ерга козиқ тортдик... Оллоҳга шукр, кўрамиз молга, омборимиз донга, чўнтагимиз пулга тўлди. Акангиз чиндан ҳам саховатли инсон. Баъзида хотинлигимга бориб, қилаётган ишлари ғашимни келтиради. Бошқаларга

майли, ҳатто ўша тоғасига ҳам мурувват кўрсатади. “Бир пайтлар сизни уйдан қувиб чиқаргани ёдингизда йўқми?” дея бақирсам, “кўявер хотин, тоғам ўшанда бизга қарз бериб, кунимизга яради, кейин уйимиздан қувиб чиқариб, кўчага ҳайдади. Унинг айнан шу хатти-ҳаракати бизнинг янги ҳаёт бошланишимизга, яшаш учун курашишимизга, чора ахтаришимизга, имкон қидиришимизга ва ниҳоят ўзлигимизни англашимизга сабабчи бўлди. Фақат шундан кейингина менинг зардам қайнаб, шижоат камарини белга боғладим. Агар тоғам ўшанда кўнгилчанлик қилиб, бизни кўчага қувиб солмаганда, ҳали ҳам борига шукр қилиб, қўл учида кун кечириётган бўлармидик, эски тос, эски ҳаммом қилиб. Тоғамдан ҳафа эмас, қайтанга миннатдор бўлишимиз керак!” дейдилар. Бир ҳисобга у кишининг гапи тўғрию, аммо барибир хўжайиннинг ўрнида мен бўлсам ўша найновга ёрдам бермаган бўлардим.

– Менимча, Яратган Эгам давлат берган одамига ақлу фаросат, кенгфезл, олижаноблик, саховатпешалик, мардлик каби хислатларни ҳам қўшиб беради. Турмуш ўртоғингизнинг бағрикенглиги шундан.

– Гапингизда жон бор... аммо...

– Хўжайингиз билан қандай гаплашсак бўлади?

– Қўл телефони ишламай турипти. Бир марта ховотир олманглар, ишларим битса, бориб қоламан деб “sms” ёзди...

– Қачон ёзганди?

– Бир ҳафтача бўлди-ёв... ҳозир, - аёл чўнтагидан телефонини чиқариб, қовлай кетди. – Ҳа, мана утган ҳафта шу кўни ёзган экан.

– Узр, кўрсам бўладими? – сўради Санжарбек ҳижолат тортган кишидай ийманибгина.

– Марҳамат! – Шарофат телефонни узатди. Сўнг бу мухбирларнинг терговчидай “майдаланиб” бораётганидан

кўнгли беҳузур бўлди шекилли, ёлтоқланди. – Тинчликми ўзи? Ё хўжайинга бир кор-хол...

– Тинчлик, тинчлик! Биз журналист халқини биласиз, ҳар нарсага кизиқиб, бурнимизни тикаверамиз! Ҳамма нарсани ипидан игнасигача билишни хоҳлаймиз! – гапни ҳазилга бурди меҳмон.

– Тинчлик бўлса, гўрга! Бошқа ҳаммасини топса бўлади!

Санжарбек “sms”ни овоз чиқариб ўқиди: “Ишларим кўпайиб кетди. Кўнғироқ қилишга ҳам вақт бўлмаяпти. Хавотир олманглар. Ўзим алоқага чиқаман”.

– Эҳ, Норпўлат акани учратмаганимиз чакки бўлди-да! – деди Рамазон қувлик билан. – Тезда бойиб кетиш сирларини сўраб олган бўлардим. Бир йил ўтиб, эҳтимол мен ҳам каттагина тадбиркор бўлиб кетармидим... шу дегандай.

– Буям юққанга юқар экан-да!

Гаплашадиган бошқа гап қолмагач, “мухбир”лар уй бекаси билан хайрлашиб, изига қайтишди.

– Ҳўш, жаноб терговчи, таассуротлар қанақа? – машина жойидан қўзғалгач, Санжарбек шеригига юзланди.

– Ростини айтсам, тушунмай қолдим! “Папая” деган нарсдан шунчалик бойиб кетиш мумкинми? Менимча, бу ерда бир гап бор! Наша-паша билан шуғулланганми... шу дегандай... Бойиб кетиш шунақа осон бўлса, ҳамма миллионер бўлиб кетмасмиди! Такрор айтаман, бу ерда ростанам бир гап борга ўхшайди!

– Бўлиши мумкин. Чегара ҳудуд. Тожикистон бир қадам... Афғонистон ҳам узоқ эмас. Наркотрафик учун қулай жойлар. Бирорта жиноий гуруҳга араллашиб қолган бўлиши эҳтимолдан холи эмас.

– Ҳайронман, завжаси ҳеч нарсани билмайди ёки билсаям муғомбирлик қилиб турибди. “Папая”дан бойиганмиш... Бугун Ўзбекистонни таъминлагандаям

бунчалик даромад топиши кийин-ов! Индамаса, кулоғимизга лағмон илмоқчи бўлаяпти... шу дегандай!

– Айрим одамлар пухта бўлади, - хулоса қилди Санжарбек. – Хотинига сир-бой бермайди. Узумини ею, боғини суриштира кабилида... Норпўлат ҳам шунақалардан бўлса ажабмас. Йўкса, бу опа ўзини бунчалик бамайлихотир тутмаган бўларди. Хаёлимда эрининг папая сотиб, бойиб кетганига астойдил ишонадигандай. Янаям Худо билади, одамнинг ичини билиб бўлмайди!

– Энди нима қилмоқчисиз? – деди Рамазон йўлдан кўз узмай.

– Участка нозири, маҳалладагилар билан гаплашиб кўрсак бўларди.

– Унда бу томонга юришимизга тўғри келади. – “Шофёр” машина рўлини чапга бурди. – Хотирам панд бермаса, топиб борамиз.

Икки қаватли мактаб биносидан ўтиб, йўл четидаги чиройли иморат олдида тўхташди. Маҳалла оксоқолини топиш кийин кечмади. Олтмиш ёшлар атрофидаги шопмўйловли полвонсифат маҳалла раҳбари “мухбир”ларни илиқ кутиб олди. Салом-алиқдан сўнг гап Норпўлатга қадалгач, оғзидан бол томиб, уни макташга тушиб кетди. “Қани энди ҳамма тадбиркор ҳам ундай саховатпеша бўлса... барака топсин, маҳалла учун нима десак йўқ демайди... ким ёрдам сўраб остонасига борса, бенасиб қайтармайди, мактабга стадион... шифохонага жиҳоз... маҳаллага гилам...” - оксоқолнинг жағи очилиб кетди.

– Бу ҳақда одамлардан эшитдик, уларни ёзамиз. Аммо, ўқувчиларга Норпўлат аканинг қандай қилиб шу даражага етгани қизиқарли бўлади, - Санжарбек оксоқолни “жиловлаб”, ўз йўлига солишга ҳаракат қилди.

– Буям бир омад-да, бўтам! Худо берса, эрта-кечи йўқ экан, - деди чол пиёладаги чойдан хўплай туриб. – Ўзи ғирт камбағал бола эди. Акалари шаҳарга зир қатнаб, кунини кўриб кетишди. Бу шўрлик – жўжабирдай жон отасининг чироғини ёқиб ўтириш учун ҳовлисини ташлаб кетолмади. Бошида кўп қийналди. Итдан бир суяк қарз бўлиб, уйини сотишгача борди. Тувишгон тоғаси тушмагур уйини тортиб олди. Бола-чоғаси билан беш-олти ой чодирда кун кўришди... шу замонда-я! Кейин бизларам тушунмай қолдик... Ҳизр йўликдими, кўза-пўза топиб олдим, бирдан гуркираб кетди. Бошида қандайдир қовунга ўхшаган нарсани сотиб, пул қилиб юрганди. Шунини орқасидан пул топишнинг қаловини топиб олди, омон бўлгур... Оғзига кучи етмаганлар отаси Бухоро Амрининг навқари бўлган экан, аммо чол уни ишлатишга кўрқиб, яшириб қўйган экан, кенжа ўғил ўша хазинани топиб олганмиш деган гапларниям тарқатишди. Яна бировлар... эй, нимасини айтай, бўтам, элнинг оғзига элак тутиб бўлармиди! Биров сал кўришиб қолса, тамом, миш-миш тарқатишади...

– Ота, Сиз ўзингиз қандай фикрдасиз? Айтилган тахминлардан қай бирини тўғри деб хисоблайсиз?

– Ҳеч бирига қўшилмайман! – шартта узди чол. – Уддалаб пул топибди, ҳалоли бўлсин! Элга ёрдами тегиб турибди, отасига раҳмат! Ўғрилиқ қилмаётган бўлса, бировнинг насибасини тортиб олмаётган бўлса, миш-мишдан кимга фойда, бўтам! Бу гаплар дангаса, ялқов ва бировга беролмас, берганни кўр имас ярамасларнинг иши-да!

– Халқимизда шамол бўлмаса, дарахтнинг учи қимирламайди, деган нақл бор? – Санжарбек гап олиш ниятида атайлаб чолни мувоҳасага чорлади. – Одамлар шунча гап-сўзларни ҳаводан олмаётгандир. Бунга қандайдир асослари бордир. Масалан, Алмат бобо чиндан бу ерлик эмас, Бухоро томоннинг одами эканлиги аниқ-ку! Айтишларича, бу

кишлоқда асрлар давомида юз фоиз форсийзабон тожиклар яшаб келишган. Алмат ота эса ўзбек бўлган экан. Бунга нима дейсиз? У кишини танирмидингиз?

– Э-й-й бўтам, Алмат бобо тилло одам эди-да! – Мўйсафид сал “паст”га тушди. – Ўзи камбағал бўлсаям, ориятли, инсофли, иймонли чол эди. Бировнинг дилини оғритганини билмайман... У пайтлар қариялар қандайдир фариштали бўларди. Ҳозиргидай жиззаки... тажанг эмас! У одамнинг миллати хусусида гапингизда жон бор, бўтам! Дарбанд қадимий тожиклар ватани. Бу жойда бошқа миллат вакиллари яшамаган. Алмат пучуқ... э-э кечирасиз, у кишини кўпчилик шунақа деб чақиришарди. Бечора хафа бўлишнйям билмаган экан-да! Алмат бобо ғирт ўзбак эди, Бухоро лаҳжасида сўзларди. Кўчада одамлар билан тожикча гаплашса-да, оиласида фақат она тилида мулоқот қилишган... Биласиз, 20-30 - йилларда одамлар қорин тўйдириш учун қаерларга боришмаган. Бу киши ҳам насиба ахтариб келиб қолган бўлса ажабмас... Аммо бу одамнинг хазинаси бўлганига ишонмайман. Уни яхши эсламан... Умр бўйи ночорликда яшаган. Хазинаси бўлса, чиқарарди-да!

– У пайтлар замона қалтис бўлган, кўрққандир-да!

– Тўғри, замон огир эди, бўтам! Аммо камбағаллик ёмон нарса... айниқса, эркак бўла туриб, бола-чақанг олдида музтар ва нотавон бўлиб ўтиришдан аччиқ қисмат йўқ. Шунча мол-давлати бўлган одамнинг нонга зор, ўзгага хор бўлиб юриши ақлга сиғмайдиган иш... Йўқ, йўқ! Ҳамма ишонса ҳам мен бунақа сафсаталарга ишонмайман. Миш-миш тарқатиш ҳам, унга ишониш ҳам, аслида бўтам, аёлларнинг юмуши... Келинлар, эркаклигимизча қолайлик!

– Энди отахон... биз мухбирлар ҳам миш-мишларга, шов-шувларга ўч бўламиз-да! – деди Санжарбек кулимсираб.

– Бу бизга чинни ёлғондан, ҳақиқатни рўядан ажратишимизга ёрдам беради.

– Яхшиси, олди-қочди гапларни бир чеккага буриб, Норпўлатнинг қилган савобли ишларию, чиройли амаллари ҳақида кўпроқ ёзинглар... бўтам!

“Мухбир”лар оқсоқол билан хайрлашиб, участка нозири билан мулоқотда бўлишди. Ёшгина лейтенант яқиндагина бошқа жойдан бу ерга ишга келганлиги боис ҳеч қандай фойдали маълумот беролмади. У бу масалада собиқ участка нозири, нафақадаги майор Ҳамро Тохиров билан гаплашишни тавсия қилди ва кўнғироқ қилиб, уни чақириб берди. Уйи шу атрофда экан шекилли, майор узоқ куттирмади. Санжарбек у ёқ, бу ёқдан гап ташлаб, суҳбатдошини сал “қиздириб” олгач, мақсадга кўчди:

– Ҳамро ака, сиз узоқ йиллар шу ерда ишлаган экансиз, дарбандликларни беш қўлдай билсангиз керак!

– Ҳа энди, касбимиз тақозоси билан-да, - камтарлик қилди майор. – Йигирма йил бир жойда ишлагандан сўғин...

– Норпўлат ака ҳақида мақола ёзмоқчи эдик. Бахтга қарши ўзлари сафарда экан. Завжаси, маҳалла оқсоқоли билан гаплашдик. Аммо, ҳеч ким у кишини сизча билмаса керак!

– Мен у кишини “бой ота” деб чақираман. Худо берган валлаMAT йигит. Гап йўқ! Тадбиркорларнинг орасидаям беш бармоғини оғзига тикадиган курумсоқлариям қанча! Лекин “бой ота” вообше нечтяк йигит! – деди майор кўзи сузилиб.

Шундагина терговчилар Ҳамронинг биров кайфи борлигини пайқаб қолишди. “Мастлик – ростлик” деганларидек йигитинг бу ҳолати ҳақиқатни аниқлашда қўл келиши мумкинлигини ҳис қилган Санжарбек гап оҳангини ўзгартирди:

– Ҳамро ака, қойилман, шунча йил ишлаб бировнинг бурнини қонатмаган экансиз! Айниқса, тадбиркорларни

қўллашда... камбағалларнинг ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилишда қатъиятли ва одил бўлган дейишаяпти...

– Ҳаммасини етказишибти-да! – тиржайди Ҳамро. – Оллоҳга шукр, ёмон ишламадик. Адолат тарозисини қўлдан қўймадик. Оқни оқ, қорани қора дедик. Ўзганинг ҳақини емадик. Камбағални қақшатмадик...

– Норпўлат ака тадбиркорликни асли нимадан бошлаган? – терговчи ҳамсуҳбатини мавзуга “йўллаш”га ҳаракат қилди.

– Бой отаси тушмагур бало чиқди! Қишлоғимиздан чиққан бир бола бўларди... отиям нима эди-я?...

– Сухроб.

– Вот, вот ўша Сухроб... ишни ўша ошнаси билан папая етиштиришдан бошлаган. Папая деганлариям ғижиллаган пул экан-да! Бирпасда ўнгирини кўтариб олди... Аммо, тоғаси ноинсофлик қилди. Буни ўша хасиснинг бетигаям айтганман. Мард бўп қарз бердингми, номард бўп қисталанг қилма-да! Мана, бошингни деворга уриб, сакрайвермасанг ҳам вақти-соати келса, қарзингни тўларкан-ку! Ўлар-қолар жойда эмасдинг-ку! Бечорани бола-чақаси билан кўчага ҳайдади-я, мараз! Бош омон бўлса, дўппи топиларкан! Ана, ҳаш-паш дегунча, ҳовли-жойиниям қайтариб олди, бойиб ҳам кетди. Энди ўша номард тоға жиянининг кетидан чопиб, пахта қўйиб юрибди...

– Демак, “бой ота” дастлаб папая билан шуғулланган. Кейин-чи... кейин нима қилган...

– Мол қилди, боғ экди, деҳқончилик дегандай...

– Огзига кучи етмаган айрим ғаламислар Норпўлат аканинг тўсатдан бойиб кетишини...

– Тушундим, тушундим! Ўша ғаламисчаларингиз бекорларнинг бештасини айтибди. “Бой отам” ҳеч қачон

наркошага аралашмаган. Ўзиям истеъмол қилмайди. Мен биламан-ку! Бунинг бари кўролмас баччағарларнинг иши!

– Айримлар эса уни хазина топган...

– Ҳа ўлманг, ука! Бу гапга ишонса бўлади! – Ҳамронинг чехраси ёришди. – Ўзим айтсам, ғийбат қилгандай бўп колардим. Ўзларинг сўраб қолдиларинг, энди гапирсам бўлади...

Ҳамро ошириб-тошириб Алмат бобо ҳақидаги афсоналарни яна бир бор ёдга олди. Ниҳоясида қўшимча қилди:

– Алмат бобо кўрқоқлик қилиб, сирни ҳеч кимга айтмасдан ўтиб кетди. Норпўлат пишиқ экан. Семизликни қўй кўтаради, деганларидек, шошиб қолиб, ўзини йўқотиб қўймади, ҳоволаниб кетмади... Қандини урсин, уддалади! Ўзиям еди, бошқаларгаям едирди... Одам деган шундай бўпти-да!

– Бу гаплар миш-мишми ёки шундай дейишга қандайдир асосингиз борми?

– Кимлар учун миш-миш. Аммо гап шу ерда қолсину мен унинг кимгадир тилла танга сотганини эшитганман. Сўрасам, тан олмади, хумпар! Майли, эплапти, ҳалоли бўлсин!

– Кимдан эшитгандингиз?

– Э йўқ, буниси энди сир. - Ҳамро хушёр тортди. – Бировни сотадиган одатим йўқ.

– Ҳа, энди қизиқ ! Нима биз миш-мишларни мақолага киритиб ўтирармидик. Ўзимиз учун... шундоқ...

– Билдим дедим – тутилдим, билмадим дедим – қутулдим. Мен гапирмадим, сизлар эшитмадингизлар! Бошқа гапларинг бўлмаса, кетдим... чойхонада улфатлар кутишяпти.

Майор хайр-хўшниям насия қилиб, чиқиб кетди.

Терговчилар ортга қайтди.

– Хўш, жаноб терговчи, майорнинг гапига нима дейсиз?
– сўради Санжарбек шеригининг фикри ўзиникига мос келиш-келмаслигини билиш ниятида.

– Менимча, у ёлгон гапирмади. Норпўлатнинг кимгадир тилло тангалар сотганини сезиб қолган...

– Ёки сотиб олган одамнинг ўзи унга бу гапни айтган. Лекин исмини айтишни хоҳламади хумпар...

– Яқинроқ таниши бўлса керак-да! Аралаштиргиси келмади.

– Нима бўлгандаям бу факт Бухоро Амирининг олтинлари ҳақидаги гаплар афсона эмас, ҳақиқатга яқин эканлигини, хазинанинг мавжудлигидан дарак берувчи далил сифатида баҳоласа бўлади... Норпўлатни тополмаган бўлсак-да, ҳар ҳолда шунча йўл босиб келганимиз зое кетмади.

Машина шитоб билан пастга қараб одимлади. Анчагача ҳар ким ўз хаёли билан жим кетишди. Бойсунга яқинлашганларида Рамазон орадаги сукутни бузди:

– Санжар ака, қаёққа ҳайдай? Термизга қайтамизми?

– Балки анави Сухроб билан гаплашиб кўрармиз. Уни Бойсундан топса бўлармикан? Бахтга қарши фамилиясини, турар манзилини ҳам сўрамапмиз.

– Топамиз! Бойсунда папаяпурушлар унча кўп эмасдир.

– Раҳмат, сизниям роса овора қиладиган бўлдим-да!

– Э овораси бормикан, ота маконимизни зиёрат қилиб юрибмиз-да, маза қилиб. – Рамазон машина ойнасини очиб, бошини сал чиқарди. – Оҳ, юртим шамоли, юртим шамоли!

– Э, э,э! Нима қиляпсиз! Қиш ҳавосида шамоллаб қолманг тағин! Юртингиз шамоли сизни аллақачон эсдан чиқариб юборган кўринади! – ҳазиллашди Санжарбек.

Машина ўйдим-чуқур йўллардан чайқала-чайқала ўтиб, тоғнинг гўзал, фусункор манзараларни ортда қолдириб, Бойсунга яқинлаша бошлади. Шаҳарга кириб келишда Рамазон машинасини йўл четига тўхтиб, тоғасига қўнғироқ қилди. Сухроб шаҳарда таниқли одам экан. “Тоға” уни дарров таниди ва уйига бориш йўлини тушунтирди.

“Папаячи”нинг уйи Норпўлатникидай бўлмаса-да, каттагина экан. Сухробни папаязордан топишди. Ўзларини “мухбир” деб таништирган терговчилар тадбиркорни гапга туғди. Мезбон газетачиларнинг савол-жавобларига ўрганиб кетган шекилли, мақтана кетди:

– Папая дарахти асосан Жанубий Америка ва Африка мамлакатларида қадимдан етиштириб келинган. Ун бешинчи асрдан бу дарахтни европаликлар ҳам ўстиришни йўлга қўйишган. Бу ўсимлик инсон саломатлиги учун ниҳоятда фойдали. Юз грамм папаянинг энергетик қуввати 26-74 калорияга тенг. Таркибида глюкоза, органик кислоталар, оксил ва турли витаминлар мавжуд. Шу сабабли уни айрим давлатларда “нон дарахти” дейишади. Бизда “қовун дарахти” номи билан машхур.

“Мухбир”лар бу шифобахш ўсимлик тўғрисида кўп нарсани билгилари келаётган бўлса-да, нима мақсадда келганликлари ёдига тушиб, мақсадга кўчишди:

– Биз шогирдингиз – дарбандлик Норпўлат ака ҳақида мақола тайёрлаётгандик. Шу хусусда бир-икки...

– Э-й-й, шунақа демайсизларми? Менам асли дарбандданман. Бешинчи синфгача Норпўлат билан билла ўқиганмиз. Кейин отам Бойсунга ишга ўтиб, кўчиб кетдик...

– Норпўлат аканинг шу даражага етишига сиз сабабчи бўлган экансиз-а? – мўлжални аниқ олди Санжарбек.

– Э-э-э, бу нима деганингиз!? – эътироз билдирди Сухроб. – Ишсиз бўп оиласи билан қийналиб қолганда,

ёнимга олгандим. Бирон йил бирга ишладик. Кейин ўзи йўлини топиб кетди... Уддабурон инсон-да! Худо омадини берди. Мендан унча-мунча ўрганган бўлса, бордир. Аммо одамнинг ўзида бўлмаса, минг ўргатган билан тадбиркор чикмайди.

– Нега у сиз билан ишламай кўйди? Ёки...

– Ҳеч қанақа ёки-покиси йўқ! Папаяни ўстиришни билиб олди, бўлди-да! Сотиш муаммо эмас. Ўзлари келиб, уйингдан кўтарасига олиб кетишади.

– Ҳозир Норпўлат ака папая етиштирмас экан-а?

– Тадбиркор ҳам итни уруғидай кўпайиб кетди-да! Папая экаман деган сон мингта. Эплагани бор, эпламайдигани қанча... Норпўлат бошқа томонга уриб кетди... лекин, кам бўлмади... бойвачча бўлди! Каллали одам ҳеч қачон кам бўлмайди!

– Ҳозир дўстингиз қанақа бизнес билан шуғулланади? – мезбонни “хуркитиб” юбормаслик учун мулойимлик билан сўради Санжарбек.

– Каердан билай! Дўстимиз ҳозир супербизнесмен бўлиб кетган. Фақат Тошкент, Москва... чет эллар билан гаплашади... Анча пайтдан бери кўришмадик. Биласиз, бу замонда ҳеч ким ўзидан ортмай қолди.

– Охирги марта қачон у билан учрашгандингиз?

– Эҳа... сенлар мухбирми, терговчими? Намунча бошимни қотирдиларинг! Ўзи санларга нима керак! – Сухроб жаҳли бурнининг учида турадиган сариқ эмасми, “вовиллаб” берди!

– Биз Норпўлат ака ҳақида яхши нарса гайёрламоқчийдик, – каловланди Санжарбек. – У кишининг тажрибасини кўпчиликка ибрат қилиб кўрсатмоқчи эдик-да! Қандай қилиб, камбағалгина йигит, бир думалаб, қисқа муддат ичида йирик тадбиркорга, бой-бадавлат инсонга

айланиб қолганини, бизнесдаги муваффақиятлари сирини ўқувчиларга очиб бермоқчи эдик-да! Чиройли нарса чиқарди...

– Мендан нима истайсизлар, билганимни айтдим. Бошқа гапим йўқ! – Суҳроб гапни мухтасар қилиб, ишида давом этди.

Терговчилар бу қайсар одамдан тузукроқ гап ололмасликларига кўзи етиб, ортга қайтдилар...

Вақт алламаҳал бўлишига қарамасдан Санжарбек тўғри ишхонасига келди. У Фахриддин Каримович билан телефонда бир неча бор гаплашиб, вазиятдан хабардор қилиб турган бўлса-да, юзма-юз кўришиб, “отамлашиб” олишни хоҳларди. Бош прокуратура тўрт қаватли биносининг кўпчилик хоналари чироклари ўчган, фақат айрим хоналар, шу қатори учинчи қаватнинг охиридаги деразадан ёруғлик таралиб турарди. Хаёлидан “шу ерда экан” деган фикр ўтди. Юқорига кўтарилди. Бошлиқнинг эшиги очик, ичкаридан кимларнингдир гаплашиб турган овози эшитилди.

– Мумкинми? Халақит килмадимми?

– Э-э-э келинг Санжарбек, бўрини йўқласанг қулоғи кўринаркан. Ғийбатингизни қилиб тургандик, - гуруҳ раҳбари ўрнидан туриб, саломлашди. – Яхши етиб келдингизми?

– Раҳмат, устоз! Ё ласда...

– Изқуварларни ҳам ушлаб тургандим, қани кўрган-билганингиздан гапиринг-чи! – деди бошлиқ қўли билан “ўтиринглар” ишорасини қилиб.

Санжарбек сафар тафсилотларини бир бошидан муфассал айтиб берди.

– Норпўлат қачон қайтаркан? – сўради Фахриддин ҳикояни тинглаб бўлгач.

– Хотини ҳам буни аниқ билмайди. Бир марта “хавотирланманглар, мен яхшиман, ўзим кўнғирок қиламан” деб sms ёзган экан. Қўл телефони ўчирилган, Москвада янги рақам олган бўлса керак-да! Аёлига телефон рақамимни бериб келдим, алоқага чиқса, айтади.

– Хўш Санжарбек, умумий хулоса қанақа?

– Ростини айтсам бошим қотиб қолди. Хаёлимда ишимизга Бойсун, Дарбандларнинг аралашиб қолиши бежиз эмасга ўхшайди. Тилла тахтнинг Амир Олимхон хазинасига тааллуқли эканлиги аниқ... Амирнинг бойликлари Бойсун, Лангар тоғларига яширилганлиги ҳам факт. “Қодир” ёки “Ботир”нинг қайсидир маънода Бойсунга дахлдорлигидан ҳам кўз юмиб бўлмайди. Энди фақат бу воқеалар зағжирига Норпўлатни улаш масаласи очик қолмоқда. Аммо унинг хазина топгани ҳам афсонага ўхшамаяпти... Йўқ жойдан бойиб кетиши, номаълум шахсга олтин тангалар сотгани.. қолаверса, отасининг бухоролик эканлиги, дарбандлик эмаслиги... эл оғзида юрган ривоятлар... ҳаммаси Амирлик тиллоларининг сири айнан унга маълум эканлигини кўрсатмоқда... Менимча, Норпўлат тиллоларни, жумладан олтин тахтни термизлик бирорта заргарга сотган. Негаки, бундай қимматбаҳо молни сотишнинг ўзи бўлмайди. Бизда бундай товарни “ҳазм” қила оладиган харидорнинг ўзи бўлмаслиги мумкин. Хорижда эса олтин тахтни коллекция сифатида жуда катта нархга ўтказса бўлади. Ёки иккинчи - вариант қимдир тахтни Норпўлатга сотиб беришга ваъда берган бўлиши ҳам эҳтимолдан ҳоли эмас. Бу одамнинг Москвама-Москва кезиб юришининг сабаби ҳам шу бўлса керак, деб ўйлайман. Товарнинг божхонада қўлга тушиб қолиши уларни тентиратиб қўйган...

– Нимани таклиф қиласиз? – деди бошлиқ соатига бир қараб қўйиб.

– “Қодир”, “Ботир” йўналиши бўйича ишни сусайтирмаган ҳолда “Норпўлат” билан жиддий шуғулланиш...

– Ха ўлманг, шу гапингизни кутиб тургандим! Тилла тахтнинг келиб чиқиши Норпўлатга бориб қадалаяпти. Ўртада бир қўл ўтганми, икки қўл ўтганми “товар” унинг “корхонаси”дан чиққан кўринади. Бу одамнинг Москвага чиқиб кетгани ҳам тасодифга ўхшамайди. Мол қўлга тушиб, тергов бошлангани уни чўчитиб юборган. Шериклари билан жуфтакни ростлаб қолган...

– Қўл телефонида унинг айти пайтда қаерда эканлигини билиб олса бўлади, - гапга аралашди Ўткирбек. – Рақамини берсангиз бас!

– Телефони ташлаб кетган бўлиши мумкин. Москвада ишламайди...

– Унда янаям яхши. Телефони топсак, кўп нарсага ойдинлик киритиш мумкин бўларди.

– Норпўлатнинг Москвага кетгани ҳам ҳозирча аниқ эмас, - фикр билдирди гуруҳ раҳбари. – Бу чалғитиш учун қилинган нағма бўлишиям мумкин. Шунинг учун Ўткирбек, Сиз аввало “Ўзбекистон ҳаво йўллари” ва темир йўл вокзалларидан Норпўлатнинг номига чипта олинган-олинмаганлигига аниқлик киритинг. Умуман божхона постлари, чегара хизмати орқали бу одамнинг Республикадан чиқиб кетган-кетмаганлигини аниқлаш лозим.

– Тушунарли! – деди Ўткирбек ён дафтарчасига нималарнидир қайд қила туриб.

– Санжарбек, сиз...

– яна Сурхондарёга қайтиб кетишингиз лозим, - деди шогирд устознинг фикрини олдиндан уққандай.

Ҳамма кулиб юборди.

– Тушунган одамнинг садағаси кетсанг арзийди! – Фахриддин шогирдининг елкасига қокиб кўйди. – Жасурбек сизга ёрдам беради. Кеча кўнғироғингиздан сўнг роса ўйладим. Калаванинг учи барибир Сурхон элига бориб тақаладигандай. “Қодир”ни излаб анча вақт йўқотдик. Энди қидирувни охириги нуқтадан бошлаб кўрайлик-чи, қандай натижа чиқар экан.

– Шунақа фикр эргалаб менинг ҳам хаёлимга келган эди, – Санжарбек устозининг гапини маъқуллади.

– Кўнглингиз сезган-да! Бирга ишлайверса, одам бир хил фикрлайдиган бўлиб қолади, дейишади.

– Шунақага ўхшайди.

– Иккингиз ҳам тажрибали ходим, – деди Фахриддин жиддий қиёфага кириб.

– Нима қилишни ўзларингиз яхши биласиз. Норпўлатнинг алоқалари доирасини пухта ўрганиш керак. Анави майор орқали тилло сотиб олган шахсни топиш муаммо эмас. Аммо, у кўрқиб, тан олмаслиги мумкин. Кейин Бойсун, Термиз, умуман ўша атрофдаги заргарлар, тиллафурушлар билан ишлаб кўриш керак. Норпўлатнинг телефон сўзлашувлари таҳлилини олиб, ҳар бир шубҳали шахсни чиғириқдан ўтказиш лозим. Унинг ўзи топилсаку-я, ишимиз анча енгиллашарди. Алоқага чиқиб қолса, хазина ҳақида гап очмасдан бошқа бирор нарсани баҳона қилиб, чақирилса, тўғри бўларди.

– Тушунарли, қачон жунашимиз керак?

– Эртага пешиндан кейин, чиптага буюртма берилган. Ишхонадаги, уйдаги юмушларни битириб олишга фурсат етарли бўлади... Ҳа дарвоқе, олгин топган одам унинг атрофидан узоқ кетолмайди. Маҳаллий чўпонлардан, кўни-кўшнилардан Норпўлатнинг асосан қаерларга бориб-келиши, қайси дарада кўп ўралашиб юрганини аниқлаш муҳим. Агар у

одамлар айтгандек чиндан ҳам пухта ва уддабурон одам бўлса, хазинанинг асосий қисмига тегмаган, ўзига керакли қисмини олиб ишлатган. Бойликни сақлаш учун ғордан тузукрок, бежавотирроқ жой йўқ...

– Гапингиз тўғри. Шунча бойликни ғордан олиб чиқиб, уйда ёки бошқа жойда сақлаш ўта хатарли эканлигини билган. Зарурият бўлганда ҳеч кимга сездирмасдан тоққа чиқиб, ғордан секингина пастга олиб тушишни маъқул кўрган. Бундан ташқари ғордан тез-тез хабар олиб турган бўлиши керак. Одамлар буни сезмасдан қолиши мумкин эмас... Ҳар бир қишлоқнинг ер остида илон қимирласа сезадиган инсонлари бўлади!

– Нима дейсиз, хотини бу ишлардан воқифмикан? – сўради Фахриддин.

– Менимча, йўқ! Норпўлат пухта йигит. Аёлига айтса, унинг яқин дугонаси, ота-она, амма-тоғаси эшитишини яхши билган. Бир киши билган сир – сир, икки киши билган сир – сир эмас дейишади. Ҳар ҳолда ўзини тутишидан менга шундай туюлди. Хўжайнининг тадбиркорлик орқасидан бойиб кетганига қаттиқ ишонадигандай...

– Эркаклар икки гуруҳга бўлинади, - томдан тараша тушгандай Жасурбек гап қўшди. – Биринчи гуруҳга хотини билан бор сирини баҳам кўрадиганлар, иккинчи гуруҳга аёлини қанчалик ҳурмат қилмасин, севмасин сирини бой бермайдиганлар қиради. Норпўлат иккинчи гуруҳга...

– Бугунча етарли! – деди бошлиқ соатига қараб. – Вақт ҳам ўн бирдан ошиб кетибди. Ҳаммага жавоб, яхши дам олинглар...

Ўткирбек аэропортлар, темир йўл вокзаллари орқали Норпўлат Алматовнинг кейинги бир ой ичида Москвага чиққан йўловчилар рўйхатида йўқлигини аниқлади. Шундан сўнг текшириш доирасини кенгайтириб, унинг хорижга жўнаб кетган-кетмаганлигини аниқлашга киришди. Бахтга қарши божхона, чегара хизмати ва бошқа муассасалардан олинган маълумотлар унинг умуман Ўзбекистондан четга чиқмаганлигини кўрсатди. Бу ҳолат, устига устак унинг ўн кундан буён алоқага чиқмаётгани, телефони ўчирилгани терговчиларни ташвишга солиб қўйди.

Терговчининг топшириғи бўйича изқуварлар телефон тармоғидан Норпўлатнинг қўл телефони пеленгацияси (кўнғироқ жойини аниқлаш усули) таҳлилин сўраб олишди. Маълум бўлишича, охириги кўнғироқ Сергели тумани Дўстлик даҳасидаги 6-уй атрофидан амалга оширилган. Норпўлат хотини билан гаплашиб, Москвага кетишини билдирган. Терговчилар ундан олдин амалга оширилган кириш-чиқиш кўнғироқлари ва уларнинг пеленгацияси таҳлилига киришдилар. Кўнғироқларнинг асосий қисми Термиз, Бойсун, Дарбанддаги телефон тармоғи мижозларига тегишли бўлиб, улардан фақат учтаси Тошкент шаҳрига дахлдор экани аниқланди. Тезда уларнинг шахси ва яшаш манзиллари аниқланди. Энг кўп гаплашилган рақам эгаси Сергели тумани яшовчи Норгул Кўчимова терговчилар диққатини тортди.

– Норгул айнан Дўстлик даҳасидаги 6-уйда яшаркан, Норпўлат охириги кўнғироқни уникидан туриб амалга оширгани аниқ, – мулоҳаза қилди Ўткирбек тилла топган одамдай суюниб. – Бундан ташқари, икковининг телефонлари пеленгацияси таҳлили охириги икки кунда улар кўпинча бирга бўлганликларини кўрсатмоқда...

– Демак, анча яқин бўлишган, - деди Фахриддин изқувар олиб келган ҳужжатларга тикилганча. - Одам юборганмисиз? Қачон олиб келишади.

– Ҳа, йигитлар ҳали замон келиб қолишса керак. Норпўлат мулоқотда бўлган иккинчи миждоз Шота Руставели кўчасидаги хусусий меҳмонхона хўжайни Сабина исмли аёл экан. Учинчи рақам Эргаш исмли нафақахўрга тегишли. Уларга ҳам одам юборганман...

– Меҳмонхона эгаси тушунарли, нафақахўр билан нимани ҳал қилган бўлиши мумкин?

– Ўзи келиб айтмаса, бирор нарса дейишга каминанинг ақли ожизлик қиладур, - деди изқувар тиржайиб.

– Ўзидан эшитганимиз бошқа нарса! Аммо сиз билан биз юристлармиз. Уларнинг нима дейишларини олдиндан тахмин қила билишимиз ва шунга қараб савол-жавобга тайёр туришимиз лозим. Кўп терговчиларни кўрганман, айбланувчи, гувоҳнинг олдида ўзининг билимсиз, ваколатсиз эканлигини кўрсатиб, шумшайиб ўтиришади...

– Энди бизнинг услуб сизларникидан фарқ қилади-да! Сизлар олдин далил тўплаб, кейин бўйнига қўясизлар. Бизлар эса аввал бўйнига қўйиб, кейин далил тўплаймиз. Бундай олиб қараса, икки ўн беш – бир ўттиз.

– Кечириб қўясиз, жаноб изқувар! – Фахриддиннинг юзи тиришди. – Сиз айтаётган нарсалар бошқа-бошқа. Бизники – қонуний ечим, сизларники – зўравонликнинг ўзгинаси. Уриш, мажбураш, сўкиш... ахир биз йигирма биринчи асрда яшяпмиз-ку! Ҳукуқий давлат...

– Баъзида шу услуб ҳам фойда беради! – деди Ўткирбек паст кетгиси келмай. – Катта-катта жиноятлар очилиб кетади... Шунақа “шакаллар” борки, яхши гап билан улардан бир оғиз ҳам сўз олиб бўлмайди. Йигитларимиз сал

“гарбиявий” ишлар олиб боргач, булбулдай сайрай бошлайди...

– Ким айтади сизни юрист, милиция ходими деб! Бу услубингизнинг фойдасини билмадимиз, ammo зиёни беҳисоб. Одамларнинг ички ишлар, прокуратура идораларига, колаверса давлатга ишончини йўқотади. Жамиятга нисбатан норозилик кайфиятини уйғотади.

Шу пайт эшик тақиллаб, изкуварлардан бири хонага ёши қирқларга борган бўлса-да, ҳали латофатини йўқотмаган, қадди-қомати хушбичим, кийган кийимлари ўзига ярашган аёлни бошлаб келди:

– Норгул Кўчимова шу киши...

– Яхши, сиз бориб ишингизни қилаверинг! – Жасурбек ходимига изн берди.

– Марҳамат опа, ўтиринг! – деди Фахриддин гувоҳга жой кўрсатиб.

Аёл ийманибгина кўрсатилган жойга ўтирди. Бунақа жойларга олдин иши тушмагани сабабли бўлса керак, унинг ниҳоятда безовталанаётгани кўриниб турарди. Фахриддин буни сезиб, чой қуйиб узатди. У ёқ-бу ёқдан саволлар бериб, “меҳмон”нинг ҳаяжонини босишга ҳаракат қилди:

– Болалардан нечта, опа?

– Икки ўғлим бор, бири олтинчида, иккинчиси саккизинчида ўқийди.

– Турмуш ўртоғингиз...

– Ажрашганмиз... беш йил бўлди.

– Кечирасиз... ўртада икки фарзанд... ёлғиз ўзингизга қийин бўлмаяптими?

Аёл бир муддат жимиб қолди, сўнг тортина-қимтина синиқ овозда давом этди:

– Қийинликка қийин. Моддий жиҳатдан эмас... ўзим ўқитувчиман, маошим қора қозонни қайнатишга етиб

турибди. Аммо болаларга ота меҳри керак бўларкан... Ажрашаётганмизда ҳам она, ҳам ота ўрнини боса оламан деб ўйлагандим. Йўқ, адашган эканман. Уларнинг ҳар бирининг ўз ўрни бор экан. Ҳозир болаларим тарбиясига бир ўзимнинг кучим етмай қолаяпти... Ёмон йўлларга кириб кетишидан кўрқаман...

– Гулдай хотини... ширин-шакар фарзандлари бўла туриб... турмуш ўртоғингиз...

– Ҳаммасига... ў-з-и-м са-баб-чи-ман!

– Ўзингиз?!

Ўткирбекка гуруҳ раҳбарининг вақт тигиз пайтда бу аёл билан бемалол “ҳасратлашиб” ўтириши эриш туюлиб, ўрнидан кўзгалди ва деворга осиглиқ дунё харитасини тамоша қила бошлади.

– Эрим ёмон йигит эмасди. Тадбиркорлик қиларди. Топиш-тутиши жойида, болаларига меҳрибончилигининг чеки йўқ... менинг ҳам ҳурматимни жойига кўярди. Фақат бир камчилиги... аёлларга суяги йўқроқ... бегона аёлларга ўчроқ... “юрарди”!

– Э-э қизиқ аёл экансиз-ку, юрмайдиган эркак бормикан? – Ўткирбек чидаб туролмади. – Ҳожибой қизиқ айтмоқчи, юрадигани майли, югурадиганлари қанча бу эркак зотининг! Шунинг учун ажралиш керак бўладиган бўлса, бирорта оила соғ қолмасди-я!

Аёл “сенам шуларнинг туридан бўлсанг керак-да!” дегандай изқуварга ўқиб қараб қўйди.

– Парво қилманг! Кейин-чи, кейин нима бўлди? – Фахриддин томоқ қириб, касбдошига “шу гаплар нимага керак!” дегандай маъноли қараб қўйди. – Давом этаверинг!

– Пешонамизда бор экан, кўраяпмиз. Энди афсус-надомат чекишдан нима маъни!

ташламайдиган, факат менга қарайдиган қилиб, ўз йўлимга солиб оламан дея хомхаёлга берилган эканман. Аммо ҳаммаси олдинга қараб эмас, орқага қараб кетаётганини ўша пайтда сезмай қолипман. Бошида бегона аёллар билан юришини яширадиган, зўр бериб ўзини оқлайдиган эрим аста-секин юзи очилиб, “ҳа, нима бўпти, ресторанда ўтирдик, ўтиришга бирга бордик!” деб қилмишларини қисман тан оладиган бўлди. Бу ёғи ҳам ҳолва экан. Эр-хотиннинг уруши - дока рўмолнинг қуриши, деган нақл буларди. Бу мақол менимча, эр-хотиннинг рашқдан бошқа барча уриш-жанжалларига таалукли бўлса керак. Рашқ туфайли бўладиган келишмовчиликлар учун “дока рўмол қуришига” кетадиган вақт қор қилмайди. Бу турдаги жанжаллар ҳафталар, гоҳида ойларга чўзилади. Бир кун жанжал чикқан жойдан қирқ кун барака кўтариларкан. Ҳафталарга, ойларга чўзилган жанжалларимиз сабаб ўртамыздан меҳр-оқибат, рўзгоримиздан кут-барака кўтарила борди. Жанжаллашишга жанжаллашиб, ярашишга келганда иккимизнинг ҳам бўйин бергимиз келмасди. Менинг хаёлимда “у айбдорми, ўзи ёнимга келиб, узр сўрасин” деган фикр ҳукмрон бўлса, унинг кўнглида “жанжални у чиқарди, менинг айбим йўқ, нега энди хотинга бўйин эгарканман, нега энди уни бошимга чиқаришим керак” деган ақида ин курганди. Бора-бора у ўзининг бегона аёллар билан юришларини яшириб ҳам ўтирмайдиган, жанжал чиқарганимда бақрайиб “нима қипти, ҳамма эркак юради, аканг ҳам, отанг ҳам, бобонг ҳам юрган, Қуръони каримда эркакка тўртта хотин олишга рухсат этилган, мен ундай қилмаяпман-ку! Сен чида, ҳаммаси ўтиб кетади, бир кун инсоф берса, бизам сўпи бўлиб қолармиз!” дейдиган бўлди. Мен эса орамизга совуқчилик тушаётгани, оилам, болаларимнинг тақдири хавф остида қолаётганини сезиб, билиб турсам-да, эр жонворни бировга бериб қўйишни

аклимга сиғдирилмасдим. “У ё томомила меники бўлиши ё умуман бегона бўлиши керак, бировларнинг сарқит ошини егандан кўра, оч юрганим маъкул” деб ўйлардим... Билмадим, бу касалликми, эримга боққанда кўзларида қайсидир таннознинг аксини кўргандай, кўлим кўлига текканда бу бармоқлар бошқа аёлнинг сочларини силаганини сезгандай, кўкрагига бош кўйганимда ўзгача атирнинг бўйи димоғимга урилгандай бўлаверарди. Шундай пайтлар ёстикдошим кўзимга балодай кўришиб, қалбимдаги муҳаббатим нафратга айланиб бораётгандай туюларди. Ўзимга-ўзим “бўлди, бугундан бошлаб рашк қилмайман, менга деса ит билан дон олишмайдими, қадримга етмайдиган одамдан қадр тилаб нима қилдим, яшасам шу болаларим учун яшайман-да!!!” дея ўзимни овутган киши бўлардим. Аммо, эртаси куни Отабек акам соқол олишга ваннага киргандами ёки ухлаб ётганларидами имкон топиб, телефонини кавлашга тушардим... яна жанжал, яна машааша... ҳаммаси бошқатдан бошланарди... Ҳар нарсанинг чеки бўларкан. Сабр-бардош ҳам чегарасиз эмас экан. Биз ўша чегарани кесиб ўтган эдик...

– Кейин нима бўлди? - боядан бери тик турган Уктамбек жойига келиб ўтириб, “ўқитувчи”нинг “дарси”ни тинглашга тушди.

– Эрим мендан бешиб, уйга қадам босгиси келмай кўйди. Менинг ҳам уни кўришга кўзим, отишга ўқим қолмаганди... Муҳаббат билан нафратнинг ораси бир қадам экан... Бир кун келиб, одам ўзининг энг муқаддас нарсаларидан воз кечишга ҳам рози бўлиши мумкинлигини ўшанда ҳис қилгандим... Хуллас, ажралишдик... Эрим уйни бизга ташлаб, чопонини елкасига ташлаб, чиқиб кетди... Ҳаммаси яхши бўлар деб ўйлагандим... Ёшман, тенгим чиқса, турмуш қурарман, янги оила тиклайман, б олаларимни тарбиялаб, бахтли яшайман деган хаёлларим чиппакка чиқди. Бошида бир-иккитаси оғиз

– Норпўлат... Алматов... ким экан у? Танимадим. – гувоҳ бироз унғайсизланиб, кўзини олиб кочди.

– Илтимос, тўғриси айтиверинг. Бизда телефон сўзлашувларингиз таҳлили бор. Ўтган ҳафта бошларида кўп кўнғироқлашгансизлар. Сўзлашувлар пеленгацияси натижалари сизга ва Норпўлатга тегишли телефонлар бир жойда бўлганлигини кўрсатмоқда.

– Тушунмадим! – ажабланди Норгул.

– Демак, сиз-лар бир-га бўл-ган-сиз-лар! – деди Уткирбек дона-дона қилиб.

– Қанақа... бу нима деганингиз?

– Бирга юргансизлар демоқчи, – аниқлик киритди Фахриддин.

Норгул ёлғон гапирганидан хижолат бўлиб бироз ўйланиб қолди. Сўнг ҳикоясини бошлади:

– Шу ойнинг бошида Самолётда Термиздан Тошкенга қайтаётгандим. Шу ака билан бир жойга тушиб қолибмиз. Гаплашиб келдик. Бойсунлик экан. Гап-сўзларидан ёмон одамга ўхшамади. Очиққина, самимий... дўлоп... “Қуйиб қуйгандай раҳматли онамга ўхшаб кетаркансиз!” деб онаси ҳақида гапириб берди... Кейин олмайман десам ҳам “онамдан қолган хотира, сиз тақиб юринг, сизни кўрсам онамни кўргандай бўламан” деб бир жуфт билакузук ҳадя қилди.

– Билакузук... қани ўша...

– Н-и-м-а, ў-ғ-и-р-л-а-н-ган м-о-л... э-к-а-н-ми? – бидиллади Норгул кўзларини катта-катта қилиб.

– Йўқ, йўқ! Ҳозир қаерда ўша нарса?

– Менда, уйла турибди...

– Яхши, давом этинг! – деди Фахриддин воқеалар нима билан тугашига кизиқиши ортиб.

– Москвага бораман, демаганмиди?

– Йўқ... нима Москвага кетиптими?

– Сизникига келган куни уйидагиларга телефон қилиб,

Москвага кетаяпман, деган экан.

– Менга Москва тўғрисида оғиз очмаганди, - ўзича инғиллади Норгул. – Мен бўсам, нима бўлдийкан, деб инмай кўнғироқ қип ётипман. Телефони ўчирилган... Ўзимам айрон бўлдим. Нега бир оғиз айтмасдан... Ҳали шу ерда ўламан... болаларни циркка олиб бормоқчи бўлаётганди...

– Балки шошилишч кетишга тўғри келиб қолгандир-да, - еди Ўткирбек аёлнинг ҳавотирини ёзиш мақсадида.

– Ўша ёқдан ҳам кўнғироқ қилса бўлади-ку! – Аёл чуқур ўрсинди. – Эркак зотининг ҳаммаси бир гўр, иши битиб, шаги сувдан ўтгунча, борини аямайди... кейин думини ўрсатмай қочиб қолади... Узр сўрайман... одамга алам иларкан-да!

Фахриддин яна бир қанча саволлар бериб, масалага йдинлик киритди. Норгулнинг уйдан Норпўлат ҳады қилган алла билакузуқлар далилий ашё сифатида олиниб, хулоса эриш учун экспертлар ихтиёрига топширилди...

Шота Руставели кўчасида жойлашган хусусий ёҳмонхона эгаси Сабина Шарифовна элликлардан ошган ўлса-да, чакқонгина, ҳали қариликнинг “қ” ҳарфиниям ўйнига олай демаган, ўзини худди ўн саккиз ёшлардай тадиган, танноз аёл экан. Кийган кийими ҳам негадир ахриддиннинг кўзига бачкана кўриниб кетди.

– Нима гап ўргулай, биз хусусий тадбиркор бўлсак, нунни бузган бўлмасак, прокуратарага чақиртирибсизлар! – л “хужум”га ўтди.

- Биз бир жиноят иши бўйича...
- Нима... қанақа жиноят...
- ... гувоҳ сифатида сўроқ қилиш учун чақирдик.
- Ҳа, шунақа демайсизми? Хуш... эшитаман.
- Норпўлат Алматовни танийсизми?
- Норпўлатчикними? Конечно танийман, бизнинг доимий клиент! Нима қипти бечора? Локин маладес одам...
- Охирги марта қачон кўргандингиз?
- Мана бир ҳафта-ўн кун олдин ётиб кетганди. Беш-олти йиллардан бери Тошкентга тушса, бизнинг меҳмонхонада тунайди.
- У билан гаплашганмидингиз?
- Ну конечно, у келса, албатта олдимга киради. Бу сафар ҳам озгина гаплашиб ўтирдик. Сурхондарёнинг тандиридан олиб келган экан. Пулини берай, десам – олмади. Шунақа сахий... оқкўнгил. Ҳақиқий мужик-да!
- Нима мақсадда Тошкентга келган экан? – кейинги саволга ўтди Фахриддин.
- Бунисини билмадим. Ишлари билан келгандир-да! Тадбиркор одамнинг иши тугармиди? Ё бир ўйнаб, битини тўккани келгандир-да! – Аёл юзига ажин туширмаслик мақсадида беўхшов тиржайди.
- Нима деганди? Ишлари, режалари ҳақида гапирганмиди? - терговчи саволни бошқачароқ тарзда такрорлади.
- Олдинлари қаг қадир доривор “папай”ми-эй... па... па..
- “Папая”.
- Папая тўғрисида кўп гапирарди. Кейинчалик бошқа крупнироқ бизнесга ўтди шекилли, анча дадилланиб қолди.
- Унинг олдида кимлар келарди?

– Честно, бирортасининг келганини кўрганим йўқ. Мен кўпинча кабинетимда бўламан. Келган бўлсаям, кўрмай қолган бўлишим мумкин. Ёнимизда “Манас” деган ресторан бор. Меҳмонларини ўша ерга бешбармоққа чақиради...

– У охириги марта қайси хонага жойлашганди?

– Ҳамиша 202-хонага жойлашарди. Биласиз, бизда унча клиент кўп бўлмайди. Кўпинча хонанинг калитини ўзи билан олиб кетарди... Вақт-бевақт келса кириб келаверарди.

– Калитни ўзи билан олиб юрса, сизларга зарар бўлмайдими? Хона бўш турса...

– Қанақа зарар? Норпўлат керак бўлса, гостинсанинг бир-икки ойлик ҳақини бирйўла тўлаб қўярди.

– У турган хона ҳозирам бўш турибдими?

– Норпўлат калитни топшириб кетмаган экан, ўн кунча кутдик, кўнғироқ қилсак, телефони ўчирилган. Ҳайрон қолдим. Шошилинич чет элга жўнаб кетган бўлса керак, деган хаёлга бордим. Кейин бошқа клиентни қўйишга мажбур бўлдик... меҳмонлар кўпайиб қолди-да!

– Кўч-кўронини олиб чиқиб кетганмикан? – Фахриддин савол беришди давом этди.

– Қанақа кўч кўрон. Икки-учта қўйлак, шим... майда-чуйда кийимлари қолган экан. Йиғиштириб, мени кабинетимга ўтказиб қўйдик.

– Ўша буюмларни кўрсак бўладими? – терговчи ўрнидан кўзгалди.

– Ну конечно! – Опа чап томондаги шкафни очиб, кўк рангли спорт сумкасини чиқарди. – Вот, ҳаммасини йиғиштириб, сумкага жойлаб қўйдик.

Терговчи барча процессуал қоидаларни жойига қўйиб, холислар иштирокида сумкани кўздан кечирди. Бахтга қарши кийим-кечаклар орасидан терговга нафи тегадиган бирорта далил топилмади.

Терговчи яна бир талай саволлар ёғдириб, анча пайтгача аёлни “сувини сиқди”.

– Яхши, мана менинг телефон рақамим, - ниҳоят қош қорайганда қоғоз-қаламини йиғиштирар экан Фахриддин тапширф қоғозини узатди, – бирор нарса ёдингизга тушиб қолса, қўнғироқ қиларсиз.

– Конечено, конечно! - аёл қоғозни олиб, ўрнидан турар экан аста шивирлади:

– Ўзи нима иш қилган? Айби оғирми?

– Ҳозирча бирор хулоса қилишга эрта! – Фахриддин ҳам муҳим сирни ошкор қилаётгандай секин гапирди.

– Ўзимам ўйлагандим-а, - деди аёл шахло кўзларини ўйнатиб, - шу одамнинг бир балоси бор, деб. Қадам босиши... нето эди-да! Ана, қўнғлим сезган экан... Товба қилдим!

Фахриддин бошини ирғаб қолар экан “танноз қарисада, ғамзаси қаримас” деган мақол ёдига тушди.

– Худо давлат бергани билан ақл-фаросатдан қисган экан-да!” дея минғирлади тезкор ходимлардан бири.

Шу кўннинг ўзида хусусий меҳмонхонанинг бошқа ходимлари, “Манас” ресторани хизматчилари сўроқ қилинди. Улар Норпўлатни танисалар-да, унинг ишлари, режалари, учрашган одамлари ҳақида тайинли гап айта олмади. Навбат Эргаш бобога келди. Терговчи бу одам Норпўлатнинг бирор қариндоши бўлса керак деб ўйлаганди. Аммо бошқача бўп чиқди. Чол бунақа одамни танимаслигини, сурхондарёлик таниши ҳам йўқлигини билдирди.

– Эргаш ота, муйсафид бошингиз билан ёлғон гапиришингиз яхши эмас, - тупша-тузук оқсоқолнинг тап тортмай ёлғон сўзлаб туришидан ғазабланган Фахриддин дашном берди.

– Э-э иним, бу нима деганинг? Танисам, “ганидим” дердим-да! Шу ёшимда ёлғон сўзлаб ўлипманми? – деди чол тутоқиб.

– Манов телефон рақами сизга тегишлими?

– Қанака телефон, нималар деб жовраяпсан, болам! Мен умуман кўл телефони тутмайман. Нафакада бўлсам... уйда телефон ишлаб турган бўлса, нима киламан.

– Эргаш Собиров сизмисиз? Чилонзор тумани 20-мавзе 15-хонадонда...

– Тушпа-тўғри! Мен Собиров! Нима демоқчисан? – ўдоғайлади чол.

– Сизнинг номингизга “сим” карта олинган. Ўша рақамдан бизни қизиқтираётган Норпўлат Алматовга беш-олти марта кўнғироқ бўлган. Балки болаларингиздан бирортаси сизнинг номингизга рақам олгандир. Ким билан турасиз? Балки кампингиз...

– Дақкиюнусдан қолган кампирим билан тураман. Бир ўғлим Москвада яшайди. Қизим Самарқандда туради... Билдинг?

– Билдим, билдим! Лекин рақам сизнинг номингизга олинган-да!

– Балки... – чол бирор нарса ёдига тушди шекилли, кироат билан томоқ кирди.

– Хўш, хўш! Паспортигизни у-бу кимга берганмидингиз?

– Ўтган йили рўзи пайти паспортимни йўқотиб қўйгандим... яқинда янгисини олдим, билдинг!

Фақат шундан кейингина терговчи гап нимадалигини англаб, чолнинг телефон кўнғироқларига алоқаси йўққа ўхшайди, деган хулосага келди. Тезда телефон тармоғидан “сим” карта олишга асос бўлган ҳужжатлар олинди. Ҳақиқатда Эргаш бобонинг эски паспорти илова қилинган

экан. “Раунет” шахобчаси сотувчисидан ҳам тайинли жавоб олинмади. Терговчиларнинг “нима учун бировнинг паспорти билан “сим” карта сотдингиз деган саволига “кимдир қари отасининг, онасининг паспортини олиб келиб, ўзлари касал, келолмайди, деб илтимос қилишади, ўзи келсин дейиш нокулай бўлади” дея жавоб берди.

Терговчининг жиноятчилар изига бу тарафдан тушиб бориш режаси ҳам иш бермади. Шу орада телефон сўзлашувлари пеленгацияси якуний тахлили олинди. Норпўлатнинг хотинига “Москвадаман” деб юборган смс Тошкент вилояти Зангиота туманидаги Эшонгузар маҳалласи худудидан юборилгани маълум бўлди.

– Демак, Норпўлат Москвага бормаган. – Фахриддин мантикий хулоса қилишга киришди. – Унинг бундай ёлғон маълумот юборишига нима сабаб бўлган? Уйдагилари хавотирланмаслиги учун шундай қилдимикан?

– Нима “Тошкентдаман” деса биров унга нега Москвага бормадинг, дермиди! – эътироз билдирди Ўткирбек.

– Балки алоқага чикмай қўйишини хаспўшлаш учун қилинган найрангдир! – гуруҳ раҳбари хаёлига келган ўйдан ўзи чўчиб кетди. – Москвага бормаган, уйдагиларни ҳовотирланмаслик, тўғрироғи излаб, тўполон кўтармасликлари учун огохлантирган, мана ўн икки кундан буён ҳеч қаерда йўқ... Уйдагиларга ҳам кўнғироқ қилмаган...

– Нима, уни ўлдирган демокчимисиз?

– Афсуски, : нақага ўхшайди! Норпўлатнинг миждозлари ғирромлик йўлини танлаган кўринади. Олдин майда-чуйда олтинларни сотишда ҳамкорлик қилиб юрган шерикларни тилла тахтнинг қўлга тушиб қолиши гандираклатиб қўйган. Бир-бирини айблашга тушган. Тахт эгаси жинойи шерикларидан молини ёки унинг пулини қайтаришни зўр бериб талаб қила бошлаган. Қодир бунча

пулни қаердан топсин?! Без бўлиб туришдан ўзга чораси қолмаган. Мол аччиғи - жон аччиғи, дейдилар. Тилла тахтнинг қора бозордаги қиймати миллион-милион долларлар билан баҳоланиши табиий. Норпўлат шунча давлатни шамолга учуриб, жимгина кета олмасди. Қўл қўлни танийди деганларидек, “мен молни сизларга топширганман, “товар”нинг қўлга тушиб қолганлиги менинг муаммом эмас” дея ҳақини талаб қилиб тураверган. Ўртада нифоқ чиққан ва у бора-бора катта жанжалга айланган. Шунда ҳамкорлар муаммони ҳал қилишнинг ягона йўли бу “кишлоки”дан қутулиш, деган хулосага келган. Унинг тўсатдан йўқолиб қолиши, уйдагиларининг милицияга мурожаат қилишига сабаб бўлиши мумкин эди. Шу вайдан Москва режаси тўқиб чиқарилган. Норпўлатни алдаб ёки мажбурлаб, “Москвага кетаялман” деган маънода хотинига қўнғироқ қилдиришган. смсни эса унинг телефонида ўзлари юборган. Бу пайтда Норпўлат бу фаний дунёни тарк этган бўлиши ҳам эҳтимолдан холи эмас...

– Гапингизда жон бор! – маъқуллади Ўткирбек. – У ҳолда Норпўлатни ҳозирча бедарак йўқолган деб эълон қилишга тўғри келади-ку!

– Майли, ҳужжатларни тайёрланг! – гуруҳ раҳбарининг хаёли бошқа ёқда эди.

– Зебу зар ҳўжасига касофат келтиради, деганлари рост-да! Амирликнинг хазинаси яна ўз “иши”ни бошлади, шекилли. Ҳорда ётган 80-90 йиллик танаффусдан сўнг тагин инсонларга касофат улашишни бошлади. Алмат бобо шуни билиб, ночорликда кун кечирса-да, аждарни “уйғотиш”га шошилмаган экан-да! Қўрққан. Фарзандларига ҳам айтмаган... Норпўлат қаердандир бу сирдан воқиф бўлиб, аждарнинг думини босган. Мана оқибати, ўзининг бошига

стиб ўтирибди... Ҳали бу хазина кимларнинг ақлини олиб, кимларни ўз домига тортиб кетмайди...

Эшик тақиллаб, тезкор ходимлардан бири экспертиза хулосасини олиб кирди. Ўткирбек қоғозга кўз югуртириб, деди:

– Норгулдан олинган билагузук ўн саккизинчи аср Бухоро заргарлари томонидан ишланган экан, кимёвий таркиби тилла тахтга яқин экан... Ҳа, Норпўлатнинг хазина топганлигига энди шубҳа қилмасаям бўлади...

– Ҳа, Ўткирбек! Энди бошқа ишларни бир четга суриб, Норпўлат билан жиддийроқ шуғулланишимизга тўғри келади, – деди Фахриддин хулосани қўлга олар экан. – Сиз йигитларни тўпланг. Мен Тоҳир Ғофуровичга ахборот бериб чиқаман.

Санжарбек Рамазон билан Дарбандга кетар экан устозининг телефонда айтган гапларини ақл чиғириғидан ўтказишга ҳаракат қиларди: “Норпўлатнинг Амирликнинг хазинасини топганига энди шубҳа қилмаса ҳам бўлади. Йўқса кўчада тасодифан танишган аёлига шундай қимматбаҳо ҳадяни оғринмасдан бериб юбормаган бўларди... Бу ёқда хотини “эрим Москвага кетган” деб бемалол ўтирибди. Бироқ, эрининг ҳаёти ҳавф остидалигини, ундан ҳам ёмони аллақачон дорилбақога рихлат қилган бўлиши мумкинлигини ҳаёлига ҳам келтирмайди. Ёки у ҳаммасидан хабардорми? Бу ишларнинг бошида ўзи турган бўлиши ҳам мумкин-ку! Аёл кишидан ҳамма нарсани кутса бўлади. Бу хилқат ақлини тушуниш қийин. Лекин гап-сўзидан унақа ёмон аёлгаям ўхшамайди... Негадир ўзини эрининг ишларидан умуман беҳабардай тутаётгани қизик. Шунақа бўлиши мумкинми?”

Наҳотки, Норпўлат хазинанинг сирини хотинидан ҳам яширган бўлса! Балким сирни унга ошкор қилишдан ҳайиққандир. Ҳар ҳолда ўқимишли аёл, олтин-жавоҳир кишига вафо қилмаслигини айтиб, давлатга топширишни талаб қилиб туриб олиши мумкин... Бир том остида яшаб эрининг нима ишлар қилиб юрганини сезмай қолиши мумкинми? Тиллаларни уйдагилардан яширинча қаерда сақлаган бўлса! Машинаси бўлган эракнинг гаражи бўлади. У ерга одатда аёллар қадам босмайди...”

– Қаёққа ҳайдай? –Рамазоннинг овози Санжарбекнинг хаёлини бузди.

– Қаёққа бўларди, аввал анави нафақадаги майорни... Энди сиз ҳам тергов гуруҳининг тўлақонли аъзосисиз. Нима қилиш кераклигини мустақил ҳал қилишингизга тўғри келади, – ҳазиллашди Санжарбек.

– Тушунарли! Биз ўзимизни терговчига ҳайдовчи деб ҳисоблаб юргандик-да! – “шофёр” мулойим жилмайиб, рўлни участка инспекторининг ишхонаси томонга бурди.

Ҳамро “журналист”ларни дарров таниди:

– Э келинлар, келинлар! Эски кадрдонлар-ку!

Санжарбек гапни чўзиб ўтирмасдан ўзини ва ҳамроҳини таништирди ва ўтган сафарги хизмат юзасидан тўқилган “ёлғон” учун узр сўради. Гувоҳнинг ўзини у ёқ, бу ёққа ташламаслиги учун масаланинг жиддийлигини ҳам эслатиб кўйди:

– Ҳамро ака, биз олтин билан боглиқ ишни тергов қилаёпмиз. Норпўлат аканинг ҳам шу ишга аралашиб қолганлиги гумон қилинмоқда. Бахтга қарши у кишини ўн икки кундан буён топиб бўлмаёпти. Уйдагиларга “Москвага кетаман” деган. Аммо Россияга бормаган. Телефони ўчирилган... Умри узоқ бўлсину, бизда уни жиноий шериклари ўлдириб кетган бўлиши мумкин деган тахмин бор.

Ўтган сафар сиз Норпўлатнинг кимгадир тилла сотганлигини...

– Конечно, конечно! Вазият бунақа қалтис экан... айтмасак бўлмас... Сизларга фойдаси тегса бўлгани! Локин яхши бўлмапти-да! Валламат жигит эди-да! Балки хали тирикдир... Бирор жойга кетган бўлса...

– Бўлиши мумкин! Ўша тилло масаласида...

– Да, да! Термизда бир ошнам бор, Бахтиёр бозор дейишади. Машина олди-сотдиси билан шуғулланади. Норпўлат ундан “Прадо” олган экан. Ўлгудай қиммат машина! Пули етмай қолган жойига... тилла танга таклиф қилган экан... Бор гап шу!

– Ошнангиз тилла тангаларни олиптими? – сўради терговчи.

– Омапти! “Тиллангни тушунмасам, кейин уларни қаерга ўтказаман!” деб таклифига кўнмапти. “Ўзинг бирортасига сотиб, пулини кейинроқ берарсан” депти.

– Қанча экан ўзи, кўпми? Нархи қанақа...

– Нархини билмадимку-я, тангачалар бир ҳовуч... эллик, олтмишта бўлган чоғи, - деди Ҳамро кўли билан чамалаб.

– Кейин-чи, кейин нима бўпти?

– Кейин нима бўлганини қайдан билай! Ўзи камгап, “ичимдагини топ” деган йигит. Ўша куни анов “қултамитсин”дан сал өтиб олгани учун жағи очилганди-да! Бўмаса бировни сотадиган бола эмас!

– Ана Норпўла и сотибди-ку! – Рамазон атайлаб майорнинг жиғига тегди.

– Мен милиса бўлсамам бировга ёмонлик соғинмаганман! Шунинг учун... ишониб... Ҳа, кейин шунча тиллани кўриб, Норпўлат тушмагур тангаларни қаердан олдийкан, деб ўйланиб юрган экан шекилли мендан “нима бало бу ҳамқишлоғинг кўза-пўза төпиб олганми?” дея сўраб

қолди. Мен “пулдор одам бирортасидан сотиб олган бўлса керак-да!” деб қўя қолгандим. Ҳозир энди манави гапларни эшитиб, ўйланиб қолдим... Бахтиёр бозор ер остида илон қимирласа сезадиган одам. Ўшанда кўза ҳақида бекорга сўрамаган экан-да! Нима бало миш-мишларда жон борми дейман?

– Шамол бўлмаса дарахтнинг учи қимирлармиди? Одамлар бир нарсани билмаса, гапирмайди. – Рамазон гувоҳни “қитиклаб” қўйди.

– Мен муъжизаларга кўпам ишонавермайман! Оғзига кучи етмаганлар нималарни гапирмайди...

Кейинги манзил Норпўлатники бўлди. Уй бекаси чақирилмаган меҳмонларни унчалик хушламай кутиб олди. Шундай бўлса-да, одоб юзасидан уларни ичкарига таклиф қилди. Йўл-йўлакай “нима, ҳали мақолаларингиз битмадими?” деб сўради. Санжарбек “йўқ-да!” дея кулиб қўяқолди. Айвон тўридаги чорпояга утиргач, терговчи ҳақиқатни айтишга чоғланди:

– Шарофат опа, аввало бизни маъзур тутасиз. Вазият шуни тақозо қилгани учун сизга ўзимизни мухбир сифатида таништиргандик. Аслида биз прокуратура терговчилари, мен республикадан, Рамазон вилоятдан.

“Прокуратура”, “терговчи” деган сўзларни эшитиб, хонадон соҳибасининг ранги оқарди:

– У-к-а-жон, т-и-н-ч-л-и-к-ми? Норпўлат акамга... бирор нарса... – аёлнинг дами ичига тушиб кетди.

– Тинчлик, тинчлик! Фақат айрим нарсаларга ойдинлик киритишга тўғри келмоқда. Хўжайнингиз ўшандан кейин ҳали кўнғироқ қилмадиларми?

– Йўқ, кўнғироқ қилмади. Аммо, “ҳали ишларим битмаяпти, бўшасам ўзим телефон қиламан” деган маънода смс юборганди...

– Қачон?

– Кеча... шанба куни.

– Қани ўша смс?

Аёл чўнтагидан телефонини чиқариб, ковлай бошлади.

– Мана, соат ўндан ўн бир дақиқа ўтганда келган экан. – Шарофат телефонни терговчига узатди.

Санжарбек телефондаги хабарни овоз чиқариб ўқиди:

– “Аяси, яхшимисизлар? Менинг ишларим кўпайиб кетди. Бўшасам, ўзим алоқага чиқаман. Хавотир олманглар!”.

– Менам жавоб ёзиб юбордим, – Шарофат телефонни қўлига олиб, ёзганларини кўрсатди.

Санжарбек юборилган хабарни ўқиб чиқиб, аёлга юзланди:

– Ижозатингиз билан телефонингиз вақтинча бизда турса!

– Майлику-я... тинчликми ўзи, нима гап? – аёлнинг қалбига шубҳа аралади.

– Биласизми, турмуш ўртоғингизнинг Россияга кетгани ёлғон бўлиб чиқаяпти. У Республикадан чиқиб кетмаган. Бунисини билмадиму, лекин муқаддам юборган смс хабарлари сизга Тошкентдан юборилган...

– Тушунмадим! Нега унда менга Россиядаман, деб айтди экан. Нима бало, бирорта ўйнашиникида...

– Биз бошқа нарсадан хавотирдамиз, – Санжарбек “карта”ни очишга қарор қилди. – Норпўлат ака қандайдир жинойтчиларга ўралашиб қолган бўлиши тахмин қилинмоқда. Шериклари ундан ниманидир талаб қилиб, ушлаб турган бўлиши ҳам мумкин...

– Нима деяпсиз! Қанақа жинойт. У киши у-н-а-қ-а... ишлар...

– Булар ҳозирча бир тахмин ҳолос. Ҳақиқатни аниқлашга ҳаракат қилаёпмиз. Шу сабабли сиз

Амирликнинг олтин тахти узиган

саволларимизга пухта ўйлаб, батафсил жавоб беришингиз лозим.

– Жоним билан! Аммо... қандай қилиб... ахир... хўжайин...

– Эрингиз Тошкентга бирор нарса олиб кетганмиди? Қўлида юки бормиди?

– Ўзининг спорт сумкасидан бошқа ҳеч нарса йўқ эди қўлида...

– Уйдан қай ҳолатда чиқиб кетганди? – терговчи сал тушунарсиз савол берганини англаб, аниқлик киритди. – Уйдан ким билан, нимада чиққанди?

– Бир ўзи эди, ташқарида оқ машинага кўзим тушгандай бўлганди... Бизникига ўхшаш “жип”...

– Ўша машинани олдин ҳам кўрганмидингиз?

– Йўқ. Балки эътибор қилмагандирман. Танишбилишиям кўп бўлса...

– Сиздан сир яширмасмиди?

– Қ-а-н-а-қ-а с-и-р? Тушунмадим...

– Қилаётган ишлари ҳақида гапирармиди? – аниқлик киритди терговчи.

– Хўжайин “ичимдагини топ” деганлар тоифасидан, ҳамма нарсаниям айтавермасди. “Хотин киши қанча кўп билса, шунча махмадона бўлиб кетади” деб ҳазиллашарди.

– Эрингизнинг хазина топганидан хабарингиз бормиди? – Санжарбекнинг сабри чидамади.

– Қ-а-н-а-қ-а ха-зи-на, нима деяпсиз? Тилла топган демоқчимисиз? – таажжубланди аёл.

– Ҳа, каттагина олтин хазина! Биздаги маълумотларга кўра, эрингиз Бухоро Амирининг йўқолган хазинасини топиб олган. Йиллар давомида уни ҳеч кимга сездирмасдан сарфлаб келган.

– Бўлиши мумкин эмас! Бирга яшаб, менинг сезмаслигим...

– Ўйлаб кўринг, Норпўлат ака хазинани қаерга яширган бўлиши мумкин?

– Бу гапларни қаердан топаяпсизлар билмадим, аммо менинг ҳеч қандай хазинадан хабарим йўқ. Тўғри, хўжайин ўз ҳалол меҳнати билан каттагина бойлик орттирди. Оғзига кучи етмаганлар нималар деб чиқармайди. Прокуратура кўчанинг гапига...

– Йўқ, бизни кўчанинг гапи қизиқтирмайди. Асос бўлмаса, гапирмаймиз. Ишимиз шунақа! – терговчи овозига расмий тус берди. – Демак, хазинадан хабардор бўлмагансиз, турмуш ўртоғингизнинг кейинги пайтлардаги хатти-ҳаракатида ҳеч қандай шубҳали, ғайриодатий ҳолатни сезмадингизми?

Шарофат “йўқ” дегандай бош ирғаш билан чегараланди. Шу тобда унинг вужудини титроқ босиб, қалбини ваҳима, даҳшат олови қамраб олганини сезиш қийин эмасди. Аммо терговчидаги айбонинг бундай ҳолатига сабаб эрининг тақдирдан хавотирланишими ёки ойна сирининг фош бўлишидан қўрқиниши, тушунмаган турмушларни...

– Бундан янага қўлмаган бўлсан... акаш-р... дудукланди уй бекаси – телефон қилган бўларди-да! Бунақа одатлари...

– Сиз ҳалиям вазиятни англаб етмадингиз шекилли! – Рамазон ўрнидан туриб кетди. – Унинг ҳаёти ҳавф остида эканлигини наҳотки тушунмаган бўлсангиз!

Санжарбек “сал ошириб юбормадиларми?” дегандай шериғига маъноли қараб кўнди ва ранги оқариб кетган уй бекасини овутишга тушди.

– Шарофат опа, Норпўлат аканинг Россияга кетмагани аниқ. Вазият тақозоси билан “Россияга кетдим” дея ёлгон

гапириб, сизга телефон қилмай турган бўлиши мумкин. Балки шерикларининг талаби билан ҳозирча яшириниб туришга мажбур бўлгандир. Нима бўлгандаям у кишига тегишлилиги гумон қилинаётган олтин тахт Республикадан олиб чиқиб кетилаётганда божхоначилар томонидан қўлга олингани факт. Эрингиз билиб-билмасдан оғир жиноятга ўралашиб қолганига шубҳа йўқ. Жиноий шериклари Норпўлат аканинг қўлга тушишидан манфаатдор эмаслигини инобатга олганда унинг ҳаёти хавф остида эканлигини англаш қийин эмас... Сиз бизга ёрдам беришингиз лозим!

– Н-и-м-а қилишим зарур... – деди аёл шалвираб.

– Эрингизнинг хазинасидан хабардор бўлсангиз... ҳақиқатни тан олиб, бор гапни очиқ-ойдин айтиб беришингиз...

– Ҳеч қанақа хазинадан хабарим йўқ дедим-ку... н-е-г-а ишонмайсизлар-а... билсам айтардим-да! – зерланди Шарофат. – Болаларимнинг отасидан азизроқ нарсам бормикан?

– Яхши, яхши! Унда уйингизни, хўжайинингизга тегишли ашёларни кўздан кечириб, айрим нарсаларга аниқлик киритиб олингимизда кўмаклашишингиз лозим.

– Марҳамат! Нафим тегса... жоним билан... фақат хўжайинга бир кор-ҳол... миям ишламай қолаяпти! – деди Шарофат сал дадилланиб.

– Яхши ният қилайлик! Умидсизликка тушиш яхши эмас! – далда берди Санжарбек.

Терговчилар уй бекасининг рухсати билан уйнинг ертўласидан тортиб, ёрдамчи биноларнинг томигача, ўтинхонадан тортиб, ўчоқбошигача, молхонадан тортиб, итхонагача – ҳамма иншоотларни кўздан кечириб чиқишди. Норпўлатнинг иш столи ва анжомлари, кийим-кечаклари,

чўнтаklarини қараш ҳам кутилган натижа бермади, терговга ёрдами тегиши мумкин бўлган далилий ашёлар топилмади...

Шу куннинг ўзида сўроқ қилинган Бахтиёр бозор Ҳамронинг кўрсатмаларини тўла тасдиқлади. Унинг таъкидлашича, Норпўлат “турса давлат, сотсанг пул” дея тиллаларини роса мақтаб, олиб қолишни илтимос қилган. Рад жавобини эшитгач, “ аммо, кўп нарсани йўкотадиган бўлдинг-да!” деб кулиб қўёқолган. Бахтиёр “ниҳоят бобойнинг кўммасини топибсиз-да!” дея ҳазиллашган. Норпўлат негадир ўзини ноқулай сезиб, “сизга ким айтди?” деган. Кейин дўстининг ҳазилашаётганини пайқаб, “сизгаям жойини кўрсатишим мумкин!” дея қўшиб қўйган.

Мутахассисларнинг Норпўлат номидан юборилган сўнги sms ҳам Россиядан эмас, Зангиота тумани худудидан юборилгани ҳақидаги хулосаси билан танишиб чиққан Фахриддин чуқур ўйга толди: бунақа бемаъни ўйин кимга керак экан? Ёлғондакам sms хабарлари юборишдан мақсад нима? Хотинини тичлантиришми? Вақтдан ютишми? Терговни чалғитиб, бошқа йўналишга буриб юборишми? Ёки бу ишларни Норпўлатнинг ўзи ташкил қиляптими? Нега, нима мақсадда? Балки ўзини Россияга кетган қилиб кўрсатиб, шу ерда паноҳ топмоқчидир. У ҳойнахой фан-техниканинг имкониятлари ҳозир телефон кўнғироғи, sms хабарлари юборилган жойни аниқ айтиб беришидан беҳабардир. Балки у аллақачон...

Эшиқда Ўткирбек кўринди:

– Фахриддин Каримович, ниҳоят Норпўлатнинг телефони “тил”га кирди! Зангиота тумани худудида...

юрмоқчимиз. Сизни оғохлаштиришга кирдим...

– Жуда соз! Нахот Норпўлат...

– Бунга кафолат бериш кийин! Лекин ким бўлсаям, телефон унда. Топсак аниқ бўлади. Истасангиз сиз ҳам...

– Кетдик!

Гуруҳ Зангиота туманига қараб йўл олди. Махсус автомашина Эшонгузар қишлоғидан ўтиб, шаҳардан узоқлаша борган сари телефон тўлкини тиниклаша борди. Асфальт йўл тугаб, шағал йўлак бошланди. Қиш совуғида жунжикиб “дам” олаётган экинзорлар ортда қолиб, машина тугзор оралаб, қишлоққа кириб борди.

– Етиб келдик шекилли, – деди аппаратура ёнида қулоғига эшитиш ускунасини осиб олган мутахассис йигит. – Сигнал шу атрофдан... чап томонга...

Машина қумлоқ сўкмоқ оралаб бироз юргач, алоқачи тўхташ ишорасини қилди.

Фахриддин атрофга алаңлар экан хаёлидан “Норпўлат бу қишлоқда нима қилиб, улоқиб юрган бўлса” деган ўй ўтди. Атрофи пастқамгина девор билан ўралган ҳовлининг дарвозаси ланг очик, ичкарида оғилхона олдида бир тўда қўй-кўзилар кўзга ташланди.

– Сигнал шу уйдан таралаяпти, – деди мутахассис қулоғидаги ускунани ола туриб.

Гуруҳ аъзолари машинадан тушиб, дарвоза тарафга қараб юришди. Молларга емиш бериш билан овора ўн тўрт-ўн беш ёшли бола меҳмонларга кўзи тушиб, қўлидаги челакни бир четга қўйиб, уларнинг истиқболига чиқди:

– Ассалому алейкум, адам уйда йўқ эдилар! – уялибгина саломлашди йигит.

– Ваалайкум ассалом! Болажон, яхшимисиз! – Фахриддин қўл бериб кўришди. – Исмингиз ким?

– Содикжон, уйда катталардан ким бор?

– Адам Россияда... Ойим бозорга кетгандилар!

– “Россия” сўзини эшитиб, терговчи Ўткирбекка мўъноли қараб қўйди:

– Адангизнинг исми нимаиди?

– Пулат ака.

– Россияга қачон кетганди?

– Уч йил бўлди...

– Норпулат ака-чи! У киши қаерда?

– Ким у?

– Норпулат акани танимайсизми?

– Қ-а-н-а-қ-а Нор-пў-лат! Адамни оти Пулат...

Шу пайт дарвоза олдида “Тико” машинаси тўхтаб, ундан чамаси 35-40 ёшлардаги тўладан келган аёл қўлида бир дунё юки билан пилдираб гушди. Эшик олдида бегона машина, нотаниш одамларга кўзи тушиб, солиқчилар деб ўйлади шекилли, ранги оқариб кетди. Машинадан тушишга тушдию, қайтиб кетишнинг иложини қилолмай қотиб қолди. Ўткирбек аёлнинг ахволини тўғри англаб, вазиятдан қутқармокчи бўлди:

– Опа яхшимисиз! Сиз Содикжоннинг ойисимисиз?

Аёл бир қўлидаги юкка, бир ўғлига қараб, пичирлади:

– Яна бир касофатни бошладими бу ер ютгур!

– Йўқ, йўқ! Содикжонда айб йўқ! – Фахриддин ўзини ва ҳамроҳларини таништираиб, мақсадга ўтишни лозим топди. – Биз Норпулат акани қидириб келгандик.

Гап дараксиз кетган эри ҳақида кетаётганини фаҳмлаган аёлнинг чехраси сал ёришди, қўлидаги юкларни бир четга қўйиб, терговчига юзланди:

– Акангиз Россияга кетганига уч йил бўл қолди! Уйинг куйгур, на ўзи келади, на бола-чақасини ўйлаб, пул юборади, на ўлик-тириклиги хабарини беради.

– Биз Норпўлат акани...

– Э канака Норпўлат! Эримнинг оти Пўлат! Нима деяпсиз? Сизларга ким керак ўзи?

– Демак, эрингизнинг исми Пўлат, шундайми? – деди Фахриддин орадаги тарангликка бархам бериш учун мулойимлик билан. – Бизга сурхондарёлик Норпўлат ака керак эди. У кишини танийсизми?

– Сурхондарёлик? Йўқ унақа танишим йўқ! Норпўлат деганларини умуман билмайман...

– Балки эрингизнинг таниш-билишлари ичида...

– Бўлса бордир! Агар тополсангиз ўзидан сўраб кўринг! Ўзимни ташвишим ўзимга...

– Унда Норпўлат акага тегишли телефон уйингизга қандай келиб қолганини тушунтириб берарсиз!

– Т-у-ш-у-н-м-а-д-и-м! Канақа телефон... Менда шу алмисокдан қолган телефондан бонқа... - аёл чўнтагидан белига пулни ўрашда ишлатиладиган резина айлантирилган ранги ўчиб кетган телефонни чиқарди.

– Аммо, тўлқин сизнинг уйингиздан чиқаяпти? Балки ўглингиз билар? – Ўткирбек бир чеккада ер чизиб турган Содиқжонга яқинлашди.

Бола гап нимадалигини англади шекилли чўнтагидан чиройли қўл телефонини чиқариб, унсиз Ўткирбекка узатди. Буни кузатиб турган она жаврай кетди:

– Ҳа уйинг куйгур, буни қердан олдинг, ўғирладингми? Сен бола одам бўлмадинг, бўлмадинг-да! Ҳа, отанга ўхшамай ўл! Куйдиргилик... Сени нима ниятда...

Фахриддин бурнининг суви шўрғалаб турган боланинг олдига яқинлашиб, секин сўради:

Амирликнинг олтин тахти узуган

– Содикжон, бу телефонни қаердан олдингиз?

– Ха, ер ютгур, гапир! Нега оғзингга толқон солиб ўтирибсан! Қаердан олдинг? Бошимда шу ташвишлар ҳам боғриди-а! – она ҳамон шанғилларди.

– Опа, илтимос ўзингизни босиб олинг! – Фахриддин аёлни тинчлантиришга уринди. – Ижозатингиз билан ичкарига кириб гаплашсак.

Аёл энги билан кўз ёшларини артиб, тугунларини судраганча меҳмонларни ичкарига бошлади. Йигитлар аёлга ёрдамлашди. Айвондан ўтиб, меҳмонхонага киришди. Хонага анчадан буён одам кирмаган шекилли, зах ва салқин эди. Хонтахта атрофига ўтиришди. Меҳмонларнинг “қўй-қўйи”га қарамасдан уй бекаси бирпасда дастурхон ёзди, чой келтирди. Фахриддин мавридини кутиб, ёнида ўтирган болани сўроққа тутди:

– Содикжон, сизга телефонни ким берди? Унинг эгасини танийсизми?

Бола пойгада қовоғидан қор ёғиб ўтирган онасига бир қараб олиб, минғирлади:

– Ўғирлаганим йўқ, топиб олдим...

– Қаердан топиб олдингиз? Қачон? – Фахриддиннинг юраги ниманидир сезгандай сесканиб кетди. Боланинг гапирост чикса, Норпўлатнинг ўлими исбот талаб қилмайдиган ҳақиқат эканлиги хаёлидан ўтиб, ичидан зил кетди.

Бола индамай тураверди.

– Қаердан топдинг, гапир, мум тишлаб турмасдан! – она боласига танбех берди.

– Содикжон, қани бир бошидан сўзлаб беринг-чи! Фақат ёлғон қўшманг. Бу биз учун жуда ҳам муҳим! – Ўткирбек тоқатсизланди.

– Қўл бўйига... қўйларни оёғини ёзгани олиб чиққандим, – ниҳоят бола тилга кирди.

– Хўш, хўш, кейин-чи!

– Кейин... буталар орасига хожатга... ўтиргандим. Йўл чеккасида бир қора машина тўхтади. Ундан икки одам тушиб, мен ўтирган бутазор томонга қараб кела бошлади. Тепамга келиб, бироз гаплашиб туришди, сигарет чекишди. Мен нима қилишимни билмай, индамай ўтиравердим. Туриш ноқулай... Бир пайт боягилардан биттаси чўнтагидан бир нарса чиқариб, қулочкашлаб сувга отди. Нима эканини сезмай қолдим, лекин офтоб нурида ялтираб кетди. Анави кишилардан бирининг “нега отдинг, бирортаси топиб олса нима бўлади!” дегани қулоғимга чалинди. Иккинчиси эса “кўркма, кўлнинг тагидан ким топиб оларди, ёзгача чириб кетади” деди... Бегона кимсалар машинасига ўтириб кетгач, бояги нарсанинг каерга тушганини чамалаб кўрдим. Балки анави акаларнинг гапини эшитмаганимда, сувга ташланган нарсага унчалик эътибор бермаган бўлардим. Бирорта кераксиз буюмми, ялтироқ филофми деб ўйлаб қўя қолардим. Уларнинг “биров топиб олса нима бўлади?” дея ҳадиксираши қизиқишимни янада орттирди... Қиш куни бўлса-да, ҳаво унчалик совуқ эмасди. Кўчада одам аришини кутиб турдим. Фурсатини топиб, ечиниб, сувга тушдим. Баданим жунжикиб кетаётган бўлса-да, чидадим. Кўлнинг чамалаб қўйган жойига бир неча бор шўнғиб, ялтироқ нарсани олиб чиқдим. Қарасам, телефон...

– Ана ўғирламапти-ку, топиб опти! Одамнинг ўтакасини ёриб юбораслар-эй! Сўраб-суриштириб ўтирмасдан бир бечорани айблайвераркансизлар-да! Камбағални туянинг устидаям ит қопади деганларича бор-да!... – аёл жоврашдан тўхтамасди.

– Кейин-чи? Содикжон, сиз давом этаверинг! – Фахриддин онанинг гапига парво ҳам қилмай боланинг оғзини пойларди.

– Телефонни уйга олиб келиб яшириб қўйдим. Бир неча кундан кейин сабрим чидамай кечаси телефонни жойидан олиб, ишлатиб кўрмоқчи бўлдим. Аммо, очсам “сим картаси”, батареяси йўқ экан. Бир синфдошимнинг шунақа телефони бор эди. Ундан эски батареясини сўраб олдим. Ўзимнинг “сим карта”ни қўйиб, телефонни ёқдим... Ўзи кеча...

– Номаълум кимсалар сигарет чекканини айтдингиз. Демак, “бичоги”ни ўша ерга ташлаган, шундайми?

– Балки! Мен бунга эътибор бермапман.

– Улар қанақа кийимда эди? Кийимидаги белгиларга, ёзувларга кўзингиз тушмаганмиди?

– Қора плашми, пальтоми... ишқилиб шунақа кийимда эди...

– Синфдошингизнинг исми-шарифи ким эди?

– Султон... Шарипов...

– Телефонни қўлга ирғитган кишиларнинг юз кўринишини эслаб қолдингизми?

– Мен бугалар орасида эдим. Улар тепаликда... юзини яхши кўролмадим.

– Машинаси қанақа марка эди?

– Қора рангли... овозидан “Нексия”га ўхшади... “Жигули”, “Москвич” эмас-да!

– Машинанинг қайси томондан келиб, қайси ёққа юрганини кўрдингизми?

– Қаердан чиққанини кўрмай қолдим. Юргандан кейин бугалар орасидан чиқиб, ортидан қарасам машинанинг Эшонгузар томонга кетаётганини кўрдим.

– Демак, машина маркаси ва рангини аниқ кўргансиз, шундайми?

– Шундай! Машина маркаларини яхши ажратаман... “Нексия” эди.

– Содикжон, яхшилаб ўйлаб кўринг, улар тепада гаплашиб турганда яна нима ҳақда суҳбатлашишди? Балки бир-бирига мурожаат қилганда исмини айтгандир...

– Билмадим... ёдимда йўқ!

– Гап-сўзидан, шевасидан улар шу ерликка ўхшадими ёки шаҳарликмиди?

– Улар бу ўртанинг одамига ўхшамади... шаҳарлик шекилли...

Шу куни терговчилар Содикжоннинг кўрсатмаси бўйича воқеа жойини кўздан кечиришди. Кўлга яқин йўл атрофидан бир неча сигарета қолдиқлари топилди. Терговчилар уларни авайлаб салафан халтачаларга жойлаштириб, текшириш учун жўнатишди. Бола ўтирган буталар орасини кўздан кечирган терговчилар боланинг ёлғон сўзламаганига яна бир карра амин бўлдилар. Султон Шариповни топиб, сўроқ қилишди. У дўстининг гапларини тасдиқлади.

– Менимча, энди Норпўлатни тирик кўришга умид қилмасак ҳам бўлади! – хулоса қилди Ўткирбек кун адоғида.

– Бўлиши мумкин! Аммо мурда топилмагунча уни тирик деб ҳисоблашга мажбурмиз! – эътироз билдирди гуруҳ раҳбари. – Нима деб ўйлайсиз, қотиллар бу жойларга нима мақсадда қадам ранжида қилган бўлса? Ҳар нечук телефондан қутулиш учун атайлаб шунча йўл босиб келишмагандир!

– Менимча, қотиллар ё шу атрофнинг одами ёки мурдани гумдон қилиш учун шу жой танланган. Агар улар шу ерлик бўлиб чиқса, Норпўлатнинг ҳаётлигига умид қилса бўлади. Шаҳарлик бўлса, бу томонларга фақат битта мақсадда келишлари мумкин...

– Ҳа ўлманг, Ўткирбек! Ҳақ гапни айтдингиз! Бироқ айрим нарсаларни эътибордан четда қолдирдингиз. Биринчидан, шартли жинойтчилар бу жойларга мурдадан қутулиш, аниқроғи мурдани яшириш учун келган бўлса,

муҳим далилий ашёни шу атрофда сувга улоқтириши ақлли одамнинг иши эмас. Эртами-кечми телефон топилса, мурда яширилган ҳудуд чегараси анчагина қисқаришини тушуниб етмасликлари мумкинмас...

– Ахир улар Содиқжоннинг бута тагида “муҳим юмуш” билан ўтирганини тушларида кўрибдими? - деди Ўткирбек гапни ҳазилга буриб.

– Иккинчидан, - давом этди Фахриддин, - улар бу жойларга балки ўз юмушлари билан, балки таниш-билишлариникига, қариндош-уруғлариникига келгандир, балки жинойи шериклари шу ерликдар. Учинчидан, балки улар шунчаки ижрочилардир, асосий жиноятчиларнинг топшириғини адо этиб юргандир. Тўртинчидан... Кўрдингизми, муҳтарам ҳамкасаба, вариантлар қанчалик бисёр... Шунга яраша қилинадиган ишлар ҳам талайгина...

– Демак, - билағонлик қилди Ўткирбек, - галдаги бирламчи вазифа қора “Нексия”нинг кимга тегишли эканлиги ва қаердан рўйхатга ўтганлигини аниқлаш ҳамда шу атрофдаги қишлоғу овулларни, тепалиғу пастликларни, чангалзору бутазорларни, далаю даштларни, ҳар бир овлоқни чигириқдан ўтказишдан иборат. Бироқ мени бошқа нарса хавотирга солмокда. Масаланинг ичига одимлаганимиз сари ҳақиқат биздан узоқлашиб кетаётгандай. Ўзи қайси ишни тергов қиляпмиз? “Олтин тахт”ними ёки Норпўлатнинг ўлиминими, йўғ-э ҳозирча бедарак йўқолишиними?

– Ҳар иккисини!

– Балки Норпўлатнинг бедарак йўқолишини бошқа иш юритишга ажратиб...

Терговчи индамади. Тезкор ходим саволини такрорлади:

– Ўзимизни қийнаб нима қилдик! Мабодо бу ишларда ўзаро алоқадорлик аломатлари яққолроқ кўринадиган бўлса,

бирлаштириш қийин эмас-ку! Бу туришда чалғиб кетишимиз ҳеч гап эмас...

Сухбатдошининг кейинги гаплари Фахриддиннинг кулоғига кирмасди. Шу тобда у хаёлотнинг турли кўчаларига кириб чиқмоқда, аммо уларнинг барчасидан қуруқ қўл билан умидсиз қайтаётганди...

Эшонгузар қишлоғи атрофида ишлар қизғин кетаётган бир пайтда Шарофатнинг телефонига Норпўлатдан яна бир смс келиб қолди. Каттагина матнли хабарда шундай дейилганди:

“Шарофатжон! Орадан унча кўп вақт ўтмаган бўлсада, сени болаларни соғиниб қолаяпман. Қанийди қанотим бўлса, ёнларингизга учиб борсам...”

Онаси! Сен ақлли, эсли-хушли аёлсан. Сенга айтмасдан бир иш бошлаб қўйгандим. Биласан, эркак кишининг қорни бир коса овқат билан тўйса-да, оиласи, бола-чакасини ўйлаб, ўзини ўққа ҳам, чўққа ҳам уради... Бизнинг ёшлигимиз қийинчилик, азоб-укубатда, хўрликда ўтди. Ўша кунлари ёнимда туриб барисига чидадинг, менга тиргак бўлдинг. Биргаликда ҳаммасини енгиб ўтдик. Эсингдами, тоғам бизни уйдан қувиб чиқарганда хўрлигим тутиб роса йиғлагандим. Ўшанда сен бирам чиройли шоирона сўзлар билан “қўйинг ўксинманг, тўрт мучамиз соғ бўлса, гулдай фарзандларимиз, тотув оиламиз, дилда меҳр-муҳаббатимиз, билакда кучимиз бўлса, нимадан кўрқамиз, давлат деганлари ўзи бизни излаб келади!” дея далда бергандинг. Ўша сўзинг қалбимда ўчиб бораётган умид учқунини оловлатганди, юксак чўққиларга қанот бағишлаганди... Кейин ҳаётимиз изга тушиб кетди... Мол-давлат орттирдик. Еганимиз олдимизда, емаганимиз

ортимизда бўлди. Пул одамни бузади деганлари рост экан. Одам бойиған сайин бойишни истаб қоларкан...

Биз бир неча ҳамкорлар бир иш бошлагандик. Ҳаммаси биз ўйлагандек осуда кетаётганди. Бирдан ишимизда ишқал чиқиб, барча режаларимиз чиппаққа чикди. Энди аҳволни ўнглаш учун вақт керак. Ўша шерикларимиз билан Россияда 3-4 йил тер тўкишимизга, бой берилган имкониятларимизни қайтариб олишга тўғри келади. Энг ёмони, шу даврда сизлар билан учрашиш у ёқда турсин, телефон орқали ҳам мулоқот қилишнинг имкони бўлмайди... Йўқ, йўқ! Сен хавотир олма! Мен соғ-омонман. Аммо биз бошлаган ўша ярамас “ўйин”нинг шарти шунақа! Ҳали уйга қайтгач, ҳаммасини ётиғи билан тушунтириб бераман. Илтимос, мендан бошқа изоҳ талаб қилма... Сўраганларга мени бизнес ишлари бўйича хорижга кетган, у ёқда катта иш бошлаган деб қўявер...

Сенинг, болаларнинг тўкис яшаши учун уйда ҳамма нарса етарли. Ўзинг ҳаммасига эгалик қилиб, оқила оилабоши бўлиб, менинг йўқлигимни билдирмай туришингга ишонаман.

Эсон-омон уйга қайтишимни истасанглар мени кидирманглар, топишга ҳаракат қилманглар, органга хабар қилиб, аризабозлик қилиб юрманглар. Биз шундай шартни қабул қилганмиз. Унинг бузилиши ишимизнинг орқага кетишидан бошқа “фойда” келтирмайди. Бу савдолар учун сендан ва болажонларимдан узр сўрайман. Яратгандан сизлар билан омонликда учрашувимизни сўраб қоламан”.

Мутахассислар хабар ҳақиқатдан ҳам Норпўлатга тегишли телефон рақамидан, Москва шахридан шу куни соат 17 дан 54 дақиқа ўтганда юборилганлигини тасдиқлашди.

Хабар Шарофатга ҳам кўрсатилди. У смс чиндан ҳам эри томонидан ёзилганини таъкидлади.

Терговчиларнинг “балки хабар Норпўлатнинг номидан бошқа шахс томонидан атайлаб, чалғитиш учун ёзилгандир?”

деган саволига аёл “йўк, йўк, бу хатни хўжайиним ёзгани аниқ” деб жавоб берди. Унинг далиллашича, хабарда тилга олинган айрим воқеалар, хусусан тоғаси томонидан уйдан ҳайдаб чиқарилганда, хўжайинини овутиш учун айтган гаплари эр-хотиндан бошқага маълум бўлмаган. Эри ҳатто бу гапларни бировларга ошкор қилган ҳолда ҳам ўзга шахс бу сўзларни бунчалик муфассал баён қилиб беролмаган бўларди.

Шарофатнинг мушоҳадалари терговчиларга ҳам асосли туюлди. Бу ҳолат Норпўлатнинг ўлганлиги ҳақидаги тахминларни йўққа чиқариш билан бирга қидирув доирасини кенгайтириб, кундан кунга боши берк кўчага кириб бораётган тергов ишининг янада чигаллашиб бораётганини англатарди.

– Хўш, Мавлоно Санжарбек, буёғи қандоқ бўлди? – анчадан бери бир нуктага тикилиб ўтирган Фахриддин Каримович шогирдига юзланди. – Норпўлатни бедарак йўқолди дедингиз ишондик, ўлган дедингиз инондик! Энди тириклик даъвосини қилиб турибсиз! Буни қандоқ англамоқ лозим?

– Маъзур тутгайсиз, устоз! – Кун бўйи жиддий ишлар билан банд бўлган шогирднинг ҳам ҳазилга мойиллиги билинди. – Тергов деганлари шунақа беқарор нарса бўларкан. Хаёлни гоҳ пастга, гоҳ ўрға, гоҳ ўнға, гоҳ сўлга олиб қочар экан. Қай бирининг ортидан тушишни билмай эсинг кетаркан. Ўзингиз айтгандек қочувчида бир йўл, қувувчида минг йўл бўларкан. Норпўлат хусусида турлича тахминлашимизнинг сабаби ҳам шундан!

– Боракалло Мавлоно! Ахён-ахён сиздан ақлли мулоҳазалар чиқишига яна бир бор амин бўлдик! Офарин! Мошолло!

Кулги кўтарилиб, кўнгиллар бироз ёришгандай бўлди...

Кун кеч бўлиб қолишига қарамай тергов гуруҳи россиялик ҳамкасблари ёрдамида смс юборилган телефон

рақамини аниқлашга киришдилар. Маълум бўлишича, Норпўлатга тегишли “сим карта” Москва шаҳрининг “Белорус” вокзали яқинидаги уяли аюоқа тармоғи тўлқинига уч дақиқа уланиб, кейин ўчирилган ва ҳозирга қадар қайта тармоққа уланмаган.

– Демак, “смс”ни юбориш учун тармоққа уланилган, - тахмин қилди Санжарбек.

– Гапингиз асосли, - Фахриддин шогирдини қувватлади.
– Аммо, уч дақиқада шунча катта ҳажмдаги смс хабарини ёзиб, юборишга улгуриш мумкинми?

– Йўғ-э, айниқса бунақа дарду андух тўла хатни соатлаб ёзишга тўғри келади!

– Ҳа, ўлманг Санжарбек, демак хат олдиндан ёзилиб, фақат уни шу рақамдан юбориш учун “сим карта” телефон аппаратига уланган. Менимча, кейин телефон аппарати ахлатга ташлаб юборилган.

– Нима, бу ишни кимдир Норпўлатнинг номидан амалга оширган демоқчимисиз?

– Тўғри англадингиз! Бу “ўйин” бизни чалғитиш учун киринаётган навбатдаги нағмалардан бири бўлса ажабмас.

– Шарофат хатни эри ёзганига...

– Шарофат ҳақ! – шогирдининг гапини бўлди Фахриддин. – Нона чиндан ҳам Норпўлат томонидан битилган. Уни алдаб ёздириб олган бўлишлари керак...

– Ёки мажбурлаб... кейин унинг баҳридан ўтиб қўя қолишни маъкул кўриш... ан...

– Қўлимизда бунга етарлича далилимиз йўғу, лекин мантиқан олиб қараганда воқеалар ривожи шунга шаъма қилмоқда.

– Аҳа! Жиноятчилар негадир зўр бериб бизни Норпўлатнинг тириклигига ишонтиришга уринмоқда. Нима сабаб?

Амирликнинг олтин тахти узиган

– Сабаби аниқ! – босиклик билан тушунтиришга ҳаракат қилди гуруҳ раҳбари. – “Олтин тахт” хусусидаги жиноятга Норпўлатни “аралаштирмаслик” ва унинг бедарак йўқолиши фактини хаспўшлаш! Бу билан улар, биринчидан, Шарофатнинг эрини ахтариб, оламга жар солиши, аризабозлик қилишдан тийишни, иккинчидан, бизни хотиржам қилиб, терговни нотўғри йўналишга буриб юборишни мақсад қилган бўлса ажабмас. Жиноятчилар уларга тўғридан-тўғри чиқиш имконимиз йўқлигини англагани ҳолда, Норпўлат орқали чиқиб келишимиздан хавотир қилаётганликлари кундай равшан.

– Энди нима қиламиз? – деди Санжарбек елкасини қисиб.

– Тергов давом этади! – дадил жавоб берди Фаҳриддин. – Сиз вақтни кетказмасдан яна Сурхондарёга жўнашингиз лозим. Барибир калаванинг бир учи ўша ёққа бориб қадалади. Вилоятдаги ҳамкасблар кўмагида Норпўлатнинг хазинасини топиш, унинг алоқаларини ўрганиш, хотини ва бошқа яқинлари билан чуқурроқ шуғулланиш ишларини жадаллаштирасизлар.

– Бундан бирор иш чиқармикан?

– Аввал ҳам таъкидлаганимдек, иш чиқмаслигининг ўзи ҳам натижа! Терговчи учун қилаётган ишига ишонч муҳим масала! Усиз ҳеч бир жиноятни фош қилиб бўлмайди! – Фаҳриддин “укдингизми?” дегандай шогирдига қараб қўйди. Ундан тасдиқ ишорасини қабуллагач, сўзини давом эттирди. – Биз ҳам бунда қараб турмаймиз. Ҳамма тахминлар устида ишлашни давом эттирамиз. Эшонгузар атрофидаги изланишлар ҳам сусайтирилмайди...

Терговчилар Дарбандга келиб, ишни бошлаганларида кишлоқда Норпўлатнинг йўқолиб қолиши хусусида узун-қулоқ гаплар болалаб қолганлиги маълум бўлди. Биров “бизнес қилишга Россияга кетганмиш” деса, бошқаси “кимдандир катта қарз бўлиб, қочиб кетганмиш” дейишарди. Яна бошқалари “бирон ишга чалкашиб, камалишидан кўриқиб, жуфтакни ростлаган” дейишса, айримлари “тузуккина бола эди, бирорта суюқоёққа илакишиб, шу куйга тушганмикан!” деган даъвони қилишарди. Аммо, миш-мишлар орасида Норпўлатнинг ғойиб бўлиши “олтин тахт”га ёки Амирликнинг хазинасига боғлиқлиги ҳақидаги тахмин учрамаслиги терговчиларни ҳайратга соларди. Демак, Норпўлат жуда пухталиқ билан тадбир тузган, шунча хазинаси бўла туриб, ўзини ҳеч нарса кўрмагандай бежавотир тута билган, бировга оғзидан гуллаш у ёқда турсин, хидини ҳам чиқармаган. Ҳатто бор сирини хотинидан ҳам пинҳон тутганини айтмайсизми! Бу ҳар кимнинг ҳам қўлидан келадиган юмуш эмас. Шунча нарсани ичида сақлаб, ёрилиб кетмаганига қаранг-а! Бировлар кўчадан бир чақа топиб олса, ўзини кўярга жой тополмай, босар-тусарини билмай, кадам олиши ўзгариб қолади. Бу одамнинг ғойибдан шунча хазинани қўлга киритиб, ҳеч нарса кўрмагандай бамайлихотир юриши, устига устак эл ичида ўзини тадбиркор қилиб кўрсатиб, бойлиги манбасини “қонунлаштириб” олиши ақл тарозисига сиғмас мушкул иш. Қанча пухта бўлмасин, у ҳам бир жойга келганда адашди. Қаердадир хатога йўл қўйди. Ўша нуқтани, ўша хатога қўл урилган вазиятни топиш лозим!

Санжарбек шуларни ўйлар экан, уйкуси қочиб кетди. Миясида чарх ураётган саволларга жавобни муқаддам тергов қилган ишлари орасидан излаб кўрди. Нормурод чўпон

Амирликнинг олтин тахти узидан

хазинанинг бир қисмини итхонанинг ичидаги яширин жойга беркитганди, аммо қолган қисмини ғорнинг ўзида сақлаб келганди. Норпўлатнинг уйини роса илма-тешик қилишди. Аммо хазина беркилган жойни топишолмади. Балки у ҳам хазинанинг керагини олиб, қолган қисмини ўша ғорнинг ўзида сақлашни лозим кўргандир. Ҳар ҳолда бошқа жойга қараганда ишончлироқ, кўздан пана. Шунча йиллар бу сирни бегона кўзлардан сақлаб келган ғордан ишончли жой топиладими?... Нима, бир ками энди хазина қидириб, тоғма-тоғ, қирма-қир юрмагани қолди! Бу чек-чегарасиз тоғу тошлар орасидан хазина ахтариш, бедазордан игна ахтаришдай бир гап. Ўша замонлардан то бугунга қадар бу хазинани излаб нечовлар ақлдан озмаган! Аммо, унинг “васли”га етишмоқ бахтига фақат Норпўлат муяссар бўлган. Сабаби, унда отасидан қолган харита – калит бўлган! Усиз хазинани топиш амримаҳол эди. Дарвоқе, Норпўлат харитани қаерда сақлаб келган бўлса!

Санжарбек яшин ургандай ётган жойидан туриб, ёнидаги диванга қўнди. Нега олдинроқ бу фикр калласига келмаганидан таажжубланди. Харита қаерда бўлиши мумкин? Ўзи билан олиб юрганмикан? Йўқ, йўқ! Бу ақлли одамнинг иши эмас. Йўқотиб қўйиши, ўзгаларнинг қўлига тушиб қолиши эҳтимолдан холи эмас. Уйида сақлаганми? Хонадонидан шунга мувофиқ ишончли жой қаер бўлиши мумкин? Йўқ, уйида сақлашга қўрқиши табиий... Уйида сейф ёки шунга ўхшаш нарса йўқ эди. Бўлганда ҳам уларда сақламаган бўларди. Чунки бегонанинг назари аввало ўшанақанги нарсаларга тушиши аниқ. Ё том устидаги эски-туски нарсалар орасида яширганмикан? Нима бўлганда ҳам у ер хатардан холи. Шара-бара ҳеч кимда қизиқиш уйғотмайди, назардан йироқ... Ёки жойини билиб олгач, харитани ёқиб юбордимикан? Жойи аниқ бўлгандан кейин харитага нима

хожат? Йўқ, йўқ! Бундай қилолмаса керак! Унга хазинанинг сирини очган тилсимдан воз кечиши қийин...

Эртаси куни Санжарбек ишни Норпўлатнинг уйидан бошлади. Таниш терговчиларни кўриб, Шарофат таажжубга тушмади. Хушламайгина уйга таклиф қилди.

– Опа, яхшимисизлар? Зерикмасдан ўтирибсизларми? – Санжарбек вазиятни юмшатиш учун уй бекасидан ҳол сўради. – Норпўлат акадан хабар бўлмадимми?

– Қандай яхши бўлайлик ука, – Шарофат олий маълумотли эмасми, адабий тилда гапиришга ҳаракат қиларди. – Акангизнинг анови хатини ҳазм қилолмай, бошимиз шишиб, нима қиларимизни, қандай йўл тутаримизни билмай гаранг бўлиб ўтирибмиз? Ўзларингизда нима янгилик?

– Ҳозирча бизлар ҳам бир тўхтамга келолмай турибмиз? – мавҳумроқ жавоб қилди терговчи.

– Ўйлаб ўйимга етолмайман! – Шарофат дардини кимга айтишни билмай турган экан шекилли, йўл-йўлакай ҳасратини тўкиб солди. – Кўл телефонини нега бировларга қолдириб кетган экан-а? “Сим карта”си эса ўзида қолган... Бошқасини билмайману аммо охириги смени шахсан ўзи ёзган! Буни кўнлим сезиб турибди... Бироқ Россияга нима юмушда бордию, нима учун қайтишнинг иложини тополмайди? Ё зўравонларнинг ҳўлига тушиб, тутқунлик балосига дучор бўлдимикан? Одам савдоси дегандай... Унда нега мени хотиржам қилмоқчи бўлади? Нега сизлардан ёрдам сўрамайди? Ё анов ер югурлар қўрқитиб...

Санжарбек биринчи бор аёлнинг кўзида ёш кўрди. У оиласига балодай ёпирилиб келаётган хавфни эндигина англаб етганди.

– Ҳозирча ваҳимага ўрин йўқ! – далда берди Рамазон. – Аҳён-аҳён бўлса-да, сиз билан хабарлашиб турибди-ку!

Демак, тани-жони соғ! Бошида муаммоси борлиги ҳам аниқ. Мана, ўшани ҳал қилиш учун биз елиб-югуриб юрибмиз-ку!

– Борларинга шукр! – Аёл рўмолининг учи билан кўз ёшларини арта туриб, чуқур хўрсинди. – Ҳайтовур шу бало-казолардан эсон-омон кутулиб, болаларининг олдига келсалар бўлгани! Мол-дунёси ҳам қуриб кетсин!

Терговчилар яширинча бир-бирларига қараб қўйишди:

– Нега ундай деяпсиз? Мол-давлатнинг қандай алоқаси...

– Эркак зотининг бошида синадиган таёқ сабаби ё зебу зар, ё аёл киши бўлади, дерди қайнотам раҳматли. Фақир бўлсалар ҳам кўп иймон-эътиқодли, диёнатли одам эди жойинг жаннатдан бўлгур! Уффф...

Шарофат гапдан тўхтаб, меҳмонларни ичкарига таклиф қилди:

– Келинлар, ўтириб гаплашайлик!

Терговчилар аёлнинг нимадир айтмоқчи бўлаётганини ҳис этиб, чурқ этмасдан унинг ортидан юрдилар. Уйга кириб, стол атрофига жойлашгач, гўёки, бир сўз билан ҳамсухбатлари фикридан айниб қоладигандай унсиз оғиз пойладилар.

– Машойихларнинг “олтин одамга вафолик қилмайди!” деганлари рост экан. -- аёл гапни узоқдан олди. -- Пешонамиз тошга бориб урилмагунча на нақлга амал қиламиз, на бировнинг ўгитини тинглаймиз. Бошқалар ҳисобини тополмаган, шунинг учун топган дунёси бевафолик қилган, мен бошқача йўл тутиб, қойиллатиб қўяман, деган хаёл билан ўзимизни овутамиз. Зебу зардан таралаётган шафак кўзларимизни қамаштириб, ақл-у шууримизни олиб қўяди. Акангиз ҳам шу куйга тушганлардан бири бўлди. Хотин бошим билан уни бу йўлдан қайтаришга кўп ҳаракат қилдим. Аммо у киши ўр ёнини бермади, қайсарлик қилди. Мана оқибат! Уффф...

Шарофат бир нуқтага тикилганча жимиб қолди. Айни чоғда унинг мақсадга қандай кўчишни, гапни нимадан бошлашни билмай қийналаётгани аниқ эди. Шундай бўлса-да, терговчиларнинг хаёлини “кўп ўйланиб қолди, ишқилиб нималарнидир мушоҳада қилиб, фикридан қайтиб қолмасайди” деган хавотир эгаллай бошлашганди.

– Ҳаммаси мана бу хатдан бошланганди, - Шарофат халатининг чўнтагидан сарғайиб, титилиб кетган бир парча қоғозни чиқариб, стол устига қўйди. – Қайнотам раҳматлидан мерос!

Санжарбек тилла топган одамдай хатни олиб, хижжалаб ўқишга тушди: “Норпўлат, болам! Бу қоғоз қўлингга тушадими йўқми, минг бир ўйга борсам-да, уни топиб ўқишингга умид қилдим. Бошқа тарафдан уни топмаслигингни, ўқимаслигингни истардим... Худовандаи Каримнинг инояти билан мабодо хатни ўқишга муяссар қилса, сўзларимни диққат билан тинглаб, ўғитларимни қулоғингда сақлашингни сўрайман. Илло, мен сенга каттагина хазина қолдираяпман. Акаларингдан кўнглим тўқ, улар жойини топиб кетишди. Улар бу сирдан воқиф бўлмай қўяқолсинлар. Бойиб кетганингда уларга қўлингдан келганича муриват кўрсатиб, ўнгирларини кўтариб олишларида ёрдам берасан деб ўйлайман. Илло, хазина ҳаммаларингга етади. Улар хазинадан хабар топса, ораларингга нифоқ тушишини ўйлаб шундай қарорга келдим. Сенга ота сифатида ҳеч нарса қилиб беролмадим. Балки шу сабабдан бутун бошли хазинани сенга раво кўраётгандирман. Бу олтинларнинг қаердан келиб қолгани хусусида гапириб ўтиришимдан маъни йўқ... Эл оғзига элак тутиб бўлмас экан. Ўзинг ҳам ўша миш-мишлар ҳақида эшитгандирсан. Бухоронинг сўнгги Амири Саид Олимхонга тегишли хазина ҳамда унинг йўқолиши, олтинларни кўриқлаш топширилган

сипоҳлар ҳамда улар орасидан омон қолган бухоролик йигит ва унинг қисмати ҳақидаги гап-сўзларда жон бор эди. Ўша гап сўзлар туфайли мен бу хазинани бир умр сир сақлашга мажбур бўлдим, кўл учида кун кечирсам-да, сариқ чақасини ҳам ишлатиш имконидан маҳрум этилдим... У замонларнинг бети курсин, қалтис эди! Бир гап билан отувга ҳукм қилишарди... Шу олтинлар сабаб бир ўлимдан қолгандим, қанча йигитлар ер тишлаб кетди. Шу вайдан узоқ йиллар мум тишлаб юришга мажбур бўлдим. Жўжабирдай жон эдик... Сизларни едириб-ичиришни уддалай олмай, ич-ичимдан эзилган, юрак-бағрим қонга тўлган кунлар кўп бўлган. Камбағаллик жонимдан ўтса-да, олтинларни ишга солмадим, оч қорним, тинч қулоғим деганларидек, хонадонимнинг хотиржамлигини пеш билдим... Олтинларнинг касофати уришидан кўрқиб яшадим. Тўғри, бир куни йўқчилик ҳаддан ошганда таваккал қилиб, олтинлардан бир ҳовучини сотиб, камимизни тўлдирмоқчи бўлдим. Аммо, олтинларни кимга, қанақа сотишни билмасдим. Қишлоқда Мардон чўлоқ деган “дўм” бўларди. Йўл-йўриғини билар, ҳар ҳолда шаҳар кўрган йигит деб келиб-келиб шу маккорга тиллалардан бир донасини кўрсатиб, сотиб беришни илтимос қилибман-да! Келаси куни у “бўлди, танганг жуда қадимий экан, яхши пул турадиган бўлди, қолганларини ҳам олиб кел, пуллаймиз” деб қистаб қолди. Нақ 40 дона тилла тангани баччағарга ўз кўлим билан олиб бориб бердим. Кейин уйига бўзчининг моқсидай қатнай бошладим. Бироқ, Мардон ҳақимни еб кетди. Бир борганимда “ҳаққимни бер!” деб сал овозимни кўтариб, дўқ қилгандим, милиса чақириб, “давлат одамини ҳақорат қилди!” деб тухмат қилиб, туриб олди... Равшанки, мен милисага олтинлар тўғрисида оғиз очолмасдим... Тиллаларимдан айрилганим етмагандай уч ой терговга қатнадим... Чўлоқ хайтовур тоза ноинсоф эмас экан... Ўзининг

айтишича, мен берган тиллалардан 5-6 тасини милисага бериб, ишимни ёпти-ёпти қилиб берди... Балодан эсон-омон қутулганимга шукр қилиб, уйга қайтдим. Иккинчи марта сен оғир касал бўлиб қолганингда ноиложликдан шу ишга қўл урдим. Сени кўрсатмаган табиб, дўхтир, фолбин қолмади. Бириси бир дунё дори ёзса, бириси қон чиқар дейди... Охири чўнтакда бир миримиз қолмагач, олтинлардан 20 донасини олиб Термизга тушдим. Заргарлик дўконини топиб, бир бақалоққа тангалардан бирини кўрсатдим. У кўзойнагини бошига кўндириб, “жуда қадимий экан, қаердан олгансиз, ўзи қанча бор?” дея роса бошимни қотирди. Мендан тузукрок жавоб ололмагач, қўлидаги лупада тангани обдан текшириб, сотиб олди. Қайтишимда “яна бўлса, тўғри ўзимга олиб келаверинг” деб тайинлади. Тўғри дорихонага кириб, керакли дори-дармонларни харид қилдим. Сен тузалиб кетдинг... Шу сабаб бақалоқнинг олдига қайта боришга зарурият бўлмади. Орадан бир ойлар ўтар-ўтмас кечаси уйга уч-тўрт милиса келиб, Термиздаги заргар кўлга тушганини ва мендан олтин тангалар сотиб олгани ҳақида кўрсатма берганини рўқач қилишиб, тангаларни ўз ихтиёрим билан давлатга топширишни, акс ҳолда “қамоқда чиришим” ҳақида дағдаға қилдилар. Ноилож қолган 19 та тангани ҳам уларга чиқариб бердим. Улар “қолгани қани?” дея уйни ағдар-тўнтар қилишди, чеккароққа чиқариб оч биқинимга тепишди. “Туруш-турмушимга қаранглар, тилласи бор одам шунақа яшайдими, отам раҳматидан фақат 20 та танга қолганди, ишлатишга кўрқиб юргандим, болам касал бўлмаганда, тиллани жойидан кўзғатиб ўтирмасдим!” дея туриб олдим. Охири улар тангаларни “давлат фойдасига мусодара қилиб”, “чурқ этмаслигим” ҳақида огоҳлантириб, даф бўлишди. “Келган бало шуларга урсин!” деб қолавердим. Бир марта шу олтинларни деб, ўлиб кетишимга бир баҳя қолганди. Куним

калта эмас экан, шунча одамнинг ичидан битта мен омон қолгандим. Иккинчи марта қамалиб кетишимга оз қолди... Учинчи марта бу кўргиликлар... Шу-шу бўлди-ю бу касофат олтинларга яқин йўламасликка ўзимга ўзим қасам ичдим. Бу гапларни айтишдан мақсадим, болам, тилло одамга вафолик қилмайди... Менга қолса, уни ишлатмаганинг маъкул... Оллох бераридан қисмасин. Қўй, турган жойида тураверсин. Илоннинг бошини босиб нима қилдинг! Борлигининг ўзи белингни бақувват тутуди, шу ҳам катта гап. Сендан мерос бўлиб, бола-чақанга ўтар. Омон-омон зомонлар келганда, олиб яхшиликка ишлатишар, корларига ярар... Агарда жуда зарурат бўлиб, ишлатишинга тўғри келиб қолса, ўзингдан қолар гап йўқ, эҳтиёт бўл, болам! Такрор бўлса-да, айтаман бу олтинлар кишига вафолик қилмайди!

Энди хазинанинг жойини ошкор қиламан: ҳовлимиз тўрида мен эккан ёнғоқ дарахтидан кунчиқар томонга уч қадам ташлаб, уч кулоч ерни ковласанг, кичкина ертўланинг оғзига дуч келасан... Хазина агарда уни ақл билан харж қилсанг – ўзингдан ортиб, етти уруфинга ҳам етади... Ёдингда тут, юзингни қиблага буриб, дуода бўлсанг давлатингга давлат қўшилади. Менинг коримга ярай олмаган бу хазина сизларга асқотишига, менинг тинчимни ўғирлаган олтинлар сизларга хузур-ҳаловат олиб келишига умид қилиб қоламан. Отанг Алмат Ашир ўғли. 1974 йил 26 октябрь куни ёзилди”.

Санжарбек хатни ўқиб бўлиб, нима гаплигини англай олмай турган Рамазонга узатди ва Шарофатга юзланди:

– Мактубни қаердан топдингизлар?

– Аввал айтганимдек, жондай тоғамиз бизни ўз уйимиздан қувиб солгандан кейин бир муддат чайлада яшашимизга тўғри келганди. Кўч-кўронимизни ҳам олиб кетдик. Фақат уйнинг чордоғида кайнотам раҳматлидан

қолган эски-туски буюмларни қолдириб кетгандик. Тоғамиз зикна одам эмасми “чордоғдаги жандаларингниям обкет!” деб хўжайинни ҳол-жонига қўймади. Хўжайин жаҳл қилиб, эски ҳовлимизда қолган барча шара-бараларни бир арава қилиб, босиб келди. Ташлаб юборишга кўзи қиймай, “дала ҳовли” мизнинг бир четига туширдик. Хўжайин унини унга, сомонини сомонга, донагини донакка, пучагини пучга тахлашга тушди... Бир пайт ҳоллослаб олдимга югуриб келса, капалагим учиб кетди. Ранги докадай оқариб кетган. Тили калимага келмай қолган. Нимадир демоқчи бўладию, овози чиқмайди. Эски ҳовлимиз тарафга қараб нималарнидир имлайди... Қўлида шу қоғоз. Олмоқчи бўлсам, бермайди. Атрофга олазарақ аланглайди. Жин-пин уриб, эси оғиб қолдим, деб кўрқиб кетдим. Хатни қўлидан юлиб олиб, ўқиб чиқиб, мен ҳам унинг ҳолатига тушаёздим... Ҳ-э-э тиллолариям қуриб кетсин! Одамни нақд жинни қилиб қўяркан... Чайлага киролмай қолдик. Эр-хотин ниманидир баҳона қилиб, алмашиб ҳовлимизга қатнаймиз. Гоҳ қолиб кетган ўроқ, гоҳ кетмонни баҳона қилиб, ёнғоқ атрофида ўралашамиз. Беш дақиқа ичкарига кирсак, худди биров хазинани ковлаб кетадигандай. Шу пайтгача тоғасини сўкиб юрган одам ҳалимдай юмшаб, яхши гапирадиган бўлиб қолди. “Тоғажон, ўйлаб кўрсам сиз ҳақ экансиз! Мен сиздан бекорга аразлаб юрган эканман. Сиз зарур кунимда бошимни силаб, пул топиб бердингиз, мен ношуд қарзни ўз вақтида қайтариб бермаганим етмагандай сизга кўрс гапирдим, дилингизга озор бердим. Одамгарчилик қилмадим. Ҳалиям сиз дарё инсон экансиз, шунча чидадингиз. Беармон муҳлат бердингиз. Мен бетавфиқ ваъдамнинг устидан чиқолмадим. Шунча гап сўздан кейин ҳа, сиз уйни сотишга, бизни кўчага ҳайдашгаям ҳақли эдингиз. Тўғри қилган экансиз! Одам зоти ўзи шунақа экан, то пичок суякка бориб қадалмагунча,

ҳаракатини қилмас экан. Кўзим энди очилди. Раҳмат, сизга тоғажон! Мажбур бўлсанг, ҳаракат ҳам қиларкансан, имкон ҳам топаркансан, чора ҳам аҳтараркансан. Жиянингиз шу кунларда катта ишларни бошлаб юборди. Мана кўрасиз, тез фурсатда қарзимни ошиғи билан узиб, ҳовлимни ҳам қайтариб оламан” дея тоғанинг кўнглини кўтарди. Тоғамиз ҳам шайтонга дарс берадиган хилидан эмасми, жиянининг гапига унчаликам ишонмаса-да, ҳарқалай унинг юмшаб қолганидан суюнди. Бир қориндан таллашиб тушган опасининг боласини кўчага ҳайдаб чиқарганидан қийналган виждони бироз бўлса-да, ором топган бўлса керак. Шундай қилиб, ҳовлимизга кўчиб келмасак-да, эмин-эркин кириб чиқишимизга шароит яратилди... Эндиги масала қандай қилиб бўлсада, уйга кўчиб кириб олиш, хазинага яқинроқ бўлиш. Куруқ ваъдаларга ишонмай кўйган тоғага ҳеч бўлмаганда қарзининг бирор улушини бермасдан уйга қайтиб келишимиздан умид йўқ эди... Бировдан вақтинча қарз кўтарсак қандай буларкан? Шу замонда, менимча барча замонлардаям камбағалга кимама қарз берарди... Бор хазинами, йўқ хазинами ҳарна бўлгандаям хўжайиннинг гаплари сал дадилланиб қолди. Бир куни “бирортасидан катта фоизга бўлсаям пул топиб келаман” деб уйдан чиқиб кетди. Мен ҳовлида, “ёнғоқ”ни кўриклаб қолдим. Олдинам айтгандим, папая етиштирадиган Сухроб деган синфдоши бўларди. Тўғри ўшаникига бориб, нима деб авраган бўлса, билмайман, ишқилиб бир ўрам пул кўтариб келди. Пулни кўрган тоға жиянининг чиндан ҳам бир ишнинг бошини тутганига ишониб, ҳовлимизга кўчиб киришга рухсат берди... Хазинага яқин келиб, ховуримиздан сал тушдиг-у, аммо олтин васвасасида қолдик. Айниқса, хўжайин... Кўйиб берса, кўрпа тўшагини ёнғоқнинг остига обориб олса. Мен “ҳой инсон, одамларнинг диққатини жалб қилаяпсиз, шунча

йиллар турган нарсга, каёқкаям кетарди!” деб тинчлантирмоқчи бўлсам, унамайди. У кишига қўйиб берса, ҳозир қўлига кетмон олиб, қазишга тушса! Ҳайтовур уч-тўрт кун ўтиб, сал ўпкамизни босиб олдик. Аммо нима қилишни билмасдик. Биров билан кенгашиб ҳам бўлмасди. Олтинларнинг иси чиқса, қайнотам айтмоқчи, мисимиз чиқиб, бошимизга не кўргиликлар ёпирилишини ҳис қилиб турардик... На уйқумизда, на ўнгимизда ҳаловат бор. Ит ётиш, мирза туриш. Кўчага чиқишга, одамларга қўшилишга кўрқамиз. Худди ҳамма бизга қараётгандек, ҳаракатларимизни кузатиб тургандек, олтинларни қазиб олдингларми деб бўғзимиздан оладигандек туюлаверарди. Ҳовлига бегона тугул, қўни-қўшни хотинлар чиқиб қолсаям акангиз ваҳимага тушиб, “шайтонлаб” қоладиган бўлди. Энди ёнғоқ дарахти тарафда бирор кишининг шарпаси кўринса, қўяверинг! Ҳаловатимизни йўқотганимиз чин эди... Шу билан бирга юракда зил-замбил ётган армонларимиз ҳам ортга чекиниб, қандайдир ширин орзу-умидлар ҳам юз кўрсата бошлади. Ўзимизча режалар туза бошладик... Шу тахлит орадан ўн-ўн беш кун ўтди. Ҳаяжонимиз бироз чекингандек эди. Эр-хотин дўштини бир чеккага қўйиб, вазиятни муҳокама қила бошладик...

Шарофат ҳикоясини тўхтатиб, терговчиларга “гапираверайми?” дегандай қараб олди.

– Кейин нима бўлди? Марҳамат, гапираверинг!

– Қишлоқда ҳар бир хонадоннинг аҳволи бошқаларга маълум бўлади. Бировнинг кўққисдан бойиб кетиши ҳаммани ҳайратга солиб қўйиши, майда-чуйда гап-сўзларнинг болалаб қолишига сабабчи бўлиши аниқ. Боз устига қайнотам ҳақидаги афсоналар ҳали эл орасида унут бўлмаган бир пайтда бизнинг йўқ жойдан бирдан бойиб кетишимиз ҳамқишлоқларнинг диққатини тортди, Амирликнинг

Йўқолган хазинаси хақидаги узунқулоқ гапларнинг авжга чиқишига сабаб бўлиши тайин. Бу ҳақда тегишли маҳкамалар хабар топса ёки турли-туман зўравону фирибгар, каззобларнинг қўлоғига чалиниб қолса, аҳволимиз нима кечиши аён эди. У ҳолда хазинадан қуруқ қолишимиз етмаганидай, ҳаётимиз ҳам хавф остида қолиши турган гап. Эр-хотин шуларни ўйлаб, ўзимизча тадбир тузишга тушдик. Хатни ҳар қўлга олганимизда қайнотамнинг оғоҳлантиришлари бизни шундай йўл тутишга мажбур қилганди... Аввало хазинанинг жойида турганига, бор-йўқлигига ишонч ҳосил қилишимиз лозим эди. Аммо, қишлоқ жойда ҳовлининг ичини ҳеч кимга сездирмасдан қазиб бўлмайди. Қўни-қўшни сезиб қолади. Қудуқ-пудуқ ковляяпсизми, дея ҳашарга келишдан ҳам тоймайди. Бир кечада ковлаб, хазинани олиб, ёпиб ташлашнинг ҳам иложи йўқ... Хўжайин бу ишнинг ҳам чорасини топгандай бўлди. Хазинанинг аниқ жойини белгилаб олиб, молхонанинг ичидан ер ости йўли - туннел ковлашга тушди. Асосан тунда ишладик. Кундуз кунлари ўранинг оғзини бекитиб, устига сомон ташлаб қўярдик. Урадан чиққан тупроқни сомонхонага бекитдик. Шу тариқа ташқаридан қараганда ҳеч қанақа қазиш ишлари сезилмасди. Ҳар куни бир ярим-икки қулоч туннел қазиб, беш-олти кунда хазина кўмилган жой – ертўлага яқинлашдик. Жума куни тонгга яқин тупроқ юмшаб, ертўланинг оғзи кўринди. Эр-хотин сирпаниб ичкарига эмакладик. Ўргимчак ин қуриб ташлаган шекилли юзимга нималардир ёпишгандай бўлди. Анчадан буён бу ерга одам қадами тегмагани аниқ эди. Акангиз қўлидаги белкуракни силтаб, қалин ўргимчак тўрларини узиб, йўл очган киши бўлди. Атроф сал очилгач, қўлимиздаги фонар ёрдамида хужра ичини ёритиб, аланглай бошладик. Икки ёнга беш олти чоғли сандиқчалар қатор қилиб териб қўйилган. Тўрда қандайдир кресло...

Шу пайт терговчилар “хайрият-э” дегандай бир-бирлари билан пинҳона кўз уриштириб олишди.

— Хўжайин менга жойимдан қимирламасдан жим туришимни тайинлаб, оҳиста сандиклардан бирига чиқилашди. Олтин бор жойда албагта уни кўрикловчи илон бўлади, деб эшитганим бор эди. Юрагим орқага тортиб кетди. Худди ҳозир чор тарафдан “вишиллаб” илонлар чиқиб келадигандай тиззамгача қалтираб кетдим. Сандиклардан бирини очишга уринаётган эримга “эхтиёт бўлинг, илон бўлиши мумкин!” деб бақирдим. У фонарини у ёқ бу ёққа киратиб, ҳеч нарса кўринмаганига ишонч ҳосил қилиб, ишини давом эттирди. Мен ҳамон титраб турардим. Хаёлимда илонлар олтинларга даҳл қилинган пайтдан хужумга таъинланадигандай эди... Шу пайт кўзимга тепада ҳеч нарсадан бехабар ухлаб ётган болаларим кўринарди. “Бойлигим қуриб кетсин, ўлиб-нетиб кетмасагиди!”. Хўжайин амаллаб сандикни очди шекилли мени ёнига имлади. Фонар шуъласида сандикнинг ичи ялтираб кетди. “Буни қара, о-л-т-и-н-л-а-р! Шунинг ҳаммаси олтин! Энди бойиб кетамиз, ҳогин, бойиб кетамиз!”- эрим олтинларни кафтига олиб, юз-кўзларига сурарди. Мен ҳам атрофга олазarak кўрқув аралаш сандикқа қўл тикдим... Кейинги сандиклар ҳам тилла тангалар, қимматбаҳо дуру-гавҳарлар, жавохирлар билан тўла эди... Акангиз “ҳа, отагинамдан ўргилай, бизга шунча мерос қолдирибди-я! Жойинг жаннатларда бўлгур... ўзи емай бизларни ўйлаган, отажоним-а!” деганча қувончи ичига сиғмай бидирларди. Юрагимда кўрқув хадиги бироз чекиниб, хурсандчилик билан алмашина бошлаган бўлса-да, кўриб турганларим туш бўлса керак деб ўйлардим. Ҳозир уйғониб кетадигандек... Бир қарасам хўжайин тўрдаги креслога ўтириб, қўлидаги курагини ерга уриб, “Маликам, буюрсинлар, кўнғиллари нени тусайдур? Мен ким олампадох

- Бухоро Амири Сайид Олимхон бугундан сизнинг бойваччалардек яшашингизга фармони олий берурман!" деб турипти. Олтин деганлари одамни қандайдир кўтарармикан, мен ҳам ўзимни маликалардай ҳис қила бошлагандим... Эримнинг қилиқларини кузатиб, кулгим қистайди. Бир хаёл "нима бало, хўжайин жинни-пинни бўлиб қолмадилармикан" дея ҳавотирга ҳам тушиб қўяман... Тонг отиб бораётгани ёдимизга тушиб, ақлимизни йиғиштириб олдик. Хўжайин билан маслаҳатлашиб, "ҳозирча хазинадан сарик чақа ҳам олмаймиз, пухта ўйлаб, кейин бир илож топармиз!" деган тўхтамага келдик. Меҳри гиёси тортиб турган бўлса-да, хазина билан вақтинча "хайрлашиб" ортга қайтдик...

- Эрингиз ўтириб олган тахт мана бу эмасмиди? - Санжарбек папкасидан расм чиқариб аёлга узатди.

Шарофат раемга кўз ташлаб, "ўша" дегандай бош чайқади.

- Аммо ўша пайтда тахтнинг соф олтиндан эканлигини тасаввур ҳам қилмагандик, - изоҳ берди жувон. - Негаки, креслонинг устки қисми чарм билан ўралганди. Буни кейин билганмиз...

- Хўш, давом этаверинг, ундан сўнг нима бўлди? - Санжарбек бемаврид савол бериб, "воиз"ни чалғитганини сезиб, дарров "ортга чекинди".

- Кейин нима бўларди, туриш-турмушимиз, дарди касалимиз шу ўлгур бўлди қолди. Одамнинг жинни бўлиб қолиши ҳеч гап эмаскан. Ҳалиям иродамиз бақувват экан. Бошида "Олтин девор"даги чолларнинг аҳволига тушиб қоламизми, деб кўрққандим. Йўқ, Худои талонинг қарашгани бўлдими, бир ойлар ўтиб, ақлимизни йиғиштириб олдик. Шу кашшоқ ҳолимизга олтинларни "ишга солиб" одамларнинг кўз ўнгида гердайиб бошласак, одамлар буни сезмасдан қолмасди... Ўйлаб-ўйлаб бунинг ҳам чорасини топгандай

бўлди. Ўзингиз биласиз ўша даврларда ҳамма томонда тадбиркорлик, фермерчилик ҳаракати бошланиб кетган эди. Уқуви бори ҳам, йўғи ҳам ўзини бизнесга урган эди. Жонимизга яна ўша Сухроб ака ора кирди. Одамлар кўз ўнгида хўжайин ўзини папая бизнесига урган киши бўлиб кўрсатишимиз лозим эди. Ҳеч нарсадан беҳабар Сухроб хўжайинни хурсандчилик билан ўз ёнига олди. Шу тахлит яхшигина бизнесга "шерик" бўлди. Орадан беш-олти ой ўтиб, олтинларни кам-камдан ишлата бошлади. Пул пулни топади деганлари рост экан. Тез орада хўжайиннинг ишлари олдинга кета бошлади. Энг асосийси, одамлар назарида хўжайин каттагина тадбиркорга айлана борди. Аста-секин уй солдик, машина дегандай... Кейинчалик хўжайин папая билан чегараланиб қолмасдан бизнеси кўламини кенгайтира борди. Ҳар ҳолда одамлар назарида шунақа...

– Норпулат ака олтинларни кимларга сотарди?

– Термизда бир одами бўларди... отиям нимаиди-я! Ҳа, Жўра деган таниши орқали... Ўзи заргар одам. У билан анча йиллар апоқ-чапоқ ишлади...

– Жўранинг телефон рақами ёки уй манзили борми?

– Йўқ, мен у кишини кўрмаганман! Гаплашиб юрганини ўзидан эшитганман.

– Эрингиз олтинларни қаерда сақларди?

– Ўша турган жойида... керак бўлганда кам-камдан олиб чиқарди. Кейинчалик янги уй-жой қургач, хазинанинг қолган камроқ қисмини бу ёққа олиб келдик. Олтин сақлашнинг ўзи бўлмаскан. Яшира юриб чарчадик. Қаерга қўйсанг, биров топиб оладигандай туюлавераркан.. Охири болишларга жойлаб, тахмонга тахлаб ташладик. Ҳар ҳолда одамнинг кўзи тушиб турса юраги хотиржам бўларкан...

– Олтин тахт-чи, уни нима қилдинглар?

Амирликнинг олтин тахти узуган

– Биз ковлаган туннелдан уни олиб чиқиб бўлмасди. Лекин шунча олтинни эски ҳовлида – овлоқда қолдиришга ҳам кўзимиз қиймасди. Жойи тайин бўлса-да, одамнинг кўнглига ҳар хил хаёллар келавараркан. Хўжайиннинг ҳоловати йўқолиб, кечалари ўша ёққа кетиб қоладими-эй... Хуллас, бўлмади. Туйнукнинг оғзини каттароқ ковлаб, тахтни ҳам тунда олиб келдик. Омборхонага эски-туски нарсаларнинг тагига яшириб қўйдик. Шундаям тинчимай, омборхонага темирдан эшик қўндирдик.

– Ҳозир олтинлардан қолганми? – Рамазон чидаб туrolмади.

– Қайда дейсиз! Тилла тангалар-ку жойини топиб кетганига анча бўлди. Бир қисмини ишлатдик, бир қисми ҳаром-ҳариш бўлиб кетди. Бир сандиқчада тилла буюмлар, тақинчоқлар, идишлар бўларди, уларни ҳам олиб чиқиб кетганди. Охири шу тахт қолганди... ўшани йўқ қилмагунча тинчимади-да! Минг марта айтдим. Бу ўлгур кичкина нарса бўлмаса, ими-жимида бировга ўтказиб бўладими? Ишқилиб ғойибдан келган нарса ғойибга кетаркан-да!

– Тилла тангалар қанча эди?

– Бошида санаганимизда тўрт сандиқчада жами 4245 дона тилла танга чиққанди. Яна бир каттароқ сандиқда тилла буюмлар, тақинчоқлар... анави тахт...

– Тилла буюмлар нималардан иборат эди?

– Асосан қадимги аёллар тақинчоқлари – узук, зирак, билагузук, занжир, тилла қош... дегандай, унақасини ҳозир тақишмайди. Кейин тилла буюмлар – соат, қошиқ, пичоқ...

– Шунча нарсани қандай қилиб сарфлаб юбориш мумкин? Ё эрингиз уларни бирор жойга яшириб қўйганмикан? Ҳар эҳтимолга қарши...

– Ётиб еганга тоғ ҳам чидамас экан. Бу томонда хўжайиннинг хотамтойлиги... Саховатпеша тадбиркор деган

ном чиқариб олган... Ҳали маҳаллага, ҳали мактабга... муҳтожга дегандай...

– Ҳар ҳолда турмуш ўртоғингизнинг бизнеси борлиги ёлгон эмас-ку!

– Бизнесгаям қараса бўлади-да! Ишнинг жоловини бировларга бериб қўйиб, устидан назорат бўлмаса, бизнес ривожланадими? Бориям йўқ бўлади! Бир-икки йил олдин ўзи унча-мунча аралашиб турарди. Қаерданам анов биттаси билан топшиди! Эси-дарди катта пул топиш бўлди-қолди!

– “Анов” деганингиз ким? Очигроқ гапиринг!

– Термизлик Саид дегани бор... Охириги пайтларда ўша билан кўп ош-қатиқ бўп қолганди.

– Сиз ўзингиз ўша одамни кўрганмисиз? Уйларингизга келганми? – Санжарбек тетиклашди.

– Кўрмаганман, нукул телефонда гаплашишарди. Сўнги дамларда Термизга унинг олдига серкатнов бўлиб қолганди.

– Саиднинг телефон рақамини биласизми?

– Бир-икки марта яширинча хўжайиннинг телефонини қовлаганимда кўзим тушганди, охириги рақами “44” эди адашмасам... қолгани ёдимда йўқ.

– Улар нима ҳақида гаплашардилар, қулоғингизга чалинмаганми?

– У билан гаплашганда “жим” деб бизни хонадан чиқариб юборарди. “Ким у?” деб сўрасам, “бизнес шеригим, жуда уддабурон, бадавлат инсон, кўп фойдаси тегапти” деб қўярди. Нима қилсаям шу шайтон қилди... Тупна-тузук одамни йўлдан урди, ҳайвондан таркаган!

– Оти аниқ Саидмиди?

– “Саиджон” деб гаплашарди. Телефонидаям “Саиджон шерик” деб чиқарди, кўзимман кўрганман...

– У йигит хақида яна нималарни биласиз? Фамилияси... манзили...

– Фамилиясини итим билиптими! Лекин бир марта уйига боргандай бўлгандим.

– Хўш, хўш! – сергакланди терговчи. – Қаерда турар экан у жаноб!

– Хўжайин мени машинада қолдириб, ўзи кириб кетганди. Термизни тоза яхши билмайману, лекин “ЦУМ”нинг қаршисидаги “дом”ларга боргандик...

– Кўчаси, уй рақами ёдингизда қолмаганми?

– Кўчасига ким қарапти! Лекин кўрсатиб беришим мумкин...

– Яхши! - Санжарбек дафтарига нималарнидир қайд қилиб, яна савол тапшади:

– Шу пайтга қадар, яъни Тошкентга олиб кетилгунча тилла тахт қаерда сақланарди?

– Боя айтганимдай яқингача тахт омборхонада эски-туски нарсаларнинг тагида чанг босиб ётарди. Шундай бўлгани тузук экан, бегонанинг эътибори тушмайди. Омборхона калити хўжайинда сақланарди, ҳеч кимга ишонмасди. “Унга тегмайман, болаларга мерос бўлиб қолади!” деб айтиб юрарди. Қаерданам шу бехосиятга илакишди, феъли айниб қолди.

– Тахтни сотиб нима қилмоқчи эди? Бирор режаси бормиди? Ёки бирор зарурият...

– Э қанақа зарурият, - Шарофат терговчининг гапини бўлди, - ҳамма нарсамиз бор бўлса! Бунинг бариси анави уйнинг куйгурнинг нағмаси... Унга қўшилган пайтдан негадир шу тахтга кўп осиладиган бўлиб қолди. Нимаймиш, тахтни “лом” сифатида сотса, арзимас пул бўлармиш. “Антиквар” сифатида чет элга ўтказса, беш-олти баравар қимматга кетармиш... Анов тилла буюмларнинг ҳам кўпи ўша

ифлоснинг жиғилдонидан ўтиб кетди. Бу анди ўзига шерик эмас, нақд касофатнинг ўзини орттирган экан-да! Мана оқибати... сўзимга кирмади... Айниқса кейинги пайтларда қизиқча бўлиб қолганди. Қадам олиши бежо эди. Хаёлида тилла тахт... Қўли бўшади дегунча пастки ҳовли тарафга кетиб қоладиган одат чиқарди. Ярим кунлаб ўша ёқда қолиб кетадими-эй, тушунмайман! “Ҳамма олтинни олган бўлсангиз, шу эски чордеворда нима қиласиз?” деб зорлансам, “отам билан гаплашаман” деб ҳазилга оларди. Ичимда вос-восга учраб қолмадимикан, деб ўйлаб кўярдим. Шу уйнинг куйгур жўралари тупна тузук одамни бузишдида ишқилиб... Пешонамда шу кўргиликлар ҳам бор экан-да!

Шарофат кўзидан қуйилиб келаётган ёшларни рўмолининг учи билан артиб, чуқур “уфф” тортди ва Санжарбекка юзланди:

– Ука, энди нима бўлади? Хўжайин ишқилиб... омонмикан? Ҳеч бунақа одатлари йўқ эди-я... Нима бўлсаям, тан-жонлари соғ бўлса...

– Унчалик ҳавотирга ўрин йўқ, – далда берди Санжарбек. – Аммо, ҳозирча бирор тўхтамга келишга эрта.

– Бизни алдамасдан шу гапларни олдинроқ айтганингизда шу кунгача анча нарсага аниқлик киритган бўлармидик! – деди Рамазон норози оҳангда. Санжарбек “ўлганнинг устига тегишдан нима фойда!” дегандай унга ўқрайиб қараб қўйди.

Терговчилар яна ...рим нарсаларга аниқлик киритгач, уй бекасидан хазина сақланган жойларни кўрсатишни илтимос қилишди. Аёл меҳмонларни дастлаб миллий услубда безатилган, икки томонлама тахмонига кўрпа-ёстиклар бир текис қилиб тахланган хонага бошлаб кирди:

– Ёстикларни қайтадан сўтиб, тикиб чиқдим, – деди Шарофат тахмонга ишора қилиб.

Амирликнинг олтин тахти узуган

Рамазон тахмонга яқин бориб, ёстиклардан бирини сийпалаб кўрди.

– Хавотирланманг, сариқ чақаям қолмаган! – изоҳ берди бека.

– Умримда тилла тангани кўрмаган эканман, баҳонада ушлаб кўрмоқчи эдим-да! – ҳазиллашди Рамазон.

– Сал олдинроқ келмапсиз-да унда! – Шарофат ҳам қолишмади.

Сўнг деворидан шифтигача майда-чуйда нарсалар билан тўлдирилган омборхонага ўтишди.

– Тахт мана буларнинг орасида сақланарди, - деди аёл бир чеккада синган стол-стуллар, люстра, телевизор, радио, гилам ва шунга ўхшаш эски-туски буюмлар қалашиб ётган тарафга ишора қилиб.

Санжарбек хонага зимдан разм солиб, “тушунарли!” деб қўйди ва бу ерда қиладиган иш йўқлигини англаб, ортига бурилди:

– Энди бизга хазина сақланган ертўлани кўрсатсангиз!

– Майлику-я, - деди Шарофат бироз иккиланиб. – Фақат... ўзларингиз яхши биласизлар... агар сиримиз халққа ошкор бўлса... бизни тинч қўймасликлари мумкин! Ўзларингдан қолар гап йўқ! Балоба қолиб, бу кунимиз ҳам йўқ бўп ўтирмасин тагин...

– Албатта! – деди Санжарбек қатъий қилиб. - Сир сирлигига қолади. Кетдикми?

– Қўни-қўшнилар сўрашса, “мухбирлар келишган экан” деб қўяман-да! – деди аёл ҳамон безовталаниб.

Санжарбек “маъқул” дегандай бош ирғаб қўйди. Машинада кишлоқ оралаб юришиб, пастқамгина ташландиқ бир ҳовли ёнида тўхташди. Бегона машина ва ундан тушган нотаниш кишиларни кўриб, ҳовлисида қандайдир юмуш билан ивирсиб юрган қўшни аёллар девордан мўралашди:

– Ҳа, ҳамсоя яхшимиисииз! Мулла акам кўринмайдилар?

– Раҳмат кўшни, ўзларингиз эсон-омонмисизлар! Шаҳардан мухбирлар келишган экан, Қарши акангиз сафарга кетганди. Мақола қилишмоқчийкан... шунга... ўтмишимизни ҳам ёзмоқчи эканлар...

– Мақоланинг бир чеккасига бизни ҳам кўшиб қўйишса бўларкан! – деди кувлик билан бошқа бир кўшни.

– Албатта, бусиз мақола бўлармикан! – Рамазон ёлғон сўзлаётганидан хижолат чекиб турган аёлни “қўллаб” юборди.

Ранги ўчиб, “оқсоқланиб” қолган ёғоч эрганақдан ичкарига киришди. Каттагина ҳовлининг тўрида пахсадан кўтарилган чўпкари уйлар, чап томонда молхона, оғилхона... баҳайбат ёнғоқ дарахти кўзга ташланди. Шарофат атрофга аланглаб, меҳмонларни оғилхона тарафга бошлади. Гўнг хиди димоққа урилди. Рамазон чўнтагидан рўмолчасини чиқариб, бурнини беркитиб олди. Очиқ айвондан юриб, икки тарафи охурли узун молхонага ўтишди. Молхонанинг адоғида икки эшик кўринди. Шарофат чўнтагидан калит чиқариб, ўнг томондаги темир эшикни очди ва деворни пайпаслаб чирокни ёқди. Ҳамма ичкарига киргач, эшикни ичидан қулфлади. Омборхонанинг бир томонига том бўйи ўтин тахланган, чап томонга қий, таппи-тезак уйиб ташланган.

– Йўл мана бу ерда, - деди уй эгаси қий уюмига ишора қилиб. Ва хонанинг тўридаги асбоблар орасидан белкуракни олиб, қий уюмини кўчиришга тушди. – Ғорнинг оғзи шунинг тагида!

Рамазон чаққонлик билан аёлнинг қўлидан белкуракни олиб, тиршанглай-тиршанглай қийни жойидан кўчиришга тушди. Қўлма-қўл қилишиб, тез фурсатда қий жойидан кўчирилди. Тупроқ кўрингач, яна доира шаклдаги из бўйлаб

бир қаричча ковлангач, ниҳоят темир копқоқ кўринди. Йигитлар амаллаб қопқоқни жойидан четга олгач, ғорнинг оғзи очилди.

– Дастлаб одам фақат эмаклаб ўтса бўларди, - Шарофат “шу тешикка сигармикинмиз?” деб анқайиб турган терговчиларга изоҳ берди. - Тахтни олиб чиқишда, хўжайин туннелни анчагина кенгайтиришга мажбур бўлди. Ҳозир сал энқайган ҳолда бемалол юриб ўтса бўлади. Фақат кийимларингиз чанг бўлиши...

– Ҳечқиси йўқ! – Санжарбек телефонининг чироғини ёкиб, ғорни ёритди. – Қани, опа йўл бошланг!

“Опа” чаққонлик билан ғор оғзига суянган нарвонга оёқ кўйди. Терговчилар бирин-кетин унга эргашди. Борган сайин ҳаво камайиб, нафас олиш кийинлашиб борарди. Шу тахлит 20-30 қадам юришгач, ниҳоят ертўлага тушишди. Нафас олиш бироз яхшилангандай бўлди. Терговчилар телефон чироқларида атрофни зимдан кузатишди. Сандиқлар ўз ўрнида турарди. Санжарбек эринмасдан уларнинг оғзини очиб кўрди, бўм-бўш!

– Мана бу ер тахтнинг жойи! – деди Шарофат ертўла тўрини кўрсатиб. – Тиллолардан бошқа ҳеч нарсага тегмадик, қандай турган бўлса, ўшандайлигича жой-жойида...

Рамазоннинг кўнглига “яхшиям, сандиқлар қолибди, уларни ҳам пулламабсизлар-да!” деган гап келдию, аммо уни тилига чиқаришдан тортинди.

Санжарбек ертўланинг ҳар бир қаричини диққат билан кузатар экан хаёлан Алмат бободай оми одамнинг шунча ишни пухталиқ билан беҳато амалга оширганига таҳсин ўқиди. “Тилла одамнинг белини бакувват қилиб, кучли килади дейишарди, ақлини ҳам пешлармикан-а! Шунча бойликни ҳеч кимга сездирмасдан тоғдан қандай олиб тушган бўлса... Кейин ими-жимиди ертўла қазиб, хазинани жин

топмас қилиб беркитганига қаранг! Шунча мол-дунёси бўла туриб, ночорликда яшашга сабри-бардошининг, иродасининг етганини айтмайсизми?! Дунёдан ўтар чоғида усталик билан хазина сирини ўғлига билдириб қўйганига нима дейсиз! Мактубнинг ўта саводли ёзилгани-чи! Неча бор ўкиб чиққан бўлса, ҳар гал унда бир сир, яширин маъно топгандай бўлаверади... бир жойида “юзингни қиблага буриб, дуода бўлсанг давлатингга давлат қўшилади” деган сўзлар бормиди? Бу нима дегани бўлса! Мусулмончиликни маҳкам тутиб, қўлинг дуода бўлса, бойиб кетасан демокчими? Ёки...”.

Санжарбек калласига келган фикрдан чўчиб тушди. Атрофга аланглаб, бир чеккада турган аёлдан сўради:

– Қибла қайси томонда?

Шарофат бироз ўйланиб, тахт турган тарафга қарама-қарши томонни кўрсатди. Терговчи ўша тарафга юриб, деворни қўли билан сийпалаб чиқди, деворнинг ҳар жой-ҳар жойини мушти билан уриб кўрди. Сўнг бошқа тарафлар, оёк ости, шифтни ҳам қўли етганича мушти билан дўппаслаб чиқди, бунгаям кўнгли тўлмай сандиқларни бир четга суриб, тагини ҳам пайпаслаб кўрди. Ўйлаган нарсаси натижа бермади шекилли, чиқишга “команда” берди. Коронғида урилиб-сурилиб, терлаб-пишиб ертўладан чиқишди... Уст-бошини қоқар экан Рамазон минғиллади:

– Ўз кўзим билан кўрмасам, чекка бир қишлоқда одамларнинг шунақа “ихтиро”лар қилишига ишонмаган бўлардим!

– Ҳали бу ҳаммаси эмас! – деди Санжарбек терлаб кетган пешонасини арта туриб. Унинг нимани назарда тутаётгани ўзидан бошқа ҳеч кимга маълум эмасди...

Зангиота туманидаги қора “Нексия” ва унинг сохибларини кидириш, ўлими тахмин қилинаётган Норпўлатнинг жасадини излаб топиш ишлари ҳеч қандай натижа бермаётган кунларнинг бирида туман ички ишлар бўлиmidан Кахрамон қишлоғи яқинидаги тепалиқдан тахминан 50-55 ёшлардаги номаълум эркак кишининг мурдаси топилганлиги ҳақидаги тезкор хабар олинди. Фахриддин Каримович изкуварлар билан бирга тезда воқеа жойига етиб борди.

– Қишлоқ болалари шу атрофда молларини ёйиб юришган экан, - изоҳ берди меҳмонларни кутиб олган туман прокурори Малик Омонов. – Биласиз, улар итсиз юришмайди. “Мўйнок” лақабли бир кучук мурданинг ҳидини олганми, ғингшиб, шу ерни қовлашга тушибди. Ҳайдасаям кетмасмиш. Болалар қарашса, тупроқ юмшоқ, кимдир уни яқингинада қазиб, нимадир яширгани сезилиб турганмиш. Қазиб кўришса, одамнинг жасади. Кўрқиб кетиб, участка нозирига хабар беришган. Башараси таниб бўлмас даражага келган. Ёши, бўйи, ташқи кўриниши сизлар берган “ориентировка”даги шахсга мос тушганлиги боис, сизларни кутиб тургандик... Гувоҳлар, ҳолислар ҳаммаси шу ерда...

– Тушунарли! – Фахриддин тўпланганларга салом бериб, тўғри чуқур тепасига борди. Таниш ёқимсиз ҳид димоғига урилиб, кўнгли беҳузур бўлди. Мурда тупроқдан тозаланиб олиб чиқишга тайёрлаб қўйилган, тезкор гуруҳ ходимлари чуқур атрофида уймалашиб, ҳар ким ўз юмушларини адо этишарди.

– Бу киши судмедэкспертимиз Карим Ширинович, - туман прокурори чуқур ичида майитни кўздан кечираётган оқ халатли кишини таништирди.

– Карим ака, ўлганига канча кун бўлган? Ўлимга нима сабаб бўлган? – Сўради гуруҳ раҳбари чуқурга энгашиб.

– Тахминан 10-12 кун атрофида, - деди эксперт кўзойнагини пешонасига қўндириб. – Танада анчагина жароҳат излари бор, қийноққа солингани аниқ.

– Юзи танимас даражага келиб қолибди, баданида бирор хос белгилари борми?

– Ҳозирча кўзга ташлангани... хўш... бўйнининг чап тарафида ёнғокдай холга ўхшаш... нимади нор дейишадими, шунақа жойи бор экан...

Фахриддиннинг хаёлидан “бу аниқ Норпўлат!” деган ўй ўтди. Эски пайтларда кексалар танасида нори бор чақалоқларга ирим қилиб, “Нор” билан бошланувчи исм қўйишган. Норпўлат... Нормўмин... Нормейли... Норгул... Норбобо... дегандай.

Гуруҳ раҳбари туман прокурорига айрим кўрсатмалар бериб, жасадни жойидан олишга рухсат берди ва сал ортга ўтиб, Санжарбекка қўнғироқ қилди.

– Санжарбек, омонмисиз! Яхши... яхши... Кейинроқ батафсил гаплашамиз. Ҳозир менга зудлик билан бир нарсани аниқлаб берсангиз. Шарофат билан гаплашиб, эрининг баданида хос белгилари - холими, норими бўлган-бўлмаганлигини билиб беринг... Ҳа, ҳа шунга ўхшаш! Қўнғироғингизни кутаман.

Тезкор ходимлар расмиятчиликни ўрнига қўйиб, майитни машинага ортишди. Ўткирбек воқеа “қаҳрамонлари” – чўпон болаларни сўроқ қилиш билан овора эди. Фахриддин бориб, уларнинг суҳбатига қўшилди.

– Шў “Мўйноқ” бўлмаса, ҳеч ким тополмасди! – деди болалардан новчаси. - Ким қиган бўлсаям, роса пихини ёрганлардан экан-да ўзиям! Кўмиб, биров сезмаслиги учун устига чим бостирибди...

– Сизлар ҳар куни шу ерда мол боқасизларми?

– Йўқ, ҳар куни эмас... фақат кун исиганда... совуқ, ёғингарчилик кунлари чикмаймиз, - деди новча бола ёнида “эркаланиб” турган итининг пешонасини силаб.

– Бундан ўн кунлар олдин шу атрофда қора “Нексия”га кўзларинг тушмаганмиди?

– Бу ерга “Нексия” чиқолмайди, йўл йўқ-ку! – деди болалардан бири соддалик билан.

– Жасадни шунча йўлдан кўлда кўтариб келишмагандир, ахир! – эътироз билдирди Ўткирбек. – Машина шу ергача келмаган бўлса, сал яқинроққа тўхтагандир.

– Менимча, машинасини ҳов анави жойга қўйишган! – фикр билдирди “новча” кўли билан тепаликнинг нариги ёнини кўрсатиб. – Ўша ергача машина бсмалол келади. Бу ёғига икки-уч киши кўтариб ёки судраб келишган чоғи...

– Демак, ҳеч ким қора “Нексия”ни кўрмаган? – саволни такрорлади терговчи.

– Қишлоқда тўртгача қора “Нексия” бор... лекин бу атрофда... кўрмадик. – деди бояги бола. Қолганлар ҳам унинг гапини маъқуллагандай бош чайқашди. Шу пайт Фахриддининг қўл телефони жиринглади:

– Эшитаман Санжарбек!

– Устоз, опа билан гаплашдим, Норпўлатнинг бўйнида ёнғоқдан каттароқ нори бор экан. Шунинг учун отини...

– Тушунарли! – Фахриддин гапни қисқа қилди. – Зангиота тумани ҳудудидан номаълум шахснинг жасади топилди. Бўйнида нори бор... Хотинини таниб олиш учун Тошкентга юборинг. Бўшасам ўзим алоқага чиқаман. Раҳмат!

Воқеа жойи ва унинг атрофидаги ҳар бир қарич ерни синчковлик билан кўздан кечириб чиққан мутахассислар мурда топилган жойдан тахминан юз метрлар нарироқда

зовур бўйидан енгил автомашина шиналари изини топишди. Ходиса рўй берган кун иер нам бўлганидан шина излари беталофат сақланиб қолганди. Экспертлар ушбу шина излари “Нексия” автомашинасига тегишли бўлишлиги мумкинлиги хақида хулоса килишди. Бундан ташқари мурданинг кўмиб кетилиш вақти Содиқжоннинг қора рангли “Нексия”ни кўрган пайтига тўғри келиши аниқланди.

Санжарбек Шарофатга шум хабарни етказишдан олдин ундан “Саид”нинг уйини топишда фойдаланиб қолишни ўйлаб, Термизга келди. “ЦУМ”нинг қарама-қаршисидаги уйлар олдида тўхтаб, аёл кўрсатган тўрт қаватли уйга киришди. Уй олдида учраган бир неча кишидан “Саид” аканинг уйини сўрашди. Аниқ жавоб ололмагач, бир канча хонадоннинг эшигини тақиллатиб, суриштиришди. Аммо, ҳеч ким “Саид” ёки “Саиджон” деган кимсани танимади.

– Мен шу уйда, кўшни уйларда турадиган ҳамсояларни жуда яхши биламан, – деди биринчи қаватда турадиган Чори ота, – Сиз ахтараётган одам бизни уйда турмайди.

– Балки мана бу инсонни танирсиз? – Ноилож қолган терговчи сумкасидан Норпўлатнинг расмини чиқариб, чолга кўрсатди.

Қария расмга зимдан тикилиб, иршайди:

– Бу куёв-ку! Учи ии қаватдаги Саиданинг хўжайини.

– Отахон адашмаяпсизми? – Рамазон гапга кўшилди. – Бу одамнинг хотини бошқа...

– Бўлса бордир, уникага вақти-вақти билан келгувчйди... Иккинчи-пиккинчиси дегандай... битта боласиям бор, ўргилай!

Амирликнинг олтин тахми узидан

– Балки чиндан ҳам адашаётгандирсиз, бу одамнинг оти Норпўлат, Дарбандда туради, - деди Санжарбек расми кўлига олиб.

– Адашиб ўлиппанми! Худди ўша Норпўлат! Менга тоғдан кийик ўти олиб келиб бермоқчийди, - деди чол соддалик билан. – Тинчликми, нима гап?

– Тинчлик, тинчлик отахон! - “Муҳим маълумот”ни кўлга киритган терговчилар Саиданинг уйи томонга шошилишди.

Маҳобати билан бошқаларникидан ажралиб турган қалин темир эшик тугмачасини босган терговчиларнинг хаёлидан “олтиннинг кудратини қаранг-а!” деган ўй ўтди. Эшикни биринчи синфга бориб-бормаган болача очди ва остонада бегона одамларни кўриб, онасини чақирди. Зум ўтмай ичкаридан тахминан 30-34 ёшлардаги қораширғайдан келган кўхликкина аёл чиқиб келди:

– Сизлар... кечирасизлар... газ... токдан қарзимиз йўқ! Ҳаммасини тўлаб қўйганман...

Санжарбек чўнтагидан хизмат гувоҳномасини олиб, ўзини таништирди ва ичкарига киришга изн сўради.

“Прокуратура”, “терговчи” деган сўзларни эшитиб, бирдан аёлнинг ранги ўзгарди, ортига тисарилиб, “меҳмон”ларга йўл берди:

– Т-и-н-ч-л-и-к-ми? Н-и-м-а...

– Сиз Саидамисиз?

– Ҳа, ш-у-н-д-а-й, н-и-м-а-й-ди!

– Биз Норпўлат Алматов масаласида, - мақсадга ўтди Санжарбек. – У кишини танийсизми?

– Ҳа, у киши хўжайиним... Шамшоджоннинг дадаси бўладилар! – деди аёл ийманибгина. – Шаръий никоҳдан ўтиб... .

– Норпўлат акани охириги марта қачон кўргандингиз?

– Йигирма кунча бўп қолди... “Тошкенга кетяшан” деганди... Шундан бери на дарагини берди, на қўнгирок қилди... телефони ўчирилган... хавотир олиб ўтирибидим... нима гап ўзи?

– Афсуски, тинчлик эмас! Хўжайинингиз...

– Қ-а-м-а-б қ-ў-й-д-и-н-г-л-а-р-ми? – деди аёл бўшашиб.

– Йўқ, хўжайинингиз бедарак йўқолган эди... Бугун Зангиота туманидан номаълум шахснинг жасади топилган... Эрингизнинг баданида бирор хос белгиси – норими, холими бормиди?

– Н-и-м-а... қ-а-н-д-а-й қ-и-л-и-б... Субхон Оллоҳ... У киши соппа-соғ...эдилар-ку! – Саиданинг ранги докадай оқариб, турган жойида қотиб қолди.

– Ҳозирча ваҳимага ўрин йўқ. Бу бир тасодиф ҳам бўлиши мумкин, - Санжарбек вазиятни юмшатишга уринди ва аёл ўзини бироз босиб олгач, саволини такрорлади:

– Баданида холи, нори бормиди?

– Бўйининг чап томонида каттагина нори бориди... бошқа...

– Шундай денг! Ҳа майли, ҳозирча яхшиликка умид қилиб турайлик.

– Зангиотадан... топилди деяпсиз, хўжайиним ахир... Тошкентга кетган эдилар! У бошқа одам... – ўзича гудрлади аёл.

– Сиз ҳақсиз! – Санжарбек гувоҳ билан кечадиган суҳбатни ўйлаб, гапни бошқа ёққа бурди. – Балки бирор юмуш билан юргандир. Бизнесменнинг ишини биласиз-ку! Бугун Тошкентда бўлса, эртага Москвада... Энди бизга Норпўлат ака ҳақида батафсилроқ гапириб берсангиз, қачон, қаерда танишгансизлар, қачон турмуш қургансизлар?

Аёл терговчининг гапларидан қаноат ҳосил қилиб, ўпкасини босиб олди шекилли чуқур хўрсиниб, кўзларини бир нуктага қадаганча гапни узоқдан бошлади:

– Бу одамни менга Яратганнинг ўзи юборди... Бўлмаса ҳолим нима кечарди, ҳайронман! Бир пайтлар мен бахтли оиланинг эрка қизи эдим. Ота, онам, икки одам ва мен. Оиламизда ўғил фарзанд бўлмаса-да, отам бирор марта онамнинг юзига солмаган. “Қизларим қайси ўғилдан кам, биттасини ўн ўғилга алмашмайман!” дерди раҳматли бизни суйиб. Онам “отаси, бир умр қийналиб юришингизни хоҳламайман, уйланинг, мен рози” деса-да, отам зиёли, ўқимишли одам эмасми “қўй хотин, мен ўғил суйгим келганда, сенинг суйгинг келмайдими? Худо хоҳласа куёвларимиз ўғил ўрнини босади!” дерди. Фаришталар “омин” деган экан, опаларимга яхши жойлардан ато этди. Поччаларим ота-онамга куёв эмас, ўғил бўлишди. Фақат мен... шумқадам... бадбахт... қотил... лаънатланган фарзанд бўлдим. Мени дунёга келтириб, оқ ювиб-оқ тараган жигаргўшаларимнинг ҳаётига зомин бўлдим...

Ўғринча кўз уриштириб олган терговчилар гап нима ҳақда кетаётганини англолмай анкайиб туришарди.

– Отам раҳматли мени ҳам опаларим қатори ўзи кўриб-билиб юрган қадрдонларининг фарзандига узатиш ниятида эди. Мен аҳмоқ... шундай одамнинг юзига оёқ кўйдим, насихатини қулоққа олмадим, ўз айтганимдан қолмай гумроҳлик қилдим, тузлиғига тупурдим... Кўзимни ёғ босиб, бир олифтага илакишиб қолдим. Унинг чўнтагидаги жарақ-жарақ пуллари, миниб юрган машинаси, қўша-қўша уй-жойлари кўзимни камаштирди, ақлимни олди. Отам куюниб, “қизим тенг – тенги билан, тезак қопи билан, у бизнинг тенгимиз эмас” деса, устидан кулибман. Онам, опамлар “давлатига учма, бойда виждон бўлмайди” дейишса, “сизлар

мени кўролмаясизлар!” дея уриб-енгибман. Ушанда мен хом сут эмган банда ота-онамдан бошқа дўсту-меҳрибоним, жигарларимдан бошқа ғамхўрим йўқлигини тушунмаган, ҳаётни ўйинчоқ, умрни фақат роҳат-фароғатдан иборат деб ўйлайдиган калтабин эканман. Оиламиз бошига ёпирилиб келаётган бахтсизликни кўнгиллари сезган шекилли, ота-онам бўлажак қудалари, куёви ҳақида роса сўраб-суриштиришди. Ойни этак билан ёпиб бўлармиди? Яқинларим тезда “куёв”нинг ғирт такасалтанг ва наркоман бола эканлигини аниқлашди. Аммо, менинг бу гапларга ишонгим келмасди. Назаримда буларнинг бари мени боладан совутиш учун қилинаётган навбатдаги найранг эди. Уларни текшириб кўриб, тагига етиш у ёқда турсин, тузукроқ мушоҳада ҳам қилиб ўтирмапман. Бир-икки марта “куёв бола”дан бу ҳақда сўрамоқчи бўлиб, оғиз жуфтласам, “сен менга эмас, кўчанинг гапига ишонаркансан-да!” дея вовиллаб берди... Шу-шу ота-онамни зориллатиб, оила курдик... “Муҳаббат”имиз, ширин дамларимиз – асал ойимиз бир ҳафтадан нарига ўтмади. Ҳа демай Даврон акам юзидаги ниқобни олиб ташлаб, асл башарасини намоён қилди. Уни на ота-она, на хотин, на оила, на бола-чақа қизиқтирмас, дарди-фикри ўша қорадори ўлгурни топиш, захрига чекиб олиб, чўққадай ағанаб ётиш экан... Бошида эримни тарбиялаб, бу йўлдан қайтариб оламан деб ўйлагандим. Чучварани хом санаган эканман. Бу кўчага кирган одамнинг қайтиб ундан чиқмоги даргумон экан. Ҳаракатларим зое кетди. Умид учқунларим сўлди. Уйим уй эмас жаҳаннамнинг ўзгинасига айланди. Уриш, сўкиш, ҳақоратларнинг чеки йўқ эди. Хумори тутганда мен-ку майли, ота-онасини ҳам аяб ўтирмайдиган оқпадар кимсадан нимани кутиш мумкин? Анча пайтгача менга қилинаётган хўрликларни ота-онамга билдирмасдан келдим. Нимаям дердим? Ўзим пиширган ошнинг ёғига ўзим қоврилиб

юравердим. Сўкишу ҳақоратларни ичга ютиш мумкин, бироқ кунда-кун ора юз-кўзингни “безаб” турувчи дўппослаш изларини яширишнинг имкони йўқ экан... Қайси ота-она фарзандининг хўрланишига жим қараб туради? Отам келиб, бир неча бор куёви билан гаплашди, уни инсофга чақирди. Фойдаси бўлмади. Охири мени уйга олиб кетишди. Шу билан бу наркомандан қутулдим деб ўйлагандим. Хато қилган эканман. У энди мени излаб уйимизга бостириб келадиган, худа-беҳуда жанжал чиқариб, тинчимизни бузадиган бўлди... Бир марта келганда чекиб олганми, ичиб олганми “олдимга туш, ё ўлигингни, ё тиригингни олиб кетаман!” деб менга ташланиб қолди. Кўзи қонга тўлиб, ёрдамга келган отамни ҳам уриб ташлади. Яхшиям кўшнилари келиб, жонимизга оро киришди. Отам милицияга хабар қилди... Давронни кўчада тутиб олиб, камокқа тиқишди. Ёнидан анчагина наша топилган. Кейин суд бўлди, 6 йилга камашди... Балодан қутулгандай бўлдик. Лекин, негадир кўнглим ғаш эди. Одамлар назарида мен ўз эрини, отам ўз куёвини атайлаб камокқа тикқандай бўлиб қолдик... Юрак ғашлигим ҳам бекорга эмас экан... Орадан тўрт йил ўтиб, Даврон жазосини ўтаб, қайтди. Қамок одамни тарбияласа керак деб ўйлардим. Йўқ, бунақаларни гўр тўғирламаса, бошқаси чикора экан! У энди оддий наркоман эмас, гирт газанданинг ўзига айланган эди... Ўша машъум кунда ота-онам ёлғиз бўлишган, мен опамларникига кетгандим. Ўлардай ичиб, чекиб олган бу йиртқич ҳайвон тунда уйимизга келиб, ҳеч нарсадан беҳабар ётган о-т-а-м-га т-а-ш-л-а-н-и-б...

Саида бир фурсат нафасини ростлаб, рўмолининг учи билан кўз ёшларини артди, бироз ўзига келгач, пиёладаги чойдан хўплаб, лабини хўллади. Сўнг терговчиларга ўғринча назар ташлаб, ҳикоясини давом эттирди:

– ... ўн жойига пичоқ урган. Чолига ёрдам бермоқчи бўлган онамнинг ҳам кўксига ҳанжар санчилган. Ҳайвон... итдан таркаган... қутурган қонхўр бир кечада икки бегуноҳ фариштадай инсонларнинг ҳаётига зомин бўлди-я! Қандай беғубор, қандай хокисор эдилар-а! Бир кунда икки қанотимдан ажралиб, бўтадай бўзлаб қолдим... Опаларим бу кўргиликларда мени айбдор қилишди. Мендан юз ўгиришди... Юзимга туфлашди... Аслида ҳам бу касофатларга менинг худбинлигим, аҳмоқлигим, бир бетамизни дея ота-она юзига оёқ босиб, нонкўрлик қилганим... сабаб! Ота-онамдан ажралганим етмагандай, бир қориндан талашиб тушган жигарларимнинг ҳам ўз сингилларидан воз кечиши мени бутунлай довдиратиб қўйди. Бу дунёга келганимга, тириклар сафида юрганимга пушаймон бўлдим, дунёлари кўзимга тор кўрина бошлади, бошим уйга сиғмай қолди... Эмишки, Оллоҳ одамзотнинг зуваласини лойдан пишитиб бўлгач, устидан атиги бир кун қувонч ёмғирини ёғдирибди. Кейин эса қирқ кун ғам, алам селини қуйдирибди. Менинг тақдиримда эса бир умр ғам остида яшаш буюрилгани рост эканлигига ишончим комил бўлгач, чидай олмадим, сабр-бардошим чидамади...

Ўша куни эрталабдан ота-онамнинг қабрларини зиёрат қилишга бордим. Гўрларини кучоқлаб, улар билан гойибона дардлашдим... пойлаарига йиқилиб, авф этишларини сўрадим... Бу фоний дунё билан видолашар эканман тез фурсатларда нариги дунёда улар билан дийдор кўришишга ваъда бердим... Аммо ўзини ўзи ўлдириш гуноҳи азим эканини яхши билардим. Унда жаннатга тушишим, ота-онам билан юз кўришишим даргумон бўларди. Шу важдан бошқача йўл тутишим, бу дунёни тарк этишнинг бошқача усулини топишим лозим эди. Ўйлаб-ўйлаб, “эхтиётсизлик” оқибатида машина остида қолиб, ўлим топишни маъқул билдим... Уйга

қайтиб, “сафар” тадоригини кўрдим, опаларим виждон азобида қийналиб юрмасликлари учун уларга хат қолдирдим... Режамга кўра мени бирорта йўл машина “уриб юбориши” лозим эди. Ўзимни машина оёғи остига отиб, ўз жонимга қасд қилганимдан бу усулда “эҳтиётсизлик” оқибатида ҳалокатга учрашим сал бўлса-да гуноҳимни енгиллаштирар деган умиддайдим. Шуларни ўйлаб кечки пайт кўчага отландим. Серқатнов кўчанинг овлоқроқ, коронғуроқ жойини танлаб, дарахтлар панасида қулай вазиятни пойлаб кутиб турдим. Каттароқ, бақувватроқ машина ўтса, дарахт панасидан отилиб чиқиб, йўлига кўндаланг бўлмоқчийдим. Қатнов бир муддат сийраклашиб, узоқдан чироғи ялтираб бир машина яқинлашиб кела бошлади. Пайт пойлаб, машина шундоқ яқинлашган дамда дарахт панасидан отилиб чиқиб, йўлнинг қатнов қисмига ораладим... Чийиллаган овоз эшитилди... Кейин нима бўлганини билмайман... Орадан бир кун ўтиб, ҳушимга келсам, шифохонада ётибман. Оёғим бир неча жойидан синган, аъзои баданим моматалоқ бўлиб кетганди. Айтишларича, мени уриб кетган машина эгаси қочиб қолган экан. Йўл четида 10-15 дақиқа қолиб кетибман. Кўчадан ўтаётган ҳайдовчилар айримлари олдимга яқинлашишга, ёрдам беришга ҳайқишган. Айримлари эса оғримаган бошларини оғритгилари келмаган. Шунда бир “жип” келиб тўхтаб, мени шифохонага олиб келган. Бу ҳам етмагандай ўша инсон то тонггача тепамда туриб, ҳаётим учун курашаётган шифокорларга кўмак берган, керакли дори-дармонларни етказиб турган... Норпўлат акам билан танишувимиз шундай кечган... Ўшанда ҳаётимни сақлаб қолгани учун мен у кишидан ҳафа бўлгандим. Сирларимдан воқиф бўлгач, янги танишим мени танлаган йўлимдан қайтаришга ҳаракат қилди. Насиҳатлар ўз йўлига, аммо бу

ижойиб инсон кўрсатган меҳр-муҳаббат кўнглимининг зимистон хоналарини ёритгандай, муз юрагимга илиқлик бахш этгандай бўлди. Ҳаётга қизиқишим, яшашга рағбатим орта борди. Ёшимиз орасида каттагина фарқ борлигига қарамасдан ҳаётимни шу инсон билан боғлашга рози бўлдим. Шаръий никоҳдан ўтиб, турмуш қурдик... Эрим ҳамма нарсамни муҳайё қилди. Ўғилли бўлдик. Уйимизга вақти-вақти билан келиб-кечиб турсалар-да, биздан меҳрларини аямайдилар, ҳеч нарсага зориқтирмайдилар...

– Норпўлатнинг хотини сизларнинг муносабатларингиздан хабардормиди? – Санжарбек аёлни яна саволга тутди.

– Йўқ, у киши билмайдилар! Хўжайин “аёл кишининг кўнглига гумон араласа, имондан ажралади!” деб муносабатларимизни сир тутиб юрарди.

– Хўжайинингизнинг Саиджон деган танишлари ҳам бормиди?

Саида ерга қараб кулимсиради:

– Телефонига мени “Саиджон шерик” деб белгилаб қўйганди... Хотини сезиб-нетиб қолмаслиги учун...

– Тушунарли! Норпўлат аканинг яқинлари, дўстлари, ҳамкорларидан кимларни танийсиз?

– Дўстларини билмайман... уйга опкелмаган. Фақат анави... отинг қурғур нимаиди-я...

– Хўш, хўш! – сергакланди Санжарбек.

– “Полковник” дейишарди... оти тилимининг учида турибди-я... ҳа-ҳа Ялангтўш ака...

– Шунақа исм бормикан?! – деди Рамазон таажжуби ошиб. – Балки лақаби шунақадир.

– Йўқ, менга шунақа деб таништирган! Хўжайинам “Ялангтўш ака” деб чақирарди.

– Нима “Ялангтўш” ака полковникмиди? Формада юрармиди?

Амирликнинг олтин тахти изуган

– Формада юрмасаям, олдин органда ишлаган экан!

– “Полковник” қаерлик эди? Иш жойи...

– Ўзимизнинг Термизлик! Қаерда ишлашни билмайману органда ишлагани аниқ. Бир кеганда жиноятчиларни қандай тутганлигини гапириб берганди... Ёлғондан тўқимагандир ахир!

– Хўжайинингиз “полковник” билан нима иш қилганди, хабарингиз борми?

– Қайдан билай... менга гапириб ўтирибдими? Ёрдам-пордами теккандир, - деди аёл соддалик билан.

– Охирги марта “полковник” сизларникига қачон келганди?

– Как раз Тошкентга кетишидан бурун! Хаёлимда улар бирга кетишмоқчи эди... Балки у қолгандир!

– “Полковник” қанақа машинада юрарди?

– Бунисини билмадим.

– Унинг яшаи жойини биласизми?

– Қаердан билай!

– “Полковник”ни ҳозир кўрсангиз танийсизми?

– Танисам керак! Танийман шекилли...

Терговчилар яна бир қанча масалаларга ойдинлик киритгач, ортга қайтиб, Шарофатнинг олдига келишди.

– Тоқдингизларми? – қизиқсинди аёл.

– Унисини бўлмаса, бошқасини топдик, - мужмал жавоб берди Рамазон.

– Тушунмадим... Саиджонни тоқдингизларми? – деди аёл ҳайрон бўлиб.

– Топдик, топдик! Ҳаммаси жойида! – далда берди Санжарбек, сўнг кўшимча қилди. – Опа, сиз бугун Тошкентга етиб боришингиз зарур.

– Нимага? Тушунмадим...

– Биласизми, Зангиота туманида эркак кишининг жасади топилган... Балки бу бир тасодифдир, аммо айрим белгиларининг ўхшашлиги...

– Шунинг учун “қаерида нори бор эди?” деб сўраган экансиз-да! Эй Худо... бу к-а-н-д-а-й к-ў-р-г-и-лик-а! – деди аёл йиғламсираб ва дами чиққан коптоқдай ўтириб қолди. – Балки... у бошқа кишидир... Э Худо! -

– Бўлиши мумкин! Текшириб кўрсак, анигини биламиз. Сизга ва яна бир кишига кечки рейсга самолётга чипта буюртма бериб қўйилган! – гапни мухтасар қилди терговчи. – Қариндошлардан бирини ёнингизга олинг. Йигитлар кузатиб қўйишади, Тошкентда кутиб олишади. Қолган гапларни келганингиздан кейин гаплашамиз, оқ йўл!

“Полковник”ни топиш қийин кечмади. Ёши элликлардан ошган, анчагина серғайрат, бақувват, тепакал ва шоп мўйловли бу инсон узоқ муддат ички ишлар органларида ишлаганлиги боис соҳада хизмат қилаётган кўпчилик билишаркан. Гувоҳни сўроқ қилишга киришар экан Санжарбекнинг биринчи саволи шундай бўлди:

– Хужжат бўйича исмингиз Юсуф экан, нима сабабдан сизни “Полковник Ялангтўш” дейишади?

– Эйй нимасини сўрайсиз... бунинг тарихи бор, ука, тарихи узун-да, бойноғидай! - гап бошлади “полковник”. – Бунга бир йигирма йиллар бўп кетди-ёв! Бошлиқлар билан Тошкентга кетаётгандик. Бири капитан, бири катта лейтенант, мен – оддий сержант. Жиззахга етганимизда “гаи” тўхтатса бўладими? Ҳаммамиз гражданда! Шопирди хужжатида чоласи бор экан. “Гаи”нингам тоза одамига учраган эканмиз-да! Олдин бошлиқлар тушиб, бойноғидай “удостворение”

сини кўрсатиб, вахима қилишди. Гаи баччағар “конун ҳаммага баравар, машинани жарима майдонига тиқаман” деб оёқ тираб туриб олди. Дўқ-пўниса билан иш битмаслигини англаган бошлиқлар ялинишга ўтишди. Фойдаси бўлмади, “гаишник” ўлгудай ўжар экан. Қарасам иш чатоқ. Машинадан тушиб, “гаи” ходимини секин четга тортиб, ўзимни “полковник” деб танишгирдим. Келбатимни кўриб, унвонимни эшитиб, бояги йигитнинг попути пасайиб қолди. “Бизларгаям полковник бўлиш насиб қилсин!” деб ҳужжатларни қайтариб, “чест” бериб кузатиб қўйди. Бошлиқларим ҳайрон. Йўлда уларга бўлган воқеани айтиб бердим... Шу-шу олдин “полковник” деган лақаб ортгирдим. Кейинчалик қайсидир кинодаги Юсуф Ялангтўш деган қаҳрамонга ўхшаганим учунми ёки бошқа вазданми ишқилиб жарангдор лақабимиз ёнига “Ялангтўш” иборасиям қўшилиб қолди. Шуйтиб “полковник Ялангтўш” бўп қолганмиз-да!

– Тушунарли! – деди Санжарбек кулгидан ўзини тийиб. Сўнг бирдан жиддий қиёфага кириб мақсадга кўчди. – Норпўлат Алматов билан қандай танишгансиз?

– Тинчликми, ака! Ўзи нима гап? – сергакланди Юсуф.

Ҳозиргина “ука” деб турган одамнинг бирдан “ака”лаб қолиши Рамазоннинг гашини келтирса-да, суҳбатни бўлгиси келмади.

– Унчалик тинчлик деб бўлмайди. Норпўлат ака бедарак йўқолган! Шу сабабли сиздан саволларимизга ўйлаб, аниқ жавоб бериш талаб этилади!

– Албатта. Албатта! – минғирлади гувоҳ. – Балки чет эл-пет элга кетгандир... Пули бўлса бор...

– У ёғини бизга қўйиб бераверасиз! – зарда қилди Рамазон. – Сиз берилган саволларга жавоб беринг, хўпми?!

– Яхши, яхши... Норпўлат ака билан қачон танишганим эсимда йўғу... аммо уни анча йиллардан бери билардим.

Пмон-инсофли, дўлоп жигит... бойноғидай! Бировман сен-менга борганини билмайман...

– Охирги марта у кишини қачон кўргандингиз? – Санжарбекнинг сабри чидамади.

– Ҳозир ёдимда йўғ-а! Анча бўп кетди-ёв! – тўнғиллади “полковник”.

– Биздаги маълумотларга қараганда сиз у киши билан Тошкентга бирга кетган экансиз? – терговчи ўзини у ёқдан бу ёққа ташламоқчи бўлаётган гувоҳни “бўғзидан олди”.

– Ҳа, ҳа, бунга бир ойлар бўп кетди-ёв! – “полковник” истамаса-да, ҳақиқатни айтишга мажбур бўлди. – Бир кун Тошкентга кетаётган экан, “закампания” бирга бориб келайлик деб қолди, бойноғидай. Мен нима, нафақада дам олиб юрган одам, жуфтга ток, токқа жуфтмизда! “Хўп” дедим. Икки кун маза қилиб айланиб, қайтиб келдик. Бор гап шу!

– Тошкентга кимнинг машинасида кетдингизлар? Рулда ким эди?

– Машина кимники эканлиги менга қоронғу. Рулда Алишер деган йигит кетди, машина ўшаники бўлса керак-да!

– Алишер Норпўлатга ким бўларкан?

– Бунисини билмадим. Таниши бўлса керак-да!

– Сиз уни аввал ҳам кўрганмидингиз?

– Йўқ, у болани биринчи кўришим, олдин танимасдим.

– Балки у киракашдир?

– Йўғ-э, киракаш одам “Жип”да юрадим! Кўринишидан бойвачча йигитга ўхшади.

– Алишер қаердик экан?

– Мен ундан “қаерликсан” деб сўраганим йўғу, аммо гап сўзидан тошкентликка ўхшатдим. Ҳар ҳолда бу ўртанинг жигити эмаслиги аниқ.

– Машинада неча киши кетдингизлар? – навбатдаги саволга ўтди терговчи.

– Бошқа ҳеч ким йўқ эди, фақат шу учовимиз...

– Машинага бирорта юк ҳам ортганмидингизлар? – чуқурлаша борди терговчи.

– Қанақа юк? Биз енгил машинада бўлсак...

– Юкхонага бирор нарса солганмидингизлар?

– Ҳа, айтмоқчи орқага бир кресломи, столми ортгандик... Нимаиди?

– Ортилган нарсанинг кресло эканлигини қаердан билдингиз?

– Норпўлат аканинг ўзи айтганди. Кейин Тошкентга кираверишдаги постда “гаишниклар юкхонани очиб, “бу нима?” деб сўрашганди... Нима, бошқа нарса эканми? – сўради Юсуф таажжуби ортиб.

– “Гаишник”лар очиб кўришмадимми?

– Қўли билан пайпаслаб кўрди, лекин очиб ўтирмади. Креслонинг ичига бирон нарса сол...

– Сиз тушиб хизмат гувоҳномангизни кўрсатиб, ишга аралашган бўлсангиз керак-да! – гап қўшди Рамазон. – Қарға қарғанинг кўзини чўқирмиди!

Юсуф индамай ерга каради. Терговчи “хужум”ни бошлади:

– Машина ёллаб, Термиздан шунча йўлга кресло орқалаб юриш соғ одамнинг иши эмас-ку! Сиз олиб кетаётган юкларингизнинг асли нима эканлигини билган бўлишингиз керак!

– Росганам ичига бирон нарса яширинганмикан? – деди гувоҳ тарвузи қўлтиғидан тушиб. – “Ўзи очилиб-ёпиладиган, массаж қиладиган электро- кресло, Тошкентга олиб бориб созлатиб келмасам, бу ерда устаси йўқ” деса, ишониб ўтирибман, қаердан билай. Аммо... Норпўлат ака унақа одам

эмасди! Бунақа бемаза ишларга аралашади деб ўйламагандим...

– Хўш, йўлда нима ҳақида гаплашдингизлар? – Санжарбек савол беришда давом этди.

– Улар иккаласиям жим кетишди. Асосан мен гапирдим.

– Қаерларда тўхтадинглар?

– Деярли тўхтамадик. Самарқандда бироз гидириб, нон олдик. Кейин Тошкентга кираверишда постда...

– Тошкентга қаерга бординглар?

– Мен Тошкентни унча яхши билмайман. Алишер йўлни билса керак-да, тўғри бир стоянкага бориб тўхтади. Кейин биз Норпўлат ака билан бошқа машинага ўтириб, меҳмонхонага кетдик.

– Кресло машинада қолдими?

– Ҳа, Норпўлат акадан “креслонгизни олмайсизми?” десам, “Алишер устага ўхшатиб, кетишимизга тайёрлаб қўяди” деди.

– Тўхтаган жойларингиз қайси туманда, кўчаси ёдингизда қолганми?

– Э, кўчасига ким қарапти! Лекин ёнида метро бекати бор эди... ҳа, яна тўр томонида телевидение минораси кўринди.

– Алишернинг машинаси давлат рақами ёдингиздами?

– Адашмасам 10 КА 30 33 эди, ҳа, ҳа худди шундай!

– Кейин сизларни телевидение тўхташ жойидан олиб кетган машинанинг давлат рақами-чи?

– Тўғриси, эътибор қимаппан. Машина тайёр турган экан миндик, кетдик. Қарашгаям вақт бўлмади.

– Машина эгаси Норпўлат акага танишмикан?

– Менимча, таниш эмас. Кимдир олдиндан чақириб қўйган, бирортасининг шафёримикан деб ўйладим.

– Исми ёдингизда йўқми?

– Исмини ким сўрапти.

– Кейин қаерга бордингизлар?

– Бояги машинада мехмонхонага бориб, нарсаларимизни жойлаб, “Манас” деган ресторанда кулчатоёни уриб, дам олдик... бойноғидай...

– Қайси мехмонхонага тунадингизлар?

– Ўша “Манас” ресторанига яқин, кичикроқ гастинца экан... отиям ёдимда йўқ... уч қаватмиди, тўрт қаватмиди... Норпўлат аканинг бир опахандасиники экан ишқилиб...

– Кейин нима бўлди?

– Эрталаб турсам, Норпўлат ака хонасида йўқ. Телефон қилсам, жавоб бермади. Бир ўзим пастда нонушта қилдим. Тушга яқин шеригим қайтиб келди. “Ука, хафа бўлмайсиз, режаларимиз сал ўзгариб қолди, сиз самолётда кетаверасиз, мен ишларни битириб, уч-тўрт кунда қайтадиган бўлдим” деб қолди. Хўп дедим! Кечки рейс билан Термизга учиб кеп кўйдим...

– Эртаси куни Алишерни кўрмадингизми?

– Йўқ, уни бошқа кўрмадим.

– Норпўлат ака билан кейин телефонда сўзлашдингизми?

– Йўқ, кейин гаплашмадик.

– Хизмат ҳақиға нима берди?

– Тушунмадим, қанақа хизмат? – Юсуф талмовсиради.

– Ҳа, энди қимматбаҳо молни бехатар Тошкентгача кузатиб борганингиз ҳақини айтаяпман! – терговчи аниқлик киритди.

– Қанақа қимматбаҳо мол? Шалтоқ креслони айтаяпсизми?

– Эътиборингиз учун ўша сиз “шалтоқ” деётган кресло олтидан ясалган экан? – деди Рамазон кўзини лўқ қилиб.

– Қ-а-н-а-қ-а ол-тин? Ҳ-а-з-и-л-л-а-ш-а-я-п-с-и-з-ми, ука! – деди гувоҳ тили калимага келмай.

– Биласиз, биз ҳазил қилмаймиз! – босиқлик билан гап бошлади Санжарбек.

– Чиндан ҳам ўша кресло олтин бўлиб чиқди. Норпўлат пўлда қўлга тушиб қолишдан кўрқиб, атайлаб сизни ёнига олган. Бунинг учун сизга яхшигина ҳақ тўлаган бўлиши керак!

– Хммм... шунинг учун экан-да! Кетишда қўлимга 300 доллар қистирганди, - деди “полковник” шалпайиб. – Мен буни бошқа нарсага... мен билан қайтиб кетолмагани учун хижолат бўлиб берган деб ўйлагандим. Аммо, креслонинг олтиндан экани етти ухлаб тушимга ҳам кирмаган...

– Мана кўрдингизми, сиздан қандай фойдаланган! – хотима қилди терговчи. – Сиз эса собиқ ички ишлар ходими бўла туриб, чув тушиб ўтирибсиз. Огоҳ бўлиш керак, жаноб “полковник”, огоҳ бўлишимиз керак!

– Энди кўрмайсизми, бойноғидай... Норпўлат акани тузук одам десам... Мен уни жуда хурмат қилардим, ишонардим... одамнинг оласи ичида деб тўғри айтишган экан-да!

– Муқаддам ҳам Норпўлат сизнинг бундай холис хизматингиздан фойдаланган эдимиз?

– Йўғ-э, Худо сакласин! Бир бўп қолди, бўп қолди-да! Аммо, бу писмиқнинг шунча тиллани қаердан олганига ҳайронман! Товба... Бу эмони бедарак йўқолган деяпсизлар... Тушунмай қолдим!

Терговчилар яна бир қанча саволлар билан “полковник”нинг “сувини сиқиб қўлига беришди”. Зарурият бўлганда чақириш шарти билан унга кетишга рухсат қилишди.

– Хўш, мухтарам терговчи Сиз нима деб ўйлайсиз, “полковник” чиндан ҳам Норпўлатнинг режасидан беҳабар бўлганми? – Санжарбек шеригини мунозарага чорлади. – Ёки бизнинг қулоғимизга лағмон илмоқчими?

– Менимча, бу лапашанг ҳеч нарсадан хабари бўлмаган. Норпўлат Тошкентга нима олиб кетаётганини айтганда, Юсуф бунга унамаслигини ёки каттароқ хизмат ҳақи талаб қилишини билган. Шу сабабли уни Тошкентга “бир маза қилиб айланириб келиш”га кўндирган. Унинг формада машинанинг олд ўриндиғида кетиши, товарнинг манзилга эсон-омон етиб боришига кафил бўлишини тўғри тушунган.

– Ҳа, сиз ҳақсиз! – деди терговчи деразадан ташқарига тикилганча. – Норпўлатнинг хавотири тўғри чиққан. Агарда “полковник” бўлмаганда Тошкентга кираверишдаги постда милиция ходимлари креслони кўриб, “хитланиб” қолиши мумкин эди.

– Санжар ака иш-иш билану қоринлар ноғора чалиб юборди-ку! – ўрнидан кўзгалди Рамазон. – Қорин оч қолганда каллага жўяли фикр ҳам келмай қоларкан!

– Кетдик, қолган гапларни...

– Фақат “овқат устида гаплашамиз” деманг! Тановул пайти чиройли гаплардан суҳбатлашайлик!

– Хўп, сиз нима десангиз шу! – жилмайди Санжарбек. – Фақат Фахриддин Каримовичга кўнғироқ қилиб, ахборот бериб қўйсақ бас!

Шарофат таниб олиш учун кўрсатилган мурдани кўздан кечириб, ўзини тугулмай бўкириб йиғлаб юборди. У майитнинг бўйнидаги норидан ташқари бўксасидаги нўхатдай холни кўриб, марҳум эри эканлигига юз фоиз иқрор бўлганди.

Фахриддин ўзини у ёқдан бу ёққа ташлаб, дод-фарёд қилаётган аёлга далда беришга уринар экан, ўз навбатида пайтдан фойдаланиб, унинг “оҳ-воҳлари” самимий ёки сохта эканлигини аниқлашга ҳаракат қиларди. Негадир унинг хаёлида Норпўлатнинг ўлимида аёлининг қўли бордай туюларди. Бунга балки Шарофатнинг эрининг бедарак йўқолгани ҳақидаги хабарга анча пайтгача ишонмасдан бепарво юрганлиги, ўзини ҳеч нарса бўлмагандай тутиб келганлиги, ваҳимага берилмай ўзини сипо тутганлиги сабаб эди. Терговчи иш тажрибасидан бахтсизлик олдида ҳар ким ҳар хил вазиятга тушишини яхши билса-да, бу аёлнинг ҳаддан ташқари “кенг феъллигимми ё хотиржамлигимми” - у ҳақда шундай хулосага келишга асос бўлганди... Орадан бироз вақт ўтди. Аёлни зимдан кузатиб турган терговчи унинг хатти-ҳаракатларида сохталик, нотабийлик кўрмади. Шунга қарамасдан аёл кишининг макри қирқ туяга юк бўлади деганларидек, унинг айёрлик қилаётган бўлиши муминлигини ҳам истисно этмади.

Ўтказилган суд-тиббий, кимё экспертизалари хулосасига кўра Норпўлатнинг ўлими орқа миясига қаттиқ жисм урилиши оқибатида келиб чиққанлиги, кейинчалик юзини таниб бўлмас даражага келтириш учун H_2SO_4 кислотасидан фойдаланилганлиги маълум бўлди. Бундан ташқари, мутахассислар мурданинг танасида кўп сонли жароҳат излари борлигини аниқлаб, марҳумнинг ўлимидан олдин жисмоний қийноқққа солингани, шунингдек, тананинг озиб-тўзиб, қовурғаси кўриниб қолганлиги ва ички аъзолари таҳлили асосида унинг анча пайт оч қолдирилганлиги ҳақидаги хулосани берди.

– Мана жиноятнинг мотивиям равшан бўлди. Энди уни ким содир этганлигини аниқлаш қолди, - деди Фахриддин ҳозиргина эшикдан кириб келган тезкор ходимга қарата.

– Мотив-ку аниқ, аммо қотилни топиш осон кечмайдиган кўринади! – деди Ўткирбек кўлидаги бир варақ қоғозни терговчига узата туриб. – Анови “полковник”нинг кўрсатмаси бўйича уларни Тошкентга олиб келган давлат рақами 10 КА 30 33 бўлган “Жип”нинг кимга тегишли эканлигини аниқлаш мақсадида сўров бергандик. Бахтга қарши давлат рақами сохта бўлиб чиқди. Рақам эгаси Эрдон бобо ўзига тегишли “Москвич” русумли 1981 йилда ишлаб чиқарилган ва яроқсиз ҳолга келиб қолган машинасини бир йил олдин 100 доллар эвазига биттасига бериб юборганини тан олди. Машинани олган шахс фақат унинг давлат рақамидан фойдаланишни мақсад килгани аниқ.

– Шунақа денг! Машина олди-сотди қилинмаган эканми?

– Товуқ катаги бўлиб ётган шалтоқ машинани расмийлаштириш кимнинг газагига дори! Бу ҳам майли, на чол, на унинг болалари харидорларнинг кимлигиниям билишмайди. “Шаҳарлик олифта йигитлар эди” дейишдан нарига ўтишолмади. Ҳатто исмини ёдида сақлаб қолмаган.

– Ҳа, ҳа! Демак, “Жип”ни бошқариб келган кимсанинг “Алишер” эканлиги ҳам ёлғон бўлиб чиқади-да! – хулоса килди гуруҳ раҳбари.

– Машинанинг рақамини сохталаштирган қаллоблар исмини тўғри айтармиди! Ҳаммасини олдиндан пиширишган бу хумпарлар!

– Ўткирбек, сиз зудлик билан Термиз-Тошкент йўлидаги барча постларга сўров юбориб, 10 КА 30 33 рақамли автомашина камерага тушган-тушмаганлигини аниқлаш чораларини кўринг. Балки Термизга боришда объективга тушгандир.

– Есть! – тезкор ходим ўрнидан туриб, кетишга чоғланди. Гуруҳ раҳбарига бирор нарса демоқчи бўлиб оғиз

жуфтладию, сўнг фикридан қайтди шекилли бошини қаттиқ бошиқ томонга юрди.

Фахриддин зийрак эмасми, Ўткирбекни тўхтатди:

– Нимадир демоқчисиз шекилли!

– Ҳа, мен бир нарсага ҳайронман. Норпўлатни ўлдириш нимага керак бўлган бўлса! Олтин тахт қўлдан кетгани аниқ. Бошқа тилласи қолмагани факт. Келишмовчилик нимадан келиб чиққанига ақлим етмай турибди... Боя мотив аниқ деганингизда шуларни ўйлаб қолгандим.

– Яхши савол! – Фахриддин ўрнидан туриб, суҳбатдошига яқинлашди. – Биласизми, мен бу масалани туни билан ўйлаб чиқдим. Ҳақиқатда олтин тахт қўлга тушиб, танг аҳволда турган пайтда жиноий шерикларнинг бир-бирига қасдлашиб қолиши учун жиддий сабаб, инкор қилиб бўлмас асос лозим бўлади. Воқеалар ривожини қаранг: Норпўлат ўзида мавжуд олтинларни янада қимматроқ нархда сотиш мақсадида ҳамкор излаб, қотилни (келинг уни ҳозирча бир киши деб тасаввур қилиб турайлик) топган. Улар биргаликда олтинларни хорижга чиқариб сотишга ва каттагина даромад олишга эришган. Навбатдаги товар олтин тахт бўлган. Аммо у чегарада қўлга тушган. Прокуратура бу иш билан шуғуллана бошлаган. Шундай пайтда Норпўлат шерикларидан олтин тахтни топиб беришни талаб қилиши ёки унинг зиёнини қоплашни сўраши ақлга сиғмас иш. Мабодо Норпўлат очкўзлиги тутиб, шундай қилганда ҳам қотил унинг талабини рад қилганда ҳеч нарса қилолмаган бўларди. Органга хабар қилай деса, ўзи ҳам шерик, чоҳга бирга тушиши турган гап. Балки нифок қотилнинг биринчи “операция”дан тушган пулдан Норпўлатга тегишли ҳақни бермаганлиги оқибатида келиб чиққан бўлиши мумкин, деган тахмин ҳам бор. Бироқ, Норпўлатдай тадбирли, пухта одамнинг биринчи “операция” учун ҳақ олмасдан туриб, иккинчи “операция”га, яъни олтин

тахтни чет элга олиб кетишларига рози бўлишига ишониш қийин. Ундай ҳолатда менимча, фақат битта сабаб қолади? Қотилларнинг иштаҳаси очилиб кетиб, мархумдан хазинани бугунлай топширишни талаб қилган. Улар Бухоро Амирининг йўқолган хазинаси ҳақида билишган. Норпўлатнинг бу хазинага алоқадорлигини тахмин қилишган ва ундан хазинани топиб беришни талаб қилишган. Шўрликнинг тушунтиришлари жинойтчиларга лоф туюлган ва зўр бериб хазинани топиб беришни талаб қилишда давом этишган. Яхши гаплар қор қилмагач, қотилларнинг жисмоний куч ишлатишдан ўзга чоралари қолмаган...

– Яхши тахмин, - тан берди Ўткирбек. – Анча ишончли. Аммо жинойтчилар Амирликнинг хазинаси ҳақида қаердан эшитган бўлишлари мумкин. Ҳар ҳолда Норпўлатнинг ўзи айтмагандир!

– Жинойтчилар ҳам анойи эмас! Шунча ишни ҳамирдан қил суғургандай тўқис ва беҳато уддалаган шоввозлар учун Амирликнинг йўқолган хазинаси тўғрисида маълумот тўплаш қийин иш эмас.

– Майли шундай бўлган ҳам дейлик, бироқ Норпўлатни ўлдиришдан нима наф! Ўлганлар гапирмайди-ку! Бор сирларини ҳам ўзлари билан олиб кетади. Жинойтчилар ўзларининг жонларини хавф-хатарга қўйиб, қотилликка қўл урганлари мантиқсизликдан бошқа гап эмас!

– Албатта, гапингизда жон бор! Мен ҳам бу ҳақда кўп ўйладим. Норпўлатнинг ҳамкорлар томонидан ўлдирилиши ақлсизликдан бошқа нарса эмас. Бу ё бир тасодиф ёки ҳали бизга номаълум бўлган шахсларнинг кирдикори бўлиши ҳам мумкин.

– Фахриддин ака, бир савол берсам хафа бўлмайсизми? – Ўткирбек кўкқисдан гапни бошқа тарафга бурди.

– Ҳар ҳолда ҳафа қиладиган савол бермассиз? – кулимсиради гуруҳ раҳбари.

– Сизлар ҳар бир ишни шунақа шошмасдан... берилиб... маромига етказиб дейдими, икир-чикиригача майдалаб... тергов қиласизларми ёки бу иш назоратга олингани учунми...

– Терговнинг бундан бошқа усули борлигини билмас эканман! – кесатди терговчи. – “Назоратга олинган” деганингиз ҳам ҳуқуқшунос кишининг гапи эмас!

– Олтин билан боғлиқ бўлгани учун балки юқоридан назоратга олинганмикин демоқчийдим-да! – ўзини оқламоқчи бўлди изқувар.

– Терговчи, изқувар ҳар бир ишга, катта ёки кичиклигидан, муҳим ёки номуҳимлигидан, сиз айтмоқчи назоратга олинган, олинмаганлигидан қатъий назар, виждон амри ва қонун тақозоси билан ёндашмоғи лозим. Зеро, жиноятни фош этиш ва жазо муқаррарлигини таъминлаш терговнинг асосий вазифаси.

– Биласизми, Фахриддин ака, ҳамма терговчилар ҳам сиздек куюнчак эмас! Айниқса туманларда иш кўп бўлади. Ҳар бир ишни бунақа майдалаб, рисоладагидек тергов қилишга вақт етмайди. Ҳатто айрим, одам ўлдириш жиноятлари бўйича ҳам ошиб борса, бир ҳафта - ўн кун тергов-қидирув ишлари жадал олиб борилади. Шу пайтда жиноят очилса, очилиб қолади, бўлмаса, кейин терговчи ва изқуварларга бошқа янги жиноятлар берилади ва энди борлик-қатъибор уларга қаратилади. Эски жиноятлар эса бироз эътибордан четда - панада қолиб кетади... Бу ерда ишнинг кўплигию, вақтнинг тифизлигини ҳам инobatга олмай иложимиз йўқ.

– Ўткирбек, кўйинг, булар баҳона бўлолмайди. Биз ҳам осмондан тушмаганмиз. Туманда, вилоятда ишлаганмиз. Ўшанда ҳам терговни шу усулда олиб борганмиз! Қонундан

чекинмаганмиз. Баҳона қидирмаганмиз! Ҳаммаси одамнинг ўзига боғлиқ. Яхшиси, бунақа кусурдан қутулиш йўлларини ахтарсангиз бўларди.

– Ҳа, Фаҳриддин ака-эй! Сизга қойилман! – тан берди изкувар. – Қанийди, ҳамма терговчилар ҳам сиздай билимли, малакали ва ўз ишига фидойи бўлса! Бизга ҳам осон бўларди. Унда биз изкуварлар ҳам укувсиз терговчиларнинг мантқиқсиз топшириқларини бажаришдан қутулган бўлармидик!

– Ҳа, ҳар бир киши ислоҳотни ўзидан бошлаши лозим! – жилмайди терговчи.

Санжарбек самолётдан тушиб, тўғри уйига келди. Сафардан қайтиши якшанба кунига тўғри келганидан фойдаланиб, дам олиш кунини оиласи билан ўтказишни олдиндан режалаштириб олганди. Мафтунахон эрта тонгдан туриб олиб “адам қачон келади?” дейишдан чарчамаётган Муслимани кийинтириб, тайёр турарди. Ота эшикдан кириши билан истикболига югуриб чиққан қизалоғини даст кўтариб эркалади, сўнг хўжасининг келишига дид билан кийиниб олган хотини билан кўришди.

– Вой, менинг гўзалларим-эй! Қани қаерга борамиз? Тилакларингизни тиланг!

– Сийкка, ҳайвонот боғига, пайкка! – эркаланди Муслима адасининг бўйнига ёпишиб.

– Хўп бўлади, Маликам! Яна нималарни кўнгиллари тусайди, амрингизга мунтазирман! Шохона тушлик ёдларидан чикмадими? – ҳар доимгидек сеҳрли сўзларни такрорлади ота.

– Табака обейасиз, мойожний... шоколад... яна... – қизча бармоғини букиб санашга тушди.

– Бўлди, бўлди, – ҳаммасига улгурарканмизми?

– Ана шунақа-да, ойда-йилда бир кўчага олиб чиққанингиздан кейин бечора қизнинг ҳамма дарду ҳасратлари тўпланиб қолганда! – гап қўшди Мафтунахон қошларини учириб. – Шунга бир йиллик ҳақини олиб қолмоқчи бўлаётгандир-да болапақир!

– Дарвоқе, гўзалим кўринмайди, – Санжарбек тўнғичини излаб қолди.

– Гўзалингизни кеча холажони олиб кетганди, бугун кечга қайтиб келади.

– Демак, адасини соғинмаган!

– Меен адамни ш-у-н-ч-а с-о-ғ-и-н-д-и-м, – эрқаланди Муслима бармоқларини ёйганча.

Кулишди. Уйдан чиқишда Санжарбек хотинига суқланиб қараб, эшитилар-эшитилмас “сиз билан кейинроқ алоҳида гаплашамиз!” деб қўйди.

– Ҳа адажон, ойим билан бий гаплашиб қўйинг, кеча мени уйди! – шикоят қилди Муслима қовоғини ясама уйиб.

– Ҳа сен шайтон қиз-а, қачон урдим сен чақимчини! – ўпкалади она.

– “Боғчага боясан” деб уйишган ким?

– Боғчага бормайман дея хархаша қилган ким?

– Ҳали бизнинг малика боғчани ёмон кўрадимиз? – деди Санжарбек қизалоғини кучоғидан қўймай.

– Ёмон кўйаман, ёмон кўйаман!

– Нега ахир? Боғча яхши-ку!

– Каша бейади, ухлатади...

– Кашанинг нимаси ёмон экан, мазали таом! Ҳамма болалар ухлаб дам олмаса, чарчаб қолишади, бурунлари пучук бўлиб, хунук бўлиб қолишади!

– Уларнинг нимаси ёмонлигини билмадим, – гапга қўшилди Муниса. – Аммо, муҳтарама қайнонамнинг

гапларига қараганда ўзлари ҳам болалигида айнан шу важдан боғчани хушламаган эканлар! Отасининг боласида!

— Ҳа кизим, бу ойингиз ҳақиқатда ёмон бўлиб кетибдилар, бир гаплашиб қўймасак бўлмайдиган кўринади! — деди Санжарбек жилмайиб.

Аввал ҳайвонат боғини, сўнг паркни айланиб хийлагина хориган оила аҳоли ўртасида “уголок” номи билан машҳур кафедра тушлик қилишди. Кейин қизларининг талабига биноан кинога киришди. Муслима ухлаб, эр-хотин ҳинд киносини томоша қилиб, маза қилишди. Сайрдан қайтишаркан Мафтунанинг қалбида жуфти ҳалолдан фахрланиш, турмушидан қониқиш хисси, Санжарбекнинг кўнгида ниҳоят ваъдасининг устидан чиқиб, дам олиш кунини оиласи бағрида мазмунли ўтказишга имкон туғилганидан қувонч туйғуси зоҳир эди..

Одатдагидек ишга барвақт келган Фахриддин Каримович Санжарбекнинг хонаси эшиги очиқ турганини кўриб, хаёлидан “етиб келибди-да!” деган ўй ўтди ва ичкарига мўралади:

— Э-э-э Санжарбек, нима бало, келин уйга қўймадиларми дейман! Каллаи саҳарлаб ишдасиз..

— Ассалому алайкум, устоз! — сакраб ўрнида туриб пешвоз чиқди шогирд. — Бир кун бўлса-да сиздан барвақтроқ ишга келсак дегандик-да! Шундаям гапга қолиб ўтирганимизни айтмайсиз!

— Ваалейкум ассалом! Кўнгил душман-да, Санжарбек! Келиннинг жаҳли чиқиб... яхши келдингизми? — Фахриддин шогирдини бағрига босиб кўришди.

— Раҳмат, устоз! Кеча келгандим. Ҳар ҳолда келинингиз уйдан қувиб солмасин деб дам олиш кунини уларга бағишладик!

– Хўп савоб иш қилибсиз-да, мавлоно! Оила - муқаддас! Хотин - мукаррам, фарзанд - азиз! Уларнинг кўнглини бир кунгина овламоқ юз кунлик хотиржамликнинг гаровидир. Хўш, Сурхондарё томонларда нима гаплар?

– Телефонда гаплашганимда айтганимдек, - овозига расмий тус берди шогирд, – Сурхондарёда қиладиган ишимиз қолмади шекилли! Норпўлатнинг олтинлари тугаган, тилло тахт Тошкентда, Шарофат ва Саида билан ишланди...

– Жиноятчиларни Тошкентдан қидириш лозим демоқчисиз-да!

– Шунақага ўхшайди! Сизда бошқача...

– Сиз ҳақсиз! – Фахриддин ёнидаги столга ўтириб, шогирдига ҳам “ўтиринг” ишорасини қилди. - Менимча, қотиллар чиндан ҳам тошкентлик. Аммо, кўп йиллик тажрибамиздан келиб чиқиб, Норпўлатнинг ўлимида унинг хотинларидан бирининг қўли бўлиши мумкин деб ўйлагандим. Сизнинг уларнинг ҳар иккисини салкам фаришта қилиб қўйишингиз мени фикримдан қайтаргандай бўлди. Шундай бўлсаям, улар билан яна бир бор шуғулланиб кўришимиз лозим деб ҳисоблайман. Бошида менга ҳар иккаласининг ўзини тутишида қандайдир нотабийлик, шубҳали жиҳатлар бордай туюлганди. Кейинчалик сиз билан гаплашганимдан сўнг уларнинг айримларига жавоб топгандай бўлдим. Шундай бўлсаям, бу опалар билан жиддийроқ ишлаб кўришимиз лозим. Аёл кишининг макри қирқ туяга юк бўлади дейишади алломалар!

– Ҳақ гап! Ростини айтсам, бошида менга ҳам шундай туюлганди, - маъқулади Санжарбек. – Улар билан суҳбатлашгач, фикрим ўзгарди. Опаларга эътироз қилишга арзигулик асос қолмади.

– Дарвоқе, - Фахриддин жиддий гап айтмоқчидай шогирдига юзланди, – Алмат бобонинг ўғлига қолдирган

мактубини қайта-қайта ўқиб чиқиб, бир жумласига ақлим етмай қолди. Менга ёд бўлиб кетган жумлаларда қандайдир сир борга ўхшамайдими? “Ёдингда тут, юзингни қиблага буриб, дуода бўлсанг давлатингга давлат қўшилади. Менинг коримга ярай олмаган бу хазина сизларга асқотишига, менинг тинчимни ўғирлаган олтинлар сизларга хузур-ҳаловат олиб келишига умид қилиб қоламан”. Бу нима дегани? Чол нимага шаъма қилапти? “Юзингни қиблага буриб...”, “дуода бўлсанг”, “давлатингга давлат қўшилади” деган ибораларнинг тагида бошқа бир маъно ётмаяптими? Сиз...

– У-с-т-о-з би-ла-сиз-ми? – деди Санжарбек. – Ўша куни ертўлага кирганимда негадир мактубдаги сиз айтган жумлалар менинг ҳам калламга уриб қолди. Чол бекорга “юзингни қиблага бурсанг” демаяпти-ёв деган хаёлда ертўланинг қибла тарафини роса синчковлик билан кўздан кечирдим, кўлим билан пайпаслаб, бирорта ёриқ ёки из ахтардим. Афсуски, бирорта шубҳали жой топилмади. Муқаддам тергов қилган ишларимиздаги Али Кушчининг сирли ишоралари, Аҳад Ботировнинг тилсимотга тўла хатларидан кейин одам ҳар бир ёзувга шубҳа билан қарайдиган бўлиб қоларкан.

– Шунақа денг! Демак, ертўланинг қибла тарафини яхшилаб текшириб кўргансиз! Аҳа, балки чол уйининг қибла томонини кўзда тутгандир. Уйининг қибла томонида нима борлиги ёдингиздами?

– Қибла томони... кунботар тараф бог эди чамамда! Устоз, нима, сиз Алмат бобо хазинанинг бир қисмини бошқа жойга яширган деб ҳисоблаяпсизми?

– “Давлатингга давлат қўшилади” деганда бундан бошқа нимани тушунса бўлади? – саволга савол билан жавоб қайтарди Фахриддин.

— Мен ҳам шундай ўйлагандиму кейин балки чол такводор бўлса, ўғлига “мусулмончиликни маҳкам тутсанг, кам бўлмайсан!” демокчи бўлса керак деган ўйга бордим. Қолаверса қишлоқи, оми бир чолнинг бунақа нарсаларга фаҳм-фаросати етишига ишониш қийин.

— Ҳой, ҳой, асло унақа дея кўрманг! — Фахриддин ўрнидан кўзгалди. — Ахир биз Алмат бобо тўғрисида нималарни биламиз? Унинг ақл-заковати, фаҳму фаросатига беписанд бўлишимиз тўғри эмас! Бугун бошли карвондан ёлғиз ўзи омон қолган, чексиз хазинанинг сирини билган ҳолда бир умр ичида сақлаб келишга иродаси етган, ўзи нояор аҳволда бўлса-да, тишини тишига қўйиб, шунча йиллар камбағаллик азобига чидаб келган, тоғдан ими-жимиди шунча хазинани олиб тушиб, ишончли жойга яширишни уддалаган, олтинлардан ўзи баҳраманд бўлмасада, фарзандларини баҳраманд қилиш йўлини топган бу “оми” одамни қишлоқи деб бўладими? Алмат бобонинг ўқинишга имкони бўлмасада, анчагина ақлли, зукко ва уддабурон одам бўлгани аниқ. Нима бўлгандаям бу масала жиддийроқ эътибор беришимизга тўғри келади!

— Ҳар галгидай сиз ҳақсиз, устоз! — таслим бўлди шогирд.

— Яхши, яхши! Бироздан сўнг чиқинг, батафсил гаплашиб оламиз, - Фахриддин ўтирган стулини тўғирлаб, эшик томонга ишдамлади.

Санжарбек жойига чўкиб, хаёлга толди: “Устознинг гапларида жон бор. Бунақа масалаларда унда қандайдир интуиция бор-а! Кўпинча тахминлари тўғри чиқади. Бунга сабаб тўғри мушоҳада юритиши, мантиқий хулосаларга асосланиши бўлса керак. Ҳақиқатда Алмат бобони “оми” деб бўлмайди! Унинг қобилиятига етарлича баҳо бермаслик хато бўларди! Мақтубдаги сирли жумлалар замирида қандайдир

тилсимот яширинган бўлиши эҳтимолдан ҳоли эмас. Афсуски, чолнинг нима демоқчи бўлаётганини англаб етиш мураккаб масала. Бу жумбоқни ечсак, кўп нарсаларга ойдинлик киритилармиди? Устоз бу масалани бекорга кўтармади-ёв! Ниманидир кўнглига туйгани аниқ. Одатда у бирор бир масалада фикр билдиришдан олдин чуқур мушоҳада юритади, ҳаммасини тарозига солиб, чамани тўғри олади. Балки у мен илғай олмаган қайсидир жиҳатни пайқаб қолгандир...”.

Шогирд ҳақ эди. Фахриддин чиндан ҳам мактубдаги сирли жумлаларга катта умид тиккан, уларнинг ечимига доир бир қанча тахминларни юрагига тугиб қўйганди. Шу сабабли воқеа жойига бориб, ҳаммасини ўз кўзи билан кўриш режасини туза бошлаганди. Санжарбек билан бўлган мулоқотлардан сўнг қатъияти ортиб, эрта кунни кеч қилмасдан эртагаёқ Сурхондарёга жўнашга қарор қилди. Хаёлида Алмат бобо яширган хазина оёқ остидан чиқадигандай эди...

Тушга қолмай Дарбандга етиб келган терговчилар аввал Норпўлатнинг уйига кириб, бошдан оёқ кўк – мотам либосига ўралган Шарофатга таъзия билдиришди. Куръон тиловат этилиб, ўтганлар ҳақида дуо қилинди. Сўнг Санжарбек мулойимлик билан азали аёлга яна бир бора хазина яширилган ертўлани кўздан кечириш зарурияти пайдо бўлганлигини айтиб, муддаони тушунтирди.

– Сизлар эримнинг қотилини излаяпсизлар десам, тагин шу ертўла ўлгурга ёпишяпсизларми? – норозилик билдирди аёл йиғламсираб. – Нима, бизларни эл ичида шарманда қимоқчисизларми? Хўжайиннинг гўри совимасдан сизлар

билан ўралашиб юрганимни кўрса, одамлар нима деб уйлайди! Ўлган – ўлди кетди, яна нима дейсизлар!

– Узр опагон, бу тергов учун жуда муҳим. Зурурият бўлмаса, азали одамни безовта қилмаган бўлардик. Қотил очикда юрибди. Уни топиш учун кўлимиздан келган ишни қилаяпмиз.

– Бир нарсани неча марта кўриш мумкин? Ахир яқинда ўзингиз миридан-сиригача...

– Тўғри! Аммо айрим нарсаларга ойдинлик киритиш лозим бўлиб қолди. Кўп вақтингизни олмаймиз.

Шарофат истар-истамас терговчиларга эргашди. Айни тушлик пайти бўлгани учун Алмат бобонинг эски ҳовлиси атрофида кўни-кўшнилар кўринмади. Машинани эшик олдида қолдириб, ичкарига киришди. Уй эгасини ташқарида қолдириб, терговчилар ўқувчига таниш ўша ўра орқали ертўлага гушишди. Фахриддин телефон чироғини у ёқдан бу ёққа қаратиб, аланглар экан, ертўла тасаввур қилганидан ҳам антиқа ва сирли эканлигига амин бўлди. Санжарбек “гид”лик қилиб, устозига бу сирли маскан ҳақида билганларини айтиб берди.

– Мана бу томон қибла экан, - деди шогирд рўпарадаги девор тарафга ишора қилиб. – Аммо айтганимдай бирор жойида шубҳали из йўқ.

Фахриддин шогирди кўрсатган тарафни чироқда ёритиб, деворнинг ҳар бир қаричини диққат билан қараб чиқди. Ҳеч нарса тополмади шекилли худди шундай бошқа деворларни ҳам назардан ўтказди.

– Сиз ҳақсиз, - деди ниҳоят устоз Санжарбекка қараб. – Бу деворларда ёриқ ҳам йўқ, из ҳам. Туйнук бўлганда жойи билиниши лозим эди. Ҳар ҳолда оддий кўз билан қараганда шунақа. Менимча, мутахассисларни жалб қилиб, яхшилаб чиғириқдан ўтказсақкина бирор натижа чиқиши мумкин.

Рамазонга кўнғироқ қилинг, тегишли экспертларни асбоб-анжомлари билан олиб келсин. Ертўладан ташқари ҳовлини ҳам обдон текшириб чиқишга тўғри келади.

Мутахассислар келгунга қадар очиқ ҳавода кутиб туришни афзал билган терговчилар уриниб-суриниб ташқарига чиқишди. Терговчиларнинг яна кўшимча одамлар чақираётганини эшитиб, Шарофатнинг жаҳли чиқди:

– Сизларни тушунмай қолдим. Ўзи нима қидираяпсизлар бу ертўладан! Ҳамма нарса олиб кетилган бўлса! Айланиб келиб шу жойга япишасанлар!

– Бир йўла шу масалани охирига етказиб қўййлик деган ўйда мутахассислар чақирдик. Улар бир қараб беришса, сизни қайта безовта қилмасдик, узр энди! – деди Санжарбек кўлини кўксига қўйиб.

– Ўзи акангиз тўғрисида ҳар хил миш-мишлар болалаб турганда сизларники ошиб тушаяпти-да! Эл олдида шармандамиз чиқмаса гўргайди! – тўнғиллади аёл.

– Қанақа миш-миш? Одамлар нима деётганмиш? – Санжарбек атайлаб “оловга ўт сепди”.

– Нима дерди, Норпўлат хазина тонган экан, шу олтинлар охири ўзининг бошига етибди, дейишаётганмиш... Одамлар оёғи билан эмас тили билан юрадиган бўлиб кетишган.

– Ахир хўжайинингизнинг хазина топгани ёлғон эмас-ку!

– Топган бўлса, отасининг меросини топди, ўғирлик қилмапти-ку! - деди Шарофат тумтайиб.

– Хазина халқники бўлган, яъни унинг эгаси давлат ҳисобланади, - Санжарбек ҳам паст кетгиси келмасди. – Норпўлат ака олтинларни давлатга топшириши лозим эди.

– Н-и-м-а де-моқ-чи-сиз, ўлган одамни айбдор қилмоқчимисиз... ққа-мат-моқ-чи-ми-сиз?! Мана мени қаматинг! – деди аёл жазаваси қўзиб.

– Опа, Санжарбекни сал нотўғри тушундингиз. Биз сизларни айбдор қилмоқчи эмасмиз. Мақсадимиз котилни топиш, жазолаш, қонун устуворлиги ва жазо муқаррарлигини таъминлаш! – деди Фахриддин Каримович баҳсга барҳам бериш мақсадида мулойимлик билан.

Орадан икки соатча вақт ўтиб, Рамазон уч-тўрт чоғли мутахассислар билан кириб келди. Терговчи ва экспертлар тегишли расмиятчиликларни ўринлатиб, “объект”ни тадқиқ қилишга киришдилар, темир излашга мўлжалланган ускуналарда аввал ертўлани, сўнг бино ва томларни, ҳовлининг ҳар бир кунжагини, ҳар бир қаричини диққат билан текшириб чиқдилар. Бироқ, терговга нафи тегиши мумкин бўлган бирорта далил, ҳолат аниқланмади. Офтоб уфққа бош қўйган маҳалда хафсаласи пири бўлган терговчилар ниҳоят қидирувни тўхтатиб, кетиш тадоригини кўришга тушишди. Алмат бобонинг хатидаги сирли жумлалар миясида айланар экан Фахриддиннинг хаёлида нимадир уларнинг эътиборидан четда қолгандай, нимагадар ақли етмаётгандай, қаердадир хатога йўл қўйгандай туюларди.

– Санжарбек, айтинг-чи, - қўққисдан сўради у сал нарида экспертлар билан чақ-чақлашиб турган шогирдидан. -- Қибла деганда сиз нимани тушунасиз?

Шогирд устозининг узоқ ўйга толганидан “бошига бирор яхши фикр келдимикан?” деган ўйда унга яқинлашди:

– Қибла дунёнинг бир томони, аниқроғи Маккадаги Каъба турган тараф!

– Тўғри! Аммо мажозий маънода “қибла” деганда нималар тушунилади?

– “Онажон каъбам ўзинг, сенсиз жаҳонни на қилай” деганларидай шоирлар она ўтирган тарафни ҳам қиблага ўхшатишади. Шунинг назарда тутяпсизми?

– Ҳа, ўлманг! Онани каъбага, у турган, кўним топган жойни қиблага киёслашади. Шундан келиб чиқадиган бўлсак, Алмат чол нимага ишора қилаётганини тушунгандай бўлаяпман.

Фахриддин сал наридаги кундада чурқ этмай хомуш ўтирган Шарофат тарафга қараб юрди ва мулоимлик билан сўради:

– Хўжайнингизнинг мархум оналари қайси қабристонга қўйилган?

– Қишлоқда ўзи битта қабристон бор! – аёл “шунгайм ақлинг етмайдими?” дегандай ўкрайиб қаради. – Қайнонам бечоранинг қабри сизларга нимага керак бўлиб қолди?

– Қабристон қайси тарафда?

– Нима қилмоқчисизлар? – аёл қизариб-бўзариб ўрнидан кўзгалди. – Олтин топаман деб, гўрини ковламоқчи бўлаяпсизларми? Ахир... бу қ-а-н-а-қ-а-с-и...

– Йўқ, йўқ, сиз бизни нотўғри тушундингиз. Ҳеч ким қабрини ковламоқчи эмас. – Гуруҳ раҳбари аниқлик киритди. – Шу турган жойимиздан қабристон қайси тарафда жойлашган?

Аёл сал чамалаб, кунчиқар тарафни кўрсатди:

– Ҳов анов қирнинг орқасида... бу ердан яхши кўринмайди. Уч-тўрт чақирим бор-ов.

– Демак, кунчиқар тараф! – Фахриддин аёл кўрсатган гомондаги пастқам бинога қараб юрди. Қолганлар ҳам унга эргашди.

– Бу қанақа хона, - бинога яқинлашар экан терговчи орқада келаётган уй бекасидан сўради.

– Ўтинхона!

– Кирсак майлими?

– Сўраб нима қиласиз? Йўқ десам ҳам кирасиз-ку! гўнғиллади Шарофат ва занжиридаги чўпини суғуриб, ёғоч эрганагини очди. – Марҳамат! Кўчиб кетганимиздан бери бу ерга одам зотининг қадами тегмаган, эҳтиёт бўласизлар, ўргимчак ин қуриб ташлагандир.

Фахриддин, ортидан бошқалар нимқоронги хонага киришди. Ҳамма бирдан юзларига ёпишган ўргимчак тўрларини артишга тушди. Кимдир телефон чироғини ёқиб, хонани ёритди. Бир тарафда ўтин, шох-шабба қалалиб ётибди. Бир тарафга таппидан “ҳовуз” ясалиб, қий уюми билан тўлдирилган. Санжарбек устозининг ўтинхонага “ёпишиб қолгани” сабабини аниқ тасаввур қилолмаётган бўлса-да, ҳар ҳолда бу инсоннинг бирор асоси бўлмаса, бунақа қилмаслигини билгани учун оёғи билан ерни тепкилаб, хонадон эгасидан сўради:

– Олдин бу ер қанақа хона бўлган? Ўтинхонанинг полини бетондан қилишнинг бирор сири борми?

– Бу том олдиндан ўтинхона бўлган. Бетон қилгани... қайдан билай... балки ўтин куруқ турсин, супуриб-сидириш осон бўлсин деган мақсадда бўлса керак-да!

Фахриддин Каримовичнинг ишораси билан экспертлар ишга киришди. Хона шох-шабба ва бошқа жинслардан тозаланди. Металл қидирувчилар бинонинг деворлари, полидан тортиб, томигача текширишга тушишди. Ёлғиз қолганларидан фойдаланиб, Санжарбек устозидан секин сўради:

– Устоз, шу алмисоқдан қолган бинода бирор нарса бор деб ўйлайсизми?

– Эҳ Санжарбек, Санжарбек! Маълумотингиз учун олтин деганлари ҳашаматли биноларда эмас, шунақа алмисоқдан қолган жойларда яширинган бўлади.

– Хўп, майли. Бирор асосингиз бордир? Олдин қабристонни сўрадингиз, кейин онасининг қабрини... ўтинхонанинг бунга қандай алоқаси бор. Алмат чол шунака ишончли ертўласи гурганда хазинасини ўтинхонада сақлаши миянгқото одамнинг иши эмасми? Хазина сақлашга ўша жой ишончлироқ эмасмиди? Шу томонига сал ақлим етмай турибди-да!

– Каллани ишлатиш керак-да, биродари азиз! – кулимсиради устоз. – Саводсиз бўлсаям Алмат бобо сиз билан биздан кўра ақллироқ бўлган кўринади. Агар тахминим тўғри чиқса, чол хазинанинг бир қисмини шу ўтинхонанинг остига жойлаштирган. Хазинани атайдан икки жойга бўлиб яширгани бекорга эмас. У хазинанинг ўзгалар қўлига тушиб қолишидан чўчиган. Унда ҳамма олтинлар бир йўла йўқ бўлиб кетарди. Иккига бўлганда эса, бирини топишса, ҳеч бўлмаганда иккинчиси болаларига насиб қилишига умид қилган. Бу - биринчидан. Иккинчидан, чол Норпўлатни синамоқчи бўлган. Яъни, унинг биринчи хазинани топиб, ўзини йўқотиб қўймасдан уни ҳазм қила олишини имтиҳон қилмоқчи бўлган. Хазина топган одам уни бекорга, булар-бўлмасга, номаъқул ишларга сарфласа касофатга учрашини ва аксинча, олтинларни керакли ва эзгу ишларга сарфласа, бахт-у иқбол унга кулишини билган. Норпўлат отасининг ишончини оклаган. Хазина топгач, жинни бўлиб қолмаган. Олтинларни ақл билан ими-жимида сарфлаб, ўзгаларда шубҳа уйғонишига йўл қўймаган. Аммо, у охириги пайтда битта хатога йўл қўйган. Олтин тахтни сотиш учун ҳамкор танлашда адашган. Бошқа тарафдан у отасининг васиятига етарлича аҳамият бермаган ва ундаги сирли жумлаларнинг маъзини чақа олмаган.

– Тўғрику-я, лекин барибир шу вайронанинг тагидан хазина чиқишига ишонгим келмаяпти, - деди Санжарбек

Ўтинхонадан бирин-кетин шумшайиб чиқиб келаётган мутахассисларга ишора қилиб. - Бўрими ё тулки?

- Тулки-да! Эй, бу ерда олтин-полтин йўқ! - ҳасрат қилди пакана бўйли эксперт. - Ҳамма жойни текширдик, “тик” этган овоз чиқмади.

- Асбобингизнинг сезиш қуввати қанақа? Қанча чуқурликдаги металлни сеза олади? - сўради Фахриддин пакананинг қўлидаги асбобни кўрсатиб.

- Бу замонавий “металлискатель”, уч метр чуқурликни бемалол олади.

- Демак, уч метрдан чуқурдаги металлни сезмайди, шунақами?

- Энди... қоғозида шунақа кўрсатилган-да! Уч метрдан наstdагини олмаса кераг-ов! - талмовсиради эксперт.

- Бўлмайди, бошқасини, ўга сезгирроғини топиш керак, - деди гуруҳ раҳбари қатъий оҳангда. - Сизларда шунақаси борми?

- Бизда йўқ, ҳарбий қисмдан олишга тўғри келади.

- Яхши, унда ишни эртага давом эттирамиз, - Фахриддин сал нарида Шарофат билан суҳбатлашиб турган Рамазонга юзланди, - Ҳарбий прокуратурадагилар билан гаплашиб кўринг, энг сезгирини топиш лозим.

Эртаси куни ҳарбий қисмдан ёрдамга келган мутахассислар ўтинхонада ишни бошлаб юборишди. Уларнинг талаби билан хонадаги барча нарсалар ташқарига олиб чиқилди.

- Мана бу ерда сезилар-сезилмас сигнал бор, - қўлидаги асбобда қий уюми турган жойни пайпаслаётган мўйловли йигитнинг овози ҳамманинг диққатини тортди.

Ҳамма ўша жойга тўпланди.

– Демак, хазина шу ерга кўмилган экан-да! – хулоса қилишга ошиқди Санжарбек. – Лекин нима сабабдан сигнал жуда заиф деяпсиз?

– Ҳа, сигнал жуда кучсиз! – мутахассис асбобидан кўз узмасдан жавоб берди. – Объект анчагина чуқурда шекилли. Цемент қалин қўйилган бўлса, бу ҳам халақит бераётган бўлиши мумкин. Бетонни кўпориш керак.

Гуруҳ раҳбарининг ишораси билан бир неча киши электр ускуналар ёрдамида терлаб-пишиб бетонни ўйишга киришди. Цемент анчагина қалин ёйилган экан. Беш-олти чоғли ишчилар то пешингача астойдил ҳаракат қилишиб, ниҳоят нақд ярим қулоч зичлаб қўйилган бетонни кўчиришни уддасидан чиқдилар. Ер кўрингач, асбобини қайтадан қўйиб текшириб кўрган мутахассислар “сигнал” сезиларли даражада кучайганини айтишди. Тупроқ қатламини ковлаш қийин кечмади. Тўлқин кучлироқ таралаётган тарафга қараб одам бўйи баробар ковлангач, оёқ ости юмшаб, кичик ёриқ иайдо бўлди. Йигитлар ўра деворига оёқ қўйиб, белкуракда ёрикнинг оғзини кенгайтиришди. Кимдир чирокни ўша тарафга қаратди. Шундагина каттагина ертўлага йўл очилгани маълум бўлди. Ҳамма ўша ўра атрофига уймалашди. Кимдир ташқаридан ингичка нарвон топиб келиб, ўра ичига ташлади. Терговчининг имоси билан мутахассислардан бири ичкарига киришга шайланди. Шу пайт вишиллаган овоз эшитилиб, ертўла ичида нимадир ялтираб кетгандай бўлди. Ўра оғзига яқин турганлардан бири “Илон, илон бор экан бу ерда, қалинлиги нақ билакдай” деб бақирди. Ҳамма орқага тисарилди.

– Олтин бор жойда илон кўриқчилик қилади, дейишарди устоз, адашмаган экансиз! – деди Санжарбек ўра ичига тикилар экан.

Кимдир “олов ёкиш керак, шунда илонлар тутунга чидай олмай қочиб қолишади” деган фикрни ўртага ташлади. Тезда гулхан ёкилиб, буруксиб тутаётган оловнинг бир қисми ўра ичига ташланди. Бир пасда ертўла ичи қалин тутун билан қопланди. Гулхан ёниб тугагач, тутун тарқашини кутишди.

– Ана энди кирса бўлади, - деди ёрдамга чақирилган ишчилардан бири ўрага мўралаб. – Илонлар тум-тарақай бўп кетгандир!

Гуруҳ раҳбарининг рухсати билан бирин-кетин ертўлага тушишди. Ташқари анчагина салқин бўлишига қарамасдан тўла ичи илиқ туюлди. Мезбонлардан бири қўлидаги супурги билан йўл очиб, олдинда борарди. Телефон чироқлари порлаб турган бўлса-да, ҳали тарқашга улгурмаган тутун хонани аниқ-тиниқ кўришга монелик қиларди. Шу сабабли кўпчилик оёғининг тагидан илон отилиб чиқадигандай чўчиб, аланг-жаланг ҳадиксираб туришарди. Фақат “йўлбошловчи” илонларнинг феълини яхши билади шекилли, тап тортмай супургиси билан ўргимчак тўрларини сидириб, олдинга одимларди.

– Мана бу ёққа қаранглар, - деди бояги киши ертўла тўрига шора қилиб. – Хумлар! Уҳу, анчагина борга ўхшайди. Жувонмарг илонлар шуларни кўриқлаб ётган экан-да!

Ҳамма ўша томонга қараб юрди. Йўлбошловчи одам бўйи келадиган хумлар олдига бориб, “нима қилай?” дегандай терговчиларга юзланди. Кимдир чироқ нурини ўйнатиб, хумларни санашга тушди ва “йигирма битта экан” деди ҳаммага эшиттириб. Гуруҳ раҳбаридан изн бўлгач, икки-уч киши тиршанглаб, хумлардан бирининг оғзини очишга тушди. Сопол хумнинг қопқоғи олингач, ҳамма чироғини хумнинг оғзига қаратди. Атроф ёришиб кетгандай ялтираб кетди.

– Ўху, шунча тилла! – қичқириб юборди кимдир. Яна кимдир хумнинг ичига кириб кетгудай бўлиб, лов-лов товланиб турган олтинларни, турфа хил зебу-зийнатларни қўли билан ушлаб кўришга шошилди.

– Ҳамма орқага! – буйруқ берди Фахриддин. – Ҳеч нарсасага тегилмасин. Санжарбек, холисларни чақиринг.

Ташқарида бир бурчакда хомуш ўтирган Шарофат хазина топилганлиги ҳақидаги хабарни эшитиб, ҳаяжонга тушмади, гўёки бунинг олдиндан биладиган одамдай совуққонлик билан “ҳа, шунақами?” деб кўяколди. “Бошқа аёл бўлганида уйдан шунча олтин топилиб турибди, ваҳимага тушиши тайин эди. Бу аёлнинг пинак бузмай туришини қаранг-а!” хаёлидан ўтказди Санжарбек. У хабар аёлга қандай таъсир қилишини билиш учун уни зимдан кузатиб турарди.

– Нима бало, устоз, бу опа хазина борлигини билганми дейман, - шивирлади Санжарбек гуруҳ раҳбарини чеккага тортиб. – Миқ этмай, без бўлиб туришини қаранг!

– Нима қилсин, ўйинга тушиб берсинми? – деди Фахриддин кулимсираб.

– Шунақаям одам бўладими? Бошқасининг юраги ёрилиб кетган бўларди!

– Тиллони кўрайвериб, кўзи пишиб кетган! Қолаверса бу топган олтинларингиздан унга нима наф.

– Тўғрику-я, лекин барибир...

– Аёлни тинч қўйинг! Ундан кўра тезроқ ишга киришайлик, вақт зик! – деди гуруҳ раҳбари рўмолчаси билан юз-кўзини артаркан.

Тергов гуруҳи кечга қадар хазинани қонун талаблари асосида расмийлаштириш, санаш, рўйхатга олиш билан машғул бўлди. Мутахассислар томонидан бир қанча экспертизалар ўтказилди. Қишнинг тафтсиз офтоби уфққа

бош қўйган маҳалда бутун бошли хазина – олтин, кумуш тангалар, турфа хил қимматбаҳо тақинчоклар, заргарлик буюмлари олиб кетиш учун машиналарга юкланди.

Ўйдим-чуқур тоғ йўллари бўйлаб ортга қайтишар экан Санжарбек ўртадаги жимликни бузиб, ичидагини сиртига чиқарди:

– Фахриддин ака, Алмат бобо деганлариям роса пихини ёрганлардан бўлган эканда! Шунча олтинни бировга сездирмасдан пастга ташиб тушириб, жин топмас жойга пухталиқ билан жойлаштирганини айтмайсизми?

– Ҳа, чол биз ўйлагандан кўра пухта чиқиб қолди, - деди гуруҳ раҳбари бир нуқтага тикилганча.

– Бу занғар Амир Олимхоннинг бор хазинасини ташиб келганми, дейман-да! Шунча олтин-а! Ғордаям бирор вақо қолганмикан?

– Эҳ Санжарбек, Санжарбек! Нима деяписиз, биз топган олтинлар Амир хазинасининг юздан бири бўлса ажабмас!

– Унда ҳақли савол туғилади: олтинларнинг катта қисми ҳамон ғорда сақланиб қолаётган экан, чол тушмагур хазинанинг харитасини ташлаб юбормагандир.

– Сиз мутлақо ҳақсиз! Алмат бобо анойилардан эмас, хазинанинг “калити”ни ташлаб юборадиган. “Калит”ни тайинли жойга яшириб қўйгани ҳақиқатга яқинроқ.

– Қаерга яширган бўлиши мумкин? – Санжарбекнинг овозидан тахмини устози томонидан қўллаб-қувватланганидан мамнунлик аломати сезилиб турарди.

– Кўриб турибсизки, Алмат бобо хат-саводсиз бўлса-да, анчагина зеҳли ва уддабурон инсон бўлганлигини ҳисобга оладиган бўлсак, бу тилсимотни қаерга яширганини аниқлаш осон кечмайди.

– Мен “калит” шу ғорга яширилган бўлса керак деб ўйлагандим! Бироқ у ердан топилмади. Энди қаердан излашгаям ҳайронман.

– Ҳали ғорни охиригача титиб кўришга улгурмадик. Бу ишга тегишли мутахассисларни жалб қилишга тўғри келади.

– Устоз хазина топганимиз яхшику-я, аммо котилни қачон топамиз?

– Асосий масаладан чалғиб кетдик демокчисиз-да! – Фахриддин “шунақами?” дегандай орқа ўриндикда ўтирган шогирдига ўтирилди. – Қотилни топиш кўлимиздан келмас экан, ҳеч бўлмаганда давлат хазинасига фойдамиз тегсин-да!

Кулги кўтарилиб, терговчиларнинг дили ёришгандай, таналаридаги ҳорғинлик бироз кўтарилгандай бўлди...

Кейинги кун ертўлада ўтказилган экспертиза хулосаси билан танишиб чиққан терговчилар ёқа ушлаб қолишди.

– Устоз, бу ёғи қандай бўлди? – сўради Санжарбек ҳайратини яширолмай. – Норпўлат ертўлага қандай тушган? Ахир биз бетонни кўпориб... ёки кейинчалик ертўла оғзини бошқатдан бетонлаб ташлаганмикан?

– Йўқ, йўқ! – эътироз билдирди Фахриддин. – Бетон анча йиллар олдин қуйилгани аниқ. Норпўлат ертўлага бошқа йўлакдан тушган бўлиши керак.

– Нима, ертўлага тушадиган хуфёна йўл бор, демокчимисиз?

– Менимча, шундай! – деди устоз қатъият билан. – Бу ерда сиз билан биз билмайдиган сир-синоат кўпга ўхшайди.

– Аммо, менинг хаёлимда Норпўлат хазинанинг бу қисмидан хабардор эмасдай туюлганди. Отасининг хатидаги жумбоқли жумлаларга қандай “тиши ўтгани”га ҳайронман!

– Ҳа, Санжарбек! Биз шохида бўлсак, Норпўлат деганлари баргида юрадиганлардан. Бизнинг ақлимиз етган нарсаларга унинг фахму-фаросати етмайди, деб ўйлайсизми?

– Қойил қолдим! Маҳоратига балли-эй!

– Биз замонавий техникалардан фойдаланиб, ертўлани топишга муваффақ бўлдик. Демак, ертўлага олиб тушадиган йўл бошқа ерда...

– Балки ҳар иккала ертўлани бир-бири билан боғловчи махсус туннел бордир!

– Ҳа ўлманг, бу гапингизда жон бор. Ертўлалар орасидаги масофа 60-70 метр бор-а?

– Тахминан шунча!

– Э юмронқозик бўлиб кет-э! – гўлдиради Фахриддин. Сўнг бироз ўйланиб туриб кўшимча қилди. – Унда бугун ишни ўша жойдан бошлашимизга тўғри келади.

Шарофатнинг қаршилигига қарамай тергов гуруҳи яна Норпўлатнинг эски ҳовлисида иш бошладилар. Биринчи ертўланинг иккинчи ертўла тарафдаги деворини синчковлик билан кўздан кечирган терговчилар ниҳоят йўлак изини топгандай бўлишди. Ўша жойга эҳтиёткорлик билан теша тортилди. Икки-уч қарич тупроқ олиб ташлангач, ёғоч эшик кўринди. Санжарбек чаққонлик билан эрганакни очиб, телефон чироғини ўша ёққа қаратди ва одам бели баробар туннелга кўзи тушиб, адашмаганига амин бўлди. Ён-атрофини тозалаб, бирин-кетин энкайган ҳолда торгина йўлак бўйлаб юра бошлашди. Шу тахлит тахминан олтмиш кадамча йўл босишгач, ёғочдан ясалган қадимий дарчага дуч келишди. Кимдир ғичирлатиб, эрганакни очди. Тахмин қилганларидек девор кўринди. Йигитлар қўлма-қўл қилиб, ўткир теша билан деворни қовлашга тушишди. Зум ўтмай девор қулаб, ертўлага йўл очилди.

– Устоз, менинг бир нарсага ақлим етмай турибди, - сўз қотди Санжарбек юзидан оқаятган терни рўмолчаси билан арта туриб. – Биз-ку иккинчи ертўлани Алмат бобонинг хатига таяниб, замонавий техника ёрдамида топишга

эришдик. Норпўлат қандай қилиб иккинчи ертўлани кашф қилди экан? Ёки отаси тушмагур унга хазинанинг тарҳи туширилган яна бошқа мактуб қолдирганмикан?

– Бизда бор калла унда йўқ дейсизми? – деди Фахриддин эгилиб, уст-бошини қоқар экан. – У ҳам биздек аввал мантиқни ишга солиб, отаси хазинага ишора қилаётганини сезиб қолган. Кейин эса темир излаш техникасидан фойдаланган. Ҳозирги замонда бундай аппаратни исталган ҳарбий қисмдан олиб турса бўлади. Бор гап шу!

– Аммо Норпўлатнинг шу хатга асосланиб хазинани топишга эришганига ишонгим келмай турибди. Бу ерда бошқа гап борга ўхшайди.

– Яъни...

– Норпўлат биринчи хатни том устидан – отасининг эски-туски жандалари орасидан топганди. Алматы чолнинг кейинги мактуби биринчи ертўлага яширилган бўлса ажаб эмас. Бу мактубда нафақат иккинчи ертўла, балки Амир Олимхоннинг бутун бошли хазинаси яширилган ғорнинг ҳам харитаси кўрсатиб қўйилган бўлса ажабмас.

– Умуман олганда мушоҳадаларингиз чакки эмас, - Фахриддин шогирдини руҳлантирди. – Воқеа сиз айтгандай бўлиши ҳақиқатга яқинроқ. Негаки, охириги пайтларда Норпўлатнинг босар-тусарини билмай, оёқ олишининг ўзгариб қолганлигига ҳам шу мактуб сабаб бўлган бўлса керак деб ўйлайман. Ахир шунча бойликнинг юкини гарданида кўтариб юришнинг ўзи бўлмайди. Беҳисоб бойлик ҳар қандай одамни йўлдан уриши аниқ.

– Балки шўрликнинг ўлимига ҳам ўша харита сабаб бўлгандир? – Устозининг мақтовидан кўнгли кўтарилган Санжарбек тахмин қилишда давом этди. – Хаританинг мавжудлигидан хабар топган ҳамкорларнинг нияти бузилиб...

– Демак, харита қотилларнинг қўлида, демоқчисиз-да!

– Шунақага ўхшайди!

– Ундай ҳолда бугун-эрта қотиллар Дарбанд тарафларга тенгираб келиб қолиши мумкин, демоқчисиз-да!

– Бугун-эрта, деб айтолмайману, аммо тергов тугаб, ишлар сал бости-бости бўлгандан кейин чақирилмаган “меҳмонлар”нинг бу тарафларга қадам ранжида килиб қолишлари тайин.

– Олтин васвасаси ёмон бўлади. Агар харита ҳақиқатда қотилларнинг қўлига тушган бўлса, нафс балоси уларни тинч қўярмиди! Жонини жабборга бериб бўлса-да, ҳеч нарсадан гап тортмасдан хазинани қидириш ишларини бошлаб юборишлари мумкин.

– Бу гапингиздаям жон бор! Бойлик одамнинг кўзини кўр, ақли-ҳушини ожизу нотавон қилиб қўяркан.

Воқеа жойидан қайтишар экан гуруҳ раҳбари телефонда вилоят прокурори билан гаплашиб, Бойсун тоғига туташ туманлар худудларида тун-у кун тезкор ходимлар навбатчилигини ташкил этиш, бегона шахслар, нотаниш транспорт воситалари пайдо бўлганда уларнинг ортидан кузатув ташкил этиш ва ҳар бир аниқланган ҳолат тўғрисида тергов гуруҳини хабардор қилиш ҳақида кўрсатма берди.

Кўрилаётган чоралар, амалга оширилаётган малакали тергов, тезкор қидирув тадбирларига қарамасдан қотиллик жинояти бўйича ишларнинг “оқсаб”, турган жойидаи жилмай қолаётганидан ташвишлари кундан-кунга ортиб бораётган терговчиларнинг қалбида Юсуф – полковник Ялангтўш қилган кўнғироқ умид учқунини ёққандай бўлди. Шу масалада зудлик билан Сурхондарёга етиб келган Санжарбек ишни гувоҳни топиб, у билан юзма-юз гаплашишдан бошлади:

– Юсуф ака, Сиз телефонда берган хабар биз тергов қилаётган иш учун муҳим аҳамиятга эга бўлиши мумкин. Ўша айтганларингизни бир бошидан, шошмасдан гапириб берсангиз!

– Албатта, менам шундай деб ўйлагандим, ҳар ҳолда органда шунча йил хизмат қилганмиз ахир! - “полковник” ўмганини беўхшов кўтариб, мўйловини учириб, гап бошлади. – Яқинда фалокат босиб, қўл телефонимни... бойноғидай... уйда қолдириб кетгандим. Янгангиз тушмагир унақа рашк қиладиган хотин эмас. Телефоним билан умуман иши бўлмаган. Бахтга қарши ўша куни телефон уч марта жириглаган-да энди... бирортаси адашиб тушганми? Хотин кўтарса, бир аёл киши мени сўрапти. “Кимсан” деса, “ўзинг кимсан, мен эримни - Юсуф акамни сўраяпман” дермиш. Хотиннинг асаби кўзиб, вовуллаб кетган. Аёл гўшакни кўйиб кўйган. Кейин қайта-қайта кўнғироқ қилса-да, аёл телефонни кўтармаган. Бироздан сўнг телефон тамоман ўчирилган. Тўйдан қайтиб келсам, Гулсин тўнини тесқари кийиб ўтирибди. “Нима гап?” десам, “бор ўша хотинчангнинг олдига, қариганда орттирган ўйнашинг билан кўшмозор бўл!” деса бўладими! “Хой инсон нималар деб валдираяпсан, қанақа ўйнаш, жинни-пинни бўлдингми?!” десам, “ол, матоҳинг бошингдан қолсин” дея телефонимни башарамга отди. Менам чидаб туролмай, қўлимга эрк бериб юбордим... Катта жанжал бўлди. Кейин нима бўлганини қизимдан сўраб билдим. Бояги телефон рақамига кўнғироқ қилсам, ўчирилган экан. “Нима бало, бирортаси кўролмасдан орамизга совуқлик солмоқчи бўлаяптими?!” деган ўйга бориб, алоқа бўлимидан телефонимнинг кириш-чиқиш кўнғироқлари таҳлилини чиқартириб олдим. Бояги телефон эгасининг манзилини топдим. Излаб борсам, аёл Туркияга мол олиб келишга кетган экан. Эри билан гаплашдим, унинг ҳам оти Юсуф бўлиб

чикди. Гап нимадалигини фаҳмлагандай телефон рақамини сўрадим. Тасодифни қарангки, отдошимнинг телефон рақами ҳам меники билан бир хил экан. Фақат хизмат кўрсатувчи компаниялар бошқа- бошқа – уники 90, меники 93 код билан бошланаркан. Бир неча кундан сўнг Феруза Туркиядан қайтиб келди. Унинг айтишига қараганда, ўша куни у Тошкентда самолётга чиқиш олдидан коддини термасдан кўнғироқ қилган. Натижада кўнғироқ менинг телефонимга келиб тушган. Феруза хотиним билан гаплашгач, тезда учиб кетган... Ҳақиқатни билгач, хотинимга айтсам, “энди шуни ўйлаб топдингизми?” деб туриб олса бўладими бойноғидай! Аҳмоқ хотиннинг кўнглини шубҳа-гумондан фориғ қилиш учун телефонимнинг кириш-чиқиш кўнғироқлари тарихини кўрсатиб, “мана кўр, агар у аёл ўйнашим бўлса, бир ой мобайнида ҳеч бўлмаса бирор марта кўнғироқ қилган бўларди-да!” дедим. Ўқитувчи эмасми, ҳар ҳолда далил олдида ноилож қолди ва ховирдан тушишга мажбур бўлди. Шуйтиб ноўрин айбловдан қўтулиб, хотин билан ярашиб олдик. Уйда тинчи бўлсин йигитнинг дейдилар-ку! Оилада хотиржамлик бўлмаса, яшаб бўладими?

– Кейин нима бўлди, анави телефон рақами... – терговчи гувоҳнинг асосий “масала”га кўчишини истарди. – Қандай қилиб...

– Ҳа, ҳа! Воқеага ойдинлик киритгунча телефонимнинг барча кириш-чиқиш рақамларини чиғириқдан ўтказишга мажбур бўлдим. Ким билан, қачон гаплашганман... дегандай. Шунда Норпўлат ака билан Тошкентга кетишимизда у кишининг менинг телефонимдан кимгадир кўнғироқ қилгани ёдимга тушди, бойноғидай. Терговга асқотиши мумкин деган ҳаёлда сизларга кўнғироқ қилгандим. Бор гап шу...

– Норпўлат ака нима сабабдан сизнинг телефонингиздан кўнғироқ қилганди, нима, ўзида телефон йўқмиди?

– Бор эди, аммо Сирдарё вилояти худудида антеннаси чиқмай қолганидан меникидан кўнғироқ қилганди.

– Нима ҳақида гаплашганди, ёдингизда борми?

– Ким билан, нима ҳақида гаплашганига эътибор қилмадим, лекин гапни қисқа қилди... Бировнинг гапини пойлаш одобдан эмас... Менимча, кимнидир ўзининг бир соатларда етиб бориши ҳақида огоҳлантирди. Ҳар ҳолда менга шундай туюлди.

– Норпўлат ака нима сабабдан айнан сизнинг телефонингиздан фойдаланди? Шофёр йигит, оти Алишермиди, уникидан фойдаланса ҳам бўларди-ку!

– Бунисини билмадим! Бегона одамдан илтимос қилишга тортингандир-да, бойноғидай ...

– Шунақа денг, тортинган бўлиши мумкин, - хулоса қилди терговчи ён дафтарига ниманидир қайд қила туриб. – Яна бирор нарса ёдингизга тушиб қолса, телефон қиларсиз. Биласиз тергов учун майда бўлса-да ҳар бир детал муҳим саналади.

– Албатта! Тушунаман. Ўзимиз ҳам шунча йил шу соҳанинг нонини еганмиз ахир... Ишларингизга заррача нафимиз тегса...

– Маълумотингиз жиноятчининг кетидан тушишимизга ёрдам бериши мумкин! Сизга раҳмат! – терговчи қоғоз-каламини йиғиштиришга тушди.

Меҳмонни кузатгач, Санжарбек Тошкентга – Фахриддин Каримовичга кўнғироқ қилиб, сўроқ натижаларидан хабардор қилди. Ташқарига чиққач, гуруҳ раҳбаридан топшириқ бўлдим ёки ўз ташаббуси биланми Рамазонга юзланди:

– Чори акани кўриб келайлик, балки ўзига келиб қолгандир?

– Бойсунга борамизми?

– Мабодо жанобларига малол келмаса!

– Уйда сиздан бошқа яна ким яшайди, балки улар билан мулоқот қилгандир. Турмуш ўртоғингиз бормилар?

– Мен ўғлим билан ёлғиз тураман, эрим билан... ажрашганмиз, - деди аёл совуққонлик билан.

– Ўша куни уйингизга бирортаси меҳмонга келгандир?

– Йўғ-э, қанақа меҳмон! Телефон гўшагини фақат ўзим кўтараман.

– Унда Норпўлат билан ким гаплашган, яхшилаб эслаб кўринг! – қистовга олди Фахриддин кўзини лўқ қилиб.

Аёл бироз ўйланиб туриб, яна олдинги жавобини такрорлади:

– Мен унақа одамни танимаيمان. Танисам танийман дердим-да! Ўзи нима иш қилган ўша Нор... Нор...

– Норпўлат.

– Ҳа, ўша Норпўлат деганларининг қилмиши оғирми? Нима касофат қилган экан? – деди аёл сузилиб.

– Демак, сиз Норпўлатни танимайсиз, ким кўнғироқ қилганиниям билмайсиз, шундайми?

– Жаноб терговчи, билмайман дедим-ку! Нимага мени бунча қийнайсиз-ааа? – аёл муғомбирона жилмайди. – Ишонмасангиз, қани ўша Норпўлатингизни чақиринг, ўзи айтсин кимлигини!

“Кўзи одамни тешиб кетади-я!” кўнглидан ўтказди Фахриддин. Аммо ҳеч нарса сезмагандай сўрашда давом этди:

– Афсуски, Норпўлат ҳозир тириклар сафида йўқ! Сиз яхшилаб эслаб кўринг! Мана расми, қараб кўринг-чи, - терговчи хужжатлар орасидан битта суратни олиб, аёлга узатди.

Мезбон расмга бир муддат тикилиб тургач, “Йўқ, танимадим” дея суратни қайтарди ва эшитилар-эшитилмас “Оллоҳ раҳматига олган бўлсин” деб қўйди. Сўнг бирдан ранги оқариб, қалтироқ овозда сўради:

– Нима мендан... кўраяписизларми?

– Ҳеч ким сиздан кўраётгани йўқ! Сиз фақат Норпўлат билан нима ҳақида гаплашганлигингизни айтинг. Уни қаердан танийсиз?

– Уффф! Ҳой одамзод, нега гапимга ишонмайсизлар-а! Мен у кишини танимайман! У билан ким гаплашганини б-й-л-м-а-й-м-а-а-а-н! – зарда қилди аёл бўзариб.

“Ё тавба! Тажанглашганда гўзаллигидан асар ҳам қолмас экан-а!” деган ўй ўтди терговчининг хаёлидан.

– Майли, сиз яхшилаб ўйлаб кўринг. Ёдингизга тушса, менга кўнғироқ қиларсиз, - деди Фахриддин аёлга ташриф қоғозини узата туриб.

Ташқарига чиққач, миясида турфа хаёллар чарх ураётган терговчи атайлаб аёлнинг ёнида “миқ” этмай ўтирган Ўткирбекнинг фикрини билмоқчи бўлди:

– Хўш Ўткирбек, опа тўғрисида қандай фикрдасиз?

– Илоннинг ёғини ялаган кўринади. Нақд шайтоннинг ўзгинаси-я! – ўйлаб ўтирмасдан жавоб берди изкувар.

– Бу борада фикримиз муштарак чиқди. Лекин, гап-сўздан ростанам Норпўлатни танимайдиган кўринади.

– Ўзини шундай тутаётган бўлишиям мумкин. Бунақалар бир-икки кеча тушакда бирга ётганларниям отини ёдида сакламайди.

– Эрим йўқ деяпти, балки бирорта таниши бордир.

– Ҳа, бирорта ўйнаши бўлса керак-да!

– Ўткирбек, менга аёлнинг ўзини тутиши унчалик ёқмади, - хулоса қилди гуруҳ раҳбари. – Ниманидир яшираётгандай... қандайдир носамимий... Сиздан илтимос, зудлик билан унинг алоқалари, яқинлари, машғулоти, хуллас ҳамма-ҳаммаси тўғрисида маълумот тўпласангиз. Ортидан кузатув ташкил қилинг. Маҳалладагилар, кўни-кўшнилари билан гаплашинг. Телефон сўзлашувлари...

– Уйда сиздан бошқа яна ким яшайди, балки улар билан мулоқот қилгандир. Турмуш ўртоғингиз бормилар?

– Мен ўғлим билан ёлғиз тураман, эрим билан... ажрашганмиз, - деди аёл совуққонлик билан.

– Ўша куни уйингизга бирортаси меҳмонга келгандир?

– Йўғ-э, қанақа меҳмон! Телефон гўшагини фақат ўзим кўтараман.

– Унда Норпўлат билан ким гаплашган, яхшилаб эслаб кўринг! – қистовга олди Фахриддин кўзини лўқ қилиб.

Аёл бироз ўйланиб туриб, яна олдинги жавобини такрорлади:

– Мен унақа одамни танитайман. Танисам танийман дердим-да! Ўзи нима иш қилган ўша Нор... Нор...

– Норпўлат.

– Ҳа, ўша Норпўлат деганларининг қилмиши оғирми? Нима касофат қилган экан? – деди аёл сузилиб.

– Демак, сиз Норпўлатни танитайсиз, ким кўнгироқ қилганиниям билмайсиз, шундайми?

– Жаноб терговчи, билмайман дедим-ку! Нимага мени бунча қийнайсиз-ааа? – аёл муғомбирона жилмайди. – Ишонмасангиз, қани ўша Норпўлатингизни чакиринг, ўзи айтсин кимлигини!

“Кўзи одамни тешиб кетади-я!” кўнглидан ўтказди Фахриддин. Аммо ҳеч нарса сезмагандай сўрашда давом этди:

– Афсуски, Норпўлат ҳозир тириклар сафида йўқ! Сиз яхшилаб эслаб кўринг! Мана расми, қараб кўринг-чи, - терговчи ҳужжатлар орасидан битта суратни олиб, аёлга узатди.

Мезбон расмга бир муддат тикилиб тургач, “Йўқ, танитайман” дея суратни қайтарди ва эшитилар-эшитилмас “Оллоҳ раҳматига олган бўлсин” деб қўйди. Сўнг бирдан ринги оқариб, қалтироқ овозда сўради:

– Нима мендан... кўраяпсизларми?

– Ҳеч ким сиздан кўраётгани йўқ! Сиз фақат Норпўлат билан нима ҳақида гаплашганлигингизни айтинг. Уни қаердан танийсиз?

– Уфффф! Ҳой одамзод, нега гапимга ишонмайсизлар-а! Мен у кишини танимайман! У билан ким гаплашганини б-и-л-м-а-й-м-а-а-а-н! – зарда қилди аёл бўзариб.

“Ё тавба! Тажанглашганда гўзаллигидан асар ҳам қолмас экан-а!” деган ўй ўтди терговчининг хаёлидан.

– Майли, сиз яхшилаб ўйлаб кўринг. Ёдингизга тушса, менга кўнғироқ қиларсиз, - деди Фахриддин аёлга ташриф қоғозини узата туриб.

Ташқарига чиққач, миясида турфа хаёллар чарх ураётган терговчи агайлаб аёлнинг ёнида “миқ” этмай ўтирган Ўткирбекнинг фикрини билмоқчи бўлди:

– Хўш Ўткирбек, опа тўғрисида қандай фикрдасиз?

– Илоннинг ёғини ялаган кўринади. Нақд шайтоннинг ўзгинаси-я! – ўйлаб ўтирмасдан жавоб берди изкувар.

– Бу борада фикримиз муштарак чиқди. Лекин, гап-сўзидан ростанам Норпўлатни танимайдиган кўринади.

– Ўзини шундай тутаётган бўлишиям мумкин. Бунақалар бир-икки кеча тўшакда бирга ётганларниям отини ёдида сақламайди.

– Эрим йўқ деяпти, балки бирорта таниши бордир.

– Ҳа, бирорта ўйнаши бўлса керак-да!

– Ўткирбек, менга аёлнинг ўзини тутиши унчалик ёқмади, - хулоса қилди гуруҳ раҳбари. – Ниманидир яшираётгандай... қандайдир носамимий... Сиздан илтимос, зудлик билан унинг алоқалари, яқинлари, машғулоти, хуллас ҳамма-ҳаммаси тўғрисида маълумот тўпласангиз. Ортидан кузатув ташкил қилинг. Маҳалладагилар, кўни-кўшнилари билан гаплашинг. Телефон сўзлашувлари...

– Тушунарли! Санкцияни ҳал қилиб берсангиз, бугуноқ ишга киришамиз-да!

– Келишдик. Эртага кечки пайт терговнинг бориши гўғрисида Тоҳир Ғофуровичга ахборот беришимиз лозим. Унгача айрим нарсаларга ойдинлик киритиб олсак яхши бўларди.

– Хавотир олманг, Худо ҳоҳласа унгача Барнонинг Норпўлатга қандай алоқаси борлиги масаласини жой-жойига кўйишга улгурамиз.

– Ҳа, дарвоқе, Эшонгузардаги қора “Нексия” бўйича бирор янгилик борми?

– Афсуски, ҳозирча ҳеч қандай натижа йўқ. Юзлаб шу рангдаги “Нексия”лар текширувдан ўтказилди, шина излари солиштирилди. Бефойда! Шундай бўлса-да, йигитларни бир дақиқаям тиндирганим йўқ.

– Қанчалик оғир бўлмасин Тошкент шаҳри ва вилоятида рўйхатга олинган барча қора рангли “Нексия”ларни текшириб кўришга тўғри келади.

– Ҳозирча 3200 та шу рангдаги “Нексия”дан ярмини текширишга улгурдик. Ишнинг ҳажми ниҳоятда катта. Яхшиям ДАН ходимлари ёрдам бермоқда.

– Бахтимизга автомашина эгаси шиналарини алмаштирмаган бўлсин-да! – деди Санжарбек ўнг томондаги шина алмаштириш шахобчасига ишора қилиб. – Унда барча тоат-ибодатимиз бесамар кетади.

– Ҳозирча алмаштирмаса керак, баҳорга бориб...

– Ҳа Ўткирбек-а, жиноятчи қачон келиб қўлга олишларини кутиб ўтиради, дейсизми? Изларини, далилларни йўқотишга, терговни чалғитишга ҳаракат қилади. Анов сохта смс лар бекорга пайдо бўлаяптими?

– Ҳа, бу томони ҳам бор, – тан берди изкувар. – Унда ўзи мураккаб ишимиз янада чигаллик касб этиши тайин.

Тергов гуруҳининг бажарилган ишлар ҳақидаги ҳисоботини диққат билан тинглаган Тоҳир Ғофурович бироз ўйланиб туриб, вазминлик билан сўради:

– Фахриддин Каримович, сиз гуруҳ раҳбари сифатида қилинган ишлардан қаноатланаяпсизми?

– Йўқ, албатта! – жавоб берди терговчи синиқ овозда.

– Ҳисоботингиз бизни ҳам қаноатлантирмаяпти. Бош прокурор ҳам хавотирда. Тўғри, кўп иш қилинган. Амирликнинг хазинасини топдингизлар, давлат хазинаси бойиди, раҳмат! Аммо, қотил очикда, ялло қилиб юрибди. Ўзининг жазосиз қолаётганидан рағбат туйиб, янги жиноятларга кўл ураётган бўлсаям ажабмас... Вақт қотилнинг фойдасига ишламоқда... Сизларни танимай қолаяпман! Нима сўрасангиз, муҳайё қилаётган бўлсак! Айтинг, нима ёрдам керак! Қўшимча кучлар...

– Тоҳир Ғофурович, раҳмат! – бурнигача кизариб кетган Фахриддин раҳбарнинг гапини бўлди. – Бироз фурсат берсангиз ўзимиз ҳаммасини эшлаймиз, қотилни топиб, жазонинг муқаррарлигини таъминлаймиз!

– Айтишга осон, - гап қўшди тергов бошқармаси бошлиғи Улуғбек Ҳалимович, - тергов гуруҳи ихтиёрида бирорта жўяли тахмин ҳам кўринмаяпти-ку! Сизлар қотилни эмас, кўпроқ хазина қидириш билан овора бўлиб қолганига ўхшайсизлар.

– Ахир қотиллик билан хазина бир-бирига чамбарчас боғлиқ-ку! - эътироз қилди Фахриддин. – Қотилликка шу олтинлар сабаб бўлгани аниқ. Тахминларимиз ҳам етарли, фақат бироз вақт керак!

– Фахриддин Каримович, сизга вақт керак, - зарда қилди бошқарма бошлиғи. – Раҳбарият биздан натижа сўраяпти.

Тоҳир Ғофурович билан ҳар сафар Бош прокурор олдида кизариб ўтиришга токатимиз йўқ...

– Хўш, жаноб терговчилар энди нима қилмоқчисизлар, - Бош прокурор ўринбосари баҳсга барҳам бериш учун гапни бошқа ёққа бурди. – Ишни нимадан бошламоқчисизлар?

– Барно Алиева йўналишида чуқурроқ шуғулланмоқчимиз, - босиқлик билан гап бошлади Фахриддин, - у аёлнинг ўзини тутиши, сўзларида қандайдир нотабиийлик, сохталик бордай. Бошқа томондан қора “Нексия”ни қидиришда давом этамиз... Бундан ташқари жиноятчиларнинг Амирликнинг хазинаси изига тушиб, Бойсун тарафларда пайдо бўлишлари эҳтимоли борлигидан келиб чиқиб, “меҳмон”ларни жойида “кутиб олиш” чораларини кўрамиз.

– Тергов кетаётган пайтда жиноятчилар ўзларини хавфхатарга қўйиб, хазина излашга чиқармикан? – боядан бери қоғозга катта-кичик квадратчаларни чизиб ўтирган Улуғбек Ҳалимович луқма ташлади.

– Агарда улар Норпўлатдан хазинанинг харитасини олишга эришган бўлсалар, эртами-кеч хазина атрофида ўралашиб қолиши аниқ. Олтин васвасаси уларни тинч қўймайди.

– Тўғри, - қувватлади раҳбар пиёладаги чойдан хўплаб, - олтин васвасаси уларга тинчлик бермайди. Бироқ, улар тоққа гўғридан-тўғри бостириб бормаса керак. Одамларнинг эътиборига тушишдан кўркишади. Шунинг учун улар ғорга Бойсун ёки Дарбанд орқали эмас, балки узокроқ бўлсада айланма йўллар билан яқинлашишга ҳаракат қилишади. Шунинг учун тоққа туташ барча аҳоли пунктларида кузатув ишларини ташкил этиш мақсадга мувофиқ.

– Тушунарли, - деди Фахриддин ёндафтарчасига раҳбар кўрсатмаларини қайд эта туриб.

– Шу билан бирга, - давом этди раҳбар, - бошқа йўналишларда ҳам ишларни ташлаб қўймаслик лозим. Айниқса, Норпўлатнинг хотинлари билан яна бир бор чуқурроқ ишлаб кўриш зарур. Аёл киши англаб бўлмас хилқат, улардан ҳар нарсани кутса бўлади. Одатда бундай ишларда бевосита ёки билвосита хотинларнинг қўли сезилади. Кўпинча эрларнинг бошига тушадиган бахтсизликларга рашк сабаб бўлади. Эрини яхши кўрган хотин кундошидан қизғаниб, кўзи қонга тўлса, унинг йўлига ҳеч нарса ғов бўлолмайди. Рашк туфайли ғазаб отига минган хотин эрини ўтда куйдиришдан, сувга чўктиришдан тоймайди... Анов қора “Нексия” бўйича ишларни жонлантириш зарур. Лозим бўлса, ички ишлар вазирлигидан кўшимча мутахассисларни жалб қиламиз. Шу ранг, шу марқадаги барча автомашиналарни чиғириқдан ўтказинг. Улар орасида шиналарини алмаштирганлари унчалик кўп бўлмаса керак. Қолаверса, Эшонгузар қишлоғи ва унинг атрофидаги аҳоли пунктларида яшовчи аҳоли орасида сўраб-суриштириш ишларини жонлантиринг. Биров бўлмаса, бошқаси кўрган. Қотиллар бекорга ўша ёкларни танламаган. Ўзлари ўша ерлик бўлиши ёки ўша жойда таниш-билишлари, жиний шериклари яшаши мумкин.

Прокурор ўринбосари бироз ўйлашиб туриб, сўнг давом этди:

– Фахриддин Каримович, негадир сизлар тергов давомида илм-фан ютуқлари, замонавий экспертиза имкониятларидан етарлича фойдаланмаяпсизлар. Ахир ихтиёримизда қанча техника, мутахассислар, экспертлар бор. Буларсиз жиноятни очишнинг ўзи бўладими? Ҳозирги замонавий жиноятчилар ҳам чакки эмас, ақлли бўлиб кетишган. Ортидан из қолдирмасликка, далилларни йўқ қилишга, терговни чалғитиб, боши берк кўчага киритишга

ҳаракат қилади. Ҳар бир қадамини пухта ўйлаб босади, етти ўлчаб, бир кесадиған бўлиб кетишған. Терговчи эса улардан бир қарич устун бўлиши, “шоҳидаман” деб гўддайиб юрганларга баргида туриб зарба бера билиши лозим. Ахир терговчида бор ваколат ҳеч кимда йўқ-ку! Гап унинг бу ваколатлардан қанчалик фойдалана олишида, ишни оқилона гашкил эта билишида. Агар у сал бўлсада чалғиб кетса, бошқа йўлга кириб кетиб қолади. Жиноятни иссиғида очиш имкониятини бой беради. То ишни янгидан бошлагунча жиноятчи изларни ювиб ташлашга, далилий ашёларни яширишга, ўзига “алиба” тўқиб олишга улгуради. Терговчи адашишга ҳақи йўқ. Шу сабабли бошидаёқ терговчи ўзининг бор билимини, ақлий қобилиятини, қолаверса фаҳм-фаросатини, заковатини ишга солиб, асосли тахминлар туза билиши ва ҳар бир тахмин бўйича ишларни параллел ташкил қилиши талаб этилади. Шунда у терговнинг нотўғри йўлга кириб кетиш хавфининг олдини олған бўлади. Мабодо терговчи тузған тергов тахминларидан бирортасиям тўғри чиқмаса, бу терговчининг хатоси бўлади. Унинг тергов қилинаётған жиноят иши ҳужжатлари билан чуқур ганишмағанлиги, касбий маҳорати етишмаслигидан далолат беради. Шунинг учун терговчи жиноят ишини қўлга олгач, унинг аввало жиноятнинг мотиви, мақсади ва ким томонидан содир этилғанлиги ҳақидаги тахминларни шакллантиришга жиддий эътибор қаратиши, ҳар бир тахминни номигагина эмас, балки пухта ўйлаб, жиноят иши материалларини чуқур таҳлил этиш асосида ўзининг ички ишончига таянған ҳолда ишлаб чиқиши зарур...

Тоҳир Ғофурович гапидан тўхтаб, одатига кўра пахта гулли чойнакнинг қизил матодан тикилған ёпқичини олиб, ниёлани тўлдириб чой қуйди. Сўнг столи четидаги икки жилдлик китобни қўлига олиб, гапида давом этди:

Амирликнинг олтин тахти изидан

– Фахриддин Каримович, сизам, Санжарбега мана бу китобларни ўқиб чиқсаларинг, ёмон бўлмасди. Муаллифи – Солижон Жураев. Собик иттифоқ даврида оддий терговчиликдан Республика прокурори даражасигача кўтарилган. Номланиши ҳам анча жарангдор – “Я – следователь”. Русчада жуда оддий, равон ва тушунарли тилда ёзилган. Ҳар қандай одам бир ўтиришда бош кўтармай ўқиб чиқади. Муаллифнинг муваффақияти шундаки, у ўзи тергов қилган жиноят ишлари мисолида ҳар бир воқеани жонли ва таъсирчан жумлаларда, нозик бадиий бўёқлар ёрдамида тасвирлаб бера олган. Ўқувчи ўзини ўша машъум воқеалар ичига кириб қолгандай тасаввур қилади, унинг қувончига шерик, ғам-андухига ҳамдард бўлади. Энг асосийси, ёзувчи ҳақиқий прокуратура терговчиси портретини чизиб бера олган. Китобни варақлар экансиз кўз ўнгингизда зукко, чин сўзли, билимли, уддабурон, самимий, одил, тиришқоқ, меҳнатсевар, жасур, ўз касбини жон-дилдан севувчи, юртга фидойи, ҳалол, оиласига садоқатли, қонунга эътиқоди баланд, шу билан бирга одамийлик қонунларини ҳар нарсадан устун билувчи тиниб-тинчимас инсон, маҳоратли терговчи сиймоси гавдаланади. Муаллиф ҳар қандай оғир ва “сирли” жиноятни ўз ички сезгиси, мантиқий таҳлиллар ва мисқоллаб йиғилган далиллар ёрдамида оча олади. Бу йўлда у ҳар қандай қийинчилик, машаққат ва қаршиликларни сабот билан енғади. Жиноят содир қилиб, жазодан қуруқ қолишни ҳаёл қилган, ўзларининг юқори давлат идораларидаги казо-казо таниш-билишларини рўқач қилиб, қонунни менсимасдан бузиб келаётган “шоввоз”лар билан муросасиз курашиб, ўзини ўтга-чўққа уриб бўлса-да, ҳуқуқбузарларни қонун олдида “тиз-чўктириш”дан чўчимайди, жиноят учун жазонини муқаррарлиги тамойилини таъминлашдан толмайди. Шу

Ўринда терговчининг биргина жиноятни фош қилиш билан боғлиқ фаолияти менда катта таассурот қолдирди...

Раҳбар бироз томоғини хўллаб олгач, ҳикоясини давом эттирди:

– Ёз чилласида узоқ тоғ қишлоқларидан бирида купна-кундуз куни уйи олдида болалар билан ўйнаб юрган беш яшар қизалоқ - Назрви сирли равишда йўқолиб қолади. Бутун қишлоқ оёққа туради. Аммо қизчани топишнинг имкони бўлмайди. Орадан бир ҳафта ўтиб, қизчанинг қопга солинган мурдаси қишлоқдан беш-олти чақирим наридаги бутазордан топилади. Кун иссиғида майит чидаб бўлмас даражада айниб кетганлиги сабабли бутазорга чиққан прокуратура терговчиси ҳам, мурдани текширган экспертлар ҳам воқеа жойини ва мурдани чуқур ўрганмасдан юзаки хулоса қилиш билан чекланишади. Жиноят ишини олиб бораётган терговчининг гажрибасизлигидан фойдаланган ички ишлар бўлими тезкор ходими Юсупов бунақа шафқатсиз жиноят фақат ақли норасо шахс томонидан содир қилинганлиги ҳақидаги тахминни тикиштиради ва тез орада марҳума қизнинг жинни кўшниси Зуроб Тоғаевни ҳибсга олиб, психодиспансерга жойлаштиради. Ҳеч нарсадан тоймайдиган тезкор ходим қисқа муддатда жиноятни очиб, раҳбариятнинг эътиборига тушиш ва подполковник унвонига эришиш учун тез орада йўқ жойдан сохта далилларни ўйлаб топади. Савдойи гумондорнинг акаси Боймурод Тоғаймуродовни ҳибсга олади ва кўз кўриб, қулоқ эшитмаган кийноққа солиб, укасига қарши кўрсатма беришга мажбурлайди. Акс ҳолда уни ҳам укасига шерик қилиб, қотилликда айблаб, ўлим жазосига маҳкум қилиш билан кўрқитади. Агар укасига қарши гувоҳлик берса, жиноят ҳақида хабар бермаганликда айбланиб, арзимас жазога тортилишини уқтиради. Укаси эса

ақли норасо бўлгани боис қамалмай қолиши, фақат бир неча йилга мажбурий даволанишга юборилишини тушунтиради.

Шундай қилиб, Боймурод ўз укасининг содир этмаган жиноятини “тан” олиб, гувоҳлик кўрсатмасини беради. Юсупов шу билан чегараланиб қолмасдан сохта айбловни мустаҳкамлаш мақсадида воқеа жойини қайта кўздан кечиришда сал наридаги дарахтга осилган кўйлакни топиб олади ва уни экспертизага бериб, гўёки кўйлақда марҳумага тегишли қон доғлари борлиги ҳақида хулоса олдиради. Ака эса кўйлақ укаси Зуробга тегишли эканлигини “тасдиқлайди”.

Жиноят иши ўша даврда жуда катта шов-шувларга сабаб бўлгани ва жамоатчилик эътиборида эканлигини инобатга олиб, терговни қисқа муддатларда тугатиб, судга ошириш учун тергов гуруҳи тузилади ва унга Республика прокуратураси алоҳида ишлар бўйича терговчиси Солижон Жўраев раҳбар этиб тайинланади. Бир қарашда жиноят иши очилган, айбланувчи айбини бўйнига олган, далиллар старли, ишни юмалоқ ёстиқ қилиб, судга оширса бўлади. Раҳбарият ишни судга оширишга Солижонга 10 кун муддат беради... Иш ҳужжатлари билан танишиб чиққан терговчи ўта оғир жиноят ишини тергов қилишда жиноят-процессуал қонунчилиги талаблари қўпол равишда бузилганлиги, воқеа жойи сифатсиз ва саводсизларча кўздан кечирилганлиги, иш юзасидан тайинланган экспертизалар юзаки ўтказилганлиги, тергов нотўғри йўлга кириб кетганлигини фаҳмлайди. Раҳбарият ва ўша даврларда “айтгани-айтган, дегани-деган” бўлган партия саркотибининг ишни тезроқ яқунлаш ҳақидаги кўрсатмасига қарамасдан Солижон ҳаммасини бошидан бошлашга жазм қилган. Аммо бу юмушнинг қанчалик оғир, машаққатли ва ғалвали эканлигини ўша кезде тасаввур ҳам қилмаган. Виддон амри, касб тақозоси ва ўз ички туйғуси билан бутун бонгли бир тизимга қарши, дарё оқимига тескари боришни

ихтиёр қилади. Унинг олдида жуда оғир вазифа – биринчидан, сохта айбловни йўққа чиқариш ва қонунсиз ҳибсда сақланаётган шахсларни озодликка чиқариш, иккинчидан, фурсат қўлдан бой берилган, излар аллақачон ювилиб кетган жойда ҳақиқий қотилни топиб, унинг айбини бўйнига қўйиш, учинчидан, даҳшатли жиноятни қисқа муддатларда очишга эришиб, аллақачон елкасидаги юлдузчалар сонини ошириб олган, сохта айблови фош бўлса, нафақат ишдан кетиши, балки қамокка тушиш хавфидан ҳадиксираб юрган ва шу важдан ёпиғлик қозон ёпиғлигича қолиши учун ҳеч нарсадан тоймайдиган Юсуповларга ҳамда уларнинг сиймосида бутун бошли ички ишлар тизимига қарши ёлғиз курашга тушишга мажбур эди. Негаки, кайсар ва бебош терговчининг “ўзбошимчалик”лари прокуратурадаги айрим раҳбарларнинг сабр косасини тўлдирганди. Уни фақат устози тергов бўлими бошлиғи ва Бош прокурор қўллаб-қуватлайди. Аммо, Бош прокурорнинг терговни назорат қилувчи ўринбосари, тергов бошқармаси бошлиғи ва бошқалар биринчи раҳбарнинг “қулоқсиз” терговчи хусусидаги фикрини ўзгартиришга ҳаракат қилишарди.

Солижон ишни адолатни тиклашдан – ака-укаларнинг айбсизлигини исботлашдан бошлайди. Чунки терговнинг бу хатосини тўғирламасдан туриб, ҳақиқатни қарор топтириш, асл қотилни топишнинг асло имкони йўқ эди. Буни яхши тушунган терговчи “жинни” укаси ва ўзининг жиноятларини бўйнига олиб, аччиқ тақдирига тан берган Боймурод Тоғаймуродовни қайта-қайта сўроқ қилади. Гарчанд гумондор бир гапни тўтидай сайраб турган бўлса-да, терговчи унинг юз-кўзидан қалбидан нималар кечаётганини сезгандай, юрагининг қат-қатига чўкиб кетган дардларини илғагандай бўлади. Аммо кундуз терговчининг ишончли гапларидан кўнгли тўлиб, ҳақиқатни тан олишга яқин бораётган

гумондорнинг кечда камоқхонага бемалол кириб келиб, “сўзингдан қайтсанг, турмада чирийсан!” дея зуғум қилиб турган Юсуповнинг таъсир доирасидан чиқиши қийин эди. Шу сабабли терговчи бу тезкор ходим, шунингдек унинг шеригини тергов гуруҳи ишидан четлаштиришга ва тергов ҳисбсхонасида сақланаётган гумондор “ака”ни тўлиқ изоляция қилишга эришади. Фақат шундан кейингина гумондор терговчига ишонч билдириб, ҳаққоний кўрсатмалар бера бошлайди, укаси ва ўзининг қизалоқнинг ўлимига ҳеч қандай алоқаси йўқлигини, муқаддам берган кўрсатмаларини капитан Юсуповнинг қийноқлари, кўркитувлари таъсирида беришга мажбур бўлганлигини тан олади. Тез орада иш бўйича тупланган “асосий” далиллар ҳам сохталаштирилгани маълум бўлади. Шунга қарамадан прокуратура ва ички ишлар вазирлигидаги айрим масъуллар ака-укаларнинг айбсизлигига шубҳа билан қарайдилар ва уларни ҳибсдан озод қилишга йўл бермайдилар. Фақат Бош прокурорнинг аралашуви билан ҳақиқат қарор топиб, ўта оғир жиноятни содир қилишда гумон қилинаётган ака-укаларга нисбатан жиноят иши бекор қилинади.

Бирламчи мақсадига эришган Солижон энди ишнинг муҳим ва мураккаб қисми – ҳақиқий қотилни топишга киришади. Узоқ давом этган сўраб-суриштирувлардан сўнг ниҳоят жиноят ишида тахминий гумондор пайдо бўлади. Терговчи бунда бошқа кўплаб факторлар билан бирга мархума қизчанинг қўшниси Шариф тракторчининг гувоҳ сифатида берган кўрсатмаларида “унинг мудҳиш воқеа содир бўлган куни ён қўшниси Тоғаевлар уйдан қиз боланинг “дада”, “дада” дея бақирганини эшитгани” ҳақидаги кўрсатмасига таянади. “Жинни”нинг қизалоқни ўлдирмагани рост бўлса, тракторчи қандай қилиб унинг ҳовлисидан қизчанинг овозини эшитиши мумкин? Гувоҳни ёлғон

кўрсатма беришга нима мажбур қилган бўлиши мумкин? Изкувар Юсупов Тоғаевга қўйилаётган айбловни мустақамлаш учун уни ёлгон гапиришга кўндирганмикин? Ёки тракторчи қизчанинг ўлимида кимнингдир айбдор топилиб, қамалиб кетишидан манфаатдормикин? Лекин муқаддам ўтказилган тергов давомида Шариф “алиба” тақдим этиб, ўзини гумондан соқит қилган-ку! Шуларни хаёлидан ўтказган Солижон тракторчини сўроқ қилишга пухта тайёргарлик кўра бошлайди. Унинг шахси, оилавий шароити, алоқаларини ўрганади. Қотиллик жинсий эҳтиёжини қондириш учун содир этилган бўлиши мумкинлигини ўйиборга олиб, тракторчининг хотини билан муносабати, жинсий фаоллигини ҳам назардан четда қолдирмайди. Афсуски, Шариф осонгина жон таслим қиладиган кишилар тоифасидан эмасди. У ҳеч бир сўзидан адашмай дастлабки берган кўрсатмаларини такрорлаб тураверади. Терговчи жуда пухта сўроқ тактикасини танлаб, аста-секин унинг берган кўрсатмаларининг иш юзасидан тўпланган бошқа далилларга тўғри келмаслигини исботлашга киришади. Жумладан, унинг “қизча йўқолган пайтда уйда хотиним тўйдан олиб келган ошни еб ўтиргандим” деган кўрсатмаси ва буни хотинининг тасдиқлаши ўша куни тўйда ош аёлларга кечроқ тарқатилгани, шу сабабдан тракторчи айтилган пайтда уйда хотини билан тўй ошини тановул қилиб ўтириши мумкин эмаслигини исботлайди. Шу тариқа игна билан қудуқ қазишга киришган терговчи бирин-кетин Шарифнинг бевосита бўлмасада, билвосита жиноятга дахлдорлигини тасдиқловчи далиллар тўплай бошлайди ва борган сари ўзининг ички сезгиси панд бермаганлигига амин бўлади. Ниҳоят Республика прокуратурасига чақиртирилиб, батафсил сўроқ қилинган тракторчини гумонланувчи сифатида ушлашга жазм қилади. Орадаги уч суткалик қонуний муддатда гумондорни

рухан “синдириб”, рад этиб бўлмас далиллар асосида айбини бўйнига қўйиш лозим эди. Акс ҳолда мавжуд билвосита далиллар ва терговчининг ички ҳиссиёти асосида ҳеч бир прокурор Шарифни камокқа олишга санкция бермаслиги аниқ эди. Мабодо у очикқа қўйиб юборилса, кейин унинг айбдорлигини исботлаш имкони йўққа чиқишига шубҳа қилмаса ҳам бўларди. Шу сабабли Солижон ҳар бир дақиқадан унумли фойдаланган ҳолда ўзининг бор касбий маҳорати, терговчилик “санъати”ни ишга солиб, гумондорнинг қалбига йўл топишга, унинг дилидан ўтаётган кечинмаларни тилига чиқаришга ҳаракат қилади. Учинчи кунга келиб, гумондорнинг “портлаши”га сал қолганда Республика прокурорининг терговни назорат қилувчи ўринбосари ишдаги мавжуд далил-ҳужжатларга таяниб камокқа олишга санкция беришга розилик бермайди. Бу дегани яна озроқ ишланса, тер тўкилса, барча қилмишларини тўкиб солишга тайёр турган қотилни кўра-била туриб, очикқа қўйиб юбориш билан баробар эди. Оқибатда қилинган уч-тўрт ойлик меҳнат йўққа чиқарди, энг ёмони ваҳший ва маккор қотил жазодан қутулиб, бутун бошли тизим, давлатнинг устидан кулган ва янги жинойтларга ўзида рағбат ҳиссини туйган бўларди.

Чорасиз қолган терговчининг шу ўриндаги топқирлиги мени ҳайратга солди. “Излаган имкон топади” деб шуни айтсалар керак-да! Кеч тушиб қолган бўлса-да, воқеа содир бўлган вилоят прокурори ўринбосарига қўнғироқ қилиб, Республика прокуратураси санкция беришга рози бўлмаганлигини айтмасдан зарурият юзасидан тракторчига санкция беришни сўрайди. Ишдан хабардор, аммо прокуратура раҳбариятининг фикридан беҳабар ўринбосар рози бўлади. Солижон кечки автобусда вилоят марказига етиб боради ва санкция олишга эришади. Ярим тунда ишхонасига

кайтиб келган терговчи 72 соатлик ушланг мулдатни ушанг очикқа кўйиб юборишларидан умидвор ўтирган тракторчининг прокурорнинг уни камоққа олишга тўғрисидаги санкцияси билан таништиради. Тамоман тушкунлик ботқоғига ботиб қолган йигит ниҳоят бор ҳақиқатни тан олиб, кўрсатма беришга рози бўлади...

Эрталаб терговчининг ўзбошимчалигидан ғазабга келган Бош прокурор ўринбосари Шарифнинг қотилликни бўйнига олганлигини эшигиб, хангу манг бўлиб қолади ва айбланувчини шахсан ўзи сўроқ қилади. Тракторчи ўз айбини бўйнига олиб, иш ҳолатларига мос кўрсатмалар бериб турган бўлса-да, прокурор ўринбосари унинг сўзларига ишонгиси келмайди, терговчи уни мажбурлаб кўрсатма олишга эришган, деган фикрга келади ва маҳмадона терговчининг ўзбошимчаликлари ҳақида кўшиб-чатиб Бош прокурорга ахборот беради.

Раҳбариятнинг ноҳолис муносабати, ички ишлар вазирлигидаги айрим масъул мансабдорларнинг босимидан кўнгли чўкиб, қўли ишдан совуган Солижоннинг олдида икки йўл: қанчалик оғир бўлмасин оқимга қарши охиригача курашиб, ўзининг ҳақ эканлигини рад этиб бўлмас далил-ҳужжатлар ёрдамида исботлаш ёки виждонига хилоф, терговчилик касбига хиёнат бўлса-да, тақдирга тан бериб, ортга чекиниш, бошқалардек муросою мадора йўлини танлаш.

Тиниб-тинчимас терговчи албатта биринчи йўлни танлайди. Аммо бу иш унчалик осон эмасди. Биринчидан, тракторчи айбига қисман иқрор бўлганди, яъни у қизалоқни ўлдирганини тан олса-да, аммо унинг номусига текканлигини қатъий инкор этарди ва шу ваздан зўр бериб далилларни яширишга ҳаракат қиларди. Уларсиз, фақат билвосита далиллар ва айбланувчининг иқрорлигига таяниб, Шарифнинг айби тўла исботланган деб ҳисоблаш ва ишни судга юбориш

мумкин эмаслигини терговчи яхши тушунарди. Иш судга чиққан тақдирда ҳам мабодо таркторчи сўзидан қайтиб, “мени мажбурлашди, жиноятни мен содир қилмаганман” деб туриб олса, суд ҳукм чиқаришга ночор қолган бўларди. Иккинчидан, орадан анчагина вақт ўтиб кетганлиги боис воқеа тафсилотлари кўпчиликнинг хотирасидан кўтарилма бошлаган, излар ёпилиб, далиллар йўқ қилинганлиги, қолаверса Юсуповлар муаммоси сабаб терговнинг ички ишлар тезкор ходимларининг ёрдамидан маҳрумлиги вазиятни янада мураккаблаштирарди.

Ана шундай оғир шароитда олис тоғ қишлоғида ишга киришган терговчилар тез орада тракторчининг уйи айвони полининг тагидан қон доғларини топишади. Экспертиза қон марҳума қизчага тегишли эканлигини тасдиқлайди. Бундан ташқари, қўшнининг воқеа содир бўлган куни тракторчининг ҳовлиси четидаги ҳожатхонада ивирсиб юрганлиги ҳақидаги кўрсатмасига асосланиб, қотил қон доғларини артган латта-патталарни ўша ерга ташлаган бўлиши мумкинлиги ҳақидаги тахмин устида ҳам иш бошланади. Ёмғир шариллаб қуйиб турган пайтда ҳожатхонани тозалаш ишлари олиб борилади. Кун бўйи ахлат ювган терговчилар кечга яқин чиқиндилар орасидан эркак кишининг турсиси ва қон доғлари артилган латта топишади. Экспертлар бу материаллардаги қон марҳума қизчага тегишли эканлиги ҳақида хулоса беради...

Республика Бош прокурори ҳузуридаги мазкур жиноят иши юзасидан муҳокамага Солижон ана шундай рад этиб бўлмади далиллар билан кириб боради. Мажлис аҳли Солижоннинг ахборотини тинглаб, унинг жасоратига, касбий маҳоратига ва фидойилигига тан беради. Унга ишонмаган, қилаётган ишларига қаршилик қилган раҳбарлар уялиб қолади...

Суд қотилни узоқ муддатга озодликдан маҳрум этган. Юсупов ва унинг шериклари ҳам тегишли жиноий жазога тортилган. Шу ўринда муаллифнинг битта таъкиди менга жуда маъқул бўлди. Ишни кўрган тажрибали судья суддан кейин Солижонни ҳузурига таклиф қилади. Ёш қизалокни номусига тегиб, сўнг ўлдириб юборган ваҳшийни отувга ҳукм қилмасдан 15 йилга озодликдан маҳрум қилиш билан кифояланган судьядан бунинг сабабини сўраган терговчи отахон қозикалондан шундай ҳикматли жавоб эшитади:

- Солижон ўғлим, бу малъунга жазо тайинлашда кўп ўйландим. У ҳар жиҳатдан олий жазога лойиқ. Аммо, уни ўлимга маҳкум қилсам, кўнглим тўлмасди. Негаки, жазо бирпаста ижро этилиб, қотил бирпасда ўларди-кетарди. Ун беш йил давомида эса ҳар куни бир ўлади, ит азобида яшайди. Йўқ, йўқ яшайди десак хато бўлади, тирик мурдага айланади. Қамокхона удумларини яхши биласиз, у ерда бундай жиноятга қўл урганлар бу кунидан ўлимни афзал кўришади...

Тоҳир Ғофурович хикоясини тугатди шекилли, бир муддат сукут сақлаб, сўнг хулоса қилди:

- Сизларга китоб мазмунини батафсил гапириб берилган мақсад касбий маҳоратингиз, терговчи сифатидаги иқтидорларингизни шубҳа остига олиш эмас, балки техника ҳали унчалик ривожланмаган, криминалистика фани ва экспертиза имконияти чекланган бир даврда терговчининг шунчалик муваффақиятга эришганини эътироф этиш, таассуротларим хусусида сизлар билан ўртоқлашиш эди. Кечадан бери ўша воқеалар хаёлимдан кетмай қолди. Таажжубимни яширолмай муаллифга кўнғироқ қилдим. Ажойиб асар учун ташаккуримни билдирдим. Ёзувчи сифатидаги маҳоратига, терговчи сифатидаги шижоати, давюрак ва фидойилигига таҳсин айтдим. Ҳозир китобнинг “Мен – прокурор” ва “Мен – адвокат” деб номланган кейинги

жилдлари устида ишлаётган экан... Мазмунини қисқача айтиб берган бўлсам-да, ўқиб чиқсанглар фойдадан холи бўлмасди. Фикримиз бир жойдан чиқадиган бўлса, китобни барча терговчиларга ўқиш учун тавсия қилишни ўйлаяпман. Шояд, оёғи ердан узилган айрим терговчилар тегишли хулоса чиқаришса, терговчиликдек муқаддас ва шарафли касбнинг қадрига етишса.

Прокурор ўринбосари қўлидаги 2 жилдлик китобни Фахриддинга узатди:

– Марҳамат! Ўқиб чиқиб, Санжарбекка берарсиз!

– Раҳмат. Одамни роса қизиқтириб қўйдингиз-ку! Тезда ўқиб чиқамиз, - терговчи китобни қўлига олиб, “тўғрими?” дегандай шогирдига қараб қўйди.

Қабулхонадан чиқиб, хонаси томон юрар экан Фахриддин хаёлан раҳбарнинг сўзлари мағзини чақишга уринди: “Бу билан Тохир Ғофурович нима демоқчи? Ношудлик қилаяпсизлар, демоқчими? Ёки шунчаки, ўқиган китобидан таъсирланиб, бизга илинмоқчи бўлдими? Ёки бу ерда бошқа бирор гап борми? Йўғ-э, у киши ҳеч бир гапни бекорга айтмайди. Бир ўқ билан икки қуённи урмоқчи бўлган. Китоб баҳона бизни ҳам бир савалаб, пўстагимизни қоқмоқчи бўлган шекилли...”.

– Устоз, тушунмай қолдим, “шеф” бизни қўлларингдан иш келмайди дея таъна қилаяптими? – орқадан изма-из келаётган Санжарбек устозининг хаёлини уққандай гап қотди.

– Қўлимиздан иш келмаётгани рост эмасми, жаноб терговчи?

– Биз қўлимиздан келганча ҳаракат қилаяпмиз-ку! Яна нима қилиш мумкин!

– Ҳаракат қилиш бошқа, имкон топиш бошқа. Анов терговчини қаранг, Республика прокурорининг ўринбосари тракторчига санкция беришга розилик бермагач, тушкунликка

тушмаган, айбини бўйнига олиш арафасида турган гумондорни кўйиб юбормаслик учун чора излаган ва уни топган. Тунда вилоят прокурорининг ўринбосаридан санкция олишга эринган. Эртага жазога тортилиши, ҳатто ишдан кетиб қолишидан қўрқмаган. Ҳақлигига ишонган.

– Китобда ёзаверишади-да! Аслида воқеалар қанақа бўлган, Худо билади.

– Сиз ноҳақсиз! Агарда шунақа бўлганда Тохир ака сезган бўларди. Шунчалик тўлқинланиб гаириб бераяптими, демак ўқиганларининг айна ҳақиқат эканлигига ишонган. Аммо китоб баҳона бизнинг лаванг, латта чайнарлигимизни ҳам эслатиб ўтмоқчи бўлгани рост. Нима бўлгандаям у мутлақо ҳақ!

Фахриддин стол устидаги қоғозларни сейфга жойлаб, кетишга ҳозирлик кўриб турганда эшик тақиллаб, хонага тиржайганча Ўткирбек кириб келди:

– Рухсат этинг, ўртоқ бошлиқ. Кеч бўлсада безовта қилганим учун...

– Ҳечқиси йўқ, келинг ўтиринг. Нима янгиликлар? – герговчининг юз-кўзи, товушидан толиққани сезилиб турарди.

– Барно масаласида ахборот бермоқчи эдим...

– Хўш, хўш, нималарни аниқладингиз, - Фахриддин диққатини жамлаб, изкуварга тикилди.

– Аёлнинг алоқаларини текширгандик, - Ўткирбек напқасини очиб, бир даста қоғозларни чиқарди. – Барно эрим йўқ, деганди. Қўни-қўшнилар билан суҳбатлашилганда Қосим деган йигит билан шаръий никоҳда эканлиги маълум бўлди. Ораларида битта ўғил фарзандлари бор. Ажабланарлиси

Амирликнинг олтин тахти узидан

шундаки, ўша Қосим бир вақтнинг ўзида Барнонинг опаси — Зиёданинг конуний эри экан. Ўрталарида 3 нафар фарзанд...

— Тўхтанг, тўхтанг, тушунмадим, нима деяпсиз? Қанақасига... товба...

— Менам олдинига ишонмадим, аммо бу факт. Қосим опа-сингилни хотинликка олибди. Уч кун Зиёданикида бўлса, бир кун Барноникида...

— Ана аҳмоқгарчилик! Одамлардаям имон-инсоф деган нарсалар йўқолиб бормоқда. Нима иш қиларкан ўша Қосим деганлари?

— Заргарлик дўкони бор экан, бели бақувватлардан...

— Заргарлик дўкони бор денг! Демак Норпўлат билан гаплашган... бизни қизиқтираётган одам...

— Шунинг учун югуриб сизнинг олдингизга келдим-да!

— Барно нима деяпти?

— Бошида поччам бўлади, дея оёқ тираб туриб олди. Телефон пеленгациясидан Қосим у билан бирга бўлган вақтларни кўрсатиб, сал қисувга олгандик, ҳаммасини тан олди. Фақат ота-онаси, опаси бундан беҳабар экан. Норпўлат кўнғироқ қилгаи куни Қосим уникида бўлганини ёдга олди. Негаки, ўша куни ўғлининг туғилган кунини нишонлашган экан. Эслашича, Қосимнинг телефони қуввати қолмаганлиги сабабли Барнонинг уй телефонидан фойдаланган.

— Қосим қанақа машинада юраркан?

— Оқ рангли “Ласетти”да. Афсуски, унинг бизни қизиқтирган машинага эгаллигини ҳозирча аниқлай олмадик.

— Нима деб ўйлайсиз, Норпўлатни ўша куни Қосим кутиб олганми?

— Йўқ, Барнонинг айтишича, Қосим ўша куни уйдан чиқмаган. Менимча, у кимгадир кўнғироқ қилиб, Норпўлатни кутиб олишни тайинлаган бўлса керак.

қўйиши тайин. Шу билан бирга унинг телефон сўзлашувлари тахлили ҳам қўлимизда бўлиши лозим. Бу эса бизга Қосимнинг яқинлари доирасини, шерикларини аниқлаш имконини беради. Агар эртага ишимиз юришиб, тинтувда бирор далилий ашё тополсак, бу хотинбозни гумондор сифатида ушлашимиз мумкин бўлади.

– Унда бизга жавоб, бориб ишни ташкил қилай, бугунам ухламайдиган бўлдик, Худо хоҳласа, - Ўткирбек кетишга ҳозирланди.

– Яхши, эрталаб учрашамиз, сизга омад!

Терговчилар эрталабки тадбирлар режасини пухталаб, тун оққанда уйларига қайтдилар...

Барно аллақачон “эри”ни огоҳлантирган шекилли, Қосим каллаи саҳарлаб қадам ранжида қилган “меҳмон”ларнинг ташрифидан таажжубга тушмади, ўзини беҳавотир, босиқ, ҳеч нарсадан беҳабардай тутишга ҳаракат қилди. Тергов гуруҳи аъзолари барча расмиятчиликларни жойига қўйиб, икки қаватли каттагина ҳовлини обдон чиғириқдан ўтказишди. Бироқ ишга даҳлдор бирорта нарса, терговчилар тили билан айтганда - далилий ашё топилмади. Пешиндан сўнг терговчилар Қосимнинг ишхонаси – заргарлик дўқонида тинтув ҳаракатларини давом эттиришди. Энг сўнгида дўқондорнинг кабинети ва ундаги сейфни кўздан кечирган терговчилар ниҳоят гумонлари беҳудага эмасликларига амин бўлишди. Мутахассислар сейфнинг таг қисмида махсус ясалган жойдан чиққан 12 дона олтин танга Норпўлатнинг хазинасидан олинган олтинлар гуруҳига мансублигини тасдиқлашди. Шунгача “Норпўлат деган одамни танимайман, менга қўнғироқ қилмаган, балки адашиб тушган бўлиши мумкин” дейишдан нарига ўтмай турган Қосим тилла тангалар топилгач, сал “паст”га тушгандай бўлди:

– Норпўлат аканинг ўлдириб кетилганидан хабардормисиз?

– Э... э... қандай қилиб... эҳ, Оллоҳ раҳматига олган бўлсин, - Қосим нималарнидир пичирлаб, юз силади.

– Эшитмаганмидингиз? – ўдагайлади Санжарбек.

– Сиздан эшитиб турибман, нима бўпти... ақл бовар қилмайди... ким қилган бўлиши мумкин... бу ишни? Ё Оллоҳ...

– Ана ўша қотилни топиш учун сиз билан суҳбатлашиб турибмиз-да! – деди “кичик” терговчи кўзини лўқ қилиб.

– Н-и-и-м-а, мендан кўраянсизларми? – деди гувоҳ тарвузи кўлтиғидан тушиб. – Бор-йўғи у одамни бир-икки марта кўрган бўлсам... Менга уни ўлдиришдан нима наф? Тилла учун жавоб беришга тайёрман... Аммо менга кўра-била туриб... одам ўлдиришни ёпиштира олмайсизлар...

– Ҳеч ким сизни қотилликда айблаётгани йўқ, – тушунтирди Фахриддин. - Аммо гумондорлар сафида сизнинг ҳам исмингиз бор. Тартиб шунақа, жинойт очилмагунча биз марҳум билан алоқада бўлган ҳар бир шахсдан гумон қилишга мажбурмиз. Шу ваздан саволларимизга тўғри ва аниқ жавоб беришингиз лозим.

– Марҳамат сўранг, билганимча жавоб бераман... алдашдан нима наф...

– Демак, Норпўлат ака билан тасодифан танишиб қолгансиз, сизга фақат 12 дона тилла тангани ўтказган, у билан бошқа олди-бердингиз бўлмаган, шундайми?

– Термизлик Мусурмонкул деган ошнам бўларди, - бироз сукутдан сўнг гувоҳ гапни олисдан бошлади. – Норпўлат ака билан ўша йигит орқали танишгандик. Мусурмон телефон қилиб, унга ёрдам беришимни илтимос қилганди. Бир марта бирга ишхонамга ҳам келишган. Шу-шу танишиб қолгандик. У ҳар келганда унча-бунча тилла

– Норпўлат ака бир марта шу ҳақда гапирганди, лекин ўзини...

– Фақат кўрмаганман деб айта кўрманг! - танбеҳ берди Санжарбек гувоҳнинг нима дейишини олдиндан сезгандай.

Қосим бироз ўйланиб қолди. Бу “ёпишқоқ” терговчилардан осонликча қутулиб бўлмаслигига кўзи етди шекилли синиқ овозда давом этди:

– Кўрмаган нарсамни кўрмадим дейман-да! Менга тахтнинг расмини кўрсатганди... Ўзимам у шўрликнинг бошига шу тахт етган бўлса керак деб ўйлагандим-а! Мана оқибати. Ўшанда ўзигаям айтганман, “бу катта нарса бўлса, бир кун бўлмаса, бир кун йўқ жойдан сизиб чиқади, бошга бало бўлади” деб. Унамади, унамади-да!

– Кейин-чи, кейин нима бўлди, Норпўлатнинг мақсади нима эди?

– Мақсади нима бўларди, сотиб пуллаш-да! Бундай қимматбаҳо нарсага бизда харидор топилиши қийин бўлгани сабабли жойи чиқса, хорижга ўтказмоқчийди...

– Ўтказа олдимми?

– У ёғи менга қоронги, охири нима билан тугаганини билмайман.

– Ўзингиз ёрдам бера олмаган бўлсангиз, балки танишларингиздан бирортасини тавия қилгандирсиз?

– Йўғ-е, кимни тавсия қиламан. Бунақа гапни бировга айтиб бўладими?

– Менга қаранг, бизни ким деб ўйлаяпсиз? – Санжарбекнинг афти тиришди. – Нима, билдим дедим - тутилдим, билмадим дедим – қутулдим, дегандай бизни аҳмоқ қилмокчимисиз? Тахтнинг расмини кўрганманмиш... Ёлғон ҳам эви билан-да!

– Ука, мен билганимни айтаяпман, ёлғон гапириб нима қиламан, гуноҳга ботиб...

– Э-э-э! Ҳамма гапирсаям сиз гапирманг гуноҳу савоб тўғрисида!

– Менга нима қипти, ука! Бу нима деганингиз? – деди Қосим энсаси қотиб.

– Қани, марҳамат қилиб айтинг-чи, бир пайтда ҳам опани, ҳам сингилни хотин қилган одамни ким деб атаса бўлади? – Санжарбек чидаб туролмади. – Яна ҳеч нарса бўлмагандай ўзини фаришта кўрсатишига ўлайми?!

– Нима бўпти! Қ-қ-қ-а-а-йиисинглим... Сиз бунинг сабабини билмайсиз-ку! – Қосимнинг овози титраб, беихтиёр рўпарасида кўзини лўқ қилиб турган терговчидан нигоҳини олиб қочди. – Ахир... энди...

Фахриддин шогирдининг сал қизиққонлик қилиб, ошириб юбораётганлигини сезиб турса-да, бу нозик саволга гувоҳнинг нима деб жавоб бериши унга ҳам қизиқарли туйилаётганди.

– Энди... ҳаётда нималар бўлмайди, - бироз сукутдан сўнг гап бошлади Қосим. – Опа-сингил билан бир маҳаллада катта бўлганмиз. Барно мендан тўрт ёш, опаси Раъно эса икки ёш кичик. Институтда ўқиб юрган кезларимда Барнога кўнгили қўйгандим. У ҳам мени севарди. Турмуш қуриш ниятимиз бор эди. Аммо... қизнинг ота-онаси бизнинг оилани писанд қилмади. У пайтлари қайнотам каттагина корхонада раҳбар бўлиб ишларди. “Қизимни шофёрнинг ўғлига бераманми?” дея оёқ тираб туриб олди. Баджаҳл ота қайсар қизини жазолаш ва мендан ажратиб олиш учун опаси турмушга чиқмай вазирликда ишлайдиган бир каттаконнинг ўғлига эрга бериб юборди. Мен додайлаб қолавердим. Аламимдан нима қиларимни билмай чопонни елкага ташлаб, уйдан чиқиб кетдим ва шу туришда Москвага ишлашга кетиб қолдим. Ойнинг ўн беши ёруғ бўлса, ўн беши қоронғи экан. Орадани икки йил ўтар-ўтмай, қайнотам жуда катта давлат мулкани

ўзлаштиргани учун қамалиб кетди, бор будидан айрилди... Мен ишни бир дўконда юк туширувчиликдан бошлагандим. У ёқларда дўкон ходимлари ичкилик оқибатида кўпинча ишга чиқмай қоларкан. Мен эса ичмайман, чекмайман, ҳар куни ишдаман. Ким ишга чиқмаса, ўшанинг ўрнига ҳам ишлайверардим. Кейинчалик мени дўконга сотувчиликка ўтказишди. Дўкон эгасининг эътиборига тушиб, икки йилда иш бошқарувчи лавозимига кўтарилдим. Анча-мунча пул топиб, ўзимни тиклаб олдим. Машина, уй олдим. Уйдагиларимга пул юбориб турдим. Оиламизнинг моддий аҳволини анчагина яхшилаб олишга эришдим. Бу пайтга келиб, Барноларнинг оиласи анчагина қашшоқлашган, оиланинг бурунги нуфузи йўқолганди. Орадан яна икки йил ўтиб, ўзимнинг мавқеимни янада яхшилаб олдим, корхона акцияларининг бир қисмига эгалик ҳуқуқини қўлга киритдим. Бу вақтга келиб, ота-онам мени уйлантириш ташвишига тушиб қолганди. Онам келин излашдан чарчамай, номзодларни қалаштириб ташлади. Менинг эса бош қашишга вақтим йўқ эди. Тошкентга келган кунларим онам топган қизлар билан учрашувга чиқишдан чарчаб кетардим. У пайтлари ғўр бўлган эканмиз-да! Иш, иш деб, уйланиш, оила қуришга панжа ортидан қарабмиз. Муносиб умр йўлдоши танлаш инсон ҳаётининг энг нозик, энг масъулиятли масаласи эканлигига ақлимиз етмапти. Хуллас, келин топишни онамнинг зиммасига юклаб, ўзим Москвага учиб кетдим. Барнога уйлана олмаганим алам қилиб юрарди. Бу ёғига энди кимга уйланишнинг қизиғи йўқдай эди. Шу сабабданми ёки Барнони кўриш имконияти пайдо бўлаётганиданми онам Раънога уйланишимни айтганда ҳеч уйланиб ўтирмасдан рози бўлдим. Тўй бўлди. Тўй оқшоми бироз тўлишиб, янада кўркамлашиб кетган Барнога кўзим тушганда қалбимдаги муҳаббат чўғи ҳамон ўчмаганини сезгандай бўлдим. Бир

муддат ёнимда менга ўзини бағишлаб, қалбида олам-олам қувончлар туйиб ўтирган келинчак унинг бир қориндан таллашиб тушган опаси эканлигини ҳам унутмаёзим. Фақат шундагина бу туйга розилик бериб катта хатога йўл қўйганимни англадим...

Қосим фикрини жамлаш учун бироз тин олди. Мавзудан чекиниш бўлса-да, унинг ҳикояси терговчиларни қизиқтириб қўйганди. Улар воқеаларнинг нима билан якун топишини билиш учун нотикнинг оғзини пойлаб турарди.

– Кейин-чи, кейин нима бўлди? – Санжарбекнинг сабри чидамади.

– Кейин нима бўларди! Бир ўйланмай босилган қадам бошқа, янада оғирроқ хатоларни келтириб чиқаради. Раънога кўнглим бўлмаса-да, яхши эр бўлишга, кўнглимдаги ёрни унутишга, қалбим тўридаги туйғуларни юлиб ташлашга ҳаракат қилдим. Аммо ҳар гал туй-маъракаларда, уйимизга меҳмонга келганда Барнони кўрганимда дилимдаги муҳаббат олови кундан-кунга оловланиб кетаётганини ҳис қилгандай бўлардим. Ўз навбатида Барно ҳам менинг ёнимда ўзини қанчалик бахтиёр, қанчалик бепарво тутмасин кўзларида бир дард, қарашларида сирли илтижо борлигини сезгандай бўлардим. Устига-устак Барнонинг тўрт-беш йилдан буён фарзанд кўрмасдан келаётганлиги, эри билан никоҳ ришталари кундан-кунга заифлашиб кетаётганлиги менга қанчалик оғир бўлмасин юрагимда қандайдир умид учқунларини пайдо қилаётгандай эди. Шундай ҳам бўлди! Мен икки болали бўлганимда, бу томонда Барно эридан ажрашди. Божамиз ҳам номард чиқди. Хотинини кўчага ҳайдади... Мен аллақачон Россиядан қайтиб келиб, Тошкентда ўз бизнесимни йўлга қўйган, топиш-тутишим чакки эмасди. Дастлаб қайинсинглимни кўнглини кўтариш, ахволини сўраш учун кўнгироқ қилиб турдим. Кейин бир-

икки марта учрашдик. Унинг бахтсизлигини кўриб, қараб туrolмадим. Ҳеч кимга сездирмасдан уч хонали уй совға қилдим. Ейиш-ичишидан хабар олиб турдим... Юрак амрига қарши боришга ўзимизда куч тополмадик... Удумларимиз, ахлоқ меъёрларига қанчалик зид бўлмасин, хуфёна никоҳ ўқитиб, Барнони ўз никоҳимга олдим... Виждоним қийналди, хотинимдан ажрашмоқчи ҳам бўлдим. Аммо, шириндан-шакар болаларимни кўзим қиймади. Яширинча яшаб юраверамиз деб ўйлагандим. Мана оқибати...

– Ота-оналар бундан хабардорми? – сўради Санжарбек.

– Йўғе, нима деяпсиз, билса, осиб қўйишади-ку!

– Бола сизданми?

– Ҳа, бола мендан.

– Энди нима қилмоқчисизлар? Куни келиб сир очилади-ку! Яқинларингиз бунга қандай қараркан? Хотинингиз бу шармандачиликка қандай чидайди?

– Кўнгил иши деб шу номаъқулчиликни еб қўйдик... Буёғига ўзимнинг ҳам бошим қотган...

– Билмадим, одамнинг аклига сиғмайдиган ишлар! – Санжарбек эшитганларини “ҳазм” қилолмади шекилли, устозига бир қараб олиб, мавзуни ўзгартирди. – Норпўлатга олтин тахтни қаерга ўтказишни сиз тавсия қилгандирсиз!

– Йўғ-е! Мен кимни тасвия қиламан...

– Қодир, Ботир деган йигитларни танийсизми? – Терговчи сумкасидан икки дона расм чиқариб, гувоҳнинг олдига ташлади. – Синчиклаб каранг-чи!

Қосим биринчи расмга тикилиб, “йўқ” дегандай елка қисди. Иккинчи расмни кўлига олиб, тикилиб қолди.

– Хўш, ўхшаяптими? – анчадан бери шогирдининг иш услубини кузатиб турган Фахриддин гап қўшди.

– Мана бунисини кимгадар ўхшатгандай бўлаяпману... аммо ҳеч эсимга тушмаяпти, - Қосим ҳамон расмга тикилиб турарди.

– Эсланг, эсланг!

– Балки у эмасдир. Тиниқроқ расми йўқми? Жуда хира...

– Демак, ёдингизга тушди. Исми ким ўша танишингизнинг?

– Исми тилимнинг учуда турибди-да!

– Қаерда ишлаши, яшаш жойини биласизми?

– Йўқ-да! Эсимга келмаяпти...

– Ҳозиргина “балки у эмасдир” дедингиз-ку! Кимнидир назарда тутган бўлишингиз керак! – Санжарбек гувоҳни оғзидан илинтиришга ҳаракат қиларди.

– Қаеринидир, кимгадир ўхшатаяпман... лекин барибир эслолмадим, - Қосим расмни стол устига қўйди.

Санжарбек яна нимадир демоқчи бўлиб оғиз жуфтлаганди, устоз “керакмас” дегандай унга маъноли тикилди ва гапни мухтасар қилди:

– Майли, ёдингизга тушиб қолса, бизга хабар қиларсиз! Бугунча етарли. Сизга рухсат.

Қосим осон қутулганига шукр қилиб, хонадан чиқиб кетди. Орага жимлик чўқди.

– Устоз, бу одамнинг толмовсирашини қаранг, бир гапи бор-ов! – деди Санжар гувоҳ ўтирган жойга ишора қилиб. – Менимча, Қодирни ҳам таниди. Бироқ атайлаб...

– Тўғри айтасиз! Мушоҳадаларингизда жон бор. Қодирни таниса-да, ўзини жинниликка солди, айтгиси келмади.

– Унда нега... осонгина... жавоб бериб юбордингиз?

– У бизни ҳеч нарсани сезмади, деб ўйлаши учун атайлаб шундай қилдим. Фақат ортидан кузатув қўйишимиз лозим. Қодирни таниса, албатта уни огоҳлантиришга ҳаракат

Ҳеч бўлмаганда кўнғироқ қилади. Шу сабабдан
Ўткирбекни чакиринг. Телефон сўзлашувларини
санкция ҳозирланг.

Орадан кўп ўтмай Ўткирбек етиб келди. Қўлидаги бир
та қоғозни стол устига қўя туриб, елкасини қисди:

– Қосим деганларингизнинг бармоқ излари ҳеч жойдан
иқмади. На олтин тахтада, на сигарет колдиғида!

– Бўлиши мумкин, - деди Фахриддин пинагини бузмай.
- Ҳозир сизга бошқа топшириқ бор. Санжарбек тушунтиради.
Мен қарорга қўл қўйдириб чиқаман.

Ҳаммаси терговчилар кутганидай чикди. Қосим ўша
куни уйдан чикмай, “тинч” ўтирган бўлса-да, кейинги кун
пешиндан сўнг хотини Раънонинг телефонида номаълум
эркак киши билан кўнғироқлашиб, ишхонасидан сал наридаги
“Ялпиз” кафесида учрашишга келишди. Тезкор ходимлар
зудлик билан кафега бориб, “меҳмон”ларни кутиб олиш
тадоригини кўришди. Нина исмли катта лейтенант
“официант” вазифасини бажарадиган бўлди. Мижозлар учун
алоҳида иккита стол тайёрланиб, сезилмас жойига овоз
эшитиш ускуналари жойлаштирилди. Тушликка яқин кафега
Қосим қирқ ёшлар атрофидаги бежирим кийинган киши
билан кириб келди. Алоҳида хонада кафе ичини
видеокамерада кузатиб турган терговчилар сергакланди.

– Устоз, қаранг-қаранг, - Санжарбек ўрнидан туриб
кетди, - бу одамнинг турқи-таровати Қодирникига ўхшаб
кетмаяптими?

– Шунақага ўхшаб қолди! – деди Фахриддин тасвирдан
кўзини узмай. – Қани кўрайлик-чи, нима ҳақида гаплашаркан
бу шоввозлар!

Терговчилар кулоқларига кулоқчинни тақиб, нафас олмасдан тасвирдаги кишиларнинг суҳбатини тинглашга киришишди.

Одатий сўрашишдан сўнг, ниҳоят Қосим мақсадга кўчди:

– Элдор ака, мени кеча прокуратурага чақиришди, Норпўлат масаласида! Уни ўлдириб кетишган экан-да!

– Шунақами? Оббо қисталоғ-э! Ёмон бўпти-ку!

– Нима ёмон? Норпўлатнинг ўлдирилганими ёки мени прокуратурага чакирганими?

– Иккиси ҳам яхши эмас! Энди булардан қутулгунимизча она сутимиз оғзимизга келади. Нимани сўрашди?

– Э нимасини айтасиз! Уйимни, ишхонамни тинтув қилишди. Хайрият бир нечта тилла тангалардан бошқа нарса топишолмади.

– Нимани сўрашди? – саволни такрорлади Элдор.

– Норпўлатни! Қаерда танишгансан, биргаликда нима иш қилгансан, қачон кўргансан... бошимни қотириб ташлашди. Кейин сизнинг расмингизни кўрсатиб, танийсанми, дейишди.

– Нима дедингиз? – сўради Элдор кўзлари кинидан чиққудай бўлиб.

– Танимайман, дедим. Тўғри килипманми? Нимага бунча чўчиб кетдингиз? Нима бало Норпўлатни сиз гумдон қилмаганмисиз?

– Астофирулло, астофирулло! Бу нима деганингиз? Қаллангиз ишлайдими? Нима... мен...

– Расмингизни худди кинолардагидек чизиб, олиб юришганига қараганда... Шунга... сиз ўлдирдингизми деган...

– Аста-э, деворниям кулоғи бор-а! Нима мен қотилга ўхшайманми?

– Унда нега асабийлашаяпсиз?

– Тухматга қолиб кетишдан чўчийман! Ўша терговчиларингга қотилликни ким қилганининг фарқи йўқ! Бирортасини қармоқларига илинтиришса бўлди! Улар учун терговга тушган кишининг чўпчалик кадри йўқ. Жиноятчи топилмаса, тўрига тушган манглайи шўрни тикиб юбораверишади. Қулоғингни ушлаб, қамалиб кетайверасан. Додингни катта холанг ҳам эшитмайди!

– Йўғ-е, унчалик эмасдир. Айбсиз одамни қамашдан уларга нима наф? Мана мени қўйиб юборишди-ку!

– Хатга тушдинг – ўтга тушдинг. Ўзингнинг туя эмаслигингни исботлаш учун қанча асабинг бузилади, шундан кўрқаман!

– Сиз билан яна биттасининг расмини кўрсатишди, отини Ботир дедими, Гофур дедими... ёдимда қолмади.

– Э-э-э тилласиям қуриб кетсин! Қаерданам шу одам билан таништирдингиз! Бошим балога қоладиган бўлди-да!

– Элдор ака, нима мен сизни шунақа бўлсин деб атайлаб гаништирибманми? Сизга яхши бўлсин...

– Майли ука, бўлар иш бўпти! Пешонада борини кўрамиз! Ишқилиб мени сотиб қўймаган бўлсангиз бўлгани!

– Вой, нимага сотарканман! Шунча йиллик қадрдонмиз-ку!

– Ҳозир ҳаммага ўз жони ширин бўлиб кетган. Сизга раҳмат. Биздан қайтмаса Худодан қайтсин! – Элдор ёнидаги пиёлани четга суриб, кетишга тайёрланди. – Энди бизга жавоб!

– Ока, ўзи ўша олтин тахт нима бўлди, бирор жойга ўтказа олдингизларми? – Қосим “намунча шошмасангиз” дегандай стол четидаги пиёлани олиб, чой қуйди ва шеригига узатди.

– Мен қайдан билай! – Элдорнинг асабийлашаётгани сезилиб турарди. – Норпўлат бир марта олиб келиб менга кўрсатганди. Қиммат нарса-да! Мен “отказ” қилгандим. Кейин нима бўлганини билмайман. Бирортасига ўтказган бўлса керак-да!

– Лекин мен бир сўраганимда, дўстингиз яхши йигит экан, ёрдам бераяпти, деганди!

– Майда-чуйда тиллаларини сотишда ёрдамлашгандим. Аммо олтин тахт масаласида “мени тишим ўтмайди” дегандим.

– Балки бирортасини тавсия қилгандирсиз? – Қосим ҳамсухбатининг гапларига ишонқнрамади шекилли “чайналишда” давом этди.

– Ўйлаб гапираяпсизми? – Элдорнинг жахли чиқди. – Кимни тавсия қиламан? Бундай қимматбаҳо матоҳни чет элга ўтказмаса, бизда сотиб бўладими?

– Ока, кўп йиллик таниш-билишчилигимиз ҳурмати ман сизни огоҳлантирдим. У ёғи ўзингизга ҳавола! Анов терговчилар роса ёпишган жойини қўймайдиган муттаҳамлар туридан экан. Барибир сизни топишади. Жавобларингизни ўйлаб қўйинг! Мен сизни сотмадим. Сизам мени аралаштирманг. “Норпўлатни қаердан танийсан” деса, бирор нарса ўйлаб топарсиз. Гапимиз бир жойдан чиқса бўлгани!

– Албатта, албатта... бирор нарса ўйлаб топарман! – Элдорнинг хаёли паришон эди. – Мен турдим, кеннойингиз билан бир жойга бормоқчийдик!

– Ҳа, сал бўлмаса ёдимдан чиқай депти, - шивирлаб гапирди Қосим. – Улар қандайдир қора “Нексия” ҳақида сўрашди?

– Қора “Нексия” дедингизми! – Элдор бироз ўйланиб қолди. Бу яна нимаси? Нима қилган экан... ўша қора...

– Билмадим. Сизники “Нексия” эмас шекилли!

– Йўқ, мен “Нексия” минмаганман...

Йигитлар кафеда чикиб, эшик олдида бироз гаплашиб туришди ва хайрлашиб тарқалишди. Терговчининг тошшириғига мувофиқ изкуварлар Элдорнинг ортидан тушишди. Криминалистлар кафега кириб, “мижоз”нинг идиш-товоқларда қолдирган бармоқ изларини олишга киришишди.

Кеч тушиб қолишига қарамасдан ишхонага қайтган терговчилар кафед олинган видеотасвирларни қайта-қайта кўриб чикиб, Қосим ва Элдорнинг суҳбатини, руҳий ҳолатини диққат билан таҳлил қилиб чиқишга киришдилар.

– Хўш Санжарбек, - таҳлил ишлари поёнига етгач, сўради Фахриддин, - Элдорнинг гапларига ишониш мумкинми?

– Менимча, у ёлғон гапирди.

– Элдор Норпўлатнинг ишига аралаш демокчисиз-да. Ёки унинг сиймосида қотилни кўраяписизми?

– Қотил шу дейишга ҳозирча асосим йўқ. Аммо, у бевосита бўлмаса-да, билвосита Норпўлатнинг ишига дахлдор.

– Бундай фикрга келишингизнинг сабабларини билсак бўладими, жаноб терговчи! – Устознинг шогирдини синаш учун атайлаб саволларга кўмаётгани билиниб турарди.

– Чунки, биринчидан Элдор кўрқиб кетди. Бир балоси борки, кўрқди. Иккинчидан, жуда асабийлашди...

– Тўғри пайқабсиз! – Фахриддин шогирдининг фикрини маъқуллади. – Бундан ташқари, хаёлимда у Норпўлатнинг ўлими ҳақидаги хабарни оддийгина қабул қилди. Гўёки буни олдиндан билгандай. Шу сабабдан бўлса керак, Қосимдан ўлим тафсилотларини сўраб ўтирмадиям. Устига устак бизнес ҳамкорининг ўлимидан кўра ўзининг тинчи бузилишидан хавотирланди. Агар юраги тоза бўлганида шеригининг ўлими

уни зарра бўлсада қайғуга солиши керак эди... Хуллас, Элдор билан жиддийроқ шуғулланишга тўғри келади. Лекин мени бошқа бир нарса ташвишга солмоқда. Ўзимни қанчалик ишонтиришга ҳаракат қилмайин юрагимнинг таг-тубида “шу инсон одам ўлдиришга қодирми?” деган савол бош кўтараётгандай бўлавераяпти. Сиз айтгандай ички интуициям ўзимга бўйсунмаяпти.

– Э устоз, сиз раҳмдил, самимий инсонсиз. Бошқаларни ҳам ўзингиздай кўрасиз. Элдор деганларини кўрдингиз-ку, ғирт артист, рол ўйнашга уста. “Интуиция”нгиз адашаётгани шундан.

– Балки сиз ҳақдирсиз! Кейинги пайтларда ички сезги борасида устозингиздан ошишга ҳаракат қилаётганингизни фақат олқишлаш мумкин, Санжарбек, ҳа-ха, олқишлаш лозим!

Шогирд мамнун жилмайиб қўйди...

Кейинги кун воқеалари Фахриддиннинг ички сезгиси бу гал ҳам алдамаганини кўрсатди. Дастлаб экспертиза Элдорнинг бармоқ излари жиноят иши бўйича олинган қўл изларидан бирортасига мос келмаслигини аниқлади. Кейинчалик Элдор ва унинг яқинларида қора рангли “Нексия” бўлмаганлиги, уларга тегишли телефонлар пеленгацияси тахлили вафотидан олдинги уч кунда Норпўлат улар билан алоқа қилмаганлиги, бир алоқа майдонида жойлашмаганлиги маълум бўлди. Шу билан бирга бошида “йўқ”, “билмадим”дан нарига ўтолмай “мум тишлаб” ўтирган Элдор терговчилар келтирган рад этиб бўлмас фактлардан сўнг ҳаққоний кўрсатма беришга мажбур бўлди:

– Норпўлат ака билан Қосим орқали танишгандик. Ўша олтин тахтни ўтказиш масаласида мендан ёрдам сўраганди. Бошида ишонмадим. Норпўлат ака менга бир талай тилла тақинчоқлар, тангаларни кўрсатди. Текшириб кўрсам, ростанам қадимий. Шундагина Норпўлатнинг гаплари жидийлигига, тиллалар Амир Олимхоннинг йўқолган хазинасидан эканлигига амин бўлдим ва унга бу ишда ёрдам қилишга ваъда бердим. Аммо бутун бошли олтин тахтни бизда ўтказиш муаммо эди. Тахтнинг тоза олтин сифатидаги баҳоси 1 млн. АҚШ долларига тенг бўлгани ҳолда ноёб осори-атиқа сифатида хорижлик коллекциячилар унга ўн карра юқори нарх тўлашлари мумкинлигини яхши билардим. Фақат менинг чет элда танишларим йўқ эди. Шу сабабли ўзимга шерик қидира бошладим. Шунда ёдимга синфдошим Бобур тушди. У магистратурани Германияда битирган, бир неча тилни яхши биладиган, уддабурон ва тадбирли йигит эди. Қўйликдаги дори-дармон ишлаб чиқарувчи кўшма корхонада менежер бўлиб ишларди. Бобурга муаммони айтгандим, кизиқиб қолди. Бирпасда Германияда яшовчи Шодиёр исмли ўртоғи билан гаплашиб, олтин тахтни сотиш масаласида ёрдам беришларини сўради. Орадан бир неча кун ўтиб, хориждан жавоб келди. Германиялик Вильям исмли миллионер коллекциячи агар олтин буюмлар ҳақиқатда Бухоро Амирининг хазинасига тегишли бўлса, сотиб олиш истагини билдирибди ва намуна сўрабди. Тезда Норпўлатдан иккита тилла танга, бир неча тилла тақинчоқ олиб Франкфуртга жўнатдик. Немис тиллаларни текшириб кўриб, уларнинг чиндан ҳам қадимий эканлигига ва Амирликнинг йўқолган хазинасига тегишли бўлиши мумкинлигига ишонч ҳосил қилди. Эндиги муаммо шунча олтинни Ўзбекистон чегарасидан сездирмасдан олиб чиқиб кетиш билан боғлиқ эди. Кўп бош қотиришга тўғри келди. Масалага ечимни яна

Бобур топди. Режага кўра тилла буюмлар Германияга даволаниш учун кетаётган шахсларнинг ногиронлик аравачаларига жойлаштирилиб, божхона назоратидан ўтказилиши лозим эди. Олтин тахт билан таваккал қилмаслик учун дастлаб бир қанча тилла тақинчоқларни божхона орқали хуфёна ўтказиб кўрмоқчи бўлдик. Навбатдаги масала бу иш учун яроқли “мижоз” топилди эди. “Номзод”га қўйиладиган асосий талаблардан бири унинг ўта семиз бўлиб, одадий, яъни заводда ишлаб чиқарилган коляскага сиғмаслиги талаб қилинарди. Шунда унга махсус коляска ясатилиб, унинг ички қисмига тилла буюмлар жойлаштирилиши ва шу йўл билан керакли буюмлар божхона назоратидан олиб ўтилиши режалаштирилганди. Норпўлат аканинг бир таниши ёрдамида Бойсунда турадиган Чори исмли вазни тахминан 130 килодан ортиқ келадиган, тўшакка михланиб қолган ногирон йигитни танладик. Ногиронларни ҳимоя қилиш жамияти номидан Бобур Бойсунга бориб, Чори ва унинг хотини Барчин билан гаплашиб келди. Ҳеч нарсадан беҳабар эру хотин роса хурсанд бўлиб, Германияда даволанишга рози бўлишди. Кейин Бобурнинг Саша деган таниши ёрдамида Чилонзордаги устахонада кўлбола ногиронлик аравачасини ясатиб, унинг ички қисмига Норпўлатнинг тиллоларини жойлаштирдик. Шу орада Чори ва унинг хотинига Тошкент-Франкфурт йўналиши бўйича самолётга чипта олинди. Барча тайёргарлик ишлари охирига етказилгач, Бобур Бойсунга ногиронлик аравачасини олиб бориб, эр-хотинни Тошкентга етказиб келди. Тошкент аэропортида ногирон йигит ва унинг кузатувчиси ҳеч бир шубҳасиз божхона назорати ва чегара постидан ўтиб олиб, Франкфуртга учиб кетди. Германияда уларни Шодиёр кутиб олди ва яқин-атрофдаги меҳмонхоналардан бирига жойлаштириб, ногиронлик аравачасини кўлга киритди. Кейинги кун биз ҳам Москва орқали Германияга учиб бордик.

Вильямс олтинларни 300 минг АҚШ долларига баҳолади ва шунча нақд пулни кўлимизга санаб берди. Шодиёрга ўз улушини бериб, қолган пулларни Франкфуртдаги банкка Бобурнинг номига очилган ҳисоб рақамига қўйдик. Ўн минг доллар майда-чуйда ҳаражатларга ишлатилди. Тошкентга кайтгач, Бобур таниш-билишлари орқали банкдаги пулларни нақдлаштирди. Келишувимизга кўра фойданинг ўзимизга тегишли қисмини олиб қолиб, 200 минг долларини Норпўлатга бердик...

Элдор фикрини жамлаш учун биров жимиб қолганидан фойдаланиб, Санжарбекнинг савол беришга чоғланаётганини сезган гуруҳ раҳбари “тўхтанг, гапини бўлмай тулинг, тугатиб олсин” дегандай унга маъноли қаради. Устознинг кўз қарашидан нима демоқчи бўлаётганини сезадиган шогирд гапини ичига ютди.

– Хуллас, биринчи синов тадбиримиз ҳамирдан қил суғургандай муваффақиятли яқун топгач, асосий масала – олтин тахтни хорижга олиб чиқиш ва пуллаш ишига астойдил бел боғладик. Ҳаммасини пухта режалаштирдик. Тахтнинг ҳажми каттагина бўлганлиги сабабли ногиронлик аравачаси ҳам, унга ўтирадиган “бемор” ҳам шунга мос, камида 150 килограмм бўлиши талаб қилинарди. Шундай одамни қидира бошладик. Бир кардиолог дўхтир танишим билан учрашиб қолганимда атайлаб семизлик, семиз одамлар ҳақида гап очдим. Мавзуни давом эттириб, у ҳозир кўлида нақд 150 кило тош босадиган бемор даволанаётганини мисол қилиб айтиб қолди. Менга айнан шунақа ахборот керак эди. Кейинги кун ўзимни бир текширтириш баҳонасида Набижонни кўргани бордим ва пайт пойлаб касаллик варақасидан ўша беморнинг уй манзилини билиб олдим. Буюғи олдинги сценарий бўйича кетди. Мен ногиронларни ҳимоя қилиш жамияти ходими сифатида Шомақсудникига бир-икки қатнаб, уни хорижда

бепул даволаниб келишга кўндирдим. Норпўлат ака Бойсунга кетиб, олтин тахтни Тошкентга олиб келтирди ва уни Чилонзордаги устахонага олиб бордик. Саша қўли гул уста экан. Икки-уч кунда тахтдан ажойиб кўлбола ногиронлик аравачаси ясади. Шомақсуд ва унинг хотини номига Франкфуртга авиачипта олинди. Ҳаммаси ўйлаганимиздек силлиқ кетаётганди. Фақат аэропортда божхона ходимларининг “хитланиб” қолгани ишимизнинг белига тепди... У ёғи сизларга маълум!

Гумондор “билганларим шу” дегандай мўлтираб, Фахриддинга кўз қирини ташлади. Гуруҳ раҳбари унга чой қуйиб узатди. Элдор пиёлага кўл чўзганда билагидаги “К.А” деган ёзув ёққол кўриниб кетди.

– Қўлингиздаги тотулировка нимани англатади? – савол-жавобни бошлади терговчи.

– Ҳа, буми? – деди Элдор кўлидаги ёзувни кўрсатиб, - ҳарбий хизматда аҳмоқчилик қилиб... Камола Абдуллаева деган синфдошимизга атаб... ёшлик экан-да!

– Сизлар нима сабабдан ўзларингизни мижозларга “Қодир”, “Ботир” деб таништирдингизлар? Бундан кўзланган мақсад нима эди?

– Қилаётган ишимиз қонунга зидлигини билиб турардик. Кўлга тушиб, сиримиз фош бўлмаслиги учун исmlаримизни ўзгартириб айтгандик.

– Унда ёзувчи Худойберди Тўхтабоевнинг китобидаги “Қодиржон укамизга” деб бошланган дастхатни қандай гушунсак бўлади? Сиз ёзувчини шахсан танийсизми?

– Йўқ, мен ёзувчи билан шахсан таниш эмасман. Дастхатни Шомақсуд ва унинг аёлининг ишончига кириш учун атайлаб ёздиргандим. Шу мақсадда китобни стол устида қолдиргандим. Мен Шомақсуд билан хорижда даволаниш масаласини муҳокама қилиб турган пайтда Амина

(Шомаксуднинг аёли) китобни варақлаб турганига кўзим тушганди.

– Раҳматли Чори акадан шунча фойдаланиб, нега бечорани бегона юртларда кўчада қолдириб кетдинглар? – деди Санжарбек пешонаси тиришиб. – Ногирон одамни бунчалик таҳқирлаб, уни қурол қилиб фойдаланишга, пул топишга уялмадингларми? Жилла курса шўрликни шифохонага жойлаштириб қўйсаларинг бўлмасмиди?

– Бундай бўлишини ўйлаб кўрмаган эканмиз, - кизариб-бўзариб жавоб берди Элдор. – Кейин ўзимиз ҳам надомат чекдик... виждонимиз қий...

– Илтимос, ҳамма гапирсаям сиз виждон ҳақида гапирмай кўяқолинг, - зарда қилди терговчи. - Сайилдан сўнг хинони қаерга қўйиш лозимлигини биласиз-ку! Надомат чекканмиш! Сизлар Чорининг ҳуқуқ тартибот идораларига ариза қилишидан чўчиб, қилмишларингиздан афсуслангансизлар. Агар чегарадан эсон-омон ўтиб олганларингизда Шомаксудни ҳам кўчада қолдириб кетишларинг аниқ эди?

– Йўқ, уни шифохонага жойлаштирамоқчи эдик.

– Ёлғон гапирманг! Биз Германиядаги барча шифохоналарни текшириб кўрдик. Унинг номига жой брон қилинмаган экан?

– Биз уни Чехиядаги “Карла Вари” санаториясига жойлаштирамоқчи эдик.

– Норпўлат ва унинг тахтини Термиздан Тошкентга олиб келган Алишер деган йигит ким?

– Алишер Ботирнинг таниши, шунчаки такси сифатида бизга ёрдам қилди... У ҳеч нарсадан хабарсиз эди...

– Шу куни уларни Тошкентда ким кутиб олганди?

– Уларни Ботир кутиб олганди. Мен уйдайдим, ўғлимнинг туғилган куни бўлгани боис чиқолмагандим...

– Норпўлат акани охириги марта қачон, қаерда кўргандингиз? – Фахриддин гапни бошқа ёққа бурди.

– “Операция” барбод бўлиб, олтин тахт божхонада қўлга тушгандан сўнг “Манас”да учрашдик. Норпўлат ака “буёғи нима бўлди?”, “ҳаммаси яхши бўлади, деб ишонтирган эдинглар-ку!” дея бизга ўдағайлаб кетди. Бир амаллаб тинчитдик. “Ҳали ноумид бўлманг, божхонадагилар билан гаплашиб, Худо хоҳласа олтин тахтни қайтариб оламиз” деб ишонтаришга ҳаракат қилдик. У эса “мен ҳеч нарсани билмайман, мулкимни қайтариб беринглар!” дея роса хархаша қилди. Биз эса “мол-давлат топилар, ҳозир қамалиб кетмаслик йўлини қилишимиз керак, ҳозир шуни ўйлашимиз керак! Тахт сизники. Аммо у давлатнинг маданий-моддий бойлиги ҳисобланади. Уни давлатга топширмаганлигингиз, у ҳам етмагандай яширинча хорижга чиқариб кетмоқчи бўлганлигингиз учун биринчи навбатда сиз қамокка тушасиз” деб қилмишимиз ортидан кутилаётган хавфдан огоҳлантирдик. “Қамок” сўзини эшитиб, Норпўлат кўркиб кетди. Орган ходимлари ишни тахтнинг эгасини излашдан бошлашларини билардик. Шу сабабли унга ҳозирча уйига бормасдан четга чиқиб туришни маслаҳат бердик. Бироз вақт ўтиб, ҳамма нарса бости-бости бўлгач, қайтиб келиши мумкинлигини тушунтирдик. У Россияга чиқиб кетмоқчи бўлди. Шу орада сизларнинг Бойсунга – Чори аканикига, ундан сўнг Дарбандга борганларингизни эшитиб, Норпўлат акадан тезроқ Ўзбекистондан чиқиб кетишни, яқинлари билан қўнғироқлашмасликни, телефон аппарати ва рақамини алмаштириб ташлашни уқтирдик. У “Тошкентда бир-иккита юмушларим бор, шуларни ҳал қилиб, кейин Қозоғистон орқали Москвага кетаман” деганди. Шундан кейин уни тополмай қолдик. Келишувимизга кўра у бизга янги рақамидан алоқага чиқиши лозим эди. Аммо ундан қўнғироқ

ўлмади. Биз уни Москвага кетган деб ўйлагандик. Беш-олти
ундан сўнг унинг ўлгани хақида...

– Терговчиларнинг Бойсунга, Дарбандга борганлигини,
Норпўлат аканинг ўлганини кимдан эшитдингизлар? – сўради
Фахриддин.

– Бобур асли термизлик бўлгани учун у ёқда танишлари
ўш. Шуларга кўнғироқ қилиб, билди. Биласиз, кишлоқ жойда
шунақа гаплар тез тарқалади.

– Норпўлат ака Москвага кимнинг олдига бормоқчийди?

– Бунисини билмадим? Танишлари бўлса керак-да!

– Тошкентда унинг қанақа юмуши бор эди?

– Буни бизга айтмаганди. Нима иши борлигини
билмайман.

– Балки бирортаси билан гаплашиб юрганлигини
ўргандирсиз, телефонда сўзлашганини эшитгандирсиз?

– Йўқ, у бизга ишлари, танишлари хақида гапирмасди.

– Норпўлат ака сизларга олтин тахтни, тилла буюмларни
қайдан олганлиги хақида гапирганмиди? – Фахриддин
жавбатдаги саволни берди.

– Йўқ, у бу хақида гапиришни хоҳламасди. Бир-икки
марта гап очганимизда “қўй ука, узумини е, боғи билан нима
шинг бор!” деб ҳазиллашганди. Бобур қизиқиб қолиб,
интернетдан унча-мунча маълумот тўплаган экан. Унинг
алига қараганда Норпўлатнинг олтинлари Бухоро
амирининг йўқолган хазинасига тегишли эмиш...

– Норпўлат ака хотинига бир неча марта телефон орқали
смс” хабарлар юборган. Сиз бундан хабардормисиз?

– Йўқ, менинг бундан хабарим йўқ. Бобур ҳам билмаса
ерак, йўқса менга айтган бўларди.

– Норпўлат сизлар берган 200 минг долларни нима
илди, каерга ишлатди?

– Бундан хабарим йўқ. У бу пулларни қаерга ишлатгани, қаерга қўйганини бизга айтмаган.

– Майли, айтмаган ҳам дейлик, – Фахриддин ўриндан туриб, гувоҳнинг олдига келди. - Сизнингча, у пулларни қаерда сақларди. Тошкентдами ёки Термизда?

– Норпўлат ака анчагина пухта одам эди. Умуман сир бой бермасди.

Терговчилар то кечга қадар турфа хил саволлар бериб, Элдорнинг кўрсатмаларига аниқлик киритдилар. Шундан сўнг Бобур сўроқ қилинди. У ҳам айбига тўла иқроор бўлиб, шеригининг кўрсатмаларини тасдиқлади. Уларнинг гаплари ҳаққонийлиги ишда тўпланган бошқа далиллар, гувоҳларнинг кўрсатмалари билан ўз тасдиғини топди. Шундай қилиб, олтин тахт билан боғлиқ жиноят иши тўла очилди. Элдор ва Бобур қўлга олиниб, жиноят кодексининг бир неча моддалари билан айб эълон қилинди. Аммо, масаланинг иккинчи томони, яъни Норпўлатнинг ўлими билан боғлиқ жиноят иши бўйича тергов боши берк кўчага кириб қолди. Энг ёмони, тергов гуруҳида қотиллик бўйича ишланмаган бирорта жўяли тахмин, бош қотиришга арзигулик таклиф, мулоҳаза ҳам қолмагани.

Шунга қарамасдан тергов гуруҳи бор имкониятни ишга солиб, эҳтимоллик даражаси кам бўлса-да, ҳар бир тахминни охиригача ишлашга, “йўкни йўндириб”, “пашшадай нарсадан филдай далил-исбот яшаш”га, ҳеч кимнинг хаёлига келмайдиган майда-чуйда деталлардан катта хулосалар чиқаришга ҳаракат қиларди.

– Устоз, - кун бўйи ишлаб, анча толиққан Санжарбекнинг овози синик чиқди, - қора “Нексия”ни топиш борасидаги чиранишларимиз фойда бермайдиган бўлса, қотилни топишимиз қийин бўлади-ёв!

– Гапингиз тўғри. – Фахриддин стол устидаги “Ҳукук” газетасининг янги сонини олиб варақлай бошлади. – Элдор ва Бобурнинг бу ишга алоқаси йўқлиги тўлиқ исботини топди. Қўлимизда бирорта жўяли тахмин ҳам қолмади. Энди барчасини бошидан бошлашга тўғри келадиганга ўхшайди.

– Бошида оддийгина туйилган жиноят ичига кирганимиз сари мураккаблашиб бормокда, ортидан қувганимиз сайин хақиқат биздан қочаётгандай. Тавба! Хаёлимда ҳозирги замон жиноятчилари биздан ўрлаб кетаётгандай. Биз шоҳида юрсак улар баргида!

– Ҳа, албатта! Қочган ҳам, қувган ҳам Худо дейди. Аммо биз улардан бир қадам олдинни кўра билишимиз керак. Бунинг учун техника ва замонавий криминалистика ютуқларидан унумли фойдаланишимиз, ўз касб маҳоратимизни тинмай ошириб боришимиз талаб этилади.

– Қандай қилиб, сиз шунча тажрибали бўла туриб шундай десангиз, – деди шогирд таажжуби ошиб. – Унда биз ёшлар нима қилишимиз лозим.

– Ота-боболаримиз “Бешикдан қабргача илм изла” дейишган. Бекорга эмас! Китоб мутолааси комилликнинг калитидир. Терговчи иш жараёнида тажрибасини ошириб бориши билан бирга криминалистик қўлланмаларни, детектив жанрдаги адабиётларни, хорижий давлатлар тергов амалиётини ўрганиб бориши лозим. Бош қашишга вақтимиз йўқ, бироқ ҳар қандай шароитда бир кунда бир соат китоб мутолаа қилишга фурсат топишимиз даркор. Ҳатто ишимизга ҳеч қандай алоқаси йўқдай туйилса-да, ҳар қандай бадиий асар ҳам инсон дунёқарашини оширади. Барча муваффақиятсизлик-ларнинг бош сабаби илмсизликдан иборат.

– Нима, Норпулатнинг қотилини тополмаганимиз...

– Ҳа, ҳа, тўғри айтаяпсиз! Бунга ҳам сиз билан бизнинг билимсизлигимиз сабаб бўлмоқда... Қаранг, мана бу ерда бир қизиқ қотиллик ҳақида ёзишибди, - деди Фахриддин қўлидаги газетага ишора қилиб. – Андижон шаҳрида куппа-кундуз куни 12 ёшли болани ўлдириб кетишибди. Аслида жиноятчилар уйга ўғирлик мақсадида киришган. Аммо кутилмаганда бола мактабдан қайтиб қолган. Жиноятчилар фош бўлишдан қўрқиб, кераксиз гувоҳни йўқ қилишдан ўзга чоралари қолмаган. Уйдан ҳеч нарса олиб чиқиб кетишолмаган қотиллар жиноят жойида бирорта из қолдиришмаган. Лекин терговчилар жиноятчилар уйдан ниманидир қидирганлик-ларини инобатга олиб, шу йўналишда ишлай бошлаганлар. Аниқланишича, уй соҳиби бир неча кун олдин автомашинасини сотиб, пулини уйда сақлаб келган. Воқеадан бир кун олдин янги машина олиш учун пулларни уйдан олиб кетган ва тўловни амалга оширган. Демак, қотиллар уйда пул сақланаётганини билиб, уйга ўғирликка тушишган. Боланинг жанозаси ўтгач, терговчилар уй эгаларини сўроқ қилишган. Уларнинг айтишича, уйда пул борлигини ҳеч ким билмаган. Бирок кейинчалик, уй бекаси Гулчехра опа бу ҳақда фақат Гулнора исмли қўшни аёлга – унинг туғилган кунига чиққанда айтганини эслаган. Гулнора билан обдон ишлаган терговчилар унинг бу ишга умуман алоқаси йўқлигини аниқлашган. Уй соҳибаси қайта-қайта сўроқ қилинган. Уй эгасидан машина сотиб олган ва бошқа таниш-билишлар ҳам роса чиғириқдан ўтказилган. Терговчиларнинг боши қотиб қолган. Уйда пул борлигини ким билган? Барча эҳтимолий ҳолатларни текшириб чиққан терговчилар охирида Гулноранинг туғилган кунига кимлар келганлигини аниқлашга киришганлар. Улар орасида муқаддам ўғирлик билан судланган бир одам – Гулноранинг тоғасининг Зиёд

деган ўғли борлигини аниқлашган. Шунда Гулнора “ўша куни туғилган кун тугагач, ошхонада Гулчеҳра билан гаплашиб ўтирганимизда Зиёд нариги столда радиони тузатиш билан овора эди. Бизнинг суҳбатимизни эшитмаганди” деган гапни айтиб қолган. Бахтга қарши, Зиёд ўзини бошқа иш билан овунгандек тутса-да, аёлларнинг гапини зимдан эшитиб ўтирган экан. Гулчеҳранинг уйида каттагина пул борлигидан хабар топган йигит бу ҳақда қамокда бирга ўтирган дўстига айтган. Икковлон бирга ўғирлик режасини тузишган. Мактабда дарслари одатдагидан эртaroқ тугаган боланинг келиб қолиши уларни саросимага солиб кўяган. Шунда улар болани кроватга боғлаб, уйни тинтув қилишга тушадилар. Уйдан арзиғулик нарса тополмай ортга кайтмоқчи бўлиб турганларида бола Зиёдни таниб қолганини айтади. Боланинг шугина эҳтиётсизлиги ўлимга сабаб бўлади. Ўғрилар фош бўлишларидан чўчиб, она сути оғзидан кетмаган болакайни нобуд қилишади.

– Яхши бўлмапти! – Санжарбек чуқур тин олди. – Ҳа, баъзида жиноят қутилмаган жойдан очилиб кетади.

– Санжарбек, шу қотиллик қаери биландир бизнинг жиноятга ўхшаб кетмаяптими? – деди Фахриддин кўзини газетадан узмасдан. – Норпўлатда Германиядан келтирилган 200 минг доллар борлигини ким билган бўлиши мумкин? Ана шу одамни ахтарсак, бизлар ҳам қотилга чиқиб борармидик.

– Бу пулдан ташқари унда бутун бошли хазина бўлганлигини ҳам эсдан чиқармаслик керак, - босиқлик билан мулоҳаза қилди Санжарбек. – Аммо биз у билан яқин алоқада бўлган барча одамлар билан ишлаб кўрдик-ку!

– Тўғри, Норпўлатнинг барча яқинлари текширилди. Лекин яқинларнинг яқинлари борлигини ҳисобга олмаган кўринамиз. Хўш, Элдор, Қосим ва Бобурдан бошқа Тошкентда у кимлар билан яқин бўлган?

– Меҳмонхона эгаси Сабина опа, Сергелида турадиган Норгул опа... Кўчимова... Менимча, бизга маълумлари шулар...

– Демак, ҳозирча беш кишининг яқинлари – қариндош-уруғлари, кўни-қўшнилари, таниш билишларини бирма-бир чиғирикдан ўтказиб, улар орасида муқаддам судланганлар, жиноят қилишга мойил шахслар бор-йўқлигини аниқлаш ва уларнинг қотилликка алоқасини текшириб кўриш лозим бўлади. Балки газетадаги воқеага ўхшаб, бизга ҳам омад йўқ жойдан кулиб боқар...

Кейинги кунлар тергов гуруҳи аъзолари бир неча кичик гуруҳларга бўлиниб, Норгулнинг Тошкентдаги таниш-билишларининг яқинлари – охириги пайтларда кўпроқ бордикелди қилган шахслар рўйхатини тузиш ва уларнинг шахсини, алоқаларини, сўнгги пайтлардаги хатти-ҳаракатлари доирасини ўрганишга киришдилар. Тез орада уч киши терговчиларнинг диққатини ўзига жалб этди. Улардан бири Қосимнинг жияни – фирибгарлик жиноятини содир этиб, бир йил олдин қамоқдан чиқиб келган Маъруф, иккинчиси Сабинанинг ўғли – Илёс исмли гиёҳванд йигит ва учинчиси Норгул Кўчимованинг укаси – муқаддам ўғрилик қилгани учун икки марта қамалиб чиққан – Бойбўри исмли йигит бўлиб чиқди. Уларнинг барчаси қотиллик рўй берган куни Тошкентда бўлишган ва назарий жиҳатдан жиноятни содир этишлари мумкин бўлган. Маъруф бир неча кун олдин Туркияга бизнес иши билан кетганлиги боис, терговчилар Илёс ва Бойбўри билан чуқурроқ ишлашга киришдилар.

Илёс энди 17 ёшга кирган бўлса-да, гиёҳвандлик балосига муккасидан кетган, онасининг топганини кўчага

совуриб юрадиган, кўними йўқ, тантиқ ва кўрқоқ йигит бўлиб чиқди. Унинг жўралари ҳам ўзига ўхшаш бебурд ва қўлидан иш келмас, терговчилар таъбири билан айтганда “нонни нана” деб юрувчи ўсмирлар бўлганлиги сабабли уларнинг бундай ваҳшиёна котилликка қўл уришлари эҳтимолдан йироқ деб топилди. Бундан ташқари котиллик рўй берган пайтда у ўзининг бошқа жойда бўлганлиги ҳақидаги алибисини тақдим этди.

Бойбўри билан “ишлаш” жараёнида Норгул Кўчимованинг укасини ҳимоя қилиш ниятида ёлғон сўзлаб, терговни чалғитмоқчи бўлаётгани терговчиларнинг эътиборини жалб этди. Опа зўр бериб укасининг Норпўлат билан таниш эмаслигини, у меҳмонга келган пайтда Бойбўри уйда бўлмаганлигини таъкидласа-да, телефонлар пеленгацияси марҳум Норгулникига меҳмонга борган куни Бойбўри ҳам шу ерда бўлганлигини кўрсатиб турарди. Техниканинг бу ғаройиб ютуғи ниҳоят опани ҳақиқатни тан олишга мажбур қилди.

– Бойбўри ёшлигидан эрка, тантиқ ва тутуруксиз бола бўлиб чиқди, - ҳикоясини бошлади Норгул. – Безори болаларга қўшилиб, умри кўчада ўтди. Бошида ёшда, шўҳда, катта бўлса, одам бўлиб кетар, деб унчалик эътибор бермадик. Бора-бора шўхликлари безориликка, бебошликлари жиноятга айланиб кетаётганини сезмай қолдик. Биринчи бор шериклари билан от ўғирлаб, қўлга тушди. Ёшлигини эътиборга олиб, қамашмади. Иккинчи марта кўчабезори ошнолари билан бирга хонадонга ўғирликка тушиб, беш йилга қамалди. Уч йил ўтмай қамокдан кутулиб келди. Энди хулоса чиқарган бўлса керак, деб ўйлагандик. Қайда дейсиз, ўрганган кўнгил ўртанса қўймас экан. Олти ой ўтар-ўтмас, кўчада бир қиз боланинг телефонини қўлидан тортиб олиб, яна қамалди. Тўрт ой олдин қамокдан чиқиб келгач, мен уни

Тошкентга олиб келдим. Ишга жойлаштирдим, ҳаётини бошқатдан бошлашига шароит яратдим. Шу ҳолимга қўлимдан келганича ёрдам бердим. Бўлмаганга бўлишма деганлари рост экан. Ўлиб-нетиб, ким-кимларга ялиниб, ишга жойлаштирсаму, нобакор бола уч кун ўтмай “бунақа грязный жойда ишламайман” деб, бир йўла бўшаб келибди. Жаҳлим чиқиб, уйдан ҳайдаб юбордим, шундан бери ким қаерларда сангиб юрибди. Норпўлат ака бизникига келган куни қай гўрдан пайдо бўлиб қолди, билмайман. Майда-чуйда кийим-бошини олиб кетишга келган экан. Нарсаларини олиб, чиқиб кетди. Шундан бери уни кўрганим йўқ.

– Нима сабабдан муқаддам берган кўрсатмаларингизда Норпўлат меҳмонда пайти укангизнинг уйга келганлигини яшириб келгансиз? – сўради Фахриддин.

– Уни бу ишга аралаштириб нима қилдим. Қамалиб чиққан одам бўлса... Кейин... у келдию нарсаларини йиғиштириб кетди. Норпўлат акани кўрган бўлиши мумкин, аммо гаплашишга ҳам улгурмади. Шунинг учун уни бу савдоларга аралаштириб ўтирмадим.

– Сиз Норпўлат акага укангизни таништирганмидингиз?
– Санжарбек ташаббусни қўлига олди.

– Ҳа, “укам бўлади ” деб таништиргандим шекилли.

– Укангизга меҳмонни ким деб таништирдингиз?

– “Танишим, Термиздан” дедим қўйдим.

– Сиз хонадан чиққанда укангиз меҳмон билан гаплашиб, яқинроқ танишиб олиши мумкинмиди? – Гуруҳ раҳбари муддаога ўтди.

– Йўғ-е, нима деяпсиз. Меҳмон билан нимани гаплашади. Бой шара-барасини йиғиштириб, бирпасда чиқиб кетди.

– Балки улар олдиндан таниш бўлгандир?

– Қанақа таниш, биз термизлик, у бойсунлик бўлса!

– Гап шундаки, укангиз Бойбўри раҳматли Норпўлат билан бир неча марта кўнғироқлашган. Бунга нима дейсиз?

– Қ-а-а-а-ч-о-н? Қанақа қилиб... бўлиши мумкин эмас!

– Буни сиздан сўраш керак! – деди Санжарбек зардаси қайнаб. – Ҳеч нарса билмайдигандай талмовсирашини қаранг!

– Укажон, нима гапимга ишонмаяпсизми? Бойбўри Норпўлат акани танимасди. Қанақа қилиб телефон қилиши мумкин? Адашаяпсизлар!

– Лекин, бу факт! – Фахриддин кўлидаги қоғозни гувоҳга узатди. – Мана телефон кўнғироқлари тахлили.

Норгул қоғозга тикилдию кўзлари ҳеч нарсани илғамади:

– Товба! Бу ер юткур қачон у билан гаплашишга улугурдийкан!

– Сиз уларни ёлғиз қолдирганмидингиз?

– Бойбўри меҳмоннинг олдида икки-уч дақиқа ўтирди. Шу орада мен чой дамлашга чиқиб келгандим. Балки ўша пайти...

– Бойбўри ҳозир қаерда? – мулойимлик билан сўради Фахриддин.

– Ўшандан бери қорасиниям кўрсатгани йўқ... Н-и-м-а г-а-п... с-и-з-лар... – Аёл гап нимада эканлигини англаб етди шекилли, ранги докадай оқариб кетди. – Лекин у бундай иш қилиши мумкин эмас.

– Нега унақа деб ўйлаяпсиз, икки марта судланган бўлса! – Санжарбекнинг юзи тиришди. – Бунақа такасалтанглардан ҳар ишни кутса бўлади!

– Бойбўри безори... тўқликка шўхлик қилиб, ўғирлик қилиши мумкин, аммо одам ўлдиришига ишонмайман.

– Укангизни ҳозир қаердан топсак бўлади, – Фахриддин мунозарага чек қўймоқчи бўлди. – Таниш-билишлар,

қариндош-уруғлар, ҳамшаҳарлар дегандай... Уни қаердан изласак бўлади.

– Кимлар билан ош-қатиқ бўлиб юрганиниям билмаймай... Бир марта Рамзиддин деган синфдоши билан кўргандим. Лекин менда унинг телефон рақами йўқ.

– Фамилиясини биласизми? Қаердан яшайди?

– Қаердан билай! Ўзига ўхшаган дарбадар бола-да!

Терговчилар яна анчагина саволлар бериб, масалага ойдинлик киритишди. Гуруҳ раҳбари ўша ердан Рамазонга телефон қилиб, Рамзиддиннинг шахсини аниқлаб, ота-онаси билан учрашишни, улардан ўғлининг телефон рақами, яшаш манзили ва бошқа маълумотларига ойдинлик киритишни топширди. Тезкор ходимлар Бойбўри ва унинг яқинларини қидиришга тушди. Шу куни кечга бориб Рамзиддиннинг яшаш жойи аниқланди. У синфдошининг Қўйлик бозори яқинидаги ётоқхоналардан бирида яшашини маълум қилди. Тун ярмидан окқанда тезкор ходимлар ширакайф Бойбўрини топишга мияссар бўлдилар. Тинтувда унинг ёнидан, яшаш жойидан пул ва бошқа қимматликлар, шунингдек, терговга нафи тегиши мумкин бўлган ашёлар топилмади.

Кейинги кун ишни Бойбўрини сўроқ қилишдан бошлаган терговчилар йигитнинг ғарибона ахволи, юриш-туришини кўриб, “шу одамнинг қўлидан одам ўлдириш келармикин?” деган хаёлга бориб қолдилар. Шундай бўлса-да, унинг Норпўлат билан мулоқотга киришган энг сўнгги гувоҳлардан бири сифатидаги кўрсатмалари терговчиларда катта қизиқиш уйғотаётганди. Одатий савол-жавоблардан сўнг Бойбўри ҳам опаси сингари кўрсатмаларини Норпўлат деган одамни танишини инкор этишдан бошлади. Лекин, Норпўлатнинг ўлдириб кетилганлигини эшитгач, ҳар қандай ёлғон унга қимматга тушиши мумкинлигини сезиб, ростини

сўзлашга, бўлган воқеаларни борича хикоя қилишга ҳаракат қилди:

– Опамникига анчадан бери бормагандим. Шу куни уст-бошларимни олиш учун борсам, меҳмони бор экан. “Бойсунлик танишим” деди. Кўринишидан анчагина дадил одамга ўхшади. Керак бўлиб қолар деган ўйда опам чой дамлашга чиқиб кетганда телефон рақамини сўраб олдим. У менинг Норгул опам билан тескари бўлиб юрганимни билмайди-ку! Кейинги куни унга кўнғирок қилдим. Маслаҳатли ишим бор, дедим. У мени тушлик пайти “Манас” деган кафега чақирди. Айтилган пайти етиб бордим. Бирга ўтириб, бешбармоқ едик. Ниятим тўрт-беш сўм қарз сўраш эди. Аммо, биринчи кундан қарз сўрашга юзим чидамади. Бу томондан пул ўлгур тозаям зарур... Официант билан ҳисоб-китоб қилиш пайти ноҳосдан мен унинг ҳамёнида бир даста доллар борлигини кўриб қолдим. Хаёлим бузилди. Шу куни яхши хайрлашдик. Хонага келиб, бир режа туздим. Орадан икки кун ўтиб яна Норпўлат акага кўнғирок қилдим. “Манас”да учрашдик. Кун анчагина совуқ бўлса-да, ресторан иссиқ эди. У ўтган галгидай костюмини ечиб, ўзи ўтирган столга илиб қўйди. Тузган режам бўйича сездирмасдан Заринага смс юбордим. Келишувимизга кўра, биз кафедра гаплашиб ўтирган пайтимизда Зарина Норпўлатга кўнғирок қилиб, муҳаббат изҳор этиш баҳонасида уни уч-тўрт дақиқа чалгитиши лозим эди. Албатта, у бундай “сирли кўнғирок”қа менинг олдимда жавоб беролмайди. Коридорга чиқишга мажбур бўлади. Шу пайтда мен унинг ҳамёнини “шмо” қилишим керак эди. Ҳаммаси ўйлаганимиздай бўлиб чиқди. Заринанинг эркаланиб гапириши Норпўлатни хаяжонга солмай қўймади. У менинг ёнимда бироз гаплашиб тургач, “бир дақиқа” деб ташқари – залга чиқди. Пайтдан фойдаланиб, дарров ҳамроҳимнинг чўнтагига қўл тикдим.

Бир даста доллар орасидан тўрт донасини олиб, ҳамёни жойига қўйдим. Тушлик қилиб бўлгач, у ҳисоб-китоб қилди. Хайрлашишда у менга “Бойбўри, эртага пешиндан сўнг келсангиз, сизга бир хизмат бор” деб қолди. Рози бўлдим. Кейинги кун пешинга яқин унга кўнғироқ қилдим, аммо телефони ўчирилган экан... Шу-шу уни қайта кўрмадим... Вафот этганини сизлардан эшитдим. Жойлари жаннатдан бўлсин, яхши одам эди...

– Сиз Норпўлат аканинг олдига нима мақсадда боргандингиз? – сўради Фахриддин гувоҳга зимдан тикилиб.

– Қарзга пул сўрамоқчи эдим... Лекин, боя айтганимдай тортиндим...

– Норпўлат билан нималар ҳақида гаплашдинглар? У ўзининг ишлари, режалари ҳақида гапирганмиди?

– Нимани гаплашардик... у ёқ, бу ёқдан... у сўради, мен жавоб бердим... аммо, ўзининг ишлари ҳақида гапирмади.

– У сизга қандай хизмат айтиши мумкин, нима деб ўйлайсиз?

– Бунисини билмадим. Хизмат бор деди, тамом.

– Эртаси куни Норпўлатнинг телефони ўчирилганмиди ёки сиз ўғирлигингиз фош бўлишидан кўрқиб, унинг олдига боришдан бош тортдингизми?

– Рост айтаяпман. Телефони ўчирилганди. Бўлмаса, борардим. Ахир бойвачча одам... хизмат буюриб турибди, яхшигина пул ишлаб олиш имкониятини қўлдан чиқариб...

– Сиз Норпўлат ака билан учрашган пайтингизда унинг ёнида бирор кишини учратмадингизми?

– Йўқ, у ёлғиз эди. Ёнида ҳеч кимни кўрмаганман. Лекин ким биландир телефонда гаплашиб, “келаверинг, ташқарида кутиб тураман” дегандай бўлганди.

– Аниқ эшитдингизми ёки сизга шундай туюлди?

– Шундоқкина ёнимда гапирди, аниқ эшитдим. Ёлғон гапириб нима қиламан... Ака, мен “лох” эмасман-ку, тез-тез соатига қараб, шошилиб турганидан бировни кутаётганини сездим-да!

– Балки унинг исмини тилга олгандир.

– Олса олгандир, лекин мен эшитмадим.

– Норпўлат ака қанақа машинада юрганди?

– Билмадим. Машинасини кўрмаганман. Охирги куни мени кузатишга кўчага чикқанда кўчада бир оқ “Жип”ни айланиб, у ёқ буёғига қараб кўйди. Шундан ўша машина уники бўлса керак, деган хаёлга бордим.

– Тушунмадим, - деди Фахриддин гувоҳга яқинроқ келиб, - “Жип”ни айланишдан нима мақсад?

– Ўша куни машина тўхташ жойида жанжал бўлган экан. Битта “Жигули” эҳтиётсизлик қилиб, “Нексия”нинг эшигини кириб олибди. “Нексия”нинг эгаси жаҳли чиқиб, “Жигули”нинг ҳайдовчисини уриб ташлабди. “Жигули”нинг эгаси аламзадалик билан узоқдан тош отиб, “Нексия”ни дабдала қилиб, ойнасини синдириб ташлапти. Норпўлат ака шундан хавотирланиб, тош-пош тегмадимикин, деган хаёлда машинасининг орқа-олдини кўздан кечириб кўйганди. Ҳар ҳолда менга шундай туюлганди.

– Жанжал бўлган, денг... – Фахриддин бироз ўйланиб, Санжарбекка маъноли тикилди.

Устозининг кўз қарашидан нима демоқчи бўлаётганини англашга ўрганиб қолган шогирд шахдам қадамлар билан ташқарига чиқиб кетди.

Гуруҳ раҳбари гувоҳ билан савол-жавобни тугатгунга қадар орадан бир соат ўтар-ўтмай Санжарнинг топшириғига биноан Яккасарой туман прокуратурасидан “Манас” ресторани тураргоҳида содир бўлган жанжал юзасидан кўзғатилган жиноят иши келтирилди.

Фахриддин юпкагина жиноят ишини қўлга олиб, диққат билан кўздан кечира бошлади.

– Норпўлат ака сизни соат нечада кўчага кузатишга чиқканди? – Фахриддин Бойбўрига юзланди.

– Пешиндан кейин... тахминан икки яримларда...

– У пайтда ҳали воқеа жойига милиция ходимлари етиб келмаганмиди?

– Йўқ, биз милиция ходимларини кўрмадик. Улар кейинроқ келган бўлса керак.

– Тўғри. Орадан ярим соат ўтиб, соат 15 дан беш дақиқа ўтганда милиция ходимлари воқеа жойини кўздан кечириб, расмга олишган. Мана бу Норпўлатнинг “Жип”и. Буниси пачақланган “Нексия”, буниси “Жигули”... Мана бу орқадаги қора “Нексия”...

– Қора “Нексия”!!! – Санжарбек тилло топган одамдай бақириб юборди.

– Ҳа, ҳа, қора “Нексия”! Аммо давлат рақами жуда хира... ўқиб бўлмапти!

– Балки бу ўша...

– Бўлиши мумкин! Санжарбек, зудлик билан экспертларни таклиф қилинг. Давлат рақамини аниқлаш улар учун муаммо бўлмаса керак.

Фахриддин жиноят иши ҳужжатларини ўрганиб чиққунга қадар Санжарбек экспертлар ишини ташкил қилди. Мутахассислар тасвирни катталаштириб, бирпасда қора “Нексия”нинг давлат рақамини аниқладилар: 10 СА 0553. Тезкор ходимлар ишга киришиб, мазкур давлат рақами Бектемир туманида истиқомат қилувчи 75 ёшли фуқаро Элмурод Муродқобиловга тегишли эканлигини аниқладилар. Терговчилар қариянинг шу ёшида қотилликка қўл уришига ишонқирамай, “яна адашдиг-ов” деган шубҳага бориб, тушкунликка тушиб қолдилар. Чолни сўроқ қилган гуруҳ

Амирликнинг олтин тахти узиган

раҳбарининг қалбида бошқатдан умид учқунлари кўрина бошлади. Маълум бўлишича қора “Нексия” Элмурод отанинг номига куёви Жовли Холдоров томонидан сотиб олинган ва фойдаланиб келинган. Тергов гуруҳи кечки пайт Жовлини шаҳар чеккасидаги дала ҳовлисидан топишди. Унинг шаҳар марказидаги ҳашаматли уйи ва дала ҳовлисида ўтказилган тинтувда катта миқдорда тилла тақинчоқлар, 100 минг АҚШ доллари топилди. Қора “Нексия”ни кўздан кечирган мутахассислар унинг шина излари Норпўлатнинг мурдаси топилган ялангликка яқин жойдан олинган шина изларига мослиги ҳақида хулосага келдилар. Бундан ташқари, Жовлига тегишли бир қанча телефон рақамлари таҳлил қилинганда улардан Норпўлатнинг телефониға кўнғироқлар бўлганлиги маълум бўлди, телефонлар пеленгацияси таҳлили телефон эгалари бир пайтда бир жойда ҳозир бўлганлигини кўрсатди. Шу сабабдан бошида ўзини жинниликка солиб, у ёқдан бу ёққа ташлаб турган Жовли “ёрилиш”га мажбур бўлди.

– Боймурод билан синфдошмиз, - “ҳикоя”сини бошлади Жовли. - У Норпўлат аканинг қайни, хотинининг укаси. Бир куни уни Сергелида – машина бозорида учратиб қолдим. Кечкурун кафедра ўтирдик, юз-юз қилдик, мириқиб гурунглашдик. Гап айланиб-айланиб поччасига такалди. Мен унинг папая бизнесидан бойиб кетганини эшитгандим. Бундан ташқари Бойсун тарафларда Норпўлат аканинг хазина топиб олганлиги ҳақидаги узун қулоқ гаплар қулоғимга чалинганди. “Мастлик - ростлик” деганларидай Боймурод кайфи ошиб, ўша миш-мишларда жон борлигини, поччаси ҳақиқатдан Бухоро Амрининг тоққа яширилган хазинасини топиб олган бўлиши мумкинлиги ҳақидаги тахминни оғзидан

гуллаб қўйди. Аввалига мен бу гапга ишонмадим. Уйга келиб, интернетдан шу масалага оид материалларни ўқиб чиқиб, Боймуроднинг гапларида жон борлигига ишонч ҳосил қилдим. Хазина ҳақида қанча кўп билганим сайин қизиқишим шунча орта борди. Олтин васвасаси менга тинчлик бермай қўйди. Бир баҳонада Боймуроднинг олдига бордим. Атайлаб гап олиш мақсадида мавзуни яна поччасига бурдим. Мастлигида у поччасини “ўлгудай зикна, қурумсоқ одам, ким-кимларга ёрдам қилса-қилади, аммо бизлар минг пойига патак бўлмайлик, бир мирини ҳам қизғонади” деб ғийбатини қилгани ёдимга тушиб, гиж-гижламоқчи бўлдим. “Наҳот қаердаги бегоналардан пулини аямайдиган “саховатпеша” одам, ўз туғишган қайинини шу аҳволга ташлаб қўйса, балки поччангга бирор ёмонлик қилгандирсан!” дедим атайлаб унинг жигига тегиш мақсадида. Ошнамам тоза тўлиб турган экан шекилли, жоврай кетди: уч йил уйида эшакдай ишладим. Уйи қурилишида тупроққа қоришиб, бир ўзим тепасида турдим. Йигирма-ўттизталаб мардикор ишлатдим. Уларнинг ош-овқати, қурилишнинг ками-катиги менинг бўйнимдайди. Итда тиним бўлган, менда тиним бўлмаган. Бир сўм пул бермаган. Бергани тагимдаги шалдироқ “Нексия”... Ўзини кўрсатиш учун қишлоққа стадион қурганига ўлайми? Қурумсоқ!

– Тоза номардлик қилган экан-да! – Мен оловга керосин сепдим. – Шунча йил қулдай ишлатиб... камбағал бўлсаям майлийдди. Пишқирган бой бўла туриб... чиндан қурумсоқ одам экан, бу поччанг! Ҳеч бўлмаганда бир хонали бўлсаям Тошкентдан уй олиб берганда, ҳозир бунақа тентираб юрмасдинг. Бунақа зикна, хасис кимсаларнинг кўзини ўйиш керак!

– Бу нима деганинг, - сўради ўртоғим анқайиб.

– Афандининг эшагини суғору пулини ол, айёрликка қарши маккорлик, деган мақолларни эшитганмисан, - мен ҳар эҳтимолга қарши фикримни очик баён қилмасдан, мавҳумроқ гаплар билан ошнамнинг қўйнига қўл солиб кўрмоқчи эдим.

– Қанақа афанди, қанақа сув... нима деб алжираяпсан? – Боймурод балониям тушунмаганди.

– Менга қара, эй овсар, поччанг сени шунча йил ишлатиб, ҳаққингни еб кетгани ростми?

– Шундайликка – шундай! Лекин нима қил дейсан!

– Унинг пишқирган бой эканлиги, шунча хазинани тагига босиб ўтиргани ҳақиқатми? Ҳозир сўраб борсанг, поччажонинг сенга ўша тоғдай хазинадан сариқ чақани раво кўрадими?

– Биринчидан, мен очимдан ўлсам ҳам ўша номарднинг олдига пул сўраб бормайман, иккинчидан, борганимдаям у ярамас мени қуруқ қўл билан қайтариши аниқ. Нимаймиш, ишлаб пул топиш керакмиш... Хэ энангни...

– Шундай экан, унинг хазинасини “шмо” қилишимиз лозим.

– Қандай қилиб?

– Бунча овсар бўлмасанг-а! Поччанг шунча олтинларни қаердадир сақлаётган бўлиши керак, ҳар ҳолда Швейцария банкига қўймагандир. Ўша кўмма жойини топсак бўлди! Уч-тўрт килосини ўмарсак, камайиб қолмас! Асосийси, поччанг органга шикоят қилолмайди, кўрқади.

– Нима, ўғрилик қиламиз демоқчимисан! – Боймуроднинг афти буришти.

– Э роса миянғқато бола экансан-ку! Қанақа ўғирлик! Буни ўз ҳақини талаб қилиш, деса тўғрироқ бўлади! Тушундингми?

– Тўғрику-я, лекин...

– Ҳеч қанақа лекин-пекини йўқ! Сен рози бўлсанг бас, буёғини менга қўйиб бер! Ҳеч ким ҳеч нарсани сезмайди. Худо хоҳласа бойиб кетамиз! Сенам одамлардай яшашга ҳаққинг бор-ку, ахир! Бойга бало ҳам урмайди! Сену мен оладиган бойлик поччангга пашша чаққанчалик таъсир қилмайди...

– Нима қил дейсан? Бирор режанг борми?

– Сен фақат поччанг ҳақидаги маълумотларни берсанг бўлди! У билан салгина тушунтириш ишларини олиб борсак, хазинанинг жойини ўзи кўрсатади.

– Нима қилмоқчисан, поччамни кўрkitмоқчимисан? Опамнинг олдида мени...

– Кўркма, сенинг номинг ҳеч жойда чиқмайди. Сен аралашмайсан. Ҳаммасини ўзим хамирдан қил суғургандай эплайман. Поччангга қўлимнинг учиниям текизмайман. Фақат айрим тушунтириш ишлари олиб борилади, холос. Зато... мўмайгина ўлжага эга бўламиз.

– Эй бола, сен ўйлаб гапираяпсанми? Нима, камалиб кетмоқчимисан?! Эсинг жойидами?

– Кўркма, чумчукдан кўрккан тариқ экмайди. Ҳаммаси яхши бўлади. Ўзим уддалайман. Хижолат бўлма, сенинг номинг ҳеч қаерда чиқмайди.

Хуллас, амаллаб Боймуродни кўндирдим... Кўп ўтмай у Норпўлат аканинг Тошкентга келганлиги, “Манас” ресторанига яқин жойдаги хусусий меҳмонхонага жойлашганлигини хабар қилди. “Почча” мени танимасди. Танишувимиз табиий чиқиши учун мен атайлаб шу меҳмонхонага жойлашдим. Эрталабки нонушта маҳали унинг чиқишини пойлаб турдим. “Меҳмон” чеккадаги столга ўтиргач, мен ҳам изн сўраб, унинг ёнига ўтирдим. Бойсунлик эканлигимни эшитиб, хурсанд бўлди. Мен унга шахсий машинада Термиздан Тошкентга одам ташийман, қайтишда

олдим бўлмай қолган кунлари, меҳмонхонада бир-икки кун қолиб, шу ерда киракашлик қиламан, деб ўзимни таништирдим. У “жуда яхши, хизмат бўлса, сизга айтаверсак бўларкан-да” деб, телефон рақамимни олди. Кейинги кун телефон қилди ва машинада етиб келишимни тайинлади. Зумда етиб бордим. У қўлимга юз минг сўм бериб, “бугун бизга хизмат қиласиз, ҳамкишлоқ” деди. Мен ўз режамни амалга оширишга имкон туғилганидан суюниб, рози бўлдим. Аввал Сергелига бордик. Мени машинада қолдириб, ўзи тўққиз қаватли уйлардан бирига кириб кетди. Пайтдан фойдаланиб, мен Шердил деган ошнамга телефон қилдим ва тезда Сергели машина бозори рўпарасида кутиб туришини тайинладим. У билан ҳаммасини олдиндан келишиб, режани пухта ўйлаб қўйгандик... Норпўлат ака бир соатлардан сўнг қайтиб чиқди. Шаҳар томонга қараб йўлга тушдик. Сергели машина бозори қаршисига келганимизда “тўсатдан” йўл бўйида “голосовать” қилиб турган Шердилни “кўриб қолдим”. Норпўлат акадан танишимни шаҳаргача олиб кетишга изн сўрадим. У рози бўлди. Шердилни машинамнинг орқа ўриндигига миндириб олдим. Машина Жанубий вокзалга яқинлашганда олдиндан тузилган режага мувофиқ Шердил олди ўриндикда бамайлихотир мудраб кетаётган Норпўлатнинг бурнига қанақадир ўткир хидли модда сепилган рўмолчани босиб, хушидан кетказди. Ўлдириб қўйдимикан, деб ўтакам ёрилиб кетди. Шердил “кўркма, бу наркоз, бирон соатда ўзига келади”, деб тинчлантирди. Кўрка-писа амаллаб, Зангиота туманидаги дала ҳовлига етиб олдик. Бу дача Шердилнинг бир танишига тегишли бўлиб, эгаси ишлаш учун Кореяга кетган экан. Беҳуш ётган Норпўлатни кўтариб ертўлага киритдик. Оёқ-қўлини боғлаб, ўзимиз тепага чиқиб тамадди қилдик. Ярим соатлар ўтиб, пастга тушсак, “асир”имиз хушига келган экан. Бақириб, чақириб, тўполон

кўтарди. “Сен муттаҳамларга нима керак, ҳозирок кўйиб юбормасанг урук-аймоғингни қуритаман!” деб роса дағдаға қилди. Биз унга яхши муомалада бўлдик, урмадик, сўкмадик. Бироз ҳовуридан тушгач, мақсадимизни тушунтирдик. Амирликнинг хазинаси ҳақида эшитиб, Норпўлат бир муддат ўйланиб қолди. Сўнг кулди. “Сизларга нотўғри маълумот беришибди, менда ҳеч қанақа хазина йўқ, чучварани хом санабсизлар” деди. Шердил ҳам паст кетмади. “Кимнинг кулоғига лағмон осмоқчисан, бизда аниқ маълумот бор, тулкилик қиламан деб овора бўлма!” дея босимни кучайтирди... Тутқунликнинг биринчи куни шундай ўтди. Мен хавотирга тушиб, “балки чиндан ҳам ҳеч қанақа хазина йўқдир” деб Шердилни инсофга чақиришга ҳаракат қилдим. Аммо, у “бу муттаҳам муғомбирлик қиляпти, сувдан қурук чиқиб кетмоқчи, ҳечқиси йўқ, вақтимиз кўп, биринчи кун ўйлаб кўради, иккинчи кун очсизлик-сувсизликдан тинкамадори курийди, учинчи куни синади, тўртинчи кун ҳаёт кўзига ширин кўриниб, сайрашга тушади” деб мени овутган бўлди. Шу тариқа иккинчи кун ҳам ўтди. Шердил уйдагилари хавотир олиб, тўполонни бошламаслиги учун Норпўлатнинг телефонида хотинига “смс” юборди... Учинчи, тўртинчи кун ҳам шу тахлитда якун топди. Асиримиз ҳолдан тойган, очсизлик ва таҳкирлардан мажоли қуриган бўлса-да, хазина тўғрисида чурқ этмай тураверди. Бешинчи куни бу азоблардан осонликча қутулиб кетишига кўзи етмай қолди шекилли, ҳар биримизга ўн минг доллардан пул таклиф қилди. Мен шу пулни олиб, Норпўлатни кўйиб юборайлик, дедим. Аммо Шердил унамади. У менга “калланг ишлайдими, мен бу асов тойчоқни эндигина минги қилсаму сен кўйиб юбормоқчимисан!” деб вовиллаб берди. Яна бир кун ўтиб, Норпўлат ака янада “юмшади”. “Кўйиб юборсанглар, бор давлатим сизларники, ҳеч кимга лом-лим демайман” деб

ялинишга тушди. Шердил тадбирлари наф бераётганидан руҳланиб, “иш”ни қолган жойидан давом эттираверди. Ўлиб-нетиб колмаслиги учун Норпўлатга чимдим нон, бир култур сув бериларди. Менинг қаршилигимга карамасдан кейинги кунларда Шердилнинг асаби қўзиб, “асир”ни уришга, дўппослашга ўтди. Азоблар ўз кучини кўрсатди. Норпўлат ҳаёти эвазига 200 минг АҚШ доллари товон тўлашга рози бўлди. Бунақа пул бизнинг тушимизга ҳам кирмаганди. Суюниб кетдик. Аммо, “тутқун” шарт қўйди: “Мени қўйиб юборасизлар, пулни ўзим сизларга олиб келиб бераман”. Шердил эса унга ишонмади, пулнинг жойини кўрсатсанг, ўзимиз шу ерга олиб келамиз, дея қатъий туриб олди. Тортишув яна бир-икки кунга чўзилди. Ниҳоят Норпўлат очликдан ўлиб кетгандан мол-мулкдан жудо бўлса-да, япашии афзал кўрди. Шердилни нон ушлаб, жонини омон сақлаш хусусида қасам ичишга кўндирди ва шундан кейингина пулларни қаердан олиш лозимлигини айтди. Буни қаранг, Норпўлат кўркмасдан 195 минг АҚШ долларини ўзи яшаётган хусусий меҳмонхонанинг 202-хонасидаги сейфда сақлаб келаркан. Биз уни ертўлага олиб келган кунимиз пухталиқ қилиб, хона ва сейфнинг калитини сездирмасдан эски диваннинг тешигидан тиқиб юборган экан. Калитларни яширилган жойдан олиб, мен хусусий меҳмонхонанинг 205-хонасига жойлашдим. Биринчи кун меҳмонхонадаги шарт-шароитни ўргандим. Норпўлат ётган 202-хона ҳамон бўш турган экан. Ҳамма уйқуга кетгач, тунги соат учларда ўша хонага кирдим. Телефон чирогиди хона тўридаги деворга ўйиб жойлаштирилган сейфни топдим ва сигнализация тизими ишлаб кетмасмикан, деган хавотирда қалтирай-қалтирай сейфни очдим. Норпўлат ёлғон гапирмаган экан. Териб қўйилган долларларини кўриб, кўзим чиқиб кетаёзди. Шошилмасдан пулларни ўзим билан олиб борган сумкага

жойладим ва сейфни кулфлаб, юрагимни қўлтиклаб, ортга қайтдим. Бармоқ изларим қолмаслиги учун худди кинолардагидек сейф ва эшикнинг ушлагичини лағта билан яхшилаб артдим. Эрталабгача мижжа қоқмай чиқдим. Хаёлимда тонгда бакир-чақир, тўполон бошланадигандек туюлганди. Бироқ соат саккиз бўлдиямки, ҳамма ёқ сув қуйгандек жимжит эди. Ҳаммаси жойида эканига ишонч ҳосил қилгач, хонани тошшириб, меҳмонхонадан чиқиб кетдим. Келишилган жойда Шердил икки қулоғи динг бўлиб, бетоқатлик билан кутиб турарди. Дарров ўтириб, ўлжани санашга тушдик, нақд 195 минг доллар экан. Тенг бўлишдик...

Жовли стол устидаги пиёладан ҳўплаб, томоғини ҳўллади. Воқеалар ривожининг энг юқори нуқтасига яқин келаётгани сабаб айтадиган гапларини тартибга солаётгандай бир нуқтага тикилганча бироз жимиб қолди. Буни сезиб турган терговчилар гумоидорни шошилтирмай, оғзини пойлаб турарди. Сал ўтиб, Жовли ҳикоясини давом эттирди:

- Мен Шердил сўзида туриб, пулни олгач, “тутқун”ни кўйиб юборса керак, деб ўйлагандим. Лекин у “каланг ишлайдими, кўйиб юборсак бу ғаламис бир балони бошлаши аниқ” деб хавфсирай бошлади. “Мол бермоқ – жон бермоқ, деганларидай органга арз қилмасаям, пулдор одам, бизга қандай бўлмасин бирор зиён-захмат етказиши аниқ, ўйнашмагин арбоб билан, арбоб урар ҳар боб билан” деган мақолни рўкач қилиб, Норпўлатни кўйиб юбориш фикридан қайтди. Аммо унга яхши муомалада бўлиб, ейиш-ичишини тўкин қилди. Мен Шердилнинг кейинги режасидан беҳабар эдим. “Нима, уни бир умр тутқунликда ушлаб турмоқчимисан, ҳар ҳолда қотилликка қўл урмоқчи бўлмасанг керак!” дея унинг режасини билишга уриндим. “Йўғ-э, нима, мен қотилга ўхшайманми?” деди у мени тинчлантириш мақсадида. Аслида шеригим ҳаммасини

дан ўйлаб қўйган экан. У Норпўлатни алдаб, нидан хотинига “хавотир олманглар, мен Россияга , бир-икки йил ўша ёқда бўламан” деган маънода “смс” ёрди. Бу билан у вақтдан ютиб, Норпўлатнинг дошларини тиичлантирмоқчи бўлган экан. Мен буни оёқ сезиб қолдим. Орадан бир ҳафта-ўн кун ўтиб, вақт ака ўзига келиб қолди. Шердил яна ундан хазинани қилишни бошлади. Негадир у хазинанинг борлигига эътибор қилди. Мен эса аксинча, бу чўпчакларга ишонмай қолдим... Бир куни кечга яқин келсам, дўстимнинг оғзи оғди. “Сен ишонмагандинг, мана Нурик (у баъзида вақтни шундай атарди) олтинларни тан олишни билди” деб қолди. Унинг сўзларига қараганда Норпўлатга қолган отасидаи анчагина хазина қолган. Беш-олти йил ишда олтинларни деярли сарфлаб бўлган. Қолган қисми хазинага олиб чиқиш пайтида божхонада қўлга тушган ва қўйилган. Айни пайтда бойваччада бир донаям тилло қолган.

Шердил бу гапларга ишонмасдан “Нурик”ка тазйик қилишда давом этди. Унинг фикрича, Амир Олимхоннинг хазинаси каттагина бўлган. Шунча хазинани бир кунинг ичида битириши ақлга сиғмас иш. Хуллас, менинг битиришларимга қарамасдан ошнам тиниб-тинчимасди... Мен буни топиб беришни талаб қилиб тураверди. Норпўлат хазинадан бир чақаям қолмасди” деб оёқ тираб қолди... Тутқунликнинг тахминан ўн бешинчи кунмиди, вақт Шердилнинг жини қўзиб, Нурикни қаттиқроқ уриб қолди. Бояқиш орқага тисраниб, бор бўйи чалқанча йиқилиб қолди. Бахтга қарши боши ноҳосдан иссиқлик батареясига қўрилган экан... Томирини ушлаб кўрсак, урмаяпти... Ўлай экан, Шердилам бундай бўлишини хоҳламагандик... Мен кетдик. Мен шу ишга қўшилганимга, Шердилнинг

йўриғига кирганимга минг пушаймон бўлдим. Иккаламиз роса бақиришдик. Лекин булар иш бўлиб, бўёғи синганди... Ортга йўл йўқ эди. Майитдан қандай қутулиш йўлини излай бошладик. Менинг машинамда ён-атрофлардаги қишлоқларни кезиб, мурдани кўмишга қулайроқ жой ахтардик. Ниҳоят Қахрамон қишлоғига яқин жойдаги қир бўйини танладик. Шердил топиб олишсаям, кимлигини билмасин учун қаердандир кислота топиб келиб, майитнинг юзига септи... Кеч тушгач, мурдани машинанинг юкхонасига жойлаб, кўриб келган жойимизга олиб бордик. Ҳаво анчагина совуқ, чор тараф зимистон эди. Атрофда бирор тирик жон йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, машинани сўқмоқда қолдириб, иккаламиз инкиллаб-синкиллаб, қопни икки юз қадамча нарига кўтариб келдик. Ўзимиз билан кетмон, белкурак олиб боргандик. Ер ковлашга тушдик. Музлаб қолганми, тупроқ тошдай қаттиқ экан. Бир соатдан кўпроқ вақт давомида зўрга бир метрча қазишга улгурдик. Тунги совуқдан кўлларимиз қотиб қолди. Шундай бўлса-да, мен “яна бирор метр қазийлик, кучуқлар ҳид олиши мумкин!” дедим. Аммо шеригим гапимга қулоқ солмади. “Тезроқ бу ердан кетмасак, шу гўрга ўзимиз тушамиз” дея ўжарлик қилиб туриб олди. Мурдани “қабр”га қўйиб, ярим тунда ортга қайтдик. “ГАИ” постлари эътиборига тушиб қолмаслик учун шу кеча дала ховлида тунашга қарор қилдик. Бир йўла у ердаги нарсаларни саронжомлаб, изларни йўқ қилишни ўйлагандик. Эртаси куни ҳеч нарса билмагандай шаҳарга йўл олдик. Машинанинг бардачогида Норпўлатнинг телефони қолиб кетган экан. Йўлда бир кўлчанинг бўйида тўхтаб, телефондан қутулдик. Шердил сим картасини ечиб олиб, телефонни сувга улоқтирди. Бу сафар ҳам мен “чакки қилдинг, бирортаси топиб олиши мумкин” деб қолавердим... Шаҳарга қайтиб келиб, машинамни ювиб ташладим. Телефон рақамларимизни

ўзгартирдик... Ҳар куни тахликада яшаш ҳам жонга тегаркан. Бу томондан виждон азоби... Орадан бироз ўтиб Шердил Дубайга ишлашга кетди. У-ку қочиб қутулди! Мен ҳар куни сизларни кутиб яшадим... Бир тарафдан яхши бўлди...

– Москвадан юборилган “СМС” хабари кимнинг иши? – Фахриддин савол-жавобни бошлади.

– Шердил вақтдан ютиш учун Норпўлатнинг хотинига бир нечта “СМС” юборганди. Бир чолнинг паспортини топиб олган экан. Ўша паспортга сим карта сотиб олиб, “СМС”ларни шу рақамдан юборган. Охирги “СМС”ни Москвага ишлашга кетаётган бир танишидан илтимос қилганди.

– “СМС” матнини ким ёзганди?

– Норпўлатни алдаб ёздириб олганди. Фақат “СМС”ни кейинчалик бояги бола Москвага етиб боргач, юборган. Буларнинг бари Шердилнинг иши... Упласанглар ўзи айтиб берар...

– Боймурод сизларнинг режаларингдан хабардормиди?

– Йўғ-э, унга поччангнинг бошидан бир тола сочи ҳам тушмайди, деб айтгандим. Фақат сал кўзини кўрқитиб, хазинанинг сирини билиб оламиз деб ўйлагандим.

– Норпўлатдан олинган пуллардан унга қанча ҳисса тегди?

– Унга 2000 бергандим...

– Боймурод поччаси ўлдирилганлиги ҳақидаги хабарни қандай қабул қилди? – сўради Санжарбек.

– Бу хабарни кимдан эшитганини билмайман... Поччасининг жанозасини ўтказиб Тошкентга қайтиб келгач, тўтри олдимга келди. Сўкиниб, “бу сенинг ишингми?” деб менга ёпишиб кетди. Мен тан олмадим. “Тиллоси бор одамнинг “ўйнаш”иям кўп бўлади, бирортаси қилгандир-да!” дея ўзимни оқлашга уриндим. У эса “сенлардан бошқа итам

– Ҳа, олам чиндан ҳам бетакрор. Аммо, бу қайси кўз билан қарашингга боғлиқ. Сиз билан бизга завқу шавқ бераётган шу борлиқ кимнингдир ғашини келтирадир, кимгадир зулмат кўринур! Агар ҳамма бу дунёни бир кўзда кўрганда эди, жинойт ҳам, жинойтчи ҳам бўлмасди...

– Дарвоқе, Фахриддин ака, энди Амирликнинг хазинасини излаш ишлари... Наҳотки, раҳматли Норпўлат ака унинг сирини ўзи билан қабрга олиб кетган бўлса...

– Қўяверинг, бу ёғи бошқаларнинг иши. Йўқолган хазина бир кун топилади, аммо йўқолган вақт топилмайди, деган мақолни эшитганмисиз? Хазинага олоғда бўлманг, бизнинг ишимизда вақт муҳимрок. Қолаверса, биз ўз ишимизни қилдик. Бош прокурор ҳукуматга хазина ҳақида ахборотнома киритди. Ажабмас яқин ўртада бирор янгилик эшитиб қолсак.

– Устоз, ижозат этсалар бир илтимосимиз бор эди, – Санжарбек кулимсираб, томдан тараша тушгандай гапни бошқа ёққа бурди. – Эртага дам олишга кетишда бу гал телефонларни ўчириб қўйсак нима дейдилар.

– Бўлмайди, Тоҳир Ғофурович и-з-л-а-б қ-о-л-и-ш-л-а-р-и...

Хандон кулги кўтарилди.

Тамом.

Тошкент, 2017-2018 йиллар.